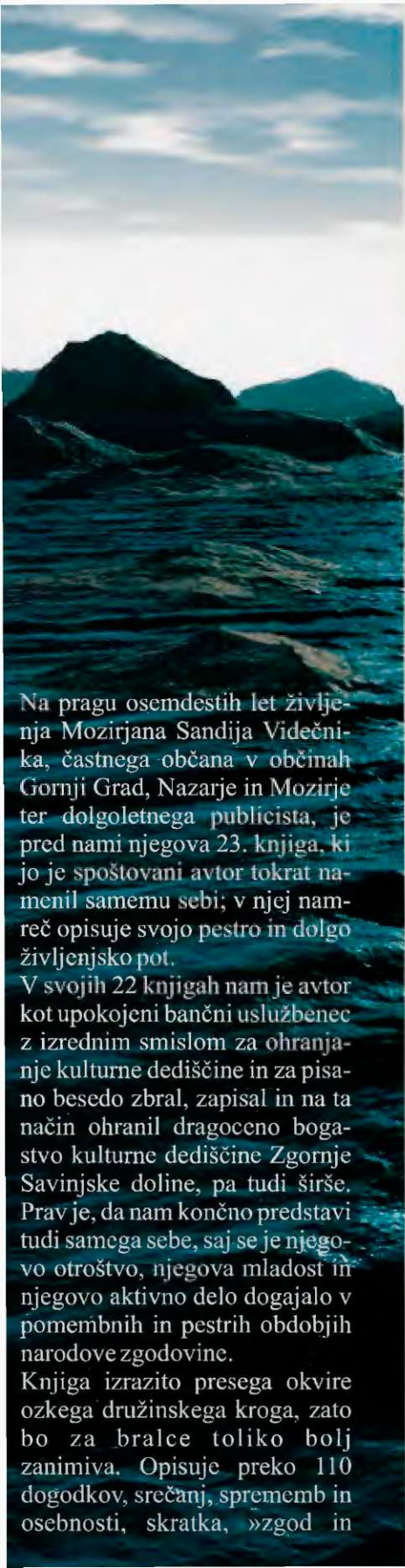

ALEKSANDER VIDEČNIK

VIJUGE IN ČERI

Mozirje 2000

Na pragu osemdesetih let življenja Mozirjana Sandija Videčnika, častnega občana v občinah Gornji Grad, Nazarje in Mozirje ter dolgoletnega publicista, je pred nami njegova 23. knjiga, ki jo je spoštovani avtor tokrat namenil samemu sebi; v njej namreč opisuje svojo pestro in dolgo življenjsko pot.

V svojih 22 knjigah nam je avtor kot upokojeni bančni uslužbenec z izrednim smislom za ohranjanje kulturne dediščine in za pisanje besedo zbral, zapisal in na ta način ohranil dragoceno bogastvo kulturne dediščine Zgornje Savinjske doline, pa tudi širše. Prav je, da nam končno predstavi tudi samega sebe, saj se je njegovo otroštvo, njegova mladost in njegovo aktivno delo dogajalo v pomembnih in pestrih obdobjih narodove zgodovine.

Knjiga izrazito presega okvir ozkega družinskega kroga, zato bo za bralce toliko bolj zanimiva. Opisuje preko 110 dogodkov, srečanj, sprememb in osebnosti, skratka, »zgod in

Aleksander Videčnik

VIJUGE IN ČERI

MOZIRJE, 2000

Založil: Zavod za kulturo Mozirje, zanj Peter Širko
Jezikovno pregledala in uredila: Marija Venek
Platnice oblikoval: Uroš Kotnik
Fotografije: osebna last pisca
Oblikovanje in računalniški prelom: Savinjske novice, Nazarje
Tisk: Dikplast, Celje
Naklada: 500 izvodov

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost sodi knjiga Vijuge in čeri med proizvode, za katere se obračunava 8 % davek na dodano vrednost.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929 Videčnik A.
821. 163.6-94

VIDEČNIK, Aleksander
Vijuge in čeri / Aleksander Videčnik. - Mozirje : Zavod za kulturo, 1999

105636096

Niti sam si nisem predstavljal, da se za ljubeznivo in mirno Videčnikovo osebnostjo skriva tako zelo razburljiva, včasih kar dramatična življenjska zgodba; pa sem se vendar precej družil in pogovarjal z njim. Seveda: poznal sem ga predvsem kot vztrajnega popisovalca in zapisovalca Zgornje Savinjske doline in njenih ljudi.

Iz njega pa je celo med bolezenskimi nadlogami žarela tolikšna energija, tolikšna vztrajnost in svojevrstno hotenje, da bi bil lahko na kaj takega, kar je zdaj povedano in sporočeno v tej knjigi, pomislil.

Njegovo življenje se sliši kot parafraza znane Pupinove avtobiografije »od pastirja do izumitelja«: »od tiskarskega vajenca preko bančnika in vsega mogočega do pisatelja«. Le da je bilo Videčnikovo življenje v marsičem slikovitejše in bolj napeto od Pupinovega, naj je bil Pupin še tako slikovit izumitelj. To velja še posebej za leta druge svetovne vojne in po njej: kaj tako zelo nekonfekcijskega in pogosto osupljivega se ne bere vsak dan. Ali kot se reče: tudi če bi si še tako izmišljeval, si ne bi izmislil tako zelo nenavadnih naključij, dogodkov in usojenosti. - Živ in lep spomenik je na prvih straneh najprej postavil nekdanjemu Celju, »črnemu« tiskarskemu poklicu, nekdanji Mohorjevi družbi in njenemu vodji profesorju Kotniku, razumnosti mariborskega škofa in mladih kocbekovcev; kasneje pa združništvu na Kozjanskem, bančništvu, Zgornjesavinjčanom in zanimivim časom po vojni. Toda jedro ostaja slejkoprej Videčnikov vojni čas, nabit z nenavadnostmi, na koncu s konfuzijo raztreščene Evrope, vračanjem preko nevarnih bavarskih gozdov na Dunaj in mnogo kasneje z dokončno vrnitvijo v Celje in s popolno reformacijo lastnega življenja – vse orkestrirano s silovitim domotožjem.

Videčnik pripoveduje mirno, kot ljubezniv sogovornik, pogosto nekoliko povzdigne vzgojni prst, včasih se vmes nasmehne. - Zdi se, da je dolgemu nizu zapisov življenja v Zgornji Savinjski dolini s to knjigo dodal še enega, v mnogočem kardinalnega - o sebi samem. Ta leta, ko živi v Mozirju, je pač postal z dolino eno; celo več: postal je izjemen oblikovalec njene skupne zavesti. In tako je postalo tudi njegovo življenje del tega starodavnega in lepega slovensko-savinjskega sveta .

Matjaž Kmecl

Gospod Aleksander Videčnik je v svojem življenjskem delu dokazal, da je večč zbiranja narodnega bogastva in da s svojimi deli ohranja izvirnost ljudskega izročila. S svojim delom in nasveti je sodeloval tudi pri zbiranju in urejanju etnološke zbirke v Gornjem Gradu.

Malo je takšnih ljudi v Zgornji Savinjski dolini, ki bi znali, zmogli in hoteli delovati na tako zahtevnem področju ter pomagati s svojim znanjem in izkušnjami.

Zato mu želim še veliko ustvarjalnih let, bralcem ob izidu njegove knjige pa zanimivo branje.

Toni Rifelj
Župan občine Gornji Grad

Hora ruit.

Tempus manet.

(Ura mine, čas ostane.)

Latinski pregovor, ki je zapisan na grajskih vratih na Slovaškem, sem si dovolila pokloniti knjigi VIJUGE IN ČERI uglednega avtorja Aleksandra Videčnika, ker vem, da se je prav on s svojimi narodopisnimi deli o naši prelepi Zgornji Savinjski dolini zapisal v zgodovino za vse čase. Verjamem, da se bomo tudi v pričujočem avtobiografskem delu znali poglabiti v avtorjeve prave motive, ljubezen do doline in njenih ljudi.

Anka Rakun
Županja občine Ljubno

Težko je v nekaj stavkih strniti vtise o človeku, ki je v svojem življenju dosegel toliko, da vsega ni mogoče opisati v eni knjigi. Kako tak človek »z veliko začetnico« deluje na vseh področjih, mogoče slikovito ponazarja drobcena podrobnost, ki sem jo opazil, ko sem imel možnost tesneje sodelovati z njim. Bilo je leta 1999, ko smo se v občini Luče odločili za izdelavo občinskega grba. V veselje mi je bilo opazovati njegovo zavzetost, ideje in vnemo, ki je vela iz njega ob iskanju najustreznejše in najprimernejše variante. Verjamem, da so take vrline prevevale njegovo celotno življenje. Zato tudi toliko snovi za knjigo.

Slednji želim skorajšnji izid, avtorju pa še veliko zdravih in ustvarjalnih let.

Mirko Zamernik
Župan občine Luče

Skromnost ima mnogo oblik. Vse drobno in majhno lahko le čaka, živi in upa. Marsikaj je tako tudi v našem življenju. Resnične vrednote morajo priti do veljave. Pomembna je podoba, ne okvir, trajno, ne trenutno. Šele potem bodo naše oči jasno videle resnično veličino navidezne skromnosti.

Jože Kramer
Župan občine Mozirje

Gospod Aleksander Videčnik, med prijatelji Sandi, je s svojimi zapisi o življenju in delu zgornjesavinjskega in zadrečkega človeka ohranil nam in prihodnjim rodovom bogato preteklost, na katero smo upravičeno ponosni.

Z veseljem bomo prebrali tudi to knjigo, v kateri dosledno in pošteno prikazuje svojo življenjsko pot.

Ivan Purnat
Župan občine Nazarje

Aleksander Videčnik, ambasador polpreteklega življenja Zgornje Savinjske doline, neutrudno iz tedna v teden prispeva svoj delež k razkrivanju naših korenin. S spoznavanjem vrednot naših prednikov se v sedaj živečem rodu Zgornje Savinjske doline oblikuje in bogati zavest o lastni podobi, o identiteti našega časa in prostora.

Ob vedno večjem nenehnem poudarjanju samosvojesti nam potrpežljivo, zagnano in sistematično delo s področja narodopisja še kako prav pride. Z vsakim člankom ali obširnejšim delom Aleksander Videčnik prispeva k celovitejši podobi naše doline in njenih delov.

Solčavani smo mu hvaležni, ker vztrajno dopolnjuje že znano pisno in ustno izročilo z novimi dognanji. Odlomki iz njegovih knjig in člankov v Savinjskih novicah so pogosto teme pogovorov med domačini in obiskovalci Solčavskega. Prepričan sem, da bo tudi pričujoča knjiga s svojimi zagatami in življenjskimi vijugami našega cenjenega znanca obogatila marsikatero knjižno polico, in kar je najvažnejše, dobrodošla bo med ljudmi.

Vojko Klemenšek
Župan občine Solčava

Redkim je dano svoje misli, občutenja ali odkritja tako večče prelivati v pisano besedo, kot to zmore in zna naš neutrudni pisec Sandi Videčnik. Vsak pozornejši poznavalec njegove bogate bere publicističnih del bo rade volje pritrnil, da za prirojenim darom pisnega izražanja tiči tudi privzgojena pridnost, upravičeno bi rekli celo – garaška vztrajnost.

In kot sad teh dveh dopolnjujočih se vrlin je pred nami spet njegov knjižni »novorojenec«. Že triindvajseti po vrsti. Tokrat kot zapis najpomembnejših mejnikov iz njegove lastne življenjske zgodbe, ki jo letos zaokrožuje že častitljivih osemdeset let.

Ko bomo z radovednim zanimanjem prebirali VIJUGE IN ČERI, bomo zagotovo bogatejši za veliko življenjskih modrosti. Še posebno pa naj nas ne pusti neprizadete zglede, kako kljub življenjskim čerem in viharjem ohraniti domovinski ponos ter ljubezen do vsega, kar predstavlja najbolj žilave in najbolj zlahtne korenine slovenstva!

Lojze Plaznik

Pravi mož izpolni svoje poslanstvo med drugim tudi, če posadi drevo in napiše knjigo; tako pravi znani rek. Knjig našega neumornega pisca in zbiralca našega ljudskega izročila, Aleksandra Videčnika, pa se je nabralo že kar za pravi »sadovnjak«. Sedaj mu dodaja še eno, ki jo pričakujemo z velikim veseljem, saj v njej popisuje svoje korenine in svojo življenjsko usodo. Življenjska pot človeka, ki se predaja našim ljudem in naši preteklosti s takšno energijo in zavzetostjo, pač mora biti bogata, prepredena z mnogimi »vijugami« in zato zanimiva.

Popolnoma se strinjam z njim, ko zatrjuje, da je imel kljub skromnosti lepše otroštvo, kot ga imajo mladi danes. Kako bi sicer lahko s tako ljubeznijo opisal mesto svojega otroštva, magistrat in njegovo okolico ter svoje mladostne pripetljaje, če bi ne bil na vse to tudi čustveno navezan.

Že kot kratkohačnik je želel postati učitelj, toda splet okoliščin je drugače usmeril njegovo življenjsko pot. Kljub temu se Sandi Videčnik še danes spominja svojih učiteljev z veliko spoštljivostjo.

Življenjska pot ga je sicer vodila od »črnega umetnika«, vinogradnika in uslužbenca zadružne zveze do bančnika, svojstven pečat mu je pustila tudi vojna, vendar pa se mu je želja, da bi postal učitelj, v neki meri uresničila: s svojimi bogatimi izkušnjami in znanjem nam sedaj, ko je v pokoju, odstira preteklost naših dedov in skrbi zato, da naša bogata kulturna dediščina v prihodnosti ne bo šla v pozabo.

Zato imamo Zgornjesavinjčani srečo, da živi med nami takšen človek.

Anton Venek

Zakaj?

Ne bom povedal nič novega, če napišem, da človek v starosti nenehno obuja spomine. Marsikdo sploh živi od njih. Tudi meni se porajajo od ranega otroštva pa do hudih časov med drugo svetovno vojno in še nekaj let po njej. Marsičesa si mladi v današnjih časih sploh ne morejo predstavljati, in pogosto slišiš, da pripoveduješ pravljice, ko sežeš v svoj spomin. Prav zato menim, da so podobni zapisi potrebni, saj pripovedujejo o nekem času, ki se zdi mladim ljudem oddaljen za medzvezdno daljavo.

Trdim, da smo mi, torej naš rod, imeli v marsičem lepšo mladost, kot jo doživljajo mladi današnjih dni. Zakaj? Od malih nog smo bredli v revščini, toda v pretežno urejenih družinah. Tako nismo mogli biti razvajeni in nismo pričakovali več, kot smo dobivali. Skromnost pa je dobra življenjska lastnost, ki se vedno obnese. Naj ne bo ta trditev pridigarska! Resno mislim, ko trdim, da se z marsikaterim zlom v poznejšem življenju ne bi mogel spopasti, če bi ne bil vajen vsega hudega. Slabega je bilo na pretek, toda zase smem trditi, da občasnega pomanjkanja nisem občutil kot neko krivico, ki se le meni dogaja... Zato tudi nisem bil nesrečen, nasprotno: tembolj srečen sem bil ob vsaki dobroti, ki mi je bila nudena.

Nad vse pomembno pa se mi zdi dejstvo, da smo imeli doma mater, ki je bdela nad nami in nam razdajala svojo neusahljivo dobroto v besedi in odnosu do nas. To je vrednota, ki je žal danes otroci povečini niso deležni. Današnja mladina ima seveda drugačen način življenja. Igrice na računalniku, glasba vseh tujih narodov, posebna govornica, ki se sliši tuja, zabava v zatohlih nočnih prostorih, pogosto tudi izobilje, saj želijo taki starši "kupiti" naklonjenost otroka z denarjem, vožnja z močnimi motorji, avtomobili in še bi lahko našteval. Za vse to seveda niso krivi mladi! Rekel bom obzirno: kriv je čas, v katerem živijo. Opažam pa, da je veliko mladih vsestransko razgledanih, zato jih prav rad občudujem in spoštujem.

Res je, da smo bili vzgojeni v *strahospoštovanju* do starejših in da smo bili zelo zadržani do vsega, kar smo imenovali »gospod«. Zato smo tudi pozneje delovali pogosto zavrto in nismo znali izkoristiti številnih prilik v življenju, ko bi nam bilo lahko lepo. To posebno velja za odnos do drugega spola, saj smo se počutili največkrat negotove zaradi strahu, ki so nam ga vlili v kosti razni »gospodje«.

V marsičem torej ni možna primerjava med rodovi. Morda je prav zato dobro zapisati svoja doživetja, še posebno, če so se dogajala v tako burnih časih, kot sem jih sam doživljal.

MOJA MLADOST

Naša družina

Pisalo se je leto 1920, ko so se moji starši preselili iz Gornjega Grada v Celje in se je družina povečala še za enega člana. To sem bil jaz. Družina je tako štela pet otrok, šest, prvi po vrsti, je že kot dojenček umrl. Oče je bil sodni sluga, stanovali pa smo v Orešnikovi hiši v Gosposki ulici 2, nasproti mestne vojašnice. Lastnik hiše je bil sodar in ko sem shodil, sem se motovilil po dvorišču na veliko Orešnikovo jezo, saj so večja dela na sodih opravljali zunaj delavnice. No, spomnim se še, kako sem nosil krilo (*kiklo*), narejeno iz materine obleke. Dobro vem, da je bilo iz rdeče rožaste flanele, toplo in kar dolgo. Tedaj so na deželi tudi fantki nosili krilo, hlače so bile na voljo šele, ko so morali v šolo. To oblačilo je bilo kar primerno za *poscance*, saj zato ni bilo potrebno veliko plenice. Mi pa smo bili reveži, in plenice so bile že kar majhno razkošje. Kmalu smo se selili v službeno stanovanje, v magistratno poslopje, kjer je sedaj Muzej novejših zgodovine. Očetu je stanovanje pripadalo in mu »nalagalo« dolžnost zaklepanja pisarn sodišča, ki je bilo v isti zgradbi. Tudi skrb za čiščenje je bila njegova naloga.

Čistili so jetniki (*arrestanti*), ki jih je oče hodil iskat v zapore v Grofijo ali tudi v Stari pisker. To niso bili hudodelci, v glavnem so bili doma izpod Pohorja. Fantje so imeli urne roke za kak pretep, in potem so pač sedeli. Spomnim se, da so nosili sive obleke in neke vrste kapo, podobno srbski *šajkači*. Sukno je bilo grobo, podobno raševini. Seveda so zaporniki radi delali izven zapora, saj so bile tedaj v ječah zelo slabe razmere. Kar nekaj fantov je bilo iz okolice Tepanja, odkoder sta bila tudi moja starša. Ali je kraj dobil svoje ime zaradi tepežke, ne vem, znano pa mi je, da so tam bili krepki fantje, ki so delali večinoma po gozdovih in potem prihajali iz planine »nabasani«, kot poreko v teh krajih takim, ki so polni odvečne energije. Kot mi je mati pripovedovala, ni bilo na Prihovi žeganja brez izdatnega pretepa. Tudi noži so včasih »zapeli«. Tako so pač bili celjski zapori kar množično zasedeni prav od Pohorcev.

Naj opišem svoja starša. Mati je bila temnolasa, bolj drobna ženica. Otroke je imela nadvse rada; tega smo se zavedali in zato z nami v glavnem ni imela preglavic. Morda so se te pričele z odraščanjem mojih starejših bratov in sester. Bila je marljiva do onemoglosti. Danes se čudim, kako je vse to zmogla. Ko sem se je še držal za krilo, sem se plazil in pozneje racal po kuhinji, ki je bila edini prostor v skromnem stanovanju, kjer smo se zadrževali. Drugi otroci šli v šolo, z materjo pa sva bila sama; in tedaj mi je pela, bolje: učila me je peti. Zelo je bila vesela, če sem sam znal zapeti kakšno pesem. Milo me je pogledala, kot bi hotela reči: dober pevec boš. To smo bili res prav vsi v naši družini.

Menda sem bil star kakih pet let ali morda malo manj, ko je nanoslo, da je mati šla na tržnico in me zaklenila v stanovanje. Velela mi je sedeti pri mizi in se igrati s fižolom. Res sem se igral. Nad mizo je visela velika slika svete Trojice. Pa sem na njej opazoval muho, ki je krožila po steklu, in ni pa ni odfrčala. Ker je mati večkrat godrnjala nad muhami, da *poserjejo* steklo na slikah, sem sklenil ukrepati, da bi muho pregnal. Nič ustreznega mi ni prišlo v roke, da bi nesramno muho spravil s slike, pa sem segel po železnem komadu (*širhaki*), ki ga je mati rabila za razmetavanje žerjavice v štedilniku. Zlezal sem na klop pod sliko in čakal, da bo muha prišla v moj doseg. Tedaj sem udaril... Grozno, muha je odletela, steklo pa se je sesulo v nešteto delcev! Tedaj sem se zavedel, kaj sem storil. Bridko sem jokal, in ko me je mati slišala še na hodniku, je tekla, da bi čimprej prišla v kuhinjo. Vsa v skrbeh me je vprašala, zakaj tako bridko jočem, pa sem ji pokazal sliko in k sreči takoj povedal, zakaj je v takem stanju. Ta neumna muha... Mati pa je zamahnila z roko in me pomirila, hkrati pa razložila, zakaj je steklo popustilo pod železno napravo. Dogodek sem si zapomnil za vse življenje.

Ko sem bil že nekoliko večji, mi je mati pripovedovala o svoji rojstni vasi Tepanje in znani božji poti na Prihovi. Njen oče je bil vaški krojač, a je komaj toliko zaslužil, da so številna otroška usta dobila kaj za pod zob. Tako je morala že kot otrok od doma, a imela je srečo, da so jo zaposlili pri nadučitelju. O njem in njegovi ženi je mati govorila z velikim spoštovanjem in neizmerno hvaležnostjo. Potem se je prebijala skozi življenje kot mnogo drugih njenih vrstnic. Služila je v Gradcu, kot so temu rekli, pri neki družini sodnega svetnika. Pripovedovala je, da se je tam naučila kuharskih veščin. Takšno usodo so doživljala še številna slovenska dekleta: bila so dekle imenitnih ali tudi manj imenitnih nemških družin. Marsikaj je bilo v tem načinu življenja poniževalnega za naše ljudi, saj so jih oholi tujci imeli le za delovno silo, ki jo velja izkoriščati za male denarje.

Ko sta se z mojim očetom vzela, je oče delal na železnici. Kmalu je privekal na svet sin, ki mu pa ni bilo usojeno dolgo živeti. Ko je oče dobil službo na sodišču, se je družina selila iz Maribora v Gornji Grad. Mati mi je veliko in dokaj natančno opisovala življenje v tem zanimivem kraju Zgornje Savinjske, pravzaprav Zadrebke doline. Takoj na začetku prve svetovne vojne je ostala sama s kopico otrok, saj je moral oče v vojsko. Trdo se je prebijala, poleg tega je imela na skrbi tamkajšnjo *kajho*, kakor so ljudje pravili sodnemu zaporu v Gornjem Gradu. Pripovedovala mi je, kako je nekaj zim v zaporu prezimil znani

Náša družina leta 1925. Z leve: spredaj Marija, mati in Sandi, stojijo Malči, oče, Mirko in Vilko.

Cigan Pavle, ki ji je bil v veliko pomoč pri delu. Čeprav ciganskega rodu je bil pošten in zanesljiv, tako je pravila mati. Ni torej naključje, da sem ga v eni svojih knjig temeljito opisal, tudi po materinih navedbah. Oče se je vrnil iz vojske šele ob koncu morije, pozimi leta 1918.

Še nekaj o očetu. Poznal sem ga le kot sivolasega, malo večjega moža s kratko prstriženimi lasmi in mogočnimi brki. Zjutraj je hodil okoli s podvezo (*pinta*), s katero je krotil brke. Med jutranjim obredom ni trpel motenj, to smo otroci dobro vedeli. Vse življenje mu je morala mati zavezovati kravato, nikoli se te večšine ni naučil. Bil je strasten ribič in bivanje za vodo mu je bilo nekaj svetega. Tudi tu se ni pustil motiti. Seveda, tedaj je bilo v Savinji rib na pretek, in prav zanimivo: lovil jih je in prinesel domov, jedel

pa jih nikoli ni. Mati je bila vedno vesela tega priboljška, ki ga je potem ob sicer skromnih obrokih ponudila družini.

Odkar pomnim, je bil oče navdušen pevec. Še tja v čas tik pred smrtjo je bilo tako. Bil je med ustanovitelji moškega pevskega zboru Oljka v Celju. Nekaj časa je zbor vodil moj brat Vilko, pozneje pa nekaj let, vse do prerane smrti, brat Mirko. Na slovesnem koncertu v čast skladatelju Schwabu se je prehladil in potem v kratkem času umrl zaradi pljučnice komaj trideset let star. Imel je že družino. Tedaj sem že pel v zboru in spomnim se, da sem kot najmlajši pevec moral predati staremu gospodu dr. Schwabu lovorjev venec. Ne vem, ali je tedaj šlo za njegovo sedemdeset- ali osemdesetletnico. Častitljivi skladatelj je tedaj vstal, nesel venec na oder in ga obesil bratu okoli vratu. No, seveda le za kratek čas! S tem je hotel izraziti svojo hvaležnost zboru in njegovemu voditelju. Nihče si ni mislil, da je bil to bratov zadnji koncert. Vedno se je med dirigiranjem do mokrega spotil. V odmoru se je obvezno preoblekel. Na slavnostnem koncertu pa za kaj takega ni bilo prilike, in to ga je stalo življenje. Tedaj zdravniki niso imeli zdravil kot danes, ko gotovo zavoljo pljučnice zlepa kdo ne umre.

Oče je bil na nas otroke zelo ponosen, posebno je cenil našo vnemo za petje. Doma smo ob družinskih praznikih zapeli, da je bilo kaj slišati, saj smo bili vsi zborovski pevci in smo znali *obilo* pesmi.

Spominjam se, da je oče kot sodni rubežnik vodil razne javne dražbe. Tedaj sem mu pomagal pisati oglase, ki so potem viseli na razglasni deski sodišča. Ne vem zakaj, toda naenkrat se je doma govorilo, da bo moral oče narediti dva razreda srednje šole, da bo

Naš oče je bil strasten ribič, nam pa so ribe prijale kot poslastica prve vrste.

postal sodni poduradnik. Jaz sem bil še preveč otročji, da bi kaj več o tem dojel, toda vem, kako strpno se je ubogi oče učil in trpinčil, da bi zmožel. Pomagal mu je učitelj Bogomir Gerlanc, ki je tedaj vodil Oljko. Oče se mi je smilil, ko si je za ceno hudih naporov vbijal v glavo znanje prvih dveh razredov srednje šole. Končno sem slišal, kako je nekega dne mati veselo vzkliknila: »No, sedaj bo pa spet mir v hiši!« To je pomenilo, da je očetovega učenja konec. Še pomnim, kako je bil nad uspehom ponosen. Seveda je bil to za preprostega fanta izpod Pohorja velik dosežek!

Očeta smo se otroci po svoje bali, ne vem zakaj, saj ni bil grob z nami. Res pa je bil bolj molčeče narave in strogega ravnanja, pa nadvse vesten uslužbenec. Morda kar preveč »služben«. Pri tem nas je vedno učil poštenja, posebno glede denarja je bil zelo natančen. Nikoli mu ni manjkal dinar od dražbe. Do matere ni bil kaj prida pozoren, pa tudi okajen je kdaj pa kdaj prihajal domov, kar materi ni bilo povšeči. Tedaj sta se prepirala, otroci pa smo se v duhu postavili vedno na materino stran.

Mati je nekoč, že po drugi svetovni vojni, pri odpiranju vežnih vrat dobila neko notranjo poškodbo, lahko bi temu rekli malenkost. Toda izkazalo se je, da si zdravniki niso bili na jasnem, kaj se ji je zgodilo. Dolgo je ležala v bolnišnici in nevarno hujšala. Še danes si očitam, da je nisem pogosteje obiskoval. Res da sem bil veliko službeno odsoten, toda moral bi najti čas zanjo. Sedaj me pogosto morijo ti očitki. Kmalu so ugotovili, da boluje za rakom in poslali so jo domov umret. Pa ni šlo tako hitro. Trpela je, da tega ni mogoče opisati, na koncu je zdržala le ob močnem morfiju. Bila je zelo vesela, če sem jo jaz prelagal v postelji, saj sem bil močan in sem to lažje opravil kot sestri. Zelo težko smo gledali našo dobro mater, kako trpi, toda pomagati ji nismo mogli drugače, kot da ji je moja žena injicirala velike doze pomirila. Končno je bila rešena in pokopali smo jo v grobu, kjer je ležal brat Mirko.

Nas vse je materina smrt zelo prizadela, mene še celo, ker sem se pač v času, ko bi jo najbolj potreboval, zadrževal v tujem svetu. Bila je globoko verna, vendar nikoli kakorkoli fanatična. Časi okoli leta 1954 pa so bili v marsičem zelo čudni. Mislim predvsem na to, da mnogi na odločujočih mestih niso ločili vernosti od klerikalizma. Vedel sem, da bom poskrbel za materin cerkveni pogreb, pa naj se zgodi karkoli. Z bratom sva bila »organizirana«, in postavljalo se je vprašanje, kako se ob takem pogrebu zadržati. Brata sem seznanil s svojo namero, da mater pokopljemo cerkveno. Nič ni pripomnil, navdušen pa menda ni bil, vsaj tako sem sklepal po njegovem glasu. Tedaj je bil v Celju župnik (opat) Peter Kovačič, zelo oster duhovnik. On bi naredil iz pogreba manifestacijo, že nama z bratom navkljub. Zato sem šel prosit svojega nekdanjega kateheta Lukmana, skromnega duhovnika, da bi opravil obred. Čeprav je ležal bolan, je privolil. Res je obred potekal dostojno in nevpadljivo, za kar sem bil katehetu Lukmanu zelo hvaležen. Mati je tako imela pogreb, kot si ga je želela. To sem bil njenemu spominu dolžan. Pričakoval sem, da bo kdo od tovarišev postavil kakšno vprašanje glede pogreba, pa ni. Verjetno se imam zato zahvaliti tedanjemu sekretarju, Francu Simoniču, ki je bil predvsem človek.

Naša mati je zelo rada brala.

Ko je oče ovdovel, je živel pri starejši sestri v Laškem. Hodili smo ga obiskovat. Sestra pa je nadaljevala z vlogo pokojne matere in ohranila navado, da smo se ob očetovih ali sestrih praznikih zbrali vsi in imeli pevski dan. Tako je bilo, vse dokler oče ni umrl.

Oče je nadvse rad še v visoki starosti poslušal slovensko pesem. Jaz sem tedaj stanoval v Celju in tam nas je bila skupina prijateljev, ki smo uživali v pesmi. Redno smo se srečevali. Nekoč se je noč že nagibala proti jutru, ko smo še kar peli. Pa mi je nenadoma nekaj reklo, da bi šli v Laško očetu zapet podoknico. Vsi so bili takoj zato in res smo krenili, se tam postavili pod očetovo okno in zapeli Noč trudna molči... Mahoma se je pokazala na vrhnjem oknu očetova siva glava. Poslušal je pesem do konca in se ganjen zahvalil. Vtem je že prišla sestra in nas povabila v hišo. Tam smo peli pesem za pesmijo, kot da bi vedeli, da je to očetova poslednja prilika poslušati našo pesem. Teden dni zatem je namreč v miru umrl...Še danes sem vesel, da smo tistega ranega jutra pripravili očetu zadnje veselje.

Bil sem zadnji med otroki, zato sem imel vzdevek *postružjek*. Dve sestri in dva brata, vsi starejši od mene, se niso kaj dosti ukvarjali z menoj. Še največ se je sestra Marija, saj sva si bila po starosti najbližja. Nekoč me je nosila po stanovanju; baje je imela s tem opravilom kar veliko veselje. V temnem hodniku, ki je vodil v naše stanovanje, pa je spregledala škaf vode sredi ozkega prehoda in telebnila z menoj vred po cementnih tleh. Mene je seveda kar zmanjkalo, padel sem v nezavest. Mati je bila vsa iz sebe, toda k sreči sem imel kar dosti trdo *betico*, pa sem bil kmalu spet pri zavesti. Marija se je hudo vznemirjala zaradi tega in vsi v hiši so se mi tako ali drugače posvečali. Zdelo se mi je čudno, ker sicer ni bilo toliko pozornosti ob tolikih otrocih. No, kakšnih posledic zaradi

padca nisem nikoli občutil, vsaj do danes ne, in kadar se z Marijo pogovarjava o tem in se smejiva, to vedno poudarjam. To sem dolžan storiti, da bi sedaj prek osemdeset let stara sestra ne imela občutka, da mi je povzročila telesno okvaro.

Starejša sestra Malči je bila neke vrste »dobri duh« družine. Bila je krojačica in je imela svojo obrt v Gosposki ulici. Torej je že zaslužila lastne denarce in to sem s pridom izkoriščal in jo hodil prepričevat, da je zame žemlja prava zdravilna hrana. Ker je želela, da bi bil zdrav, mi je v roko stisnila 50 par, in stekel sem h gospe Zany, ki je imela delikateso v hiši pod sodnijo na Prešernovi ulici. Gospa ni imela lastnih otrok, pa mi je vedno v žemljo naložila še šunke, da sem imel pravcati praznik. Še danes imam žemlje zelo rad. Pri nas je bilo kruha vedno ravno prav za vse, seveda pa za žemlje ni bilo denarja, vsaj mati ga ni imela. Res je, da nismo nikoli stradali, toda izobilja nismo poznali in tudi mesnih jedi ne.

Brat Mirko je bil trgovski pomočnik pri Štigerju na Glavnem trgu. To je bila tedaj v Celju ugledna trgovina, ki je slovela po dobri kavi, saj je imela lastno pražarno. Mirko je bil resen fant, sicer pa poseben materin ljubljeneč, in to je resnično tudi zaslužil. Že tedaj je deloval v različnih društvih; blizu mu je bila glasba. Dobro se spominjam njegove poroke v Zidanem Mostu. Potem se je kmalu odselil in našel na okopih lastno stanovanje. Še prej pa je stanoval pod Jožefovim hribom pri Jagriču, ki mu je bil birmanski boter. Mirko je deloval mirno in preudarno, do nas ostalih je bil radodaren, če je le mogel. Nismo pa ga toliko nadlegovali kot sestro Malči, ki ni bila poročena. V zakonu sta se mu rodila dva fanta, toda kot sem že omenil, je zelo mlad umrl. Spominjam se, da je bil zelo podoben materi, ne samo po zunanosti, tudi po značaju.

Brat Vilko je hodil na celjsko gimnazijo, ko sem jaz odraščal, zato se vsega dobro spominjam. Nekega dne smo pri kosilu izvedeli, da je prišel v spor z enim od profesorjev. Fant je bil zelo razigran, velik glasbenik, vodil je gimnazijski pevski zbor, pa mu je verjetno vse to »stopilo« nekoliko v glavo. Tako domnevam, če gledam na stvari iz današnjega časovnega obdobja. Vsekakor je moral na drugo gimnazijo. Tiste čase so vsi podobni "delikventi" iskali zavetje v Kočevju. Tam je bila gimnazija in dijaški internat za podobne primere. Seveda zadeva ni bila poceni, in oče je moral ves dodatni denar za brata v Kočevju posebej zaslužiti, da ne bi bila družina prizadeta. Kako je zmogel, še danes ne vem. Vilko je maturiral in se potem vpisal na teologijo v Maribor. Mati mu je do zadnjega odsvetovala ta korak, češ da ni za ta poklic. Pa ni nič pomagalo. Končno je postal duhovnik in je kot kaplan začel svoje poslanstvo v Trbovljah. Ni tu mesto za njegov podrobni življenjepis; naj omenim le toliko, da je po drugi vojni zapustil poklic in se upokojil kot ravnatelj Osnovne šole Mokronog.

Sestra Marija je bila povsem druga osebnost. Že v dijaških letih se je udinjala pri Sokolu in dosegala odlične telovadne uspehe, celo na zveznem zletu Sokola v Beogradu je osvojila odličji. Bila je dobra pevka in pozneje tudi ugledna hribolazka. Trgovskega poklica se je izučila pri Putanu, kjer je sedaj slaščičarna Zvezda. Pozneje je delala pri Dobovičniku v Gosposki ulici. Spominjam se, kako pridno je pripravljala nevestino balo. Vezla je in krojila, da je bilo le kaj. Pa se ji tedaj še ni mudilo!

Poročila se je z Mozirjanom, Karlom Podsedenškom, prav v drugem tednu nemške zasedbe leta 1941. V Mozirju je bil tedaj nemški župan Scherhauser, ki je svečano poudaril, da je to prva poroka v »osvojenem« Mozirju (Nemci so za naše kraje trdili, da so jih osvobodili izpod balkanskega jarma) in obljubil posebno darilo, ki ga seveda nikoli ni bilo. Jaz sem bil starešina, brat Vilko pa je par v cerkvi poročil. *Ohcet* je bila na *marofu* pri Podsedenškovi. Lepo so pripravili in veselo je bilo, pa se ti pojavi nemški župan z dvema nemškima učiteljicama in nekim nemškim oficirjem. Vse je utihnilo in veselja je bilo konec. Nemška nadutost si je pač dovolila vse, tudi poseg v povsem domače prireditve. No, nemški major se je nevesti ob odhodu opravičil, toda razpoloženja ni bilo več.

Sedaj sva z Marijo ostala od skupinice otrok zadnja, pa tudi od našega rodu poslednja.

Izgubili so me...

Seveda so otroški spomini nekaj posebnega. Bolj ko človek *stari*, bolj so živi. Tu gre pravzaprav za dve vrsti spominov. Eni so tisti, ki jih sami pomnimo, drugi pa, ki so nam jih v otroških časih pripovedovali o nas, pa se jih ne moremo neposredno spomniti, ker smo bili še preotročji.

Mati mi je pripovedovala, da je včasih naročila bratu in sestri, da sta me peljala z vozičkom v naravo. Imeli smo *vozek*, ki je bil zelo pomanjšan lojtrski voz. Mati ga je rabila, da je zvozila pridelke z vrta in podobno. Vanj so me torej naložili in odpeljali, da je mati lahko nemoteno delala doma in bila tako malo razbremenjena. Nekoč, poleti je baje bilo, sta Marija in Vilko spet vpregla *vozek* in krenila v naravo, ki je bila tedaj od Glazije navzgor še neokrnjena. Sami velikanski travniki so bili tam, kjer je sedaj naselje Otok. Morda sta res imela namen kreniti v čisto naravo, kot je mati naročila, pa je Vilko zagledal svoje vrstnike, kako nabijajo žogo na Glaziji. Seveda ga nič ni zadržalo, da se jim ne bi priključil. Mati tega ni dovolila, še manj pa oče, ker so pri *žogobrcu* trpeli čevlji in škoda jih je bilo. Marija je vse skupaj opazovala s strani igrišča, toda smola: naenkrat je Vilko zagledal očeta, ki je šel po lipovem drevoredu z Ložnice proti mestu. Divje je stekel k vozičku in ga v teku vlekel, da ga oče ne bi videl. Marija sploh ni vedela, kaj se dogaja, pa je seveda tekla za njim. Tekla sta čez drn in strn, da bi ušla očetovemu pogledu. Pri tem sta seveda pozabila na »tovor« zadaj na vozu. Ko sta prisopihala še pred očetom domov, je mati vsa prestrašena ugotovila, da sta pripeljala prazen voziček. Povedati sta morala natančno, kje sta bila, in mati je hitro krenila v tisto smer, da bi našla *postružnika*. Vsa preplašena je tekala sem ter tja po Glaziji, ki je bila zaraščena z visoko travo. Le kadar so bile tekme, so jo pokosili. Seveda je bilo težko najti dojenčka v tako visoki travi. Toda mati je šla za sledjo, ki sta jo nakazala brat in sestra, in končno me je našla v lepi travi prav prijetno spečega. Baje je bilo doma potem Mariji in Vilku strašno vroče, tako ju je oštevala. Vse se je srečno izšlo in jaz sem še danes tu... Morda smem govoriti o sreči, da tedaj še ni bilo toliko *cekov* v travi, kot jih je danes. Verjetno bi bil ves črn od

njih. Sestra Marija se tega dogodka dobro spominja in kadar ji ga omenim, se še danes zgrozi, kajti na Glaziji so radi pasli konje in nevarnost je bila, da bi me kateri od njih pohodil.

Pa naj kar povem, da so konji včasih pametnejši od ljudi. Ko so gradili obrežje za nov Kapucinski most prek Savinje, so vozili gramoz še s konjsko vprego. Tam za farno cerkvijo so se zvrstili v vrsto in eden za drugim stresali svoje *truge*. Mati je prala perilo v Savinji. Desno od nekdanjega mostu je bilo mesto za pranje. Vedno je bilo tam dosti peric, ki so ob obrežju Savinje perilo tudi sušile. Lepo je bilo videti te prizore. Mati je z vso vnemo prala, izpirala in delala, zato je spregledala, da sem izginil. Ko je to zaznala, je tekla najprej na cesto, ker je vedela za vrste *furmanov* in seveda konj. Nasproti mesta, kjer se je to dogajalo, je bila gostilna Albin Berger. Lastnik je bil materin nečak in zatekla se je najprej k njemu, upajoč, da sem morda tam. Toda ko je pogledala skozi okno, me je zagledala pod vampom dveh konj, kako sem ju izmenično božal. Tekla je ven in iskala lastnika vprege. Ta je pil v gostilni in seveda so *furmani* takoj ukrepali. Materi je lastnik naročil, naj me ne kliče. Res me ni, da ne bi povzročil nemira pri konjih. *Furman* je šel h konjema in ju lepo božal po glavi, da sta bila povsem mirna, in mi prigovarjal, naj grem izpod konj na cesto. To sem tudi storil in »predstave« je bilo konec. Baje je bila to res prava senzacija in še danes vidim vampe konj, saj sem bil majhen, da sem lahko pod njimi hodil. Mati me ni kregala, le vso pot domov mi je pripovedovala, kako lahko konj ritne in da je že marsikdo od tega umrl. No, mene ni, in od takrat sem prepričan v pripovedi, ki govore o tem, da konj le redko stopi na človeka ali ga namerno napade. Konji so pač pametne živali!

Stari celjski magistrat

Največ lepih spominov imam na nekdanji magistrat v Prešernovi ulici. Tam sem doživljal prva otroška leta. To je bila mogočna stavba, ki je že na zunaj kazala, da je v njej oblast. Res je bil tu sedež občine, ki se je nekaj časa imenovala občina-mesto, ker je tedaj obstajala tudi občina-okolica s sedežem na Bregu.

To moram pojasniti. Nemci so za mesto Celje izprosili pri cesarju poseben status, ker da so narodnostno ogroženi. Seveda so na Dunaju radi prisluhnili »trpečim« rojakom, izpostavljenim »divjim vindišerjem«, in prišlo je do tega, da so ustanovili občino »okolica«. Tam je živel le slovenski živelj, dočim so v mestni občini imeli Nemci večino. Tako so ohranili svoje *gospodstvo* nad Celjem.

Za nas otroke so bili največja privlačnost na magistratu ura, balkon in seveda gasilci, ki so tam domovali. V Celju smo že tedaj imeli gasilce v mestu in v Gaberjah. Prvi so bili pretežno Nemci, če že to ne, pa nemčurji.

Ko si pogledal magistrat s pločnika pred Marijino cerkvijo, je bilo pritličje zasedeno s policijo, sprva še državno, kasneje pa mestno. Vhod v policijsko postajo je bil levo od glavnih, mogočnih vhodnih vrat. Na desno so vodila prva vrata v policijsko spalnico.

Pred mestnim magistratom v Celju; sliko hrani Posebna zbirka Osrednje knjižnice v Celju.

Na isti strani je bil tudi vhod v mestno knjižnico, ki jo je tedaj upravljala gospa Vera Levstik, mrka, visoka in suha ženska. Otroci smo se je radi izognili, pa sam ne vem zakaj. Nikoli ni vpila na nas ali nas kako drugače preganjala po magistratu. Le pretirano resna je bila in tega pač otroci v svoji domišljiji ne prenesejo dobro. Med tema vhodoma so bila široka vrata v klet. Magistrat je imel dve kleti, eno je uporabljala občina, drugo pa sodnija. Na levi strani so vodila prva vrata v policijsko postajo, nato je sledilo stopnišče v zgornje nadstropje, takoj za njim pa vhod v občinsko klet. Potem so bila še ena vrata v večjo sobo, ki je tudi pripadala policiji. Med sprednjo in zadnjo policijsko sobo je bil ozek hodnik, temen, brez okna. Od tod si prišel na dvorišče, ki je bilo ogromno, in prav nasproti vhoda na dvorišče je stal mogočen lesen gasilski stolp. Mislim, da je imel kar troje nadstropij. V njem so gasilci sušili cevi in na sprednji *plati* opravljali vaje z lestvami. Na desni strani dvorišča so bile pritlične lope za gasilsko orodje in dve moštveni sobi, kot so jih sami gasilci poimenovali. V vsako od lop so vodila visoka, dvodelna vrata, na katerih je bil nemški napis Prostovoljno gasilsko društvo Celje. Leva stran dvonadstropnega poslopja je služila v glavnem policiji.

V pritličju je bil ozek hodnik s stopniščem. V hodniku so bila stranišča, nato pa v kotu stanovanje sodnega sluga. Tam smo mi stanovali. Imeli smo kuhinjo in dve sobi; vse zelo skromno, brez tekoče vode, stranišče pa je bilo na hodniku. V prvem nadstropju sta bili kriminalistična in takoimenovana »tajna« policija. V drugem nadstropju pa so bile občinske pisarne. Tam so bile vse do izgradnje novega trakta na dvorišču. Na dvoriščni strani, nekako sredi levega trakta, je bil policijski zapor. Imel je dve celici, eno temno in

eno svetlo. Za oglom te stavbe je bilo javno stranišče, toda le za moške! Poleg stolpa je stala na levi strani majhna pritlična stavba. V njej je imel mestni vodovod majhno delavnico in še manjšo pisarno. Vodja mestnega vodovoda je bil gospod David, majhen in debelušast gospod, ki je hreščeče govoril, bil pa je prava dobrota. Prav tam zadaj smo se otroci najraje igrali. Vedno se je z nami pogovarjal in nas ni preganjal. To smo mu šteli v dobro in ga v zahvalo pretirano glasno pozdravljali. Tam je pod streho stal tudi rešilni voz, ki je bil na dveh kolesih in pokrit s platneno streho. Mestni cestarji so imeli zraven hrambo za svoje orodje in škropilne naprave. Za stolpom je bil vhod v hišo, ki je stala že v Gosposki ulici. Tam je bil sedež mestne elektrarne, majhna trgovina in priročna delavnica. Tako je bilo moč priti iz Prešernove ulice preko magistratnega dvorišča v Gosposko ulico, nekako nasproti hiše Emerika Berne. V prvem nadstropju glavne stavbe je bil velik predprostor, dostojen magistrata. V glavno pisarno magistratnega direktorja Iva Šubica so vodila velika dvodelna vrata. Tam je v prvi sobi delala tajnica in sedel tudi magistratni sluga Eisner. Bil je majhen in dobrodušen človek, ki je, koder je hodil, trobental, saj je bil v mestni godbi (Železničarska godba) trobilec krilne trobente. Otrokom je bil naklonjen, vendar ni znal niti besede slovensko. Nosil je *cvikerje* (očala na ščipalke) in z njimi je izgledal prav imenitno. O njem nismo nikoli kaj podrobnega vedeli, živel je zelo odmaknjeno. Iz sprejemne pisarne je bil na levi strani vhod v pisarno mestnega župana, desno pa v pisarno magistratnega direktorja. Direktor Ivo Šubic je bil visok, lep človek, vedno elegantno oblečen, pravi gospod v naših očeh. Bil je ljudem naklonjen in zato priljubljen. No, župani so se vrstili: spominjam se odvetnikov Goričana in Voršiča, dr. Ernesta Kalana ter trgovca z vinom in organista Alojza Mihelčiča. Slednji mi je ostal najbolj v spominu; ne le zaradi lepe brade, bolj zaradi pokončne drža, ko je hodil. Bil je tisti župan, ki je združil občine v »veliko Celje«. Veliko je skladal, posebno cerkvene pesmi.

Iz glavnega predprostora so vodila visoka dvokrilna vrata v sejno sobo. To je bila lepo arhaično urejena soba. Spredaj je bil oder, na katerem je stala dolga zelena miza za predsedstvo (županstvo). Vsi stoli v sejni sobi so bili prevlečeni z usnjem, v katero je bil vtisnjen mestni grb, tako na sedežu kot na naslonjalu. To so bili lepi stoli, imeli so le eno napako, da so imeli mestni grb okrašen s hrastovim listjem in želodom, kar je bilo znamenje nemštva. Toda v prvi Jugoslaviji so svetniki vse do leta 1941 sedeli in odločali na teh stolih, po letu 1945 pa so se stoli porazgubili. Škoda!

Na dvoriščni strani glavne stavbe so nadstropja med seboj povezovali leseni balkoni, tako tudi v drugem nadstropju. Naj omenim, da je imela sodnija v primerjavi z občino prav revne prostore. Pozneje se je v prvo nadstropje cestnega trakta nad Prešernovo ulico vselilo predstojništvo policije. Zadnji šef celjske policije je bil sloviti Törner, član Švabsko-nemške kulturne zveze (v nadaljevanju Kulturbund). Zato so lahko po Celju nemoteno delovali nemški vohuni in podobni sovražni elementi.

Mislím, da so na pragu leta 1930 pričeli urejati nove občinske prostore. Porušili so gasilske lope na dvorišču in tam zgradili dvonadstropno stavbo, v kateri sedaj delujeta

Novi tednik in Radio Celje. V pritličju so uredili sodobne prostore za gasilce in reševalno službo, v obeh nadstropjih pa je delala občinska uprava. Tako se je izgled nekdanjega magistrata z dvoriščne strani bistveno spremenil. Starega dela se niso dotaknili, le lesene hodnike so pozidali, sicer pa je ostal tak kot nekdanj vse do ureditve Muzeja revolucije.

Podstrešje starega dela magistrata je bilo prava privlačnost za nas otroke, ki smo si tja upali le v popoldanskem času, ko ni bilo toliko ljudi v uradih. Radi smo ogledovali uro in poslušali njeno skrivnostno tiktakanje. Podstrešje je bilo lepo pospravljeno, le v nekem delu je bilo leseno ogrodje in prostor, v katerem so shranjevali stare nemške knjige, izdane s strani občine, in nekatere druge papirje. Tja se ni dalo priti, pa nas tudi ni dosti zanimalo.

Zakaj toliko opisujem magistrat? Ne le zaradi lepih spominov, pač pa predvsem zato, da bi ostalo nekaj opisanega, saj sedanji rodovi ne poznajo starega Celja in njegovih posebnosti, in nenazadnje tudi zato, ker sem poznal vsako luknjo v tedanjih zgradbah magistrata.

Pravi gasilec

Mislim, da je bilo leta 1927, ko so celjski gasilci na pobudo poveljnika Koširja začeli pripravljati prvo otroško desetino. O tem so sprva kar nekam sramežljivo govorili, kot da bi kaj takega ne bilo mogoče. Kot mi je kasneje pripovedoval Koširjev sin Franci, je oče kot predstavnik avstrijske firme Rosenbauer, izdelovalke gasilskih črpalk, dobil ta namig v Linzu, na sedežu tovarne.

Mene so kot domačega fanta seveda takoj vključili med možne mlade gasilce, saj sem postopal v lopah in rad pomagal strojniku Findeisnu pospravljati, čistiti in posebno po požarih odpravljati nered, ki je v ihti nastal. Tako sem vedel za vsak komad in če niso česa našli, so vpili tja čez dvorišče: »Xandl, wo ist der Verteiler?« (Kje je razdelilec?) To je bila priprava, s katero so iz dovodne cevi potem delili v dve napadalni cevi. Seveda se je tudi v garderobah marsikaj založilo in tedaj sem bil prvi, ki je bil poklican, da stvar najde. Skratka, v gasilskem domu sem bil »doma«.

Prvi znak, da mislijo zares, je bila ponudba s strani četovodje Berna, da se lotim učenja gasilskih zvočnih znakov. Nabavili so trobento manjše velikosti in res sem ji bil kos. Učil me je trobentač društva, Anton Korber, sicer kleparski mojster v Gosposki ulici. Korber je bil zelo redkobeseden samec. To so izrabili kot povod, da so si ga ob kartah večkrat privoščili. Kadar je gospod Korber prišel v dom in bil take volje, me je poklical in v lopi sva vadila. Začela sva s signalom »vodo daj«, to je bilo najlažje. Potem je obratno zvenel poziv »vodo zapri«. Ko mi je to dvoje šlo v zvok, sva vadila druge, zahtevnejše in daljše signale. Najdaljša je bila četrna koračnica. Zbor je bilo lažje odtrobiti. Bil sem muzikalen, pa sem kmalu trobil, da niso več razlikovali, ali trobi Korber ali pa »Xandl«. Šele na koncu mojega uka so mi povedali, da bom v otroški desetini trobentač. Vem, da tisto noč nisem zaspal, pa materi tudi nisem nič povedal. Nisem pa vedel, da so se z njo

Otroška gasilska enota Prostovoljnega gasilskega društva v Celju leta 1928. Z leve: Sandi Videčnik, Cvetko Stegu, Emerik Berna, Franci Košir, Pepi Rojc, Hans Jelenz in Sep Jelenz. Slika je bila posneta pred starimi gasilskimi lopami na dvorišču mestnega magistrata.

gasilci že vse potrebno dogovorili in da je pristala na mojo novo nalogo.

Nekega dne so nas poslali k krojaču, ki nam je umeril nove uniforme. Malo so se razlikovale od tistih, ki so jih nosili »ta pravi gasilci«. Imeli smo modre suknjiče in bledorjavnkaste hlače. Gasilski pas je bil tanjši in na njem je bila lepa gasilska sekirica. Imela pa je majhno lepotno napako, da je bila lesena in le ustrezno pobarvana. Čelade so bile iz lepenke, saj tedaj plastike še niso poznali. Le meni, »hišnemu mačku«, so dali pravo čelado, takšno, kot so jih sami nosili. To je seveda povzročilo jok pri ostalih vrstnikih. Tako sem moral, ko nas je slikal gospod Martini, sneti pravo čelado in si nadeti tisto iz lepenke. Že na drugi sliki sem spet smel imeti čelado s celjskim grbom. Pa so se polagoma sogasilci sprijaznili z mojo prednostjo, ki jo je gospod Košir utemeljil s tem, da sem trobentač in mi ta razlika pripada. No, meni je bilo vseeno, kaj sem imel na glavi, le da sem bil v desetini.

Vadili smo vsak večer. Najprej z lestvami, pozneje pa so iz Linza poslali majhno, posebej za nas narejeno brizgalno. Tedaj so prišle na vrsto vaje s cevmi. Metali smo jih kot veliki in zvijali prav tako. Strojnika sta bila poveljnikov sin in seveda tudi sin predsednika društva. To me ni nič motilo, čeprav so me za zagon vedno postavili k brizgalni, nato pa sem moral na svoje mesto, da sta se lahko šopirila ob motorki oba »žlahtna« fanta.

Trdo so nas imeli, saj je bil društveni jubilej pred durmi in takrat naj bi nastopila prva otroška desetina v tedanji Sloveniji. To je bilo presenečenje celo za Celjane. Kako so strmeli, ko so zagledali na začetju mogočnega paradnega spreveda našo desetino. Pa smo kar strumno korakali, vsaj tako je bilo navedeno v časopisih. Popoldne istega dne je bila v mestnem parku pred Gozdno restavracijo mokra vaja naše desetine. Proti Liscam so bile postavljene vrste stolov za častne goste. Teh je bilo kar veliko in kako imenitni so bili! Dame v lahkih poletnih oblekah, častniki v belih uniformah, gospodje v črnem in sploh je to bila prvovrstna prireditel.

Naša desetina se je pripeljala na kraj domnevnega požara z moštvenim avtomobilom, starim mercedesom, ki je šel ali pa tudi ne. Na povelje gospoda Koširja smo izstopili in pripravili brizgalno, razvili cevi in vaja je stekla. Prišlo je povelje »vodo daj« in brizgalna je ubogala, potisnila vodo prek razdelilca v dve napadalni cevi. Pri eni sta stala Cvetko Stegu in sin četovodje Berna. Fanta sta se zagledala v fino množico in nista bila pozorna, da prihaja voda po cevi. Pritisk je bil kar velik, in izbilo jima je končnik iz rok. In tedaj se je zgodilo: preden je kdo motorko zaustavil, je končnik veselo letal po zemlji in zlival velike količine vode po gosposki, ki je tam sedela. Vpitje dam je bilo naravnost presunljivo. Moški so vodo lažje prenašali, le zmeda je nastala. Ko je končno nehalo teči, se je vaja končala, mi pa smo se klavrni vrnili v dom. Še sreča, da se je to zgodilo dvema sinovoma od »ta najvišjih«, ki so dogodek v gasilskih vrstah skušali razumevajoče razložiti.

Mokre vaje potem nismo več uprizarjali, v paradah pa so nas še vedno predstavljali. Nam je godilo, da so nas toliko fotografirali, saj smo bili za tiste čase res prava posebnost.

Še nekaj o gasilcih

Celjski gasilci so imeli res odlično opremljeno moštvo. Kolikor se spominjam, je bilo vedno na voljo troje vodov usposobljenih mož. Še pred izgradnjo novega gasilskega doma so razpolagali z dvema orodnima avtomobiloma in enim, ki so ga uporabljali za osebne prevoze. Ta je bil nekaj posebnega. Star je bil najmanj 30 let že tam okoli leta 1928. Na tablici je imel napis Wolsit; katera znamka avtomobila je to bila, pa si ne morem predstavljati. Vem le to, da so morali pred zagonom s posebno tlačilko natlačiti zrak, verjetno zato, da je pognal gorivo do motorja. To seveda ni strokovno mnenje, je le moja domišljajska predstava. Ko je bilo to opravljeno, so morali krepki moške pljuniti v roke in se spraviti k ročnemu zaganjaču, imenovanemu *kurbel*. To ni bilo lahko delo, saj so stali kar v vrsti in se izmenjavali. Če je zaropotalo, so si vsi oddahnili. Temu avtomobilu je bil kos edino le Josip Rojc, sicer mehanik za kolesa v Prešernovi ulici. Otroci smo opazovali celotne mučne postopke za zagon avtomobila, seveda pa se ni spodobilo ob takem prizoru smejati se, tudi ni bilo priporočljivo, ker so možakarji okoli avtomobila kazali pravo razdraženost. Ni čudno, saj so priprave za zagon trajale včasih tudi več ur. Avto so kmalu zamenjali za star puch, ki je sicer kazal več volje ubogati, vendar je sodil tudi že med »ostarcele«.

Drugače je bilo z orodnima avtomobiloma. Ford je bil domala nov, mercedes pa že nekoliko starejši, a je redno vžigal, čeprav tudi na ročni zagon. Gasilci so imeli dve motorni črpalki; moram poudariti, da sodobni! Težka je bila izdelana v tovarni Knaus. Stala je na dveh kolesih, torej priklopna. Manjša pa je bila seveda Rosenbauer, baje kar učinkovita v gašenju. Ta je bila sestavni del mercedesa, orodnega avtomobila, ki je imel poseben keson, v katerega so dali motoriko.

Ko so ustanovili reševalno službo, so kupili sodoben reševalni avtomobil Tatro. Otroci smo ga občudovali, ker je imel na zadnji osi dvoje zapored postavljenih koles. Baje je bil primeren za slabe ceste in zahtevne terene. Ko so torej delovali tudi kot reševalci, so gasilci nastavili poklicnega voznika. Bil je nekdanji delavec pri mestnem vodovodu, Franc Klezin. Dobil je službeno stanovanje v pritličju magistrata, tam kjer je bila prej mestna knjižnica.

Poleg dobre opreme so imeli gasilci že tedaj dvoje uniform, eno delovno in eno paradno. Skratka, bili so kar čedni na pogled. Meni so najbolj ugajale čelade z lepim mestnim grbom. Vem, da takih niso imeli nikjer drugje, vsaj jaz jih nisem videl. Ko menim, da nikjer drugje, mislim pač na ožjo okolico Celja.

Pomnim še, da so mestni očetje plačevali opazovalca požarov, ki je imel svoje delovno mesto na Miklavškem hribu, odkoder je bil krasen razgled na tedanje, še majhno mesto Celje. Če je opazil sumljiv dim, je telefoniral gasilcem, ti pa so preverili, če gre za požar. Pozneje so gasilcem doma namestili alarmne zvonce, s katerimi so jih iz centrale obveščali o požaru. Vsak teden je bil dežurni vod, ki je moral nastopiti na poziv. Če je bil alarm, so pridrveli gasilci od povesod in glasno spraševali, kje gori. Nekako takole je bilo slišati:

»Wo brenzt denn?« Seveda je to bila celjska nemščina. Praviloma bi se naj vprašanje glasilo: »Wo brennt es?« Ko je nekega večera prišel k nam gospod Schlosser, sicer ključavničarski mojster, je vprašal mater:

»Frau Videčnik, 'mate kej teja?« Želel je dobiti malo čaja. Tako so pač govorili nemški Slovenci, po letu 1941 pa je to spet postala uradna *špraha*.

Ko je zagorelo...

Dobro še pomnim, ko so celjski gasilci uporabljali še parno brizgalno. Bila je to priprava, vsa svetleča, iz katere se je močno kadilo. Takoj ko so krenili iz lope, so prižgali ogenj v kotlu, da bi na mestu požara imeli dovolj pare, ki bi gnala črpalko. Seveda je bila brizgalna vprežna in so morali najprej prignati dva konja, da sta jo privlekla na kraj požara. Med potjo je strojnik Findeisen malo zapiskal, kot so to delali tudi strojevodji na lokomotivah. Moram pa povedati, da si je *mašinist* Findeisen dal veliko opraviti z brizgalno. Vedno znova je čistil njene medeninaste dele, da se je res svetila, črnc pa sproti prevlekel z grafitom. Kolesa in podvozje so bila živordeče obarvana. Danes, kolikor vem, stoji ta naprava na ogled v domu poklicnih gasilcev v Celju. Res ne vem, zakaj so

vlekli to parno napravo na požarišče še tedaj, ko so imeli že motorke. Verjetno zaradi veselja gospoda Findeisna. Pa saj je ta gospod vedno nosil strojniško kapo iz črnega usnja in s senčnikom. To je bilo neke vrste razpoznavno sredstvo za strokovnjake te vrste v časih, ko so bili od vseh občudovani, saj so znali delati z zamotanimi stroji.

V mestu so bili tedaj štirje pekovski mojstri. Kar pogosto je gorelo pri Kirbišu. Ta je imel lepo meščansko hišo, kjer je sedaj parkirišče pred Turško mačko. Pekarna je stala prav na oglu med Gledališko in Prešernovo ulico, nasproti Narodnega doma. Nekega večera je spet klical telefon gasilce k dolžnosti. Seveda sem stal na dvorišču in opazoval vse mrzlične priprave za odhod na požarišče. Pa je prihitel po dolgem hodniku proti dvorišču gasilec Verdovšek (sam se je podpisoval Werdoschegg), sicer poslovodja trgovine s čevlji Humanic, in že od daleč spraševal: »Wo brennt's denn?« (kje pa gori) in nekdo mu je odgovoril: »Ja wo denn, beim Kirbiš doch!« (ja, kje drugje kot pri Kirbišu). To bi lahko pomenilo tudi drugače: »Spet pri Kirbišu.«

Ta pek je imel tudi tovarno kvasa in sploh je bil zelo podjeten. Imel je tudi vilo v Ipavčevi ulici, nasproti tedanjega mestnega kopališča. Z eno od njegovih dveh hčera se je oženil Stane Potokar, tedaj policijski poveljnik v Celju. Bil je odličen igralec in režiser.

Kako sem bil priča...

Nekega popoldneva sem stal pred stebrom magistratnega balkona, ko je policist Sušelj pripeljal nekega gospoda na policijo. Seveda sem bil pozoren na tujca, ki ni bil Celjan, saj bi ga sicer poznal. Pa kako lepo je bil oblečen! Tudi to se mi je zdelo čudno, ko pa ni bila nedelja. Komaj je bil gospod v stražnici, že ga je neki *policaj* napadel in pričel klofutati. Sušelj sploh ni uspel pojasniti, da gospod ni lopov, ki bi ga naj pripeljal. Padalo je, kamor je že padlo. Gospod je vpil, policist Sušelj je vpil, drugi policist pa je preklinjal in tepel. Vrata so bila odprta in jaz sem napasel svojo radovednost, ko sem gledal ta čudni prizor. No, saj smo bili vajeni, da so koga na policiji temeljito pretepli, toda tokrat sem imel občutek, da nekaj ni v redu. Mimogrede, še danes ne maram uniform, najmanj policijskih, tako se mi je v spomin vtisnilo policijsko nasilje. Končno je Sušelj uspel prepričati kolega, da ta gospod sploh ni tisti pretepač, ki je nekoč v temi napadel krvoločnega *policaja* in se mu je ta pač želel »oddolžiti«. Povsem človeško, bi človek dejal. Toda tokrat je bilo vse narobe. Gospod je bil ugleden poslovnež iz Zagreba, ki je želel na policiji telefonirati, saj tedaj ni bilo na vsakem oglu telefona. Ko so se torej umirili in pričeli mirno pogovarjati, je seveda gospod iz Zagreba ostro ugovarjal ravnanju maščevalnega *policaja* in izjavil, da bo zadevo prijavil in tožil za zadoščenje. Mislim, da je odšel, ne da bi sploh telefoniral, saj ga je očitno to minilo; tudi mene bi v takih okoliščinah.

Tako sem bil zmeden, da nisem skušal pobegniti, ko me je gospod, ki je stopil iz stražnice, poklical k sebi. Vprašal me je, kako se pišem in kje sem doma. Potegnil je neko beležnico iz žepa, kar me je vznemirilo, da sem že skušal zbežati, toda gospod me je

prijazno zadržal. Želel je govoriti z mojo materjo, zato sem ga peljal k nam domov. Videl je skromno stanovanje, pa vendar je prijazno sedel in vprašal mater, če dovoli, da nastopim kot priča na sodišču, saj sem videl vse, kar se je dogajalo v stražnici, od začetka do konca. Mati ni premišljala, pritrčila je in gospod si je zapisal naš naslov in posebej še podatke o meni. Oče je bil proti temu, da pričam, češ, s policisti smo dobri in to bi kanilo spremeniti dobre odnose z njimi. Sicer pa, saj veste, da se je *policaju* slabo zameriti! Toda mati je menila, da gre tu za pravico, ki se mora izkazati, prav tako je rekla.

Pozabili smo že na ves dogodek, ko prinese nekega dne oče sodno vabilo za pričanje na okrožnem sodišču. Mislim, da sem nekaj noči pred obravnavo slabo spal, tako me je bilo strah. Sodnika Komparteta sem se že zaradi njegove mefistovske brade izogibal, prav on pa je vodil postopek. Pa seveda ni nič pomagalo, šel sem, seveda z materjo. Razpravna dvorana je bila velika in sodnik je sedel na visokem odru. Odrasli so videli sodnikov obraz, jaz pa sem videl kvečjemu njegove noge. Pa so prinesli stol, na katerega sem stopil, ko me je poklical gospod sodnik. Spraševal me je o vsem dokaj natančno in čudno. Kar zadovoljivo sem odgovarjal in ker mi je prikimal, sem dobil malo več korajže. Spominjam se, da je toženi policist govoril resnico, ki se je ujemala z mojim pričevanjem. Videl sem tudi, da se ni hudoval zavoljo mojega pričevanja. Kot je mati povedala, so se poravnali, ko se je policist gospodu lepo opravičil. Jaz sem bil vesel, da se je tako izteklo in sem že bil na hodniku, ko je za menoj priteklo gospod iz Zagreba in mi stisnil v roko pet stotakov, da je mati kar strmela. Meni ta denar ni pomenil kaj posebnega, saj nisem vedel, koliko velja. Toda mati je bila vesela »gospodinjskega« dodatka. Gospod je menil, da sem s svojo poštenostjo to zaslužil, in se poslovil. Doma so potem o meni nekaj časa zelo spoštljivo govorili, žal pa ne dolgo. Kmalu so pozabili moje junaško dejanje pred sodiščem, jaz pa tudi.

Prvo srečanje šolo

Sredi veselega igranja in brezskrbnega veselja me je mati opozorila, da bo treba v šolo. To se mi je zdelo nekaj velikega, a vendar kot ena sama neznanka. Niti nisem bil kdovekaj radoveden, kako bo vse potekalo. Vedel sem le to, da stopam v svet, kjer igra ni več poglobljena stvar. Skratka, bal sem se teh neznank.

Bilo je lepo sončno vreme tistega septembrskega dne leta 1927, ko me je mati zjutraj posebno skrbno oblekla. Saj ni imela kaj velike izbire, pa vendar sem čutil, da je vse drugače kot sicer. Peljala me je lepo za roko do ljudske šole, imenovane Mestna osnovna šola. To je bilo veliko poslopje, ki sem ga sicer dobro poznal, saj sva z materjo hodila tam mimo, ko je obdelovala tisto malo zemlje na Dolgem polju, da bi bilo družini lažje za zelenjavo. Toda tisti dan se mi je šola zdela veliko večja in kar premočno. Imela je dva vhoda, enega za deklice, drugega za dečke, tako sem pozneje prebral nad vhodoma. V pritličju je bila trgovsko-nadaljevalna šola, zato sva z materjo morala v prvo nadstropje. Tam je stal ob stopnišču prijazen šolski sluga Kmecl, ki je usmerjal matere z otroki k

vpisu. V sobi je sedel debel gospod z izjemno veliko glavo, toda brez las. Tako sem si ga vtisnil v spomin. Bil je to sam gospod nadučitelj Bizjak. Ne vem, zakaj so tedaj nadučitelji sami vpisovali nove učence, pa so jih očitno. Mama je položila pred gospoda, široko sedečega z odprtim suknjičem, da mu je prišel velik trebuh odlično do izraza, neke papirje. Še danes vidim tisti sivi telovnik in srebrno verižico za uro. Gospod Bizjak me je le mimogrede pogledal in vprašal, če sem jaz tisti, ki se vpisuje. Mati je odgovorila, da sem, in tako je bilo vse končano, ne da bi me kdo karkoli vprašal. Saj tudi nisem pričakoval; v materinem zavetju sem se čutil povsem varnega. Tako sem postal učenec Mestne osnovne šole v Celju.

Mislim, da je bilo v začetku septembra, ko sem šel prvič v šolo. Spet nas je šolski sluga Kmecl usmerjal v razrede, saj je videl, da nosimo torbice z gobicami in tablicami, to pa je bil zunanji znak za »prve črve«, kot so nas posmehljivo imenovali učenci višjih razredov. Tiste čase v prvem razredu niso pisali drugače kot s kamenčkom na tablice iz kremenjaka, zato smo imeli ob tablici gobico in krpico. Oboje smo uporabljali za brisanje napisanega. Torej, prišli smo v razred, ki je bil sveže premazan in je zato strašno zaudarjal po teru. Tudi stranišča so bila vsa premazana s tem smrdečim in črnim premazom. Ker v razredih še ni bilo parketa, smo lahko hodili kar v čevljih, ki so bili pogosto podkovani z žebli, da se je podplat ohranjal. Fantje iz boljših družin so seveda že tedaj imeli nizke čeveljčke z belimi nogavičkami. Tega jim nisem bil niti malo nevoščljiv. To modo, na katero so vsekakor opozarjali na vse načine, sem kratkomalo prezrl. Jaz sem bil zadovoljen s tem, kar sem imel na sebi. Umazan in raztrgan nisem bil, to pa je bilo najpomembneje. Posedli smo se, kakor je kdo hotel, in čakali, kakor so nam naročili. Kmalu so se odprla vrata in prišel je gospod učitelj. Stopil je na oder pred tablo, kjer sta bili njegova miza (kateder) in omara. Pogledal nas je kar mimogrede in brez besede sedel. Razgrnil je seznam novincev in začel brati priimke in imena, mi pa smo morali reči: tukaj. Ko je ugotovil, da smo vsi, nas je razporedil po klopeh, ne vem po kakšni metodi, toda to ni bilo pomembno. Nato je napisal seznam po sedežnem redu. Nekateri so imeli ponemčene priimke in ko jih je bral, je gospod učitelj kratko pripomnil, da je to pravzaprav slovensko in se reče tako in tako... Mi, ki smo imeli slovenske priimke, smo bili tega nauka oproščeni. Nekaterim te njegove pripombe niso bile všeč, pa so milo zajokali, kar pa gospoda učitelja sploh ni motilo, še vprašal jih ni, zakaj točijo bridke solze. Tak je bil gospod učitelj Stanko Gradišnik, ki je že leta dolgo učil le prve razrede.

Med odmorom me je poklical k sebi in me vprašal: »Dali si ti sin Rudolfa in brat Vilkota?« Ko sem odgovoril, da sem tisti, mi je povedal, da bom dopoldne okoli pol desete vsak dan šel k Braniboru v kuhinjo in pri kuharici Mici prevzel golaž zanj. Moram pa povedati, da je zanj, mi je še naročil. Medtem ko so pripravljali golaž, sem stekel k gospodu učitelju na dom in tam pri njegovi materi dvignil pošto ter vse skupaj prinesel v šolo. Meni je bilo to delo kar všeč, saj mi je stara gospa Gradišnikova vsakič dala sladkor v kocki, včasih celo dva. Ko je gospod Gradišnik svojo malico pojedel, sem posodo opral,

V tretjem razredu Mestne osnovne šole v Celju. Naš učitelj je bil tedaj Miloš Prelog, ki sedi sredi nas.

seveda so jo potem vsakokrat v Braniboru še temeljito očistili. Tako je šolsko leto šlo že v jesenski čas, ko je nekega dne gospod učitelj vprašal, kdo je ubožen in da se naj oglasi. Jaz sem izraz napak razumel in menil, da gre za pobožne, in sem se jadrno javil. Res smo bili doma tako vzgojeni, glede tega torej nisem lagal. Tudi v izobilju se nismo kopali, pa je stvar kar nekako odgovarjala resnici. Gospod Gradišnik me je pogledal, a ničesar ni rekel in me zapisal na seznam. Tako sem potem vsa štiri leta v osnovni šoli prejemal za božič hlače ali čevlje, kar sem pač izbral. Tedanje društvo jugoslovanskih sester Kolo je poskrbelo vsako leto za obdaritev revnih. Ko sem doma povedal, da dobim čevlje, je mati sprva mislila, da je to moja bujna domišljija, pa ni bila, res sem jih dobil.

Učitelja Stanka Gradišnika smo v Celju vsi spoštovali, ne le njegovi nekdanji učenci. Bil je odličen učitelj in še boljši igralec, sicer pa brat poznejšega ravnatelja Ljudskega gledališča v Celju, Fedorja Gradišnika. Učitelji so imeli tedaj splošen družbeni ugled, posebno pa tisti, ki so sloveli po učnih uspehih svojih učencev. Poleg vsega je bil Stanko Gradišnik vpadljivo eleganten, kar je tedaj tudi nekaj pomenilo. Poleti je nosil slamniki (girardi), sprehajalno palico in razkošne usnjene rokavice. Tako se je nosil v Celju tedaj le še Pečnik, urednik Nove dobe. Stanko Gradišnik je bil torej v Celju »pojem« v vsakem pogledu. Brez pretiravanja, še danes pomnim nekatere njegove besede, ki so me spremljale v svet, in spoznal sem njihovo resnično vrednost.

Še nekaj moram omeniti v zvezi z učiteljem Gradišnikom! V Celju je bila slovita kavarna, ki se je uradno imenovala Mala Evropa. Zakaj »mala«? Preprosto, ker je bila

glavna celjska kavarna Evropa velik lokal, ki se še danes tako imenuje. Lastniki Male Evrope so bili Lebiči, ki so tudi stanovali nad kavarno. Bila je v tedanji Kralja Petra ulici, poleg Ljubljanske kreditne banke (sedaj Varteks). Kavarna je bila podobna dolgemu kanalu, na koncu katerega je stal strežni pult. Po levi strani so bile neke vrste kabine za šest gostov, ki jih je bilo možno zagrniti z zeleno zaveso. Ker je bila kavarna odprta do jutranjih ur, so se tam zbirali najrazličnejši ponočnjaki ne glede na stan in položaj. Celjani so Lebičevo kavarno preprosto imenovali Kafe-drek in pod tem imenom je bila znana rodove dolgo.

Neke noči smo se po pevskem večeru v restavraciji Evropa znašli še v Mali Evropi. Torej smo sedli že nekoliko utrujeni v kabino in zagrnili zaveso, čeprav smo bili sami fantje, tako je pač bilo v navadi. Ko smo srebali kavo, se je nenadoma odgrnila zavesa in imeli smo kaj videti. Učitelj Gradišnik je odigral svojega slovitega Mefista. Tako prepričljivo in igralsko popolno je deloval, da smo obnemeli. Ker je imel že malo las, jih je nekaj zvil v rogu podobne zvitke in tako še bolj prepričljivo deloval kot zlodej. Ko je odigral, smo ga povabili medse. Ni še dobro sedel, ko je opazil nekaj svojih nekdanjih učencev in dejal: »Sledite mojemu zgledu in bodite duhoviti in veseli.« Ni pozabil poudariti, da je vesel, kako se njegovi šolarji vključujejo v »kulturno« življenje... Ta ugotovitev verjetno sploh ni bila namig na kavarniško doživljanje tiste noči, ampak je mislil resno, saj smo bili kar po vrsti vključeni v razna kulturna društva. Takšna doživetja so bila v legendarni celjski kavarni na Kralja Petra cesti že navada.

Razen tega se je tam srečevala vsa celjska družba, ki zaradi pozne ali rane ure ni imela več kam iti; edino le še domov, to pa marsikomu v »trudnem« stanju ni bilo mikavno.

Drugi razred in drug učitelj

V drugem razredu nas je učil gospod Miloš Prelog, strog mož, majhne postave in asketsko suh. Nosil je očala s črnimi okvirji. Kmalu smo ugotovili, da je pravičen in dober učitelj, le dosti strožji od gospoda Gradišnika, saj mu sploh ni bilo do šale.

Miloš Prelog je bil odličen telovadec in član Sokola. Stanoval je pri vrtnarju Zelenku na Ljubljanski cesti in lepo ga je bilo videti, ko je dobesedno korakal domov in od tam v mesto. Vzbujal je spoštovanje, ne da bi povzdignil glas. Kmalu nas je navdušil za telovadbo pri Sokolu. Ta je imel telovadnico v Mestni osnovni šoli, torej kar v zgradbi, v kateri smo imeli pouk. Večkrat nas je prišel obiskat v telovadnico in bil na nas zelo ponosen. Tedaj nam je pokazal katero od svojih vaj na drogu. Občudovali smo ga in si na tihem želeli njegovih veščin. Taki so pač otroci.

Ko se je vlada v Beogradu spremenila in so v Sloveniji dobili vpliv klerikalci, je gospod Miloš Prelog zaradi svoje pokončne drže občutil moč politike. Vse je že kazalo, da ga bodo prestavili nekam v Prekmurje, pa je uspel ostati. Verjetno so starši, vplivni v politiki, k temu pripomogli. Ostal je v Celju in mi smo bili veseli, da ga nismo izgubili. Starejši

sploh ne vedo, kako se otroci lahko navežejo na dobrega učitelja in kako bi ga bili v stanju braniti, če bi bilo to mogoče.

V četrtem razredu smo se dokončno poslovili od našega gospoda Preloga in se vpisali pač vsak po svoje na katero od srednjih šol.

V srednji šoli

Po četrtem razredu osnovne šole smo se torej vpisovali v srednjo šolo, največ v gimnazijo. Tudi mene so namenili v gimnazijo. Mati je šla z menoj k vpisu v celjsko »cvekfabriko«, kot so Celjani po domače rekli veliki zgradbi za evangeličansko cerkvijo. V petdesetih letih so to cerkev porušili, v nekdanjem župnišču pa je sedaj otroški vrtec. Le nekaj vil je stalo tedaj okoli te ogromne stavbe. Sicer pa je bilo za gimnazijo eno samo polje vse tja do Ložnice. Lepo je bilo videti to zeleno pokrajino. Če si hotel priti do gimnazije, si moral prečkati potok Sušnico, po celjsko »drekpaherl«, saj je bila voda res bolj umazana kot ne. Vse mogoče je plavalo po njej in tudi odplake iz celjske bolnišnice.

Ko sva torej z materjo prispela v stavbo gimnazije, so nama povedali, da je vpis v pritličju desno. Tam sva se postavila v vrsto. Pa je prišel mimo znani profesor zgodovine, strog človek, s pristriženo pričesko in precej suhe in vitke postave. Ustavil se je pred nama; verjetno je mater poznal, saj je hodila kdaj pa kdaj v šolo za katerega izmed mojih starejših bratov. Vprašal jo je, če sem za vpis. Ko je odgovorila, da je temu tako, je profesor le zamahnil in zamrmral nekaj takega kot: že spet eden izmed njih. Seveda je mati vedela, da je moral Vilko prav zaradi profesorjeve nepopustljivosti na kočevsko gimnazijo. Res pa je, da je bil brat zelo jezičen in je profesorja užalil, česar mu gospod ni mogel odpustiti, pa niso pomagale priprošnje take ali drugačne. Jaz se niti nisem prav zavedel, ko je mati s solzami

Sošolci. Z leve: Tone Gošnik, Sandi Videčnik, Edi Lakič, Stanko Pocajt in Franc Dosedla. Slika je iz leta 1935.

***Pustna mirovna konferenca pri sošolcu Lakiču leta 1935. Z
leve: Tone Gošnik, Sandi Videčnik, Edi Lakič, Tratnik in
Ludvik Rebeušek.***

v očeh dejala, da greva. Nič nisem vprašal zakaj, šel sem za njo, ki je ihtela. Uboga mati, sem mislil, danes pa vem, kako je trpela zaradi lahkomišelnosti enega izmed svojih otrok.

Naslednje jutro mi je povedala, da bova šla v meščansko šolo k vpisu. Tako je tudi bilo in tam sem se vpisal brez težav. Postal sem torej dijak celjske meščanske šole, ki je bila v Vodnikovi ulici. Ravnatelj te šole je bil gospod Černe, prijazen človek, bolj nasmejan kot ne, in res smo ga spoštovali vsa leta, ko smo bili na šoli.

V 1. razredu je bil moj razrednik strokovni učitelj Rajhman. Majhen, šibko raščen človek z očali in trdim korakom. Videti mu je bilo, da je vojak od peta do glave. Res je bil koroški borec in kapetan v rezervi, in kadar je bil v uniformi, se nam je zdel nekam večji... Vsi naši učitelji so bili višje izobraženi od osnovnošolskih kolegov, zato smo jih morali nazivati strokovni učitelj. Danes bi temu rekli, da so imeli prvo stopnjo visokošolske izobrazbe. Ker v Ljubljani ni bilo pedagoške akademije, so hodili na šolanje v Zagreb.

Zase moram reči, da sem šolo jemal zelo resno. Pridno sem se učil, tudi obnašal sem se lepo. Tako sem pridobil določen ugled pri učiteljih; pouk je bil predmetni in učitelji so se vrstili kot na gimnaziji. Kmalu sem se vpisal v pevski zbor, ki ga je sprva vodil učitelj, vitke postave, žal pa popolnoma brez las. Danes mislim, da o glasbi ni veliko vedel, pa ne mislim na teorijo. Ko smo v zboru peli, se mu je pogosto dogajalo, da je napačno intoniral, kar je imelo za posledico, da smo pesem »prevrgli«. Sicer pa je bil zelo prijazen in dober učitelj. Zbor je bil močan, saj so hodili na šolo predvsem fantje iz Spodnje Savinjske doline, vsi dobri pevci. Za Gerlancem je zbor prevzel znani skladatelj mladinskih skladb, Ciril Pregelj. Bil je strožji od prejšnjega učitelja petja, toda znal nam je približati slovensko pesem in iz teh vrst so pozneje izšli številni dobri zborovski pevci.

Šolska leta so tekla brez posebnih dogajanj, ki bi mi pomenila kaj izrednega. In vse bi bilo v redu, če ne bi leta 1934 v Franciji ubili kralja Aleksandra. Tedaj se je zgodilo to, česar nisem nikoli pričakoval.

Komemoracija za viteškim kraljem

Po smrti smo morali žalovati, tako so velevali velmožje politike, pa tudi naši učitelji so bili tega mnenja. Vsak razred je moral narediti žalno obeležje, h kateremu smo polagali žalne vence. Takšno obeležje je moralo imeti tudi kakšno parolo oziroma napis. Mi smo se odločili za »Čuvajte Jugoslavijo« (saj nas niso nič vprašali, so kar tako določili). Baje je kraljev pribočnik po smrtnih strelih slišal iz ust umirajočega kralja te besede. Seveda so postale resnica, kot postane v politiki marsikaj resnica... Med ljudmi pa je kmalu krožila druga domneva okoli kraljevih besed. Baje je prav po srbsko preklel strelca, ki da ga je dobro zadel. Vsak razred se je moral slikati pred svojim razrednim žalnim obeležjem. Še sedaj imam to sliko.

Na dan pogrebnih slovesnosti v Beogradu smo imeli pred magistratom žalno slovesnost, udeležile so se je vse celjske šole. Bilo nas je od Mohorjeve pa tja do trgovine Putan (sedaj Zvezda). Najprej je govoril z balkona magistrata župan, dr. Voršič. Na balkonu je bila še kopica gospodov v frakih in s cilindri na glavah. Ko so se začele slovesnosti, so pokrivala sneli. Nato je zelo borbeno govoril profesor z gimnazije, Mirko Bitenc. Vem, da je omenjal besede »rob« in »grob«. Ko je najbolj glasno grozil atentatorjem, se je zgodilo...

Poleg naše šole so stale učenke šole šolskih sester, vse v črnem. Prav zraven mene pa dekle, ki je bila pretirano vzvišena, pač hči bogatina. Nas revežev še pogledala ni. Pa je nismo marali zato, ker nas ni pogledala, bolj zaradi njenega nesimpatičnega videza. Nekako smo jo izločevali iz srede nam prijaznih mladincev. Imela je precej izbuljene oči, zato smo ji pravili Mrena. Riba, imenovana mrena, ima take oči.

In ker je bila moja sestra krojačica, mi je bilo na voljo kar obilo bucik, najraje sem imel tiste z barvno glavico. Vedno sem jih nosil na ovratniku suknjiča v zaporedju barv naše trobojnice. Tiste čase nismo smeli nositi naše zastave, le jugoslovanska je bila dovoljena.

Sploh ne vem, zakaj mi je šinilo v glavo, da bi Mreno zbadel. Res sem to storil in oh, kako je zavpila, kot da jo ubijajo. Krik je pretrgal tišino minut molka za viteškim kraljem. Vsi gospodje na balkonu so pogledali na prizorišče, in seveda ni bilo težko ugotoviti odkod krik, saj je nastala prava zmeda v vrsti med nami in tistimi iz šole šolskih sester. Zaključili so proslavo in samo naš razred nagnali nazaj v šolo. Tam so sledile prav detektivske raziskave in preiskave. Učitelji so kar tekmovali, kdo bo odkril zlikovca. Jaz si sploh nisem kaj posebnega mislil, le bal sem se zaradi očeta in matere, ki sta že tako trpela zaradi neumnosti brata Vilka. Hitro sem se javil, da sem jaz bil tisti, ki je »ubogega« dekleta tako prestrašil. Takoj so vse ostale sošolce nagnali domov, jaz pa sem moral v ravnateljstvo sobo, kjer so se zbrali najbolj vneti preiskovalci. Vprašanja so kar letela vse križem, dokler

4. razred Meščanske šole v Celju pred spominskim obeležjem pokojnega kralja Aleksandra I. leta 1934

ni ravnatelj zaustavil tega vala in prevzel sam izpraševanje. Povedal sem po pravici, da si ob tem nisem nič določnega mislil, najmanj pa, da bi namerno onečastil spomin blagopokojnega kralja, kar so mi menda očitali. Mislim, da mi je edino ravnatelj verjel, drugi so bolj posmehljivo poslušali moje tresoč se besede. Končno je ravnatelj končal zasliševanje. Poslali so me domov, toda to je bila zame še hujša pot kot tista v šolo.

Doma je bila mati sama, pa sem ji takoj povedal resnico. Vsa obupana me je poslušala in izdabila: »Nesrečen otrok.« Oče je prišel domov šele popoldne, pa so mu že med potjo povedali, kaj je zagrešil njegov nadebudnež. Strašno je divjal, priznam, da upravičeno, saj je bil majhna poduradniška *para* na sodišču, torej v državni službi. Sin pa nekak protidržavni element, kot so celo nekateri vedeli povedati. Celje je bilo pač majhno mestece in vse se je hitro razvedelo.

Nič ni bilo spanja tiste noči pred odločilnim dnevom, ko bodo v šoli rekli zadnjo besedo o moji usodi. Res nisem hotel tega storiti svojim ubogim staršem!

V šoli so me okoli desete ure poklicali v zbornico in mi sporočili, da je predlog o izključitvi umaknjen in da dobim ukor po učiteljskem zboru. Pozneje sem izvedel, da sta proti izključitvi glasovala moj slavist Javševc in katehet Lukman. Tako sklep ni bil soglasen in jaz sem smel ostati v šoli. Skoraj sem skočil od veselja in gospod Javševc je pristopil k meni, ko je bilo vsega hudega konec, ter me potrepal po rami z besedami: »Bodi v bodoče pameten.« Nikoli prej in ne pozneje me ni več tikal. Tako se je končala moja »protidržavna naravnost« v prvi Jugoslaviji.

Stari pisker

V mestu ob Savinji je bil Stari pisker že od nekdaj pojem. Kjer je danes tržnica, se je nekoč raztezal minoritski samostan, ogromna stavba. V prednjem delu, ki je bil pred drugo vojno še usposobljen za stanovanja, je bil predtem sedež celjske kresije in pozneje, seveda še pred prvo svetovno vojno, tudi sedež okrožnega sodišča. Zato so stari Celjani rekli stavbi »krajcgeriht«, kar pomeni v slovenščini okrožno sodišče. Hodniki, ki so vodili skozi staro zgradbo, so bili temačni in pravi labirinti. V enega izmed njih se je dalo priti iz zakristije Marijine cerkve. Vse skupaj je dajalo videz zapuščenosti in hkrati tajinstvenosti. Za sprednjo zgradbo (vzdolž Prešenove ulice) so bile ruševine nekdanjega samostana, ki je segal nekako do konca sedanje tržnice. Kupi stare opeke so zakrivali razne mikavne vhode, ki so nas otroke privabljali v notranjost. Povsod so bili še vhodi v kleti, ogromne in temne, saj ni bilo nikjer niti lin, ker so pač bile pod ruševinami. Kaj lahko si je predstavljati, da je ta razvalina sredi mesta pomenila za otroško radovednost pravo pašo. Spominjam se, da si nisem upal v vse prostore, ker so bili nekateri grozljivo nevarni oziroma načeti. Za skrivališča je ta »zabavišni park« predstavljaj neslutene možnosti.

V stanovanjih so bivali večinoma revni ljudje in če je kdo povedal, da stanuje v »krajcgerihu«, se je vedelo, da je družina revna. Zadaj za glavno stavbo je bil prizidek, v katerem je delal in stanoval čevljar Herman z družino. Del glavne stavbe sploh ni ustrezal niti najskromnejšemu stanovanju. Spominjam se velike dvorane, ki je bila v prvem nadstropju; verjetno je bila nekoč glavna razpravna dvorana. Njena visoka okna so gledala na dvoriščno stran. Trg se je imenoval Za kresijo, kar tudi pove, kaj je nekoč bilo v ogromnih prostorih nekdanjega samostana.

Pozneje, mislim, da je bilo v tridesetih letih, so v pritličju uredili prodajalno konzuma za državne uslužbence. Levo od glavnega vhoda pa je bila Zadruga, gostilna, ki jo je nazadnje vodila Žerdonerjeva. Zakaj so gostilni rekli Zadruga, mi ni znano. V pritličju sredi stavbe so stanovali številni člani družine Karba, za naslednjimi vrati pa je zijal temen vhod v globoko klet, v katero pa si nismo upali.

Celotni Stari pisker je bil grozljivega izgleda in predvsem obiskovalci Celja so se ga izogibali. Kot še danes je bila tudi v stari Jugoslaviji v Piskru jetnišnica. Tudi ruševine na trgu Za kresijo niso bile mestu v čast. Danes se čudim, zakaj so jih morali odstraniti šele Nemci po zasedbi Celja. Žalostno vlogo je odigral Stari pisker med zasedbo, ko so Nemci v njem mučili in ubijali naše ljudi. Sedaj je tam obeležje, ki opozarja na grozodejstva tistih vojnih let.

Na trgu za Piskrom je bila kleparska delavnica Frana Dolžana, uglednega meščana. Sledila je trgovina Meštrov. To so bili Dalmatinci, ki so imeli zraven trgovine še manjši vinotoč. Poleg njihove hiše je bila Koširjeva hiša in v njej kovačnica Franca Koširja. Zraven si je proti koncu tridesetih let uredil prodajalno in delavnico elektroinštalater Belak. Vmes je bil manjši vrt, nato pa gostilna. Od tam je vodila ozka ulica proti gledališču. V

njej je imela Findeisnova majhno branjarijo. Na koncu ulice, na levi strani, je imel Pavšer lončarsko delavnico. Danes je to vse drugače, tudi zaradi vojnega pustošenja v tem predelu mesta.

CELJE, MESTO MOJE MLADOSTI

Pri Kreuhu že konji krepajo

V Celju je bila prava posebnost majhna gostilna Pri zlatem konjičku v Gubčevi ulici. Celjani smo ji pravili kar pri Kreuhu, ker se je njen lastnik tako pisal. Bil je postaven človek, prijaznega vedenja, sicer pa konjski mesar. Gostilna je imela le en sam prostor za goste. Gospodinja Malči je bila hči znanega gostilničarja Bergerja, ki je imel gostilno nasproti vojašnice Kralja Petra I. Sedaj je tam gostilna Ribič. Gostilničarka je slovela po odličnem konjskem golažu, pa tudi košček toplega, prekajenega konjskega mesa se je prilegel po naporni noči. Gostilniška soba je bila tako nizka, da je kateri od velikih moških čutil vonj stropa. Iz veže se je pod pokrovom, ki se je dvignil, prišlo v klet. Vse je bilo sila tesno in prav zato mikavno.

Tudi v tej gostilni je bila prenekatera imenitna celjska družba dobro postrežena. Poleti je bilo prav prijetno sedeti v majhnem vrtu, od koder si lahko ogledoval mimoidoče; tudi to je bila v določenem času pohajkovanja po lokalih prava posebnost. Kot v Mali Evropi smo tudi v gostilni pri Kreuhu srečevali mestno gospodo. Tu smo si bili enaki!

O tej gostilni je po Celju krožila pesem na napev neke ruske narodne pesmi. Kar radi smo jo zapeli v lokalu za svečan trenutek. Nekako takole je bilo besedilo:

Pri Kreuhu že konji *krepajet*,
se golaži delajo iz njih.
Celjani se z njim *pokrepčajet*...
Ihaha, ihaha, ihaha.

Le vsi not' – je konj *krepjot*,
tu se nažrite,
potlej pa vsi na *cekret*
h Kreuhu pohitite!

Tiste čase je bilo moderno peti kaj po rusko, zato ni naključje, da je ta napev zvenel kozaško. Zanimivo pa je, da se tako gostilničarka Malčka kot njen soprog nista nikoli hudovala nad »himno« konjske gostilne.

Bilo je veselo in prijetno v tisti pretesni gostilnici v Gubčevi ulici. Tudi tja so kdaj pa kdaj zašli visoki gospodje celjske »boljše« družbe, saj je bila gostilna neke vrste celjska »legenda«. Naj še povem, da je bila gostilničarka Malči moja sestrična in da sem tam večkrat pral sode in potem dobil krepko malico. Ob tem naj pripomnim, da sta bila oba zakonca dobrodušna in darežljivih rok. Tudi jaz sem bil kot otrok večkrat deležen kakšnega daru. Seveda sem tako spoznal hišo znotraj in zunaj. Pozneje smo tudi kot odrasli radi zahajali, posebno poleti, na njihov mali vrt. Kreuh je imel vedno sveže nastavljeno pivo. Tudi po tem je slovela gostilna v Gubčevi ulici.

Seveda je ta gostilna imela stalne goste, kot pač vse gostilne v mestu ob Savinji. Dobro pomnim, da je tam močno izstopal »biciklmehanič« Potokar. Ta je bil kar reden gost pri Bergerju, pa tudi pri Kreuhu. Imel je hreščč glas, verjetno od kajenja, mogoče pa je tudi pijača k temu pripomogla. Ko je bil v »ročicah«, je govoril le v rimah, pa kakih! Seveda dobrim ni bil kos, pa je kar glasno godel, denimo: »Tukaj Potokar je, hehe, he, zampare...« Ti umotvori so v izvirniku zveneli kar smešno, danes, daleč od tedanjega dogajanja, pa niso nič smešni. Toda že sama Potokarjeva pojava je delovala smešno. Bil je majhen, suh možic, z velikimi brki, nikoli obrit in vedno pokrit s klobukom. Močno je zaudarjal po olju; take vonjave so bile tudi pri njem v delavnici v Ozki ulici. Danes te hiše ni več. Tedaj je bila v sestavu stavb izvoščka Oblaka, ki je bil še zadnji *fijakar* v Celju.

Na mestu, kjer je nekoč stala Kreuhova gostilna, je danes rimski pomnik, zadaj pa ostanki mestnega zidu. Gubčeva ulica pa je zelo prometna, nič več ni tako skrivnostna, kot je bila v času moje mladosti. Tedaj je bila zelo ozka, na oglu nasproti Evrope je bila mogočna Königova hiša, na drugi strani Gubčeve pa trgovina ščetarja Žagerja (Sager). Poleg Kreuhove gostilne je stal obrambni stolp starega mestnega obzidja, zraven njega pa delavnica steklarja Strupija. V sedanji trgovini Kovinotehne je bila tedaj specerija Jagodič, kar zraven nje pa je bila v majhnem lokalu podružnica časopisa Slovenec.

Celje v znamenju nogometa

Vsako mesto živi po svoje: nekje so navdušeni nad kulturo, gledališčem in podobnim, drugje pa se bolj udinjajo športu. No, Celje je bilo nogometno usmerjeno. V Gaberjah so igrali nogometaši Olimpa, delavskega kluba, pri Pertinaču je žogo preganjala Jugoslavija, pri Skalni kleti nemška Atletika, na Glaziji pa naše Slovensko športno društvo (SŠK) Celje. Kar dosti *žogobrca*, bi dejal, saj je Celje tedaj premoglo le nekaj tisoč prebivalcev.

Posebno mikavne so bile tekme med Atletiko in Celjem, saj so se pomerili Nemci (nemčurji) in Slovenci. Tedaj se je vedno zbrala ob igrišču množica in navijala, da je bilo grozno poslušati. Padale so kletvice, tudi »bizantinske« psovke niso manjkale. Vpili so vsi vprek, žvižgali, mi mulci pa smo si za dinar kupili piščalke, ki so tulile kot sirene. Peklensko vzdušje, bi rekel!

Ob tem naj omenim, da so tedanji časi že nakazovali mržnjo do vzvišenih »nadjudi«, ki so jih posebljali ljudje v ozadju kluba Atletika. To so bili tovarnarji, trgovci in sploh

premožni celjski Nemci. Že tedaj so kupovali igralce. Nekoč so v Atletiko pripeljali nekega Dunajčana, po imenu Krischanez, vsaj tako so trdili. Jaz pa mislim, da je bil čisto navaden Križanec, doma iz Maribora. Bil je odličen igralec in hkrati strašno grob. Za vsak prekršek, ki ga je storil, so gledalci zahtevali njegovo glavo. Seveda so tako postajale nogometne tekme prava senzacija za mesto ob Savinji, bolje, dogodek, o katerem se je govorilo in pisalo. Pri Atletiki je igral tudi Suholežnik, Gaberčan, sicer pa delavec pri usnjarju Jellenzu. Bil je dober na desnem krilu, uren in hiter, da kaj. Ljudstvo ga je klicalo Lulek, morda si je ta vzdevek prislužil, ker je pač igral za tiste, ki našemu narodu niso bili prijazni someščani. Verjetno so mu tako pravili tudi njegovi vrstniki v domačem okolju. Kadar je preveč izpadal, so mu grozili na najhujši način, in če bi se grožnja uresničila, bi tekme ne preživel.

Mi mulci smo sedeli na drevesih ob igrišču in po svoje prispevali k splošnemu tuljenju med tekmo. Seveda nismo imeli denarja za vstopnico, pa smo zlezli enostavno na drevesa, tako na Glaziji kot pri Skalni kleti.

Na strani slovenskih nogometašev je bil učitelj Mikuš, bolj znan po nogometnem vzdevku Bombarder. Imel je strašno moč v nogah. Ko je streljal kazensko enajstmetrovko, je vratar Atletike enostavno stopil na stran in gol prepustil usodi. Med nami, navijači, je imel tako velik ugled, da smo se na cesti ustavljali, ko je šel mimo, in ga prijazno

Slovenski športni klub Celje (SŠK Celje). Z leve: stojijo Riko Presinger, Anza Gobec, Franc Zupanc, Miloš Škerl, Drago Žabkar, Lenko Gobec, Fricko Presinger in Volkar; čepijo Franc Krivec, Dolfe Presinger in Viktor Brunšek. Slika je iz leta 1931.

pozdravljali. Spominjam se, da je bil zelo dobrodušen do nas, vedno nam je prijazno odzdravil, mi pa smo od sreče sijali.

Nogometni klub Atletika je bil bogat, medtem ko so se naši pri SŠK Celje komaj znašli. Niti kabin niso imeli, oblačili so se kar v drevoredu ob igrišču. Tam je stala majhna kočica, v kateri so hranili nogometni pribor. Pa je kar šlo, saj so bili igralci zelo srčni in dobri Slovenci. To je bil verjetno motiv, da so kljub slabim pogojem odlično igrali in vztrajali. Pred tekmami smo se tam okoli zbrali in občudovali igralce prav od blizu. Niso nas odganjali, saj so v nas videli bodoče nogometaše.

V tridesetih letih pa je nenadoma prišlo do zapleta. Nemci so v svojem časopisu Cillier Zeitung dokazovali, da SŠK Celje sploh ni slovenski klub, saj igrajo zanj pretežno Srbi. Res so igrali tiste čase častniki celjskega 39. pehotnega polka: Trifunović, Marić in Stojković. Vsi trije so bili odlični igralci iz najboljših srbskih klubov. Posebno Trifunović je bil »bombarder«, kadar je dobil dobro žogo na nogo. Podobno tudi že omenjeni Mikuš. Polemika se je vlekla, Nemci niso jenjali in Slovenci so se odločili. V imenu kluba so enostavno črtali besedo slovenski. Poslej se je nogometni klub nazival Športni klub Celje. Tako nasprotniki kluba iz nemških vrst niso imeli več vzroka trditi, da klub ni pravilno registriran.

Zelo mi je žal, da nisem izkoristil prilike, ko so nekateri od starih nogometašev še živeli, da bi o nogometu v Celju kaj več napisal. Vem, da sem nekoč omenil to namero uredniku celjskega lokalnega časopisa, pa ta ni kazal zanimanja za kaj takega in tako sem pač opustil namero zapisati spomine *žogobrcarjev* v mojem mestu.

Grofija

Tako smo v Celju imenovali stavbo, v kateri je bilo tedaj okrožno sodišče, spodaj pa jetnišnica. Danes sta v njej muzej in osrednja knjižnica.

Moj oče je bil prestavljen na okrožno sodišče in morali smo se seliti v Grofijo. Stavba je bila podobna današnji, le da je imela del, v katerem sta sedaj muzejska uprava in knjižnica, povezan z zunanjimi lesenimi hodniki. To je bilo posebnega videza. Žal je bil ta del med zadnjo vojno porušen in tako je nastala zgradba, kot jo vidimo danes.

Oče je imel poleg ostalih spet ključarske dolžnosti. Tako sem domala vsak dan po uradnih urah hodil od pisarne do pisarne in zaklepal vrata. Zamudil sem se, če sem bil zelo uren, kake pol ure, toliko vrat je bilo. Tam kjer je sedaj glavna razstavna dvorana, je bila nekoč razpravna dvorana. Tedaj je bil sloviti strop pokrit, pokrov pa ves prebeljen. Iz dvorane je bilo mogoče priti na majhen balkon, kjer sem ob nedeljah opazoval sprehajalce ob Savinji. Včasih je bil sprehod po pisarnah ogromnega poslopja kar zanimiv. Marsikdaj so bili pri sodnikih predmeti, ki so jih v postopku zaplenili, kot so puške in podobno orožje. To je seveda mladega fanta, kot sem tedaj bil, zelo zanimalo. Nasploh pa so bile pisarne zatohle in puste, vrata vanje pa pretirano visoka in dvokrilna. Posebno mikavno pa je bilo ogromno podstrešje. Takšne razsežnosti si pod streho težko

Grofija v Celju leta 1928; takšna je izgledala, ko smo v njej stanovali.

predstavljamo. Kadar sem šel raziskovat golobje jate, ki so tam kraljevale, sem doživel posebne vtise. Golobi so se pod streho povsem drugače obnašali kot na planem. Tu so prirejali svatbene obrede in scene ljubosumja. Frfotali so včasih tako divje, da so vzdigovali prah in je nastala prava megla, ki je silila tja pod ogromne trame lesenega ogrodja. Na podstrešju ni bilo sicer ničesar, kar bi bilo zanimivo, povsem drugače kot na magistratu. Ovalne line, ki so sedaj zamrežene, so tedaj bile odprte in golobi so imeli v Grofiji pravi raj.

Pa še nekaj velja omeniti. Vsa ogromna stavba je bilo globoko podkletena. Ogromne kleti je imel v najemu trgovec z vinom, Dalmatinec Matković, ki je imel točilnico v Gosposki ulici. Bil je dober poslovnež, vedno je ponujal kaj posebnega v majhnem vinotoču. Spominjam se reklame: Za dva dinarja pri Matkoviću – četrtinga vina, pol debrecinke in žemlja. To je bilo mikavno predvsem za delavce, ki so se vsaj malo najedli ob taki ponudbi.

Grofija sama je bila tedaj sive barve in že na zunaj neprijazna. Spodaj ob stopnicah v glavno stavbo je bila pazniška soba jetnišnice. V njej so službovali noč in dan jetniški pazniki, ki so zvečer poskrbeli, da so bila vhodna vrata v stavbo zaprta. S pazniki smo bili v dobrih odnosih in moram reči, da so bili domala vsi prijazni ljudje. V kotu je bil zagrajen prostor z velikimi železnimi vrati. To je bilo neke vrste dvorišče pred jetnišnično kuhinjo. Mi smo stanovali prav nad kuhinjo, iz katere je vedno neprijetno dišalo. Nekako kislo, bi rekel. Toda to ni bilo najhujše! Ko se je storila noč, so prišli na plano ščurki v takih količinah, da jih je bilo slišati in videti kot široko črno črto po steni ali po cesti. Vedno so korakali v strogo poravnani vrsti. Seveda je za nas pomenila ta golazen pravo

nadlogo. Mati je skoraj obupala, kajti tej množici ščurkov nisi bil kos, zato je bilo stanovanje polno teh črnih živalic in če si le stopil v temi, je pod nogami kar pokalo. Nič ne pretiravam.

Na magistratu so imeli uradnega dezinfektorja, ki je bil vešč razkuževanja in uničevanja podobne nadloge. Ker sta bila z očetom dobra znanca, je res nekega dne prišel. Čakal je do teme in pričel škropiti z neko smrdečo tekočino po steni, koder so lezli ščurki. Dvakrat je to ponovil in nadloga je prenehala, pa ne za dolgo, spet je moral priti v boj s tem mrčesom. Z okna smo lahko opazovali, ko so krenili ščurki potem drugo pot. Zvečer se je kolona ščurkov pomikala prek ceste v sosednje dvorišče... Ko me je nekoč gospod Schwarz, tako se je pisal dezinfektor, dolg in suh možakar, vprašal, kako je sedaj pri nas, sem se pohvalil, da se nas sedaj ščurki izogibajo.

Mladostna radovednost

Menda ni roda, ki v mladosti ni radoveden. Prav posebej velja to za razne ljubezenske spletke, ki v mladoletnikih povzročajo pravi nemir. Tako smo tudi mi doživljali tista kritična leta, ko nismo bili ne mladeniči, še manj pa fantje. V našem krogu so bili fantje iz Gosposke ulice in seveda iz predela okoli Grofije.

V moji mladosti je bil mestni park še zbirališče zaljubljenecv. V njem so se počutili varno, posebno pa v skritih kotičkih pod raznimi visokimi grmi, ki so skrivali klopce. Toda tod so hodili le bolj ali manj neizkušeni parčki. Za našo radovednost niso bili zanimivi. Veliko bolj pa so nas zanimali pari, ki so se podajali na Rajterjev hrib (Reiterperg). Tam so bile klopce že bolj na samem in zvečer je bilo daleč naokoli mirno.

Naša skupina »izvidnikov« je bila kar dobro organizirana. Preko Savinje je vodila brv, ki je bila tedaj še lesena. Imeli smo pregled nad zaljubljenici in kaj hitro smo se obveščali, če je prečkal brv tak par, ki bi lahko bil za nas zanimiv. Hrib smo poznali do zadnjega kamenčka in nam zato ni bilo težko slediti zaljubljenecema na »indijanski« način. Sicer pa smo že vedeli, vsaj za tiste stalne, kam kateri od parov zahaja in koliko časa se tam zadržuje.

Tiste čase so častniki celjskega polka imeli velik krog oboževalk, tudi med najminenitnejšimi in hudo uglednimi družinami. Tako sta poročnik Marić in hči uglednega meščana rada zahajala po skrivnostnih poteh Rajterjevega hriba. Vedeli smo, da zahajata na klopco nad Gozdno restavracijo, ki je bila obdana z gostim bukovjem. Pomladno brstenje teh dreves očitno vpliva na stopnjo zaljubljenosti. Ponavadi sta se tam zadrževala le kakšno uro, saj so dekletovi starši z njo zelo strogo ravnali. Večkrat smo ju opazovali, toda kaj več od poljubovanja ni bilo. Nekoč sta spet prečkala Savinjo proti parku, mi pa hitro do Gozdne restavracije in po hribu navzgor do klopce, na kateri smo ju vedno videvali. Poskrili smo se v srednje veje gostih dreves in čakali. Že je padal mrak, ko sta končno prispela. Mi smo bili seveda ujeti po drevesih, kjer smo dobesedno otrdeli, da nas ne bi poročnik, ki je nosil sabljo, zagledal. Tokrat sta si zaljubljenca vzela

čas in mi smo skoraj otrpnili na vejah v nelagodnem položaju. S skrbjo smo poslušali biti uro farne cerkve in ob tem razmišljali, kaj bo doma, ko je odbilo desetkrat. Toda zaljubljenca sta še kar vztrajala, ne da bi prikazala kaj več od poljubljanja. Ura je odbila enajstkratek, pa sta še kar sedela. Končno sta odšla, vendar ne zadosti hitro, da bi mi čimprej tekli domov.

Vsi trdi smo prilezli na tla in se posvetovali, kaj bomo povedali doma, da ne bo šiba pela. Nič pametnega nam prišlo na um. Vsak sam je moral torej storiti za svoj blagor, kar je vedel in znal.

Zame je bilo še težje, saj so vrata v Grofijo čuvali pazniki jetnišnice. Ni mi preostalo drugega, kot da sem pazniku povedal, kaj je v resnici bilo. Zelo ga je zanimalo, spraševal je v podrobnosti, toda kaj »sočnega« mu nisem mogel povedati, ker se dejansko ni nič takega zgodilo. Končno mi je odprl vrata in jaz sem smuknil po dolgem hodniku do okna sobe, v kateri je spal brat, pa tudi moja postelja je bila tam. Smuknil sem skozi odprto okno v sobo, toda brat me je slišal. Zaslíševal me je, kod sem hodil, in ko sem mu povedal, je z razumevanjem za moje gorje obljubil, da staršema ne bo povedal ničesar o moji nočni ekskurziji. In res ni. Toda naslednji dan je prišla k moji materi Tolijeva mati in jo vprašala, če sem tudi jaz prišel okoli polnoči domov. Mati je seveda zatrdila, da sem bil doma in da nisem ponočeval. Kot že nekajkrat sem torej tudi tokrat imel srečo. Na prežo za zaljubljenca pa nisem več zahajal.

Strašanska nesramnost

V Celju so kar dolga leta gradili turistično pisarno, ki še sedaj stoji pred železniško postajo, pa ne služi več prvotnemu namenu. Če se prav spominjam, je ta gradnja trajala kar sedem let. Vedno se je kaj zataknilo. Seveda so bile posredi tudi politične spletki. Liberalci so v svojem volilnem programu razglašali, da Celje nujno potrebuje javno stranišče, to pa naj bi bilo v spodnjih prostorih bodočega turističnega paviljona. Ko je liberalni občinski svet padel, so gradnjo ustavili, saj klerikalci te javne naprave niso podpirali. Spet je bilo gradbišče obdano z ograjo, za katero se je skrivala nesrečna zgradba. Stvar se je odvijala v posmeh ljudstva, tako je nekoč zapisal celjski tednik Nova doba in seveda dodal še nekaj krepkih na račun nerazumevanja klerikalne občine za tako pomembne potrebe, kot so tovrstne, katerim naj bi služilo javno stranišče. Pravi celjski Clochemerle!

Pa se je nekoč preko noči zgodilo! Ko so zjutraj ljudje hodili s postaje, je bil okoli zagrajenega nesojenega stranišča »grozen« pogled; tudi to so besede, zapisane v Novi dobi. Skupina gimnazijcev si je privoščila nepojmljivo dejanje. Ob plotu je bilo kakšnih deset lepo razporejenih kupov človeškega blata. Policija, ki je ugotavljala dejansko stanje na prizorišču samem, je izjavila, da je moralo biti deset storilcev tega nemarnega početja, po trdoti dokaznih primerkov pa so sklepali, da se je »čin« zgodil v minuli noči. To so bile globokoumne policijske ugotovitve.

Seveda se je dogodek hitro razvedel in *firbci* raznih krogov so si želeli stvar ogledati na kraju »zločina«, toda mestni pometači so morali hitro ukrepati in vse pospraviti, tla pa temeljito oprati. Tako ni bilo že dopoldne istega dne kaj videti. Mestni *firbci* so zaman romali na kraj »zločina«.

Vsi smo komaj čakali, kaj bo o »svinjariji«, kot so dejanje opisovali klerikalci, napisal naš lokalni list Nova doba. In res! Gospod urednik Pečnik je sicer prizor zamudil, je pa po policijskem zapisniku in s krepkimi dodatki poročal o dogajanju pred kolodvorom, toda le s stališča, da tega ne bi bilo, če ne bi klerikalna občinska srenja zavirala toliko potrebnega javnega stranišča v Celju. Članek je bil poln zgražanja nad sedanjim občinskim svetom, ki da ima denar za vse mogoče, toda za človeške potrebe mu ni mar. Domala pohvalno pa se je izražal pisec o »delikventih«, ki da to niso, ampak so razgledani ljudje, saj so mesto le opozorili na hudo pomanjkljivost, namreč, da nima javnega stranišča. Le turistične pisarne v zgornjem delu zgradbe ni omenjal. Napis, ki so ga storilci nabili na plot, pa je urednik celo pohvalil kot edino resnico. Na njem je bilo namreč zapisano: »Nismo mogli dočakati novega stranišča, pa oprostite!«

Druga dolgotrajna gradnja

Nasproti gostilne Ojstrica, nekoč Škoberne, so pričeli graditi pravoslavno cerkev, ki naj bi bila posvečena svetemu Savi. Celjani so z zanimanjem opazovali gradbenike mojstra Jezernika pri nenavadni gradnji. Seveda tovrstne stavbe z značilnimi kupolami in bizantinskega izgleda nismo bili vajeni. Mulci pa smo tekali okoli gradbišča in s tem jezili *polirja*, ki je neznansko glasno vpil, mislim, da sploh ni znal normalno govoriti. Cerkev je stala v surovem stanju, ko se je gradnja ustavila. Govorilo se je, da je zmanjkalo denarja. Pa še nekaj se je govorilo! Da gradnjo plačujejo vojni dobavitelji, saj so na ta način uspeli v Beogradu dobiti obsežna vojna naročila. Tu je šlo, kot se je govorilo, za Westna, ki je izdeloval v svoji emajlirki (pozneje EMO) čutarice za vodo in *porcije*. Baje je bil v igri tudi tekstilni tovarnar Kudiš in še nekateri drugi, za katere pa se ne spomnim več imen. Mislim, da se je cerkev gradila kar nekaj let. Končno je bila nared. Zanimiva zgradba na izredno posrečenem mestu in prav nasproti največjemu *kulturbundovcu* Škobernetu!

Ko je bila cerkev zgrajena, so jo z velikim slavljem odprli. Iz Ljubljane je prišla vojaška godba. Korakala je po Celju in z igranjem vabila ljudi na slavnostno mesto. Imeli smo 39. pehotni polk, ki mu je tedaj poveljeval polkovnik Golubović. Ta je poskrbel za častno četo, ki je na koncu izstrelila slavnostno salvo. Številni višji častniki pa so prišli iz drugih krajev Slovenije, celo iz Beograda je prišla delegacija skupaj z močno skupino popov. Govorilo se je, da je bil zraven tudi patriarh. Kar pri prvem cerkvenem obredu se je v cerkvi poročila ugledna Slovenka s srbskim častnikom. Tako smo prvič videli pravoslavni poročni obred. Spominjam se, da je bil lepši od našega (katoliškega). Ogromno »zija!« je bilo, tako da je policija komaj vzdrževala red. Treba je vedeti, da je tedaj glavni promet

Pravoslavna cerkev v Celju. Ujel sem jo v objektiv malo zatem, ko so jo slovesno odprli. Stala je na mestu sedanjega spominskega obeležja na Šlandrovem trgu.

iz ljubljanske smeri potekal skozi mesto po Prešernovi, križišče pa je bilo tam, kjer so sedaj Moda, Varteks in Kompas. V čast dogodka so vojaki na Glaziji nastopali z različnimi vajami, vojaška godba pa jih je pri tem spodbujala. Bilo je res vse na nogah.

Celje je tako dobilo paroha Čudića, ki se je z družino vred preselil v hišo za vojašnico (slovensko gimnazijo). Čudić je bil mogočne postave in, kot so ugotavljale ženske, prav čeden moški. Imel je sina Čeda, s katerim sem vse do leta 1941, ko so morali Srbi bežati iz Celja, iskreno prijateljeval. Bil je odličen fant in zvest prijatelj. To se je pokazalo, ko so nas, nekoliko Slovencev, policaji zaprli zaradi motenja nemške manjšine. Nekega petka dopoldne so nas pobrali iz služb, češ da smo trosili letake z nestrpno vsebino do Nemcev in delali škodo na nemških napisih. Ne vem, kdo je naredil seznam osumljencev, skratka, »shranili« so nas v policijski zapor v magistratu. Tega sem zelo dobro poznal, saj sem velikokrat pogledal vanj, ko so ga zračili. Materije o tem povedal *policaj*, ki je stanoval pri nas. Takoj je stekla k nekdanjemu županu Kalanu, da bi posredoval za nas. Pa se gospodu doktorju, ki je bil sicer poln pozivov k zavednosti, ni dalo bosti s policijo. Ko je mati uvidela, da dr. Kalan ne bo ničesar

ukrenil, je tekla k popu Čudiću. Takoj je šel na policijo in tam zagrozil, da bo obvestil polkovnika Golubovića o tem, da zapirajo zavedne Slovence in zveste Jugoslovane. Očitno so bile obtožbe zoper nas na trhlih nogah. Že okoli dvanajste ure so nas izpustili z naročilom, da ne smemo zapustiti Celja. Mislim, da so rabili žrtvena jagnjeta na policiji, ki jo je vodil Nemcem naklonjeni predstojnik.

Prenašanje hloda

Celjsko dijaštvo je bilo zelo živahno in domiselno. Mladostna prešernost je navdajala gimnazijce; seveda so k temu veliko pripomogli starejši vrstniki, ki so tedaj že bili študentje. Vedno se je kaj dogajalo med mladimi. Nikdar pa nič grobega ali morda nedostojnega. Prej bi lahko trdil, da so bili v svojih domislicah duhoviti in tako so pokazali veliko mero smisla za smešenje tedanje malomeščanske srenje v našem mestu. Tudi tedaj je bilo slišati v krogih, »ta boljših«, kakšna da je sedanja mladina, kako so bili oni vse kaj drugega, da mladim predobro gre, zato mislijo le na *hec* in nič drugega. Seveda so takšne obtožbe mlade jezile, zato so občasno priredili kakšno »predstavo«.

Tako so se nekoč dogovorili, da bodo med promenado prenašali hlod od Narodnega doma do železniške postaje. To je natančno tam, kjer so »promenirali« celjski mladi. Ob tem času se je namreč zbrala vsa mladina na sprehodu, kjer je bila priložnost za medsebojno spogledovanje.

Res so si pri meščanu, ki je imel tesarsko in žagarsko podjetje malo pred železnico, blizu bolnišnice, izposodili dva hloda na reverz. To jim je uspelo in napotili so se nekega jesenskega večera s hlodi na pot. Dobro so bili izurjeni za prenašanje tega bremena in vse je potekalo po poveljih: primi, dvigni, drži in gremo... Mladi na promenadi so se trli okoli njih in se glasno smejali, bolje krohotali. Množica je nosilce hlodov zvesto spremljala na njihovi poti. Na križišču pred Ljubljansko kreditno banko pa je stal *policač* Špacapan, visok, črn in zelo suh Primorec, ki ni poznal nobene šale. Vsi smo se ga bali, čeprav ni storil komu kaj žalega. Že gledal je tako »črno«, da je zbujal spoštovanje in predstavljal v resnici in zelo nazorno - oblast. Mož je opazoval fante, ki so hodili v dveh skupinah s hodom na ramenih, pa si ni bil na jasnem, ali pomeni to početje kaj kaznivega ali ne. Ni bil prepričan, da mora poseči po svoji službeni moči v imenu zakona. Ko pa so fantje prikolovratili v tretje mimo njega, je vendarle ukrepal. Ukazal jim je oditi z njim na policijo. Množica je seveda protestirala, toda fantje so ubogali in krenili proti magistratu. Tam so mirno odložili hloda in se podali v policijsko stražnico. Zunaj je seveda čakala množica, pripravljena poseči v korist nosilcev lesa, če bo treba. Tudi policijski nadzornik Šonc ni vedel kaj početi s sicer zelo dostojnimi fanti, ki niso storili kaznivega dejanja... Po kratkem premisleku jih je preprosto nagnal, saj so imeli potrdilo, da so si les le izposodili. Komaj so se pokazali zunaj, jih je množica pozdravila bolj hrupno in glasno, kot bi si želel kateri od poslancev ali sploh politikov.

Fantje so še enkrat prenesli oba hloda do železniške postaje in nato krenili proti trgovcu z lesom, kjer so les oddali. Seveda so se spet našli ljudje, ki so početje mladih obsojali in ob tem zatrjevali, kako bi oni v mladih letih česa podobnega že ne počeli.

Gospod prokurist Horvat

Celje je imelo številne posebneže, ki smo jih po svoje občudovali. Med te je spadal nedvomno prokurist Horvat, tako smo ga v Celju imenovali. Nekoč ko je v Celju še bila družina Majdič, ki je bila lastnica velikih mlinov, železnine in »železodvora« (hiša na oglu Cankarjeve ceste, številka 1), je gospod Horvat delal v tem podjetju kot strokovnjak za jeklo. Pravili so, da je bil v stroki nenadomestljiv. Ko so se Majdiči izselili, je Horvat ostal v Celju kot upokojeni prokurist. Stanovanje je imel v prvem nadstropju »železodvora«, ki je obsegalo deset sob, pa je bil samec. Znano je bilo, da je imel bajno pokojnino in ko je bilo okoli prvega v mesecu, je gospod Horvat pogosto gostil kar celo kavarno Evropa. Tedaj je vstal in s svojo mogočno postavo in še mogočnejšim glasom razglasil: »Dovolite, da ste moji gostje!« in spet sedel na svoje mesto. Ko mu je zmanjkalo denarja, ga ni bilo videti v lokalih.

Nekoč smo prepevali v restavraciji Evrope; gostila nas je gospa upravnica Plesivčnikova, koroška rojakinja, ki je nadvse ljubila lepo slovensko pesem. Tedaj so razni vplivni ljudje v lokalni radi primaknili kak liter v naše dobro. Ponavadi nismo spili vsega plačanega vina, nekaj smo ga odstopili natakarici, nekaj pa smo ga imeli v dobro za drugič. Sredi petja je stopil k nam gospod Horvat in nas povabil k sebi domov, da bi še tam kaj zapeli. Tega še ni storil, vsaj ne, da bi bilo znano. Šli smo in peli v njegovi lepo opremljeni jedilnici. Sobe so bile vidne, saj so bila dvokrilna vrata povsod odprta. Svoje ogromno stanovanje je imel neverjetno lepo opremljeno in urejeno. Očitno je bilo, da so Majdičevi svoje stanovanje kar opremljeno zapustili svojemu zvestemu prokuristu. Pogostil nas je s pijačo, pa nam ni šlo za pitje, bolj smo bili radovedni, ali je res, kar v Celju govorijo o njegovem stanovanju.

Spominjam se, da je okoli leta 1953 celotno stavbo kupila Okrajna zadružna zveza za svoje pisarne. Tedaj se je gospod Horvat prostovoljno umaknil v dve sobi, ki so mu jih ustrezno uredili. Večkrat sva se srečevala, saj sem tudi jaz stanoval v tej hiši. Vedno je odzdravil s tisto pozornostjo kot nekdanje pred drugo vojno.

Zelo znana je bila v Celju tudi gospa baronica Müller. Bila je soproga nekdanjega okrajnega glavarja v Celju. Govorila je več jezikov in bila res prava dama. Žal pa neumnežem v posmeh, kar jo je pogosto zelo razburilo in tedaj so smrkavci celo žvižgali za njo. Tega si res ni zaslužila! Toda tako je pač bilo: gospa ni dojela, da so časi njene slave minili. Celjski prvaki so ji izkazovali vso pozornost in na polkovnih slavnostih je sedela v prvi vrsti zraven polkovnika. Na prsni je imela stara avstrijska odlikovanja. Gospa je stanovala v stari gimnaziji za farno cerkvijo, po vojni, leta 1945, pa so jo preselili na Vransko. Tragedija gospe baronice je bila pač v tem, da ni sledila utripu, ki je zdavnaj napovedal drugačne čase.

Vse lepo je rdeče...

Mladost ima svoje čare vseh vrst. In ko prihajajo leta razpoznavanja in zavedanja lastnega spola, se dogajajo čudne reči. Za vsakogar je prva ljubezen nekaj, kar je nepozabno, ker ima to doživetje svoje posebnosti, ki jih pomnimo tja v visoka leta.

V šoli šolskih sester je bila deklica istih let kot jaz; ime ji je bilo Inge. Bila je bledolična, bolj kot ne suha, polna sončnih peg in izrazito rdečih las. Morda ni bila ravno po okusu mojih vrstnikov, toda zame in moje sanje je bila najlepša, najplemenitejša in sploh naj naj... Mislim, da sem jo prvič videl, ko smo fantje iz gledališke družine pomagali dekletom pri šolskih sestrah reševati moške vloge v neki igri. Ali je igrala tudi ona, ne vem več, toda tam je bila, bežno sem jo videl v skupini deklet. Najina pogleda sta se srečala in to je bilo dovolj za mojo bujno fantazijo. Vem, da me je tisti samcati pogled spravil v silno zadrego; k sreči tega ni nihče opazil, saj bi me fantje dražili do onemoglosti. Na ta način smo pač mladi dajali duška različnim navdušenjem ali razočaranjem. Nič zlobnega ni bilo v tem.

Šolske sestre so imele tedaj še nekdanjo Detičekovo vilo ob sedanji Vodnikovi ulici. V njej je bil internat za »boljše« deklince, to pomeni, da so tam stanovale tiste, katerih starši so zmogli plačevati višji standard. Seveda sem kmalu odkril, da je tudi Inge v tej vili. Kolikokrat sem hodil dnevno tam mimo, se ni dalo prešteti. Deklince pa ni bilo na spregled, saj so imeli strogo prepovedano gledati skozi okna – to se pač za dobro vzgojene dijakinje ni spodobilo. Verjetno jih je sicer mikalo gledati v svobodo, toda nadzor je bil očitno dovolj strog, pa so ostajale »nevidne«.

Na sprehode so hodile dijakinje te šole skupno in pod nadzorom sester. Toda vsaj videl sem lahko svoj sen. Kmalu se mi je ponudila sreča, da sem srečal Inge pred knjigarno Goričar & Leskošek na Kralja Petra cesti. Kako sem si dopovedoval, da moram nekaj ukreniti! Sedaj ali nikoli, sem si mislil. Res sem stopil k dekletu in jo pozdravil. Ona mi je vsa v zadregi lepo odzdravila, kar je pomenilo za moje trpljenje pravi balzam. Vprašal sem, kdaj pojde spet v knjigarno, pa mi je odvrnila, da morda že naslednji dan ob isti uri. Ta odgovor mi je povedal, da si tudi ona želi srečanja. Res, naslednji dan sva se srečala in krenila na Masarykovo nabrežje. Sploh ni bilo nobenega besedičenja, kar v tla sva gledala in se kmalu poslovila, saj je morala nazaj v internat. Poslovila sva se oba v veliki zadregi, pa vendarle sva si stisnila roke.

Po naključju naju je videl moj oče. Hudo me je prizadelo, ker sem slutil, da bo imel pripombe. Res mi je kar mimogrede dejal, da naj le pazim, kako da si bom postlal, ker tako bom tudi ležal. Pa nič drugega, modro je ravnal.

Po končani šoli je Inge odšla na počitnice domov, tja pod Pohorje. Ojunačil sem se in ji pisal. Kmalu sem dobil odgovor. Si kdo sploh lahko predstavlja mojo srečo? V jeseni mi je pisala, da pojde v Maribor in bo tam spet v internatu šolskih sester. Sklenil sem jo obiskati. To je bila drzna misel. Res sem nekega dne z vlakom odpotoval v Maribor. Od postaje do internata sem razmišljal, kaj naj rečem sestram, po kaj sem sploh prišel. Pa

sem sklenil, da bom enostavno rekel, da sva sošolca iz ljudske šole. Sestra, vajena podobnih nakan, je z nasmehom obljubila, da bo Inge prišla v govorilnico. Prišla je v spremstvu neke sestre, ki je ves čas mojega obiska sedela v kotu in se delala, kot da ne posluša, da nič ne vidi in kot da je ni. Toda vedel sem, da vleče na ušesa, da gleda kot kanja in opazuje kot lev svojo žrtev. Pogovor sploh ni stekel, vprašal sem le, kako ji gre, in to je bilo vse. Vem, da bi Inge rešila mojo neumno zadrego, če bi le smela... Tako sem po dveh stavkih spet odšel, še roke si nisva stisnila. Kakšna kruta usoda! V vlaku sem vse do Celja tako globoko razmišljal, da me je sprevodnik kar dvakrat opozoril, da je treba pokazati vozovnico. Bil sem nesrečen, saj sem toliko pričakoval. Vsaj to sem si želel, da ji malo pogledam v oči, pa še te je v »soju« sestrinih pogledov usmerjala v tla... Nikdar več je nisem srečal, nikdar več iskal, saj sem dojel, da zame ne sme obstajati. Morda sem sklepal napak, morda je tudi njej rojilo po glavi toliko lepih misli kot meni, toda tega nisem nikoli izvedel.

Spomini pa ostanejo: lepi, neomadeževani, kot je bila tedaj naša mladost.

SREČANJE Z ŽIVLJENJEM

Pred usodno odločitvijo

Ko je bilo šolanja na meščanski šoli v Celju konec in za menoj *završni* izpit, sem prosil očeta, da bi mi omogočil šolanje na učiteljišču v Mariboru. Tam smo imeli strica Toneta, ki mi je bil zelo naklonjen, pa bi bilo morda gmotno breme lažje, tako sem razmišljal. Toda oče je bil neizprosni, saj je moral za bratov »brodolom« v celjski gimnaziji plačevati veliko denarja v Kočevje, kjer je brat nadaljeval šolanje. Tako pač za oba ni bilo denarja. Danes razumem očetov položaj, saj je sam služil in še to skromno. Toda tedaj sem bil obupan. Sošolec Pocaajt mi je povedal za možnost vpisa na vojaško orožarsko šolo v Kragujevac. Tam bi bil uspel, tako so mi rekli na vojnem uradu na občini. Toda mati je bila proti, češ, kaj bom hodil na konec sveta.

Med počitnicami sem delal v tekstilni tovarni Bergmann v Celju, da bi si kaj prislužil. Tedaj sem bil že zelo dejaven v celjski gledališki družini. Njen predsednik je bil ravnatelj Mohorjeve tiskarne, dr. France Kotnik. Strog, toda dober človek, zelo ugleden pisec in narodopisec. Verjetno je izvedel, Celje je bilo tedaj majhno podeželsko mestece, in vsi smo se med seboj poznali, kaj se mi je zgodilo. Pa mi je naročil, naj se zglašim pri njem v pisarni. Mohorjeva tiskarna je bila v Prešernovi ulici, prav blizu mojega doma.

Z veliko strahu in tihega upanja sem se javil gospe Mikelnovi, ki je bila tajnica in je sedela v predprostoru ravnateljjeve pisarne. Prijazna gospa je verjetno zaslutila, kaj se z menoj dogaja. Velela mi je sedeti in počakati, da me bo gospod ravnatelj sprejel. Ni dolgo trajalo, ko so se vrata odprla in sam dr. Kotnik me je poklical k sebi. Moji koraki so postali težki, tako težki, da še sedaj, v moji starosti, niso tako. Gospod ravnatelj je sedel za mogočno mizo, izza katere je bilo od vrat videti le njegovo golo glavo. Pristopil sem in ponudil mi je stol ter me prijazno vprašal, kam nameravam v šolo. Povedal sem mu, da so se moji upi sesuli in da si zelo želim postati učitelj, pa oče ne zmora stroškov za moje šolanje v Mariboru. Gospod dr. Kotnik ni imel svojih otrok, bil pa je dolgoletni gimnazijski profesor in verjetno dober poznavalec mladih ljudi. Vprašal me je, če bi hotel postati stavec v tiskarni. Kar verjeti nisem mogel, da sem prav slišal. Ponovil je

vprašanje, nakar sem seveda kar nekam preglasno vzkliknil: »Da!« Naj povem, da je bil tiste čase poklic »črnega umetnika«, kot so imenovali tiskarje in grafične delavce, zelo zaželen, saj je bil najbolje plačan poklic na tej ravni.

Novembra 1936 sem dobil delavsko knjižico in oče je podpisal pogodbo za moj uk v Mohorjevi tiskarni. Najprej sem moral v palačo Grafika v Ljubljani, kjer sem delal sprejemni izpit iz risanja in slovenščine. Ko je bilo to za menoj, mi je mati kupila črn delovni plašč in postal sem grafični vajenec. Moral sem obiskovati tudi šolo, toda vse je bilo kot v sanjah.

Med »črnimi umetniki«

Vsak začetek je težak. Ko sem prvič stopil v stavnico Mohorjeve tiskarne v Celju, me je prevzela velikost prostora in seveda srečanje z mojimi bodočimi tovariši; tako smo se tedaj v grafični stroki med seboj nagovarjali. Stavnico je vodil korektor Samsa, resen in, lahko bi rekel, krhek mož z odločnimi brki, ki kar niso sodili k njegovi nežni duši. Zelo je bil podoben Ivanu Cankarju. Rekli so mi, da se moram njemu javiti, kar sem tudi z nemalo zadrege storil. Pa sploh ni bilo tako hudo, kot sem si predstavljal. Gospod Samsa mi je prijazno pokazal moje delovno mesto in poklical Draga Barleta, najmlajšega stavca, ki mi je razložil za začetek najnujnejše. Dobil sem dleto, pinceto in gobo. Razložil mi je, kaj je »čoln«; to je bil neke vrste zbiralnik stavka, v katerega smo vlagali vrste črk iz vrstomera, vanj pa smo zlagali črke iz stavčne omare. Z njim smo stavili stavek na določeno širino. To smo merili v cicerih.

Skupina delavcev strojnice Mohorjeve tiskarne, sredi njih stoji ravnatelj dr. Fran Kotnik.

V stavnici tiskarne smo imeli pevski kvartet. Z leve: Marjan Herman, Mirko Zupančič, Janez Kleč in spredaj Sandi Videčnik.

Ko mi je Drago razložil, zakaj se vse to potrebuje, sem zaslutil, da je to osnovno orodje, s katerim bom v bodoče delal. Nato mi je razložil še *kasten* (črkovna omara), v katerem so bile razmeščene črke. To je bil neke vrste predalnik. Vsaka črka, vsak znak, kot so ločilniki in drugo, kar se je v stavek vgrajevalo, je imelo svoj predalček. Ta razpored sem se moral naučiti, da sem potem lahko ročno stavil. Tedaj je bilo še veliko ročnega stavka, tudi v tako moderni stavnici, kot je bila Mohorjeva.

Kmalu sem spoznal še nekatere izraze, ki so bili med stavci običajni. Da me ne bi kdo presenetil s kakšnim spraševanjem, je dejal Barle. Tako sem izvedel, da straši po stavnici zlovešči »tiskarski škrat«. V tiskarnah so kakšne stavčne napake pripisali tej spaki! Poznali so tudi »ribe«, to so bile napak odvržene črke v stavčno omaro. Ko si stavil in slepo segel v predal, v katerem bi morala biti določena črka, našel si pa napačno, si se jezil nad »ribo«.

Obvezno smo ročno stavili razne tuje črke, note, večje naslove, predvsem pa plakate in zahtevne poslovne tiskovine (akcidenco). Seveda je šlo le počasi, toda vztrajnost mi je vendarle pomagala k postopnemu spoznavanju »črne umetnosti«. S pinceto smo prijemali črke v stavku, z mokro gobo smo močili stavek, da smo ga lahko s čolna spravljali spet v stavčno omaro (*kasten*). Na čolnu smo stavek odvezali in pričeli »razmetavati« vrsto za vrsto; tako se je imenovalo spravljanje črk v predalčke.

Meseci in leta so dali svoje. Znanje je postajalo vse obsežnejše, seveda ob nenehnem dodatnem izobraževanju s pomočjo strokovnih knjig. Pa tudi starejši grafičarji so ravnali z menoj zelo tovariško in mi vsestransko pomagali. Razen enega so bili vsi mladi in prijazni. Tudi sam sem imel veliko volje do izobraževanja. Da bi lahko stavil zahtevnejša znanstvena dela, ki jih je bilo v Mohorjevi vse več, sem zaprosil profesorja Krušiča, da me je učil latinščine. No, res nisem postal ravno *latinec*, toda osnovo sem pridobil, pa še danes mi prav pride.

Vsak večer ali opoldne smo se znašli vsi pri umivanju rok, ki so bile od svinca vse črne. Tam je potem zadonela pesem. Ker sem tedaj že pel v moškem pevskem društvu »Oljka«, so me hitro odkrili in tako smo imeli dobro zveneč kvartet. Tudi to mi je pomagalo, da smo se tako človeško zbližali! Dobro sem se počutil med njimi.

Kmalu sem dobival zahtevnejše naloge. Spominjam se, da je bilo moje veliko delo stavljenje Breznikovega Nemško-slovenskega slovarja. Ker je šlo za stavek gotice in latinice, ga ni bilo moč staviti na stavnem stroju, torej sem se ga moral ročno lotiti.

Mohorjeva tiskarna je bila tedaj zelo oblegana s strani naročnikov. Bila je sodobna in kakovostna. Mohorjeva družba, lastnica tiskarne, pa je zalagala ogromno knjig, tudi zunaj rednega programa. Celo vrsto zahtevnih znanstvenih del je bilo med njimi. Urednik Mohorjeve družbe je bil tedaj Fran Saleški Finžgar. Tiskali smo tudi družinsko revijo Mladika, ki je slovela po kakovostni vsebini in izgledu. Vsako leto je bilo treba za redno zbirko pripraviti štiri knjige in pratiko. Skratka, ogromno dela v dobro urejeni tiskarni, ki je bila ob mojem prihodu stara komaj nekaj let. Ko je prišla Mohorjeva tiskarna v Celje, so na dvorišču odkupljene hiše nanovo zgradili stavbo za tiskarno, dočim je bila

Mohorjeva tiskarna. Ime: Videcnik Izplačilni dan 8. IV. 41.

Zasluzek:	Znesek		Znesek		Opomba
	din	p	din	p	
Tedenska plača					
Draginjska doklada					
Čez čas ur po din					
Odbitki: Skupaj .			590	-	
Za odsotnost					
Bolniška blagajna	26	75			
Uslužbenski davek	18	-			
Bednostni fond do	3	-			
Državni doprinos					
Narodno-obrambni fond					
Skupni odbitki .			49	75	
Čisto izplačilo .			520	25	

Izplačilni list Mohorjeve tiskarne iz leta 1941

Mladi grafičarji v Celju oktobra 1938. Z leve: sedijo Sandi Videčnik, Drago Barle in Mirnik; stojijo Gustav Guzej, Dolžan in Zabukovec.

knjigoveznica v starem delu hiše. Poleg tega so bila še ogromna skladišča knjig in tiskarskega materiala. Skratka, veliko podjetje!

Ker smo stavili knjige številnih naših učenjakov, so ti pogosto prihajali med nas, saj je bilo treba opraviti korekture in potem stavek zlomiti v knjižno obliko. To je bilo pravo doživetje, ki nas je nekako plemenitilo v spoznavanju zamotanih znanj. Urednik Finžgar je bil človek, ki je deloval odmaknjeno in pomalem tudi vzvišeno, vendar nikoli žaljivo do nas delavcev v stavnici. Bil je bolj odrezav in vedno resen. Pravo nasprotje od njegovega naslednika, dr. Jožeta Pogačnika, ki je bil priljuden, potrpežljiv in zelo prijazen. Tako je deloval tudi pisatelj Franc Ksaver Meško. Ko smo tiskali knjigo *Mladim srcem*, je prihajal pogosto med nas. Lahko trdim, da je bil v pravem pomenu nežna duša. Nekoč sem moral odtisniti stolpič stavka za njegovo knjigo, pa mi je spodrsnilo in stavek je zgrmel po tleh. Če bi se to zgodilo pri Finžgarju, bi bil hudo kregan, Meško pa se je le blago nasmehnil in dejal, da se kaj takega lahko vsakemu zgodi... Ko smo stavili *Sovretovo knjigo Stari Grki*, so bili nekateri stavki v grščini ali vsaj določene besede. Te je postavil Kusterle, strojni stavec, le on je bil več grških pismenk. Gospod Sovre je bil natančen, toda strpen človek, med nami priljubljen. Tudi druge slovenske pisatelje smo spoznavali; to je bilo zelo dobro, vsaj jaz sem jih kar požiral, kadar so kaj pripovedovali. Bila je to življenjska šola, ki je odpirala zastor v svet spoznavanja in razumevanja. Mislim celo, da mi je to v življenju veliko pomagalo. Vsekakor sem se v resnici dodatno izobraževal. Vsako znanje v življenju pa še kako prav pride!

Nekaj vrstic svojega pisanja pa bi rad posvetil spominu na dr. Franceta Kotnika, našega ravnatelja, ki je bil v Celju zelo ugleden in spoštovan. Vsak dan je obhodil vso tiskarno, gledal je mrko in odzdravljaj, nikogar ni ogovarjal, hodil je zelo počasi, ustavil se je le redko pri kom. Pri meni je to nekoč storil: pogledal je, kaj delam, in ko je videl gotico, je dejal: »Ja. Cilli bleibt deutsch,« se nasmehnil in odšel dalje. Bil sem zmedeno srečen, da mi je sploh namenil nekaj besed... Nasploh pa je bil zelo pravičen in razumevajoč človek. Soproga je bila Dunajčanka in ni dobro govorila slovensko. Trudila se je, toda opaziti je bilo njeno poreklo. Nista imela svojih otrok, pa sta skrbela za Stanka Kovača, ki je potem delal v strojnici tiskarne. Med grafičarji v naši tiskarni so bili vodje sindikata krščanskih socialistov (JSZ). Nikoli ni dr. Kotnik komu izmed njih povzročal težav, čeprav so bili trn v peti zapetim klerikalcem. Mislim celo, da je bil branik demokracije v tiskarni, saj člani vodstva družbe gotovo niso bili veseli *prekucuhov* v svojem podjetju. Tedaj so bili nemirni časi, draginjski protesti so se kar vrstili, vodili pa so jih Jože Jurač in še kdo iz vrst JSZ, večina naših sodelavcev.

Nemci so že dvigovali glave, imeli so svojo napadalno organizacijo Kulturbund. Zveza je bila izrazito nacistična. Med Slovenci se je pojavil Odbor za obrambo severne meje. Nekdo iz teh vrst mi je prinesel rokopise za letake, ki sva jih z Juračem potem natisnila: jaz sem jih postavil, on pa tiskal. Jurač je stanoval v stavbi pri tiskarni, zato je pustil odprto okno v strojnici. Tako sem iz magistrata lahko prišel skozi okno v stavnico. Letake so raznosili povsod po lokalih. Bili so »napadalno« sestavljeni in so opozarjali na fašistično nevarnost. Toda policija je bila drugačnega mnenja kot mi grafičarji. Iskali so tiskarno, ki je letake tiskala. Bili so tudi pri dr. Kotniku in seveda bi lahko kaj hitro ugotovili, če bi ravnatelj to hotel, da so črke iz naše stavnice. Pa je baje nahrulil *policajja* in mu dejal, da on ve, da niso tiskani pri nas, in to je bilo dovolj, tudi za policijo... Kdo bi tiste čase upal dr. Kotniku ugovarjati, še *policaji* ne!

Pa še nekoga ne smem pozabiti. Med stavci je bil zelo resen človek, ki je delal na stavnem stroju. Vsi smo ga spoštovali. Bil je eden tistih, ki so delali že v Celovcu v Mohorjevi tiskarni, dober in zgleden tovariš je bil, Peter Kusterle. Rad se ga spominjam, ker nam je ob vsaki priliki dopovedoval, kako je treba ljubiti svoj materni jezik, ga spoštovati in mu biti zvest. Mislim, da pač ni mogel preboleti hudega ponemčevanja v svoji deželi Koroški. Vendar je imel prav v vsem, kar je trdil.

Dan sv. Mohorja in Fortunata

Mohorjani so vsako leto praznovali ta dan kot dela prost. Starejši tovariši so mi povedali, da je tako bilo že v Celovcu, nato v Prevaljah in seveda tudi v Celju. Vsi zaposleni smo bili ta dan gostje uprave Družbe sv. Mohorja. Vsako leto je bil organiziran izlet v kraje, ki smo jih malo poznali. Spominjam se, da smo bili na Koroškem in enkrat tudi na Uršlji gori. Seveda je bila to domovina našega ravnatelja. Izlet je vsebinsko načrtoval kar sam in ga tudi odlično izpeljal. Drugič smo bili v Slovenskih goricah in imeli glavno

Mohorjani smo vsako leto na praznik Mohorja in Fortunata krenili na izlet. Takole smo se slikali v Slovenskih goricah leta 1939.

slavnost na Ptujski Gori. Enkrat smo potovali v Haloze in enkrat po Savinjski dolini. Naša končna postaja je bila na Gori Olijki. Ti izleti so bili prava doživetja ne le zaradi pozornosti, ki smo je bili deležni uslužbenci, tudi sicer je dr. Kotnik poskrbel za udeležbo uglednih članov družbe. Tako smo na Ptujski Gori doživeli čudovit dan ob duhovitosti nekdanjega urednika Frana Saleškega Finžgarja. Našega izleta se je udeležil tudi celjski župan Alojz Mihelčič. Bil je osebnost posebne vrste. Ne le da je bil zelo preprost in odličen družabnik, slovel je tudi kot odličen pevec. Tedanji mohorjani so bili še pretežno Korošci, pa ni bilo težko izvabiti iz njihovih grl prelepe slovenske pesmi. Zvečer smo sedeli ob večerji, veliko nas je bilo, in dr. Kotnik je v šali napovedal govor celjskega župana. Res je Alojz Mihelčič vstal in vsi smo prisluhnili, toda bradati gospod sploh ni spregovoril, zapel je z gromkim glasom napitnico Oče nebeški, glej... To je seveda bilo svojevrstno presenečenje, toda tisti, ki smo gospoda župana že kdaj doživeli v družbi, nismo bili kakorkoli iz sebe. Le prisluhnili smo lepemu petju skladatelja in pevskega navdušenca Mihelčiča. Mislim, da je bil to najlepši nagovor, kar sem jih kdajkoli slišal.

Te naše skupne poti niso pomenile le veselega dela, dr. Kotnik je vselej poskrbel za odlično vodstvo iz vrst svojih uglednih znancev. Tako smo spoznavali kulturne in zgodovinske pomnike širom Slovenije. Vmes pa je naš ravnatelj povedal še kaj iz ljudske dediščine, to je bila njegova najljubša pripoved.

Na zadnjem izletu leta 1940 je bil z nami tudi novi urednik Mohorjeve družbe, dr. Jože Pogačnik. Med nami, ki smo bili družba veselih ljudi, je postal tudi urednik sproščen in vesel. Zelo smo ga cenili, saj je bil pri delu miren, preudaren in sproščen, nikoli nestrpen.

Ko še kdaj prebiram pisma prijatelja Jožka Jurača, tudi grafičnega delavca v Mohorjevi, se mi zbujejo spomini na tiste lepe dni v tiskarni. Jože je na izletih postal kar naš

pevovodja. Domala vsi smo peli, taki množici pa je bil potreben kdo, ki je »začel« s pravim glasom. In to je bil vedno Jurač. Naš ravnatelj ni kaj prida pel, je pa užival ob ljudskih pesmih, posebno če smo peli kakšno koroško.

In še sklepna misel:

Tedanji kapitalisti so znali dobro zaposliti svoje delavce, razumeli pa so tudi, kaj pomeni delavski množici druženje na skupnih izletih. Dobro so vedeli, da je približevanje vodilnih delovnim ljudem učinkovito dejanje za boljše skupne uspehe. Na dan patronov Družbe svetega Mohorja smo bili vsi mohorjani ena sama velika družina. Naj mi bo dovoljena majhna primerjava s poznejšimi sindikalnimi izleti. Žal so slednji potekali predvsem kot neke vrste kulinarična prireditve, ne pa tudi kulturna. Vsaj največkrat je bilo tako, da so nekateri izkoristili »prosto jedačo in pijačo«, vse drugo pa je bila postranska skrb. Ko tako primerjam naš kolektiv Mohorjeve tiskarne in njene uprave s kolektivi iz poznejšega časa, moram povedati, da je tudi tiskarski obrat zaposloval od pomožnih delavcev do visoko šolanih kadrov. Naši izleti pa so bili prilika, da smo bliže spoznali tedaj zelo pomembne ljudi iz vrst znanstvenikov in pisateljev. Morda je tudi spoštovanje do njih zavrlo vprašljivo obnašanje in pretirano pijančevanje; šlo je torej za spoštljiv medsebojni odnos. Tako je vse lepo potekalo.

Med krščanskimi socialisti

V Mohorjevi je bilo središče krščanskih socialistov. Domala vsi grafičarji so bili v raznih odborih Jugoslovanske strokovne zveze. V Celju je bila ta organizacija dokaj močna, celo v Westnovi *emajlirki* smo imeli svoje delavske poverjenike. Tudi v celjskih tekstilnih tovarnah smo bili dejavni, saj so v njih hudo izkoriščali delavke. Spominjam se obsežnega stavkovnega gibanja sredi tridesetih let. Tedaj sem med počitnicami delal mesec ali dva, da sem si nekaj malega prislužil. Spomnim se, da sem za dva tedna dela dobival po 75 din. Opazoval sem dogajanja v tovarni ter bil zgrožen nad krivico in nasiljem nad delavkami. V meni se je odločilno premaknilo in pomalem sem dobival svoj pogled na svet; in ta je bil v protislovju s tedanjim režimskim.

Ko sem pozneje prišel v tiskarno, so vodilni JSZ, denimo Jurač, Kovač in Kusterle, kmalu zaznali moje poglede na socialne krivice, saj sem bil do njih zelo kritičen. Zato so me predlagali v pododbor grafičnega sindikata tiskarskih vajencev v Celju. Sprva sem bil blagajnik, nato pa tudi predsednik. Leta 1937 smo pripravljali občni zbor Delavske mladine JSZ, ki je delovala v prostorih delavske zbornice v Razlagovi ulici. Organizacija je štela kar dosti članov, med katerimi so bili tako mladi iz delavskih četrti kot tudi mi iz mesta. Jože Jurač je govoril z menoj in mi predlagal, da prevzamem tajništvo mladih. Skupščina je bila 13. junija 1937, tako je zapisano v časopisu JSZ Delavska pravica z dne 17. 7. 1937. Predlagane so bile tri liste, izvoljeni pa smo bili: predsednik Lojze Petelinšek, tajnik Sandi Videčnik, blagajnik Matija Ross, v odbor pa Anica Zupanc, Angela Rojc in Stane Kovač. Tako sem pristal med vodilnimi delavske mladine.

Nalogo sem vzela zelo resno in trudil sem se, da bi mladi, ki niso bili vsi enako izobraženi, pridobivali znanje o svetovnem nazoru in drugih socialnih vprašanih tedanje družbe. Spominjam se, da nam je nekoč predaval Edvard Kocbek, ki nam je govoril o odnosu krščanstva do socializma. Tudi kaplan Šmon je prihajal med nas. Seveda pa dokaj pogosto Jože Jurač, ki je bil odličen govorec in smo ga zelo radi poslušali. Nikdar ni bilo hujskanja, nikdar pozivov k dejanjem proti zakonu; tako smo postajali zrelejši in marsikaj smo drugače razumeli, kot je bilo sicer slišati.

Spominjam se, da sem bil zelo goreč »borec« za delavske pravice. V Gosposki ulici je bil krojaški mojster, sicer nemškega pokolenja, ki je *maltretiral* svojega vajenca. Menil sem, da je sedaj dana možnost, da javno izpričam svoje prepričanje in v časopisu zaščitim vrstnika. Napisal sem članek v Delavsko pravico, naše glasilo, in ga poslal uredništvu v Ljubljano. Res so ga natisnili. Nekako ponosno sem hodil po tiskarni, misleč, da se bo kdo spomnil na mojo odločnost v odkrivanju socialnih krivic, pa se sploh nihče od starejših ni spomnil na kaj takega. Bil sem sicer malo razočaran, pa sem se tolažil s tem, da je primer, ki sem ga obravnaval, zame velik izziv, dočim so pač drugi, starejši, imeli drugačne skrbi. Moj prvi članek v časopisu je torej ostal le moj dogodek. Pozneje sem še pisaril, toda bolj o delu naše organizacije, to je bilo bolj opaženo. Pa saj mi ni šlo za to, da bi me kdo pohvalil, bolj me je zanimalo, ali sem pravilno zastavil svoje mlade poglede.

Moj brat je tiste čase zaključeval bogoslovje v Mariboru. Kadar je prišel domov, sva se marsikdaj sprla, ker sem imel drugačne poglede na dogajanja in na svet. Seveda ni

Rad sem prijateljeval z Mirkom Zupančičem. Slikana sva v Celjski koči februarja 1941.

šlo za kakšne zamere, toda bila sva na dveh bregovih, kar je mater bolelo, in večkrat naju je mirila in spravljala. Ko je brat kot mlad kaplan služboval v Trbovljah, je na marsikaj drugače gledal kot prej. Še bolj so se mu odprle oči, ko je kaplanoval v Senovem. Najina gledišča pa so se zbliževala. Večkrat mi je celo priznal, da sem mu v nekaterih stvareh odgrnil zaveso...

Med vojno se je priključil osvobodilnemu gibanju in postal celo partizan. Ko se je vrnil po koncu vojne domov, je najprej služboval na tedanjem okrožju kot poverjenik za prosveto. Ko pa se je odločil za vrnitev v poklic, so mu to v Mariboru kot še nekaterim bivšim partizanom precej oteževali. Številni bratovi vrstniki so tedaj poiskali delo v drugih okoljih. Po nekaterih trpkih izkušnjah je sklenil postati pedagog in zaposlil se je kot šolnik ter kot tak tudi dočakal pokoj v Mokronogu.

Z bratom sva bila dobra prijatelja, bila sva si zelo blizu. Pa ga vendar nisem nikoli vprašal, zakaj je sploh šel v duhovniški poklic, ki mu po mojem sploh ni »ležal«...

Tesno srečanje z dr. Franom Kotnikom

Že sem omenil, da smo našega ravnatelja dr. Kotnika zelo cenili, pa tudi bali smo se ga. Imel je navado, da se je kar iznenada kje pojavil, saj je stanoval v hiši, kjer je bila uprava in tiskarna Mohorjeve družbe.

Menda sem bil še rosno mlad vajenec, ko me je nekega popoldneva stavec Margetič napotil s steklenico po vino v gostilno Savodnik, ki je stala kar prek ceste. Seveda sem vedel, da me ne sme nihče videti, ker je bilo prinašanje alkoholnih pijač v tiskarno prepovedano. Nasploh so bili stari stavci znani po ljubezni do pijače. V Mohorjevi je glede tega vladal red. Toda želja in žeja sta premagali Margetiča, da mi je naročil prinesiti vino. Steklenico sem lepo skril pod delovni plašč in jo mahnil v gostilno. Kar gladko je šlo do tja, toda zataknilo se je ob vračanju v tiskarno. V veži je namreč stal ravnatelj in seveda me je vprašal, odkod prihajam, saj je bilo nenavadno, da bi se kdo v času službe sprehajal zunaj tiskarne. Nisem vedel, kaj naj odgovorim. Lagati nisem mogel, še posebno dr. Kotniku ne, po drugi strani pa nisem smel obremeniti starega, dobrega Margetiča. Nekaj sem jecljal in jasno mi je bilo, da je ravnatelj opazil mojo veliko zadrego. Kako obzirno je ravnal! Ni več spraševal, odkod prihajam, niti kaj delam zunaj tiskarne, kratkomalo se je obrnil in šel. Jaz sem stal kot okamenel, dokler se nisem »zbudil« iz strahu in jo mahnil v stavnico, kje je čakal žejni stavec. Povedal sem mu, kaj sem doživel, on se pa ni kaj dosti ubadal z mislijo na možne posledice in je potešil svojo hudo žejo, mene pa pomiril, češ da bo dr. Kotnik kmalu pozabil najino srečanje.

Moj strah, da me bo strogi ravnatelj naslednjega dne klical k sebi, je bil res odveč. Enostavno ni omenjal dogodka v veži in srečanja z menoj, ko sem nosil ilegalni tovor. Danes si mislim, da tega ni hotel, ker sem bil v stiski: po eni strani se nisem mogel upreti nalogu stavca, po drugi pa nisem smel nalagati ravnatelja.

Pozneje me nihče v tiskarni ni več poslal po vino.

Črni krst

V tiskarski stroki so se tedaj še držali raznih starih običajev, posebno tistega, da so pravkar izučenega sotovariša krepko namočili in ga s tem sprejeli v »kader črnih umetnikov«. Zadnji tedni moje vajeniške dobe so minevali in vse je bilo nekako v pričakovanju slovesnega dogodka – črnega krsta. Nekam tajinstveno so ravnali moji starejši delovni tovariši v stavnici. Najbolj je imel vse te reči v rokah Janez Kleč, ki je bil odličen prvi tenorist, pa tudi sicer poln raznih domislic. Njemu ob bok je stal Marjan Herman, zelo duhovit človek in odličen stavec. Naj povem, da so bile takšne sodbe o znanju oblikovanja stavka za posebne prilike, kot so oglasi in zahtevne poslovne tiskovine, o Marjanu povsod glasne. No, v tem je bil Herman pravi mojster in veliko sem se od njega naučil, saj mi je pogosto razlagal, kaj je lepo in kaj površno na stavku, ki naj bi dal zahtevnejšo tiskovino.

Listina, s katero so potrdili, da sem bil v redu krščen za črnega umetnika. Bilo je 15. februarja 1940.

Drago Barle je bil precej vihrav človek, sicer pa dober tovariš in prav on me je pripravil na svečani akt, ki naj bi sledil nekega petka v novembru 1940 pred banjo v stavnici. Mirko Zupančič je bil resnejše narave, toda dober delavec in je prišel v Mohorjevo iz Zvezne tiskarne v Celju. Njega so očitno zadolžili, da me nekoliko pripravi na slovesnost. Sicer je pa nekaj »viselo« v zraku že nekaj dni pred velikim dogodkom. Kleč mi je najprej razložil, da gre moja prva plača v celoti za tradicionalen »črni večer«, ki bo pri Braniboru v Celju. To sem že prej vedel in bil notranje pripravljen na teden brez plače. Vsi strojniki in stavci naše tiskarne so prišli na slavnostno večerjo, to je bil nenapisan zakon.

In kako je potekal črni krst? V banjo so nalili vode vse do roba, mene postavili prednjo in mi v slavnostnem govoru pojasnili, da bom od trenutka dalje, ko bom temeljito opran vse nemarnosti, nesnage in *neumja*, član njihove *srenje*, da se imam po njih zgledovati, da moram ljubiti materni jezik, ga spoštovati in braniti, da se moram ravnati po stoletnih navadah »črnih umetnikov« in biti dober tovariš. Poseben poudarek v govoru je bil na časti poklica, ki jo moram vsekdar ohranjati. Potem so me zgrabili in položili v vodo. Nato je Kleč opravil krst: nad glavo je ožel polno, s svinčenim prahom napito gobo, da sem bil ves marogast po obrazu. Tudi ob tem je govoril besedilo, ki je bilo določeno za sam krst. Nato so mi dovolili, da sem stopil iz vode. Še mokremu so mi vsak posebej čestitali in mi želeli vse dobro v poklicu. Moram reči, da je bilo vse skupaj zame pravo doživetje, ki sem ga tako nestrpno pričakoval, da bom poslej enak med enakimi v stavnici. Naj pripomnim: obred so opravili stavci sami, brez drugih sodelavcev v tiskarni. To je bila zadeva le njih in ne tudi strojnikov. Ko sem se osušil in oblekel suho obleko, so mi predali listino o črnem krstu, ki jo še danes hranim in sem nanjo ponosen.

Spomin na moje tedanje grafične tovariše pa je ostal živ, kot da bi se vse včeraj dogajalo. Hvaležen sem vsem sodelavcem izpred davnih let, ki so mi izkazali toliko prijazne pozornosti in me usmerili v življenje stroke, ki jo globoko spoštujem.

V naši stavnici

Grafičarska *srenja* je bila povsod po svetu znana po raznih duhovitostih, tudi po tem, da so »črni umetniki« radi drug drugemu ponagajali. Tudi pri nas ni bilo drugače. Zanimivo, bolj kot v strojnici med strojniki je bilo živahno v stavnici. Seveda, stavci so pač morali vse, kar so postavili, natančno prebrati, kar drugače pomeni, da so se ob svojem delu nenehno izobraževali. To je seveda vplivalo na dogajanje znotraj delovnega oddelka neke tiskarne. Če so strojniki radi ponagajali s tiskarsko barvo, da je kdo imel krepko črne roke, potem so stavci spreminjali smisel kakega stavka s tem, ko so zamenjali besede v njem.

V naši stavnici je bilo prijetno delati. Če se le spomnim nenehnih »podvigov« kolege Kleča ali pa z druge strani sicer resno delujočega Hermana, potem se večkrat pri sebi nasmejim. Nikoli pa ni šlo za plehke ali neslane šale.

Nekoč smo v založbi stavili molitvenik. Da bi zmogli brati sveto besedilo tudi

slabovidni, smo stavili v velikih črkah, po grafičarsko se tej velikosti reče *tercia* ali sedem pik. Naslovi so bili polkrepki in podnaslovi v ležečih črkah (*kurzivno*). Molitvenik je urejal glavni urednik Fran S. Finžgar. Stavili smo ga pomalem vsi, vsak svoje strani, dočim je stavek pripravljaj za odtis stavec s Koroške, znan po pretiranem klečeplazenju pred višjimi. Taki ljudje med stavci niso bili spoštovani, pravili so jim »kolesarji«. Pa se je zgodilo prav takrat, ko je želel Finžgar brati določeno stran molitvenika. Korošec je imel na robu stavčne omare pripravljene vrstice v kurzivi in kaj lahko je bilo kateremu izmed nas zamenjati besede v tem stavku. Besedilo vrstice se je glasilo: »Če je v krsti

Radi smo planinarili. Slikani smo pri Celjski koči leta 1938.

mrlič, moli mašnik.« Potem je sledilo besedilo iz velikih črk. Toda, joj, Korošec je kar tekkel k tiskalnici, da bi ustregel Finžgarju z odtisom strani, pri tem je sladko »čebljaj«, se priliznjeno smehljal in čakal, da ga bo Finžgar pohvalil... Toda zgodilo se je prav nasprotno, grdo je zarobantil in glasno rekel: »Me mar imate za norca!« in vrgel odtis Korošču na delovni pult. Ta je ves nesrečen spraševal, kaj da je narobe, vendar od jeznega urednika ni dobil odgovora. Ves obupan je zaprosil prijatelja izza stavnega stroja, da pregleda, kaj je narobe. Hitro je našel vzrok za Finžgarjevo jezo. Tista vrstica v podnaslovu je bila narobe: »Če je v krsti mašnik, moli mrlič.« Seveda je Finžgar, ki je bil duhovnik, tako hudo reagiral.

Še danes ne vem, kdo izmed nas si je to šalo privoščil, seveda ni nameraval, kdorkoli je že bil, žaliti Finžgarja, le Korošču je hotel narediti zdrabo. In uspelo mu je!

Imeli smo korektorja, ki je bil vodja stavnice, ker je bil *nadfaktor* (naziv v grafični stroki). Bil je res odličen poznavalec jezika, mislim, da celo treh. Toda mož je bil pretiran verski gorečnej; ne vem, če je ta oznaka primerna, a presodite sami. Kadar je zasledil v besedilu besedo hudič, satan, vrag in podobno, je z nohtom postrgal ta izraz in se ob

tem razhudil. To smo lahko vedno znova opazovali, saj je pri tem glasno negodoval. Ko pa je prišla na vrsto beseda Bog, je dvignil polo ali papir, na katerem je bila beseda, in med »povzdigovanjem« mrmral besede zahvale. Kadar je šel po cesti mimo Marijine cerkve, se je nenehno odkrival in klanjal proti njej.

Korektor je bil sicer srčno dober človek, mirne narave in seveda odličen strokovnjak. Poznali smo te njegove postopke in nismo z ničimer dali vedeti, da ga opazujemo, še manj pa smo ga v njegovih početjih motili. Seveda so taki obredi lahko slabo vplivali na čakalno dobo tiskarskega stroja. V Mohorjevi je bila navada, da so strojniki pošiljali h korektorju še polo iz stroja, torej prvi odtis pred tiskanjem. Seveda so potem nestrpno čakali, da se pola vrne in da prično s tiskom. Posebno, ko so bile v delu mohorjanke z visoko naklado, je šlo za tekmo s časom. Naneslo je, da je bil ravnatelj dr. Kotnik na obhodu v strojnici, tam pa mu je njegov nečak (strojnik) potožil, da že ure čaka na korekturo, stroj pa seveda stoji. To je ravnatelja razjezilo in je jezen prišel v stavnico, tam pa je naletel na »darujočega« korektorja, saj je v stavku kar mrgolelo božjih imen in besed... Mi smo stvar opazovali, toda korektorja nismo uspeli priklicati iz transa, da ne bi tega opazil ravnatelj. Tako je dr. Kotnik že od daleč zavpil na korektorja: »Nehajte s temi neumnostmi, stroj stoji...!« Ubogi korektor je bil tako grobo iztrgan iz svojega sna in se sploh ni znašel, kar nekaj je mrmral in mencial z nogami. Prav mučno je bilo in nam se je smilil. Zato je Zupančič stopil k korektorskemu pultu, vzел polo in jo nesel strojniku Kotniku. Dobro vem, da tistega dne korektor ni bil več zbran.

Stavka

Mislím, da je bilo leta 1939, ko so v Mariboru grobo kršili grafičarsko kolektivno pogodbo. Prišlo je do *štrajka*. Organizacija našega sindikata je brezhibno delovala in ob desetih dopoldne smo dobili klic iz Ljubljane, da ustavimo stroje in delo. V tisku in pripravi so bile redne knjige Mohorjeve družbe, visoka naklada, mislim da okoli 70.000, in to po pet knjig s pratiko vred. Velikansko delo torej. Po pogodbi je morala delegacija sindikata obvestiti vodstvo o *štrajku*. Jurač je bil tedaj vodja sindikata pri nas, z njim sva šla še Prevovnik in jaz kot predstavnik mladine. Starejši niso bili nič živčni, jaz pa sem skoraj obupal, kajti bal sem se izbruha dr. Kotnika, ki je bil tudi sicer rad glasen. Pa kaj moreš, če gre za solidarnost! Šli smo prek dvorišča proti upravi. Mikelnova v ravnateljevi predsobi je že vedela, zakaj prihajamo. Zaskrbljeno je gledala, prav materinski je bil njen pogled, tako sem tedaj začutil. Ko smo stali dr. Kotniku nasproti, je Jurač prevzel besedo in pojasnil, kaj moramo storiti. Dr. Kotnik je po goli glavi spreminjal barvo, nič dobrega se ni obetal. Ves rdeč v obraz je vprašal Jurača: »Gospod Jurač, koliko imate plače?« Jurač je povedal, in res, imeli smo bajne plače, na ravni višjih uradnikov. Pa je dr. Kotnik jezno vprašal: »Zakaj torej *štrajkate*, če imate take plače kot univerzitetni profesorji?« Mi smo se spogledovali, Jurač pa je pojasnil, da to ni zraslo na našem zeljniku, da pač gre za

solidarnost. Ravnatelj Kotnik pa spet po svoje: »Ob tolikem denarju in drugih ugodnostih pa solidarnost!« Razgovor je bil končan in šli smo na svoja delovna mesta. Stali smo nekako štiri ure, ko so nam sporočili, da je *štrajk* končan. Moram reči, da smo bili veseli tega in pričeli pridno delati. Po končanem delu smo se dogovorili, da bomo štiri ure brezplačno delali, da dobava knjig ne bo ogrožena. Sobota je bila prosta, mi pa smo se pojavili na delu. Dr. Kotnik je stanoval v hiši pred tiskarno in je zaslišal ropot strojev. Seveda je bil kmalu v tiskarni. Čudno nas je gledal, toda nič ni vprašal. Nato je šel in kot običajno trdo zaprl vrata za seboj. Mi smo bili razočarani, pričakovali smo menda pohvalo, toda ravnatelj tega ni poznal. Danes ga razumem. Ko smo odpravili vse knjige, pa nas je presenetilo vabilo na večerjo k Braniboru. Tam nam je dr. Kotnik povedal svoje mnenje na njemu svojstven način: »Res ste vsega sposobni, toda tudi poštene, hvala!« To je bilo prvič, da smo čuli nagovor iz njegovih ust. Lep spomin na pokončne ravnatelje.

Barle deduje

Drago Barle je imel imenitnega strica v Zagrebu. Nikoli ga ni dosti omenjal, toda rad se je pohvalil, da je stolni kanonik in znan pisec narodopisnih sestavkov. Imel je tudi brata, ki je živel v Nemčiji in bil neke vrste animator za dame... Drago je rekel, da je predplesalec. Meni je bilo tudi to prav in me ni dalje zanimalo, s čim vse se človek ukvarja.

Nekega dne mi je Drago povedal, da je stric že pred meseci umrl in da je dobil neko dediščino, domneva, da knjige ali kaj podobnega, saj drugega kanonik že ne bi dal od sebe. Res je prispelo na železniško postajo troje zabojev na ime Draga Barleta. Pokazal mi je obvestilo in mi ponudil zaboj za tisoč dinarjev. Sploh ga ni zanimalo, kaj je v njem. Bilo je tako, da sem zmožel le enega tisočaka, pa sem se odločil za prvi zaboj, ki sem ga videl. Škoda, če bi imel tedaj še dva tisočaka, bi dobil pravo kulturno bogastvo. To sem sklepal po vsebini svojega zaboja: Cankarjevi prvotiski, Pleteršnik, vrsta rokopisov, da sploh ne omenjam drugih dragocenih knjig. Ne vem, kam je Drago prodal druga dva zaboja, toda še danes mi je žal, da nisem bil odločnejši in si sposodil denarja za celotno pošiljko.

Že od svojega šestnajstega leta dalje sem vsak dinar, če je le bilo mogoče, vložil v knjige. Mati mi jih je pred Nemci ohranila tako, da jih je skrila prav na magistratno podstrešje, kjer so le-ti vladali v spodnjih prostorih. Kako sem ji hvaležen za to dejanje in skrb! Vedela je, kaj mi knjige pomenijo.

Pevske vaje pri Oljki

Ko sem bil še mlečnih zob, me je oče nekega večera vzel s seboj k pevskim vajam. Mati je nasprotovala, češ: »Sedaj še ta zadnjega jemlješ!« Bala se je zame, ker so pač možje po vajah večkrat krenili v gostilno. Seveda je bila njena bojazen upravičena, da bi takšno ravnanje lahko bilo zame pogubno. Toda oče je vztrajal in tako sem

Moško pevsko društvo »Oljka« v Celju. Tedaj je zbor vodil brat Mirko (sedi četrti z leve, ob njem sta brat Vilko in oče Rudolf). Slika je verjetno iz okoli leta 1930.

pač šel ter se pridružil moškemu pevskeemu zboru Oljka. Vaje smo imeli v obrtnem domu, saj je bila večina pevcev iz vrst rokodelcev, sicer pa jih je bilo največ s Primorske. Moj brat Mirko je vodil zbor in preizkusil je moj glas, da me je potem lahko uvrstil med basiste. Nelagodno mi je bilo sedeti med starejšimi *možaki*, ker so bili zadaj mladi, večina sinovi tistih, ki so sedeli spredaj.

Po prvi vaji sem imel občutek, da bo kar šlo, saj je bilo dosti vrstnikov v zboru. Poslej sem rad hodil k vajam. Bile so enkrat tedensko, če pa je bil pred nami koncert, smo vadili tudi dvakrat na teden. Moj prvi nastop je bil, ko smo za verne duše peli na obeh pokopališčih. Celje je tedaj imelo slovensko in nemško pokopališče. Pozneje so ju preimenovali v mestno in okoliško. Na Golovcu pa je bilo še eno, ki so mu Celjani rekli *špitalbritof*. Tja so pokopavali brezdomce in vojake. To je bilo skromno okolje, brez spomenikov in tudi brez velikega križa v sredini, kot da tam ne počivajo mrtvi. Tam nismo nikoli peli, pa ne po naši volji, tako je bilo pač utečeno!

V prvih vrstah so med vajo sedeli naši očetje. Tudi moj je bil med njimi. Nekoč smo se mladi nekaj šalili. Pevovodja nas je že opozoril. Pa saj veste, če je smeh prepovedan, je najslajši. Nemir je razburil mojega očeta, ki je počasi vstal, se še počasneje obrnil k nam in dejal: »Fantje, škoda za slovensko pesem!« S tem je hotel

reči, da se ne obnašamo dovolj spodobno glede na to, da pojemo slovenske pesmi. Mislim, da je njegova pripomba bolj zalegla kot kreganje pevovodje. Postalo nas je sram.

Naši očetje so jemali zborovsko petje kot nekaj svetega in niso poznali glede tega prav nobene izjeme. Tako smo tudi mi mladi dozorevali v ljubezni do slovenske pesmi. Še danes mi je sveta, in tisti, ki ji ne prisluhne, je v mojih očeh brez srčne kulture.

Petje, igra in planinarjenje čez vse

Celje je bilo pred drugo svetovno vojno živahno, čisto in prijetno mesto ob Savinji. Prebivalci pa marljivi vsak v svojem poklicu. Za časa župana Mihelčiča je delovalo v tedaj že »velikem Celju« 36 raznih društev, tako »stoji« zapisano v poročilu občine za leto 1936. No, med njimi so bila tudi nemška, pa ne veliko.

Mladina je imela v našem času lepše življenje od današnje. To trdim in mislim, da imam prav. Tedaj res ni bilo televizije, imeli pa smo v Celju dva kina: Čeplakovega pri sedanji gostilni Ojstrica in Metropol v palači Ljudske posojilnice, kjer je sedaj Banka Celje. Toda bolj kot kino nas je privlačilo planinarjenje, pozimi pa smučanje, petje v zboru in igranje v gledališki skupini. Vsaj mene je! Razmeroma mlad sem že pel pri slovitem Celjskem oktetu, ki ga je tedaj vodil skladatelj Gustl Cerar, sicer

Med pohodom na Sveto Planino leta 1940

*Veliko sem igral že pred vojno. Prizor je iz Nušičeve igre **Žalujochi ostali**, kjer sem igral okrajnega načelnika.*

*Veseloigra o pristnih
»**Praštajercih**« je v Celju zelo
odmevala. S Frecetovo **Marico** sva
igrala glavni vlogi.*

Celjski oktet leta 1938. Z leve: sedijo Ciril Petrak, Janez Žager, pevovodja Avgust Cerar in Julč Gorič; stojijo Sandi Videčnik, Ivan Lah, Jože Jurač, Jože Pezdir, France Frece in Franc Kopač.

uradnik v celjski bolnišnici. V oktet me je pritegnil Jurač iz tiskarne, pa tudi igral sem veliko pod njegovo režijo. Skratka, prostega časa za lenuharjenje ali potikanje po lokalih nisem imel. Tako je bilo tudi z mojimi vrstniki. Življenje je bilo pestro, saj je tudi v družabnem pogledu vse živelo. Celje je imelo veliko družabnih prireditev, ki se tedaj niso ločevale po barvah. Hodili smo *skrižem*... Tako sem bil pri katoliški dramski skupini kot gost vsakoletni sveti Anton na Miklavževem večeru v dvoranh Ljudske posojilnice. Ta skupina je imela več deklet za igro, mi pa smo bili »bogati« s fanti, pa smo si pomagali brez zadržkov glede političnega prepričanja. Sploh smo se Slovenci tedaj trdno povezovali že zaradi oholih Nemcev.

Moja igralska dejavnost je trajala vse tja do prihoda okupatorjev. Seveda so bili za menoj že številni nastopi, eni manj, drugi spet bolj uspešni. Zanimivo: ljubezenske vloge mi sploh niso ležale, menda sem bil premalo izkušen, tako je nekoč vpil name režiser Debeljak, mene pa je bilo strašno sram, saj so te »litanije« poslušala navzoča dekleta in se rahlo muzala. Kaj sem pa mogel storiti, če sem bil brez izkušenj, saj tedaj ni bilo tako, da bi fant teh let že imel celo paleto deklet za seboj. Tako so mi poslej dodeljevali vloge raznih starejših oseb ali pa kakšne smešne, ki so mi tudi ležale bolj kot vse druge.

Ko je bil v Celju katoliški kongres ali nekaj podobnega in je bil najavljen tudi ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič, so »prosvetarji,« tako smo imenovali člane katoliško-prosvetnega društva, nujno potrebovali moške igralce za igro Slehernik, ki je bila uprizorjena pred magistratom, torej na planem. Mi smo se seveda radi »posodili«. Jaz sem bil božji glas in sem z zvonika Marijine cerkve klical k pokori...

Velike priprave so bile na igro o teharskih plemičih. Vadili smo, da nam je že bilo odvratno, toda režiser Mirnik ni bil nikoli povsem zadovoljen z našimi nastopi in odrskimi spretnostmi. Včasih je grdo preklinjal in nas z besedami spreminjal v razne živali, predvsem tiste, ki niso bile med pametnimi. Včasih nas je spravil ob živce, posebno kadar je imel doma spore z ženo; vsi smo vedeli, da se je to občasno dogajalo. Končno, kje se pa ni? Potem pa je stresal jezo nad nami. Bil pa je dober režiser in tudi odličen igralec, zato smo v njem videli predvsem ti dve vrlini, on pa je, kadar je bil dobre volje, celo trdil, da ima še kar nekaj drugih sposobnosti.

Končno smo imeli prvo predstavo v prekrasni dvorani tedanje Ljudske posojilnice (sedaj Kino Metropol). Ljudi se je trlo, saj je vsebina o celjskih grofih vsakogar zanimala. Kulise je izdelal Golob v Gaberjah, izkušen odrski delavec. Eden od prizorov se je odvijal pred Bežigradom, kjer se spopadejo teharski plemiči in vojščaki Celjskih. Režiser je želel karseda nazorno uprizoriti to sabljanje, boljše mečevanje. Tisti pred gradom so imeli lesene meče, da se ne bi zgodila kakšna nesreča. Zadaj za kuliso pa so nekateri igralci medtem tolkli sabljo ob sabljo, da bi nastal žvenket, značilen za mečevanje. Pa se je zgodilo: poleg mene se je boril Jurač, mogočno je mahal z lesenim mečem. Kar naenkrat pa je dobessedno zatulil, kot da je hudo ranjen. Dobro je sovpadalo z dejanjem na odru, toda njemu ni šlo na smeh, prej je kazal skremžen obraz in se držal za *sedalo*, videlo se je, da je krvavel. Ko je bil boj končan in je zastor padel, je ubogi vitez odbrzel v garderobo in tam pokazal krvavečo zadnjico. Hitro so ga za silo obvezali, on pa je zagotavljal, da ne se ne gre več mečevanja, pa naj stane, kar hoče. Kaj se je torej zgodilo? Tisti fantje, ki so s sabljami za kuliso ponazarjali glasen žvenket mečev, so zakrivili napako, pa ne po lastni krivdi ali celo morda za svojo zabavo. Enemu izmed njih je soborec zbil sabljo, da je prebila kuliso in Jurač je bil žrtev njene ostre konice.

In še ene zanimivosti ne smem pozabiti. Zadnja igra, ki smo jo igrali pred okupacijo, je bila drama Konec poti, protivojna igra, samo devet moških vlog je bilo, režiral pa jo je Stane Potokar. Ljudska posojilnica je bila polna do zadnjega kottička. Ljudje so že imeli zlo slutnjo, da se pripravljajo krute reči, in res so se...

V tej igri sem igral vlogo angleškega polkovnika. Bil sem že pripravljen za vstop na oder. Vrabl, ki je bil inšpicient, je pripravljaval veliko petardo, saj se je vse dogajalo na fronti. Ne vem, če je prezrl, da čakam zgoraj na stopnišču na iztočnico. Kar naenkrat je silovito počilo, zajelo moj dolgi vojaški plašč in me dobessedno vrglo na oder. Morda je k temu »odrskemu efektu« malo pripomoglo tudi to, da sem se grozno prestrašil. Skratka, na oder sem dobessedno priletel. Čelada mi je zdrknila z glave in

se zakotalila do sprednjih svetlobnih teles. K sreči so bili na odru izkušeni igralci. Hitro je skočil neki poročnik in mi pobral čelado, da sem se lahko malo zbral in pričel s predvidenim besedilom. Govoril sem ves zadihani in nemalo preplašen. Kritiki je pozneje zapisal, da je bil prihod polkovnika v vojaško zavetišče »jako prepričljiv«. Ko sem to bral, sem se spomnil, da so me za to hvalo bolele vse kosti.

Najlepše spomine imam gotovo na oktet. Peli smo odlično, kar potrjuje dejstvo, da smo bili povabljeni na Radio Ljubljana. V Domžalah je bil skromen studio. Tja smo se peljali z avtobusom in odpeli cel koncert. Vse je bilo tako enostavno urejeno, pa je vendarle v meni zapustilo nepozaben spomin. In ko smo na Žalah peli svojemu umrlemu prvemu tenoristu, je k nam pristopil sloviti pevovodja Marolt in dejal: »Fantje, dobro požete, od kod pa ste?« To srečanje smo potem opisovali in se s tem malo pohvalili.

Po Celju so bile naše podoknice vsakdanje, celo *policaži* so jih radi poslušali, ne da bi ukrepali zaradi kršitve nočnega miru. Domala vsak večer smo bili skupaj in peli, kot da bi vedeli, da bo naša pesem kmalu zamrla. In ko so res prihrumele nemške horde v Celje, smo zle slutnje lahko samo potrdili.

Celjski grafičarji smo radi hodili tudi na Lisco. Slika je iz leta 1940.

Naj opišem še svoje planinsko doživetje, ki mi bo ostalo v spominu vse življenje. Vsako soboto smo radi krenili v planine in nekoč nas je pot vodila na Peco. To je bila priljubljena točka, ker smo se tam srečevali s Korošci in ure dolgo prepevali. Tokrat je kočica bila že v snegu, vendar ga še ni bilo veliko. Krajina je bila prekrasna in pogledi na vse strani očarljivi. Dobro volje smo stopili v kočico, ki je bilo le za kakšno večjo sobo. V njej se je drenjalo ljudi, da niso imeli kje sedeti. Nas je ta množica presenetila in dobra volja nas je minila. Vzrok za obilen obisk so bili Hrvati, ki so imeli nek množični pohod. Običajno si tiste čase niso upali tako visoko in še celo ne na tako strmo pot, kot je na Peco. Seveda smo vedeli, da s petjem ne bo nič. Spravili smo se v prost kotiček in tam razglabljali kaj sedaj, ali naj gremo prek meje na avstrijsko Pliberško kočico ali pa ostanemo in vztrajamo med salonskimi planinci; za take so tedaj veljali Hrvati. Pa smo sklenili, da se ne bomo brigali za fine dame in gospode iz Zagreba. K sreči se je kmalu izkazalo, da je nekaj teh nižinskih planincev kar družabnih in kmalu je nastala v kočici ena sama družba. Nastal pa je problem, saj je zmanjkalo piva. Oskrbnik ga je imel le še sodček, ki ga seveda ni želel "nabiti", saj bi z ostankom ne imel kam. Pa se je nekdo domislil, da se naredijo dobropisi za kupljene kupice piva; tako bi zagotovili prodajo celega sodčka in pivo bi spet teklo v naša grla. Posebna komisija je prevzela prodajo, ki je v redu tekla, in ko je bilo toliko prodanega, kot ga je bilo v sodčku, je oskrbnik "nabil" pipo. Da bi vse potekalo po pravici, je prevzel nadzor nad točenjem obmejni stražnik (graničar), ki je nosil tri zvezde, bil je torej narednik. Pravi Črnogorec z velikimi brki in črnimi očmi. Prav simpatičen fant! Končno je bilo pivo razpečano in uživalci zadovoljni. Kar precej smo ga spili.

Za prenočevanje takšne množice kočica ni bila dovolj velika. Solidarno smo se dogovorili, da poležemo na pograda po dva ali celo po trije. Tako smo se nekako stisnili, a ni bilo nič narobe, saj je noč postajala zelo hladna. Jaz sem moral na zgodnji pograd, kjer smo bili trije znanci stisnjeni kot sardele. Ker se mi je pogosto dogajalo, da sem ponoči hodil naokoli, sem se rad privezal za končnico ležišča, tu pa tega nisem mogel narediti. In res, sredi spanja sem padel s pograda. Znašel sem se na mrzlih tleh še malo omotičen od piva, zato sploh nisem vedel, kje sem. Ko me je že kar grdo treslo od mraza, sem otipal spodnji pograd in previdno legel v neznanu. Nihče mi tega ni branil, pa sem se spravil pod odejo in otrplo ležal, saj nisem vedel, s kom ležim. Ko sem ugotovil, da sta na pogradu dve dekleti, sem skoraj skoprnel od strahu. Ne boste verjeli, toda res je bilo tako! Ko se je začelo svitati, sem se tiho in previdno skotalil s pograda, potegnil nahrbtnik z zgornjega ležišča in hitro stopil na plano, kjer me je neusmiljeno zeblo naprej. Toda sram bi me bilo pogledati dekletoma v oči. Oh, kako sem bil neumen... Ko je ljudstvo končno vstalo, sem krenil med množico v naš kot, da sem nekaj pojedel. S strahom sem pogledoval na druge mize, ali se bo katera od deklet zgražala nad mojim dejanjem, pa se ni. Po nekaj letih sem si očital svojo sramežljivost.

Vojna vse bliže...

Po nacistični zasedbi Avstrije je postajalo tudi pri nas gibanje naprednih sil glasnejše, bolj povezano in usmerjeno. Celjski Nemci so demonstrativno nosili bele nogavice, zato je sledila akcija s *tinto*, kot smo jo imenovali. Za takim nadutežem je šel kateri izmed nas in mu s *tinto* polil nogavice. Toda oni so bili močnejši, saj je celo policijski predstojnik sodil med *kulturbundovce*. Tako nemškutarjem ni bilo nič nevarno, saj je policija molčala, tudi ko se je zgodil pretep med *policaji* in častniki armade.

V celjskem polku je tedaj služilo dosti mladih in predanih častnikov nižjega ranga. Ti so se povezali s slovenskimi organizatorji narodnoobrambnih organizacij. Tako so redno demonstrativno hodili v kavarno Merkur, ki je bila zbirališče Nemcev in njihovih podrepnikov. Kavarna je bila prav nasproti Evrope. Če so oficirji naročili kavo, se je natak naradil, kot da jih ne razume. To je seveda povzročilo hudo kri med uniformiranci, čeprav niso bili slovenske krvi. Nekoč smo šli v lokal naprej mladi pevci, za nami pa so prišli častniki. Mi smo zapeli Hej, Slovani ali Naprej, zastave Slave in če kdo ni ob tem vstal, so ga na to ne preveč nežno opozorili oficirji.

Nekega večera je bilo nemško zborovanje v »Osjem gnezd«, kot smo imenovali restavracijo Na zelenem travniku. Prišel je celo nemški diplomat iz Ljubljane. Nad odrom je visela Hitlerjeva slika in pozdravljali so se z dvigom desne roke, torej hitlerjansko. V tako drhal so se podali oficirji; bilo jih je kakih petnajst. Najprej jih redarji niso spustili v lokal, ko pa so zagrozili, da si bodo vhod priborili, so smeli noter, toda niso jim postregli. Ko je prišlo do glasnega protesta, je nekdo od organizatorjev poklical policijo. Ta je prikorakala na kraj dogodka in pozvala oficirje, da zapustijo lokal. Tega seveda niso storili, in prišlo je v veliko veselje navzočih hitlerjancev do prerivanja med jugoslovanskimi vojaki in slovenskimi policisti. Oficirji so odšli, toda počakali so *policafe* pod železniškim mostom in tam so se krepko udarili. *Policaji* s kratkimi gumijevkami niso bili učinkoviti proti oficirskim sabljam. Številni so jo skupili. Pri nas je stanoval policist Zavrašek in vem, kako »zdelan« je prišel domov. Ta incident so Nemci izkoristili za gonjo proti naši državi, češ, kako trpijo njihovi sonarodnjaki med »vindišarji« in balkansko »bando«; tako nekako so pisali v graškem Tagespostu.

Tudi v tiskarni so se redčile vrste grafičarjev, saj so bili vpoklici v vojsko vse pogostejši. V stavnici sva ostala z Barletom in še neki starejši stavec, čigar imena se žal ne spominjam več, delal je pri nas le začasno. Seveda je bil tu še korektor Samsa, že starejši *možakar*. Tudi jaz sem čakal vsak dan na poziv k vojakom. Tako sem moral opravljati dela, ki bi jih lahko v rednem delovnem stažu šele po letih prakse. Naneslo je, da sem z dr. Pogačnikom »lomil« Mladiko, žal tudi zadnjo številko, ki je sploh še izšla, kajti po drugi vojni ni več izhajala. Tudi za slovito Sovretovo zgodovino Grkov sem pripravljajal naslove in druga obrobna dela, saj je bila naklada

že določena in stiskana pred prihodom Nemcev v Celje. Mohorjeve knjige so tudi morale iziti; k sreči so bile že natisnjene, le knjigovezi so še imeli z njimi opraviti. Kar nekam žalosten je bil pogled po stavnici, kjer so stale le prazne omare, ljudi pa nikjer. Tako smo pričakali najhujše – okupacijo.

VOJNA

Zadnjič zapeli

Tu naj opišem še zadnji nastop Celjskega okteta. V Celju so gospodovali že nekaj tednov Nemci in njihovi domači podrepniki. Sestav okteta ni bil več popoln, saj so manjkali tisti fantje, ki so morali k vojakom, pa so nekateri končali v vojnem ujetništvu. Mi smo se kljub negotovim razmeram še srečevali pri Turški mački, ki je bila v lasti pokončnega Slovenca – Primorca Štolfe. Tam smo v vrtni sobi še prepevali; včasih so nas k temu spodbujali celo nemški armadni oficirji, ki so radi posedali v lokalu. Zanimivo, da nas ni nihče prijavil. Seveda tja niso zahajali domači Nemci, pač pa le uniformiranci iz Rajha. Ti so bili boljši od Avstrijcev, posebno Štajerci so bili zadržani. Nekega dne se je pojavil naš prvi tenorist Janko Žager, ki se je vračal domov v Ljubljano in je imel v Celju

Zadnji iz Celjskega okteta, zbrani pri Belaju na Polulah leta 1984. Z leve: Julč Gorič, Jože Jurač, gost, Sandi Videčnik in Janez Žager.

dekleta. Sklenili smo, da še enkrat skupaj zapojemo. Julč Gorič je dal pobudo, da bi to bilo najbolje v farni cerkvi med mašo. Res je priskrbel ključe od kora in smuknili smo neopazno gor, se razvrstili, pevovodja Gustl Cerar je intoniral in pričeli smo peti Mihelčičevo mašo, ki smo jo imeli naštudirano za svečane prilike, kot so bili državni prazniki in podobno. Zelo dobro se spominjam šumov v cerkvi, ki so izdajali presenečenje ljudi, saj je bilo tedaj že davno prepovedano slovensko petje, posebno še na javnih mestih. Tudi ihtenje je bilo slišati...

Takrat so iz Celja že pregnali duhovnike in maševal je stari profesor Kardinar. Ko je zaslišal pesem, je le kratko trznil. Ni se ozrl proti kora, da ne bi zbujal pozornosti; tako si razlagam njegovo zadržanje. V cerkvi je bilo kar nekaj nemških uniformirancev, toda očitno so to bili le vojaki, saj ni nihče tekel na policijo, da bi prijavil »grozodejstvo«, ki se dogaja v farni cerkvi. Odpeli smo torej mašo, seveda brez orgljanja, in izginili na vse strani. To je bilo naše zadnje srečanje in zadnji nastop Celjskega okteta.

Ko smo se po 40 letih zbrali pri Belaju na Polulah, da bi obudili spomine, nas je bilo le še pet... In sedaj, ko to pišem, nas je le še troje od nekdanje vesele pevske družine – Celjskega okteta.

Popolno ponižanje

Česa vsega si Nemci niso izmislili, da bi čimbolj ponižali vse, ki niso bili njihove vzvišene rase! Kmalu so nabili lepake, v katerih so pozivali prebivalstvo Spodnje Štajerske k pristopu v Štajersko domovinsko zvezo (Heimattbund). Vsebina plakatov je bila: kdor ni z nami, je proti nam, in njemu ni mesta v tej »nemški« deželi. Toda tu ni šlo za enostavno vpisovanje v neko društvo, pač pa za pravo *odbiro* in *prebiro* ljudi.

Naša družina, morale so namreč nastopiti celotne družine na »prizorišču«, je dobila razpored določenega dne v dvorani kina Čepljak (sedaj Dom). Prišli smo in pokorno čakali v dvorani, da so nas poklicali. Spredaj, pod platnom, je bila dolga miza in za njo je sedelo kakih deset ljudi, med njimi tudi rasni strokovnjak. Vedeli smo, da je to, ker je nosil bel plašč in so ga tako tudi nazivali. Posameznikov iz te »visoke« komisije nismo poznali, to pomeni, da so bili iz Nemčije. Med njimi sem spoznal le svojega nekdanjega sošolca in tovariša iz gasilskih vrst, Hansa. Ta je imel očitno glavno in odločilno besedo. Drugače ni bil ravno vedre pameti. V šoli je vedno capljal za nami, sedaj pa je imel črne jahalne hlače in črne škornje, belo srajco in na njej bleščeč znak NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei) in kar mogočno se je držal.

Ko smo bili poklicani, smo se morali pred komisijo zvrstiti v gosji red in se počasi pomikati od enega do drugega člana komisije. Vsak je vpisal katerega od osebnih podatkov. Tisti v belem plašču nas je »rasno« pregledal, to pa je pomenilo, da nas je ocenil po zunanem videzu, ali smo »germanski tipi«, ali pa morda »Serbi«, ali celo Cigani, ali pa kar Židje. Končno smo prispeli do zadnjega sedečega člana komisije, ki je vpisal odločilne podatke, toda prej je pogledal velikega Hansa, če je ta prikimal ali

ne. Pri nas je prikimal, in tako je bilo »licenciranje« konec. Res me je ta postopek spominjal na licenciranje bikov.

Šlo je torej za prvo odbiro ljudi, ki bodo ostali na domovih, ker pač niso velikemu rajhu nevarni. Skratka, odločali so o naši usodi. Kaj takega bi si zlepa ne mogel izmisliti kateri drug režim na svetu. Seveda, Slovenci smo tu nastopali kot podljudje, o katerih so odločali nadljudje, in to so bili Nemci.

Kaj je ta selekcija prinesla? Kmalu so nas spet klicali na sedež Štajerske domovinske zveze in nam predali izkaznice (legitimacije) te organizacije. Te so bile rdeče in zelene. Nobene od obeh niso dobili priseljenci in predvsem Primorci. Rdeče so dobili tisti iz nemških in nemčurskih vrst ter tako postali državljani velikega rajha. Zelene pa so dodelili tistim, ki bi lahko kdaj postali dokončni državljani, za začetek so bili pač na »preklic«. Leta 1942 so uradno »zelenim« priznali državljanstvo na preklic. Kaj podobnega verjetno še ni izumilo nobeno drugo pravo. Toda ko si dobil zeleno karto, si moral v »vermanšaft«, kar je pomenilo, da si moral v uniformirane enote Štajerske domovinske zveze, ki so se potem borile tudi proti partizanom. Pozneje pa je pomenila zelena karta tudi vstopnico v nemško armado (Wehrmacht).

Kaj vse smo morali prenesti, da smo smeli ostati doma, kjer smo bili že stoletja avtohtoni!

Mohorjeva nič več...

Seveda so že drugi dan po zasedbi Celja prihrumeli v tiskarno Nemci. Naše vodstvo so enostavno nagnali. Dr. Kotnik je že kak dan prej odšel v Ljubljano. Novi mogotci so bili pravi Nemci. Komisar je bil Berlinčan Haupt, ki je poslej vodil tiskarno. V hiši pa smo imeli strojnika in krutega Nemca Schucha. Nosil je brado in kot strokovnjak ni pomenil ničesar, dr. Kotnik ga je iz sočutja pobral s ceste. Odslej je odločal o nas, saj je njegova beseda pomenila pri Hauptu vse. Veljal je pač za podrepnika, ki ga je treba izkoristiti. Kot domnevamo, je bil prav on tisti, ki je sestavil listo nezanesljivih. Te so postopno odpuščali, ali pošiljali na druga delovna mesta zunaj grafične stroke, ali pa jih celo zaprli.

Prav žalostno je bilo, ko smo morali uničevati pismenke drugih narodov, predvsem pa cirilico. Tudi klišeje smo morali uničiti, če so le malo dišali po slovenskem. Teh je imela Mohorjeva tiskarna še iz Celovca obilo, in danes bi bili dragoceno zgodovinsko gradivo. Morali smo v Zvezno tiskarno, ki so jo Nemci že zaradi njene zgodovine, bila je že v stari Avstriji slovenska trdnjava v Celju, obsodili na konec. Tudi tam smo morali uničiti vse slovensko in ostalo pripeljati v Mohorjevo tiskarno, ki je postala Cillier Zeitung in kasneje Cillier Druckerei. Privatna tiskarna Rode je sicer še delovala naprej, vendar brez lastnikov.

Kar pa je bilo še hujše, knjigovezi so morali nositi knjige iz skladišč na dvorišče in odtod so jih vozili v Tovarno papirja v Radeče, kjer so jih uničili. To je bilo vendar naše

in naših prednikov delo, in mi smo dejanje Nemcev občutili kot kulturno grozodejstvo. Desetletja je Mohorjeva s temi knjigami učila Slovence brati in peti, sedaj pa takšno divjaštvo nad našo kulturo.

Na kup so nosili tudi komaj zvezane pole Sovretovih Grkov. To delo smo tiskali s posebnim veseljem, saj je bila knjiga prekrasna in za slovenski narod zelo pomembna. Mohorjeva je namreč načrtovala izdati zgodovino starih ljudstev in ker Rimljani še niso bili gotovi, naj bi najprej izšla druga knjiga – Sovretovi Stari Grki. Mislim, da me je uničevanje te knjige bolj prizadelo kot vse drugo tiste dni. S kakšno ljubeznijo smo stavili modrost velikega Sovreta..., potem pa je knjigi usojena smrt. Podobne strese smo doživljali iz dneva v dan.

Naj omenim, da je po končani vojni skladiščnik Mohorjeve tiskarne, Mirko Mikeln, vseskozi zaveden Slovenec, iz papirnice Radeče, kamor so Nemci odpeljali Mohorjeve knjige in tudi Sovretovo zgodovino, po zaslugi papirničarja Pavliča, ki je reševal slovenske knjige, zbiral pole zgodovine in jih prinašal v nahrbtniku v Celje. Tako je vendarle ohranjenih nekaj teh dragocenih Sovretovih knjig.

V Linz na Donavi sem moral

Nekega jutra sem moral k Hauptu. Bil je po zunanosti pravi German in na licu je imel »šmis«, kar je pomenilo, da se je v študentskih časih sabljal in dobil te brazgotine. Sicer pa so pomenile med Prusi pravo čast in bile zunanji znak akademske pripadnosti. Torej, stopil sem v njegovo pisarno. Kar streslo me je, ko je sedel za mizo, za katero je prej sedel dr. Kotnik. Veled mi je sestil, nato pa je brskal po papirjih na mizi, kar me je navdajalo z zlo slutnjo. Končno mi je povedal, da bom naslednji dan odpotoval v Linz na

V tiskarni v Linzu sem naletel na pisano družbo črkostavcev. Na sliki so Čehi, Francozi in Avstrijci.

Donavi, kjer bom zamenjal stavca Preloga, nemčurja, ki je zbežal zaradi »preganjanja« iz stare Jugoslavije. Resnica pa je bila, da je bil najslabši delavec v tiskarni, no, in to so mu dali vedeti, kar pa je bilo po njegovo kruto politično preganjanje. Tedanje nemško vojno gospodarstvo je namreč zahtevalo za vsakega delavca takojšnje nadomestilo. Mož pa je preko Kulturbunda dosegel, da se vrne v Celje kot mučenik. Ne vem, ali so ga sprejeli na kolodvoru z godbo, saj sem moral naslednjega dne dopoldne na brzovlak in na pot proti Linzu. Meja pri Šentilju je še obstajala, vendar je bila zasedena le z nemškimi policisti. Imel sem dovolilnico za prestop meje (Passierschein), ki ga še danes hranim. Sam sem bil v vlaku ob prestopu meje, prav grozljivo je bilo. Mlad sem bil in čutil sem bojazen pred negotovostjo, ki me je čakala. Ob tem pa strašno sam!

V Linzu, v tiskarni Wimmer

Ko sem prispel v Linz, sem se takoj zglasil na Uradu za delo, kjer so mi dali napotnico za tiskarno Wimmer. Tja sem šel še istega dne in se javil faktorju Hofferju. Bil je prijazen možak. Čudno me je gledal, kot da bi prišel z drugega sveta. Seveda, v njegovih očeh sem bil Balkanec, in verjetno je res mislil tako. Odkazal mi je delovno mesto in določil mentorja, nekega stavca, po imenu Schmidt. Ta je bil bolj simpatičen, mlad človek, lepega izgleda in prijaznega vedenja. Razložil mi je delovne obveze in navade v tiskarni. Poleg mene je bilo kar nekaj stavcev češkega in francoskega rodu. Sami dobri fantje, pa tudi

V Wimmerjevi tiskarni v Linzu sem kmalu navezal stike s sodelavci. Prvi z leve spredaj je češki Dunajčan Hajek, ki sem ga pozneje srečal kot okrajnega predsednika v Währingu na Dunaju.

Dober prijatelj Hermann Schmid mi je pomagal iz začetnih težav v novem okolju. Slikan je v stavnici tiskarne v Linzu.

dobri tovariši, kar sem doživljal pozneje. Nekako sem se znašel in pričel z delom. Za Prelogom sem podedoval sobo v Kapuzinergasse, jest pa sem hodil v gostilno Zum goldenen Hirsch (Pri zlatem jelenu). Moja dnevna pot je bila od stanovanja do tiskarne in spet nazaj. Nisem imel znancev, mesta pa tudi nisem nič poznal. Šele ko mi je nekega dne Schmidt predlagal, da grem z njim na koncert linških filharmonikov, se mi je odprl svet. Postopno sem se razgledal in osamosvajal. V Linzu je bilo kljub vojnemu času kar dosti kulturnih prireditev, tako sem imel kam hoditi. Ščasoma sem se zblížal s Schmidtom in stavcem Biallasom, ki je bil Berlinčan. Pa sta me jemala s seboj na pohode okoli Linza, kjer je lepa krajina, in na potovanja po Zgornjeavstrijskem. Videl sem veliko lepega, oba sta namreč imela izostren smisel za kulturo. Tako mi je bilo lažje prestajati tujino. Predvsem pa sta mi oba sotovariša pomagala spoznavati svet okoli Linza. Kmalu je moral Schmidt k vojakom, nikdar več ga nisem videl. Prav žaloval sem za njim, toda ostal je še Biallas, ki pa je imel to napako, da je povsod krepko udrihal po nacionalsocializmu.

Pripovedoval je, kako so mu nacisti ubili očeta zaradi socialdemokratskega delovanja. Mene je bilo strašno strah, saj je bilo tedaj na vsakem koraku čutiti črno roko gestapa. Toda zgodilo se ni nič nepredvidljivega, menda sem imel veliko sreče.

Ko so doma pričeli preganjati mojega brata Vilka, sem ga povabil v Linz in tam poskrbel za zaposlitev. Delal je kot tolmač pri zdravstvenem zavarovanju. Tako sem imel domačo družbo in kmalu smo se srečali še z Jankom Ovsenikom iz Rajhenburga, ki je delal v neki trgovini z živili in nam vedno prinesel kaj za pod zob. K družbi je kmalu sodil še dr. Fišer, zdravnik na ginekologiji, doma iz Savinjske doline. Kmalu smo bili kar močna slovenska družba. In ko sem že verjel, da bom tako dočakal konec vojne, so me vpoklicali v vojsko. Mislim sem, da gre za pomoto. Šel sem na vojaško komando in povedal, da sem tujec, pa mi je neki smejoči se Feldwebel (narednik) pojasnil, da je Führer vključil Spodnjo Štajersko v *rajh* in da bomo odslej tudi mi smeli jesti vojaški *komis*. Tako prijetno se je ob tem smejal, da sem še jaz postal vedrega obraza, ne vem, zakaj mi je bilo tisto režanje tako všeč. Morda zaradi nemoči, ki sem jo tisti hip občutil.

V nemški vojski

Zdravniška komisija me je zaradi bolezni, za katero sploh nisem vedel in je tudi nisem občutil, določila v kader za nefrontne potrebe. Temu bi pri nas rekli, da sem šel med *krompirvahterje*. Baje je to veljalo še v stari Avstriji, tako mi je pripovedoval oče.

Napotili so me v Hainburg, majhno obmejno mestece severno od Dunaja. Tam je bilo domovanje 17. bataljona deželnih strelcev (Landeschützen). Javil sem se z drugimi *možakarji* vred v pisarni bataljona. No, takoj sem opazil, da sem bil daleč najmlajši med to čudno vojsko. Sprejel nas je »Spiess«. Če bi hotel to prevesti v jezik, ki je prevladoval v naši rajnki vojski, bi rekel, da nas je sprejel četni narednik, ki je bil »majka čete«. Še danes pomnim priimek človeka, ki je nosil dve srebrni črti na rokavih, kar je pomenilo, da je *špis*. Weissenfels je bil nadvse pomemben, vsaj tako se je nosil. Medtem ko je hodil mimo naše vrste, je razlagal vojaško pamet... Iz pisarne so nas spravili v oblačilnico. Dobili smo vse potrebno, da bi izgledali kot vojaki.

Že kar naslednjega dne smo morali zgodaj zjutraj na *vežbališče*. Tam nas je prevzel vodja *vežbališča*, neki dunajski kapetan, za katerega so Prusi v enoti govorili, da je kavarniški oficir. Kot za Srbe Slovenci nismo bili vojaki, tako tudi za Pruse to niso bili Avstrijci. Začelo se je obračanje na povelje, višjo stopnjo znanja pa smo dosegli čez nekaj dni, ko smo smeli »puzati«, se pravi, plaziti se po tej ljubi zemlji. Potem so nam vbijali v glave, kako skrbno moramo skriti peto, da ti je hudobni sovražnik ne odstreli. Tako je šlo kake tri mesece in ko smo dodobra spoznali puško, vojakovo »mater«, smo šli na strelišče in prvič ostro streljali. Nisem bil nič bolj *korajžen* kot drugi sotrpini, toda streljanje mi je nekako šlo od rok. To pa je opazil dunajski kapetan in me pred vsemi pohvalil. Mislim, da mi je bilo ob tem nerodno, saj sem bil edini Nenemec v enoti, pa

***Trojica prijateljev v slovitem samostanu
Kremsmünster. Z leve: Berlinčan Biallas,
Zgornjeavstrijec Schmid in Sandi Videčnik.***

tolikšne hvale... Seveda, oficir je bil še iz cesarsko-kraljevih časov in je vedel, da smo Slovenci, če drugega ne, poslušni vojaki.

Naslednji dan me je na *vežbališču* poklical k sebi in mi dejal, da bom odslej *vežbal* kot vodja desetine. Rahlo sem se zdrznil, toda hitro mi je bilo jasno, da to pomeni določene prednosti, ki pa so v vojski vedno dobrodošle.

Pa mi je bilo usojeno, da sem kot Slovenec lahko po mili volji »gonil« tisočletnike velikega rajha. Res, tega nisem izkoriščal, saj so bili »fantje« kar v letih in nekateri že krepko sivi. Toda ugled sem si hitro pridobil. Razmišljal sem zakaj neki, saj streljanje ni neki božji dar. Pa sem potem le ugotovil, da so vsi v enoti več ali manj nešolani in zelo preprosti ljudje. Jaz sem pa imel tako predstavo o vsemogočnih Nemcih, da so vsi nadpovprečno pametni. Recimo, da sem tako mislil.

Še bolj sem se čudil, ko me je nekega jutra poklical sam *špis* Weissenfels, kar je bilo nekaj posebnega. Ko sem se kar vojaško držeč javil pri njem, mi je velel stati »na mestu voljno«. Potem me je vprašal, če bi bil njegov osebni sluga. No, kaj hudega ta stvar že ne more biti, sem si mislil in se spomnil na predhodnika, ki je tehtal gotovo čez sto kilogramov. Seveda sem bil zato. Povedal mi je, kaj pričakuje od mene, in ko mi je naštel vse o čiščenju, prinašanju hrane, pospravljanju sobe in podobno, mi je pomembno namignil in rekel: »Pa diskretnost pričakujem.« Seveda sem molčal kot grob, ko sem raznim ženskam nosil pošto in vodil malo evidence, da ni prišlo do množičnega srečanja.

Špis me je imel rad, tega ni skrival, saj sem bil deležen marsikaj dobrega iz oficirske kantine – zelo privlačno za navadnega vojaka.

Sredi moje vneme na *vežbališču* in služenju *špisu* me je presenetil poziv za premestitev v četo tolmačev na Dunaj. Meni je bilo vseeno, *špis* pa je obžaloval, da pojdem drugam, vendar je dejal, da je to dobro zame, in še kako prav je imel.

Na Dunaju

Na Dunaju sem izstopil na vzhodnem kolodvoru in se znašel pred množico ljudi, ki so hiteli v službe, drugi pa so bili vojaki; tem se ni tako mudilo. Oglasil sem se na kolodvorski komandi, kot so velevali predpisi. To mi je Weissenfels še posebej zabičal, da me ne bi kje ujeli in mislili, da sem begunec. Tam mi je neki starejši in zdolgočasen poročnik povedal, kako moram do Rossauer vojašnice in se tam javiti. Kmalu sem se znašel pred ogromno kasarno iz rdeče opeke in s številnimi vhodi. Vprašal sem prvega vojaka, ki je stopil iz vojašnice, in ta mi je povedal, kje je četa tolmačev. Bila je v drugem nadstropju vhoda III.

V pisarni je sedel neki podoficir. Napotil me je do *špisa*, ki me je le pogledal od nog do glave. Nič ni vprašal, le podoficirju je pokazal, naj zaključi postopek sprejema v enoto. Ta je bil droben, mlečnobel človeček, pa kako važen! Ko me peljal do sobe, ni pozabil dvakrat poudariti, da se tu pozdravlja vodnike in podoficirje posebno *cakig*, kar je pomenilo strumno. Da, manjši ko je kdo, bolj želi biti velik, je včasih rekla moja mati.

Tolmači nismo nosili orožja. To je bilo dobro, vsaj ni bilo čiščenja in pregledov, kjer je predpostavljeni kaj lahko našel kaj narobe in si lahko čistil do onemoglosti. To so znali predvsem podoficirji izkoristiti za pravcato predstavo.

Drugi vojaki so bili na pogled simpatični. Večina jih je bila že v letih in kar dobro rejena. Kmalu sem ugotovil, da so v glavnem Dunajčani, pač taki, ki so imel dobre zveze in so služili domovini kar doma. Pa to me ni motilo niti kaj posebno brigalo. Hrana je bila dobra, le v sobi nas je bilo preveč. Disciplina ni bila pretirana. Zjutraj smo se zbrali in se prešteli, nato pa se je začel pouk. Imeli smo dodatno izobraževanje v jeziku, ki bi ga naj tolmačili. Za slovenščino sem bil edini v enoti, zato sem imel dobro izhodišče za naprej. Po nekaj tednih smo delali izpite za tolmača, ki so veljali potem tudi v civilu. Dobili smo listino, žal sem jo izgubil, in povedali so nam, da bomo kmalu dodeljeni enotam, ki nas bodo potrebovale.

Pred odhodom na nova mesta, pa so hoteli uprizoriti vojaško vajo. Dobili smo grške puške in manevrsko strelivo. Jaz sem vsaj malo poznal te reči iz Hainburga, večina drugih pa je gledala puško s strahom in opaziti je bilo, da bo vaja »zelo uspešna«... Drugega orožja k sreči niso razdelili. Oboroženi smo stali v *pozoru*, ko je prišel naš komandant, ki se sicer ni prikazal. Baje je bil baltiški Nmec, pisal pa se je von Bergmann. Ker je bil pač plemenitaš, je nosil tudi monokel na črni vrvici. Smešno je bilo videti vojaka pod orožjem s to napravo. Stopil je v *pozor* in nam zabičal, da moramo nočno vajo vzeti prekleto resno. Tisti, ki misli, da gre za šalo, bo imel opraviti z njim osebno, in trdil je, da si bo za kaj takega vzel čas. Mislim, da nas je tedaj bilo kakih devetdeset vojakov.

*Sandi Videčnik kot vojaški tolmač v Grinzingu
(Dunaj)*

Zanimivo, spet sem bil edini nepravilni, rekli so nam, da smo »boitesoldati,« kar bi pomenilo uplenjeni vojaki.

Vaja se je začela strogo zares. Toda kmalu so ugotovili, da nimajo opraviti z vojaki, zato je komandant na ves glas vpil, da smo kup *dreka* in nič podobni še tako slabim vojščakom, da smo poljska strašila in podobne slikovite primerjave. Nam je bilo končno vseeno, kaj si gospod kapetan misli. Tako so morali vajo predčasno zaključiti in vojsko odpeljati nazaj v vojašnico. Tam je sledila uro dolga pridiga, v kateri niso izbirali besed. Zapomnil sem si *špaso* besedo *cvečkenmandlc*, kar bi naj pomenilo češpljev možic. Tudi dobro, smo si mislili, predvsem mi mlajši, kolikor nas je že bilo. Seveda direktor največje dunajske pivovarne Schwechat, dr. Ternovsky, s svojimi 125 kilogrami res ni mogel biti kaj posebno uren, in takih je bilo še nekaj. No, mrtvih ni bilo, žrtve so sicer bili podoficirji, kar pa nas ni preveč skrbelo, saj končno pri vojakih mora biti vedno nekdo kriv. Mislim, da poslej v enoti tolmačev niso več uprizorili česa podobnega.

Delo na glavni pošti

Moje prvo delovno mesto je bilo na glavni pošti na Dunaju. Pravzaprav je bil to glavni brzojavni urad, tako nekako se je imenoval. Moja dolžnost je bila prevajati brzojave, ki so prihajali s Hrvaške in nekdanjih jugoslovanskih območij. Seveda je bilo le malo tega in dela je nasploh manjkalo, okolje urada pa je bilo zanimivo in živahno. Zelo me je vznemirjalo dejstvo, da je bilo povsod veliko čednih deklet. Te niso bile kaj prida uporne, če je človek potreboval družbo. Seveda je bila velika ovira za lahkotnejše življenje to, da sem moral vsak večer spat v vojašnico. Tu sem bil že prikrajšan, moram potožiti. Pa

kljub temu sem se imel odlično in sploh nisem vedel za vojno. Včasih, ko sem dobil kakšno vest od doma, sem bil kar pretresen ob grozodejstvih, ki so se tedaj pri nas dogajala.

Ko sem se že bolj vživel v okolje na uradu, sva se s kolegom, ki je prevajal francoščino in angleščino, lepo ujela. Tako sva imela ob lepih dnevih na ravni strehi ogromne zgradbe ležalni stol, kolega pa je s pomočjo zvez dobil v našo pisarno poljski telefon za povezavo. Tako je bilo mogoče prijetno sončenje na ploščadi, če pa je kdo poklical, smo hitro krenili tri nadstropja niže in opravili, kar je pač bilo treba.

Tedaj še ni bilo letalskih napadov na Dunaj in nebo je bilo lepo, da le kaj. Seveda ničesar lepega ne traja večno. Tudi moje delo na brzojavnem uradu ne. Nekega dne v avgustu 1943 so me poklicali v četno pisarno in mi stisnili v roko potni nalog z vozno karto za Breslau v Šleziji. Na področnem vojnem poveljstvu pa da me bo čakalo navodilo, nič več mi niso zaupali. Vojak je menda zato vojak, da mora ubogati, malo misliti in imeti glavo, da nosi vojaško pokrivalo...

V Šleziji

Vožnja v Šlezijo je bila dolgočasna in dolga. Na vlaku sem srečal prijazno gospo, tudi njej je bilo očitno dolgčas. Tiste čase so bili mladi fantje redkost, zato so gospe zrelih let dale hitro vedeti, da bi bile pripravljene na kakšno »prijaznost«. Priložnosti torej na vsakem koraku. Dama je bila silno elegantna in uglajena, zato mi je prijalo njeno laskanje. Toda kaj naj ukrenem? Sitno! Pa so gospe hitro zaznale zadrego mladega mulca in pomagale s svojimi bogatimi izkušnjami. Na ta način smo pač z združenimi močmi uspeli zadeve urediti v obojestransko zadovoljstvo. Ko se je na nebu kazal svit, mi je dama zaupala, da tudi ona potuje v Breslau, da se tam spet lahko kdaj vidiva, da ima telefon (dala je posetnico), ko pa mi je še zaupala, da je njen mož tam predsednik sodišča, sem se streznil. Obljubil sem sicer srečanje, toda pri sebi sem že vedel, da iz tega ne bo nič, in res ni bilo več srečanja.

V mestu je bil generalštab za vojni okoliš, ogromna stavba. Poslali so me tja, tam pa so me spet pošiljali iz nadstropja v nadstropje, dokler nisem obstal pred čudno *okinčanim* oficirjem. Kaj mislim s tem? Imel je toliko odličij, da ni bilo na prsih videti več lise obleke. Zviška me je vprašal, če znam srbsko in slovensko. »Seveda,« sem zatrdil. On pa: »Nič seveda! Torej znaš ali ne znaš?« Potem sem bolj po vojaško odgovoril: »Znam, gospod kapetan!« Tokrat je bil zadovoljen, celo tako, da mi je ponudil stol, kar je podoben gospod le redko storil. Sedel sem, poslušal in se čudil, ker so običajno ob takih priložnostih enostavno rekli, tja in tja greste in javite se tam in tam... No, gospod kapetan mi je uvodoma naredil pridigo, kako je treba postopati z vojnimi ujetniki – oficirji. Kako je treba vedeti, da ima vsaka stena ušesa in podobne reči, ki so trajale kake tričetrt ure. Prav utrujen sem bil od njegovega čvekanja in komaj čakal, da sem smel "odstopiti", kot se temu po vojaško reče.

Naslednji dan sem pričakoval, da bom krenil v taborišče vojnih ujetnikov (Oflog), pa ni bilo tako. Moral sem ostati v sestavu vojaškega osebja štaba. To pa ni bilo kaj prida, saj se nisem smel oddaljiti iz stavbe, zato nisem dobil dovoljenja za izhod, češ, vsak hip lahko pride povelje za odhod. To je trajalo kar nekaj dni. Oficirjem štabnega spremstva je bilo seveda dolgčas, pa so se domislili vojaškega usposabljanja *prostakov*, nas, ki smo bili pač tam. Morali smo na *vežbališče*, tam pa si je gospod kapetan privoščil prav po prusko

Z vojnimi tovariši na obveznem dnevnem delu na Dunaju

izživljanje nad nami. Ko je videl v bližini komaj požeto njivo, nas je pognal nanjo in potem je šlo: »Hinlegen! Auf!« (po srbsko: lezi – diži se) in tako naprej v nedogled. Fantje seveda niso imeli rokavic in so hitro dobili okrvavljene roke, pa to gospoda kapetana niti malo ni motilo. Kar se je potem zgodilo, še danes ne razumem kako in zakaj. Vsega mi je bilo dovolj, popolnoma sem bil obupan in brez moči, pa sem obležal in na kapetanovo dretje nisem vstal. To je bil seveda upor, tako nekako se je drl ves zaripel v obraz. Ko je stal nad menoj, je še enkrat zakričal: »Vstani!« in še in še. Jaz pa, kot da ne dojemam. Nakar je v blazni jezi potegnul pištolo in jo uperil vame. Videl sem cev, toda čudno, meni je bilo vseeno, kaj se bo

zgodilo. Vtaknil je orožje nazaj in me določil za raport naslednje jutro. Nisem bil hraber, ne, sploh ne, to ni v moji naravi! Ne vem, mislim, da sem bil na robu sposobnosti sploh kaj dojeti. Na raportu me je simpatičen major vprašal, zakaj sem tam, pa sem mu povedal resnico, do pičice natančno. Skrbno je poslušal, na koncu pa mi je ukazal »odstopiti«. Nisem mogel verjeti, brez vsake kazni! Verjetno je poznal *šikane* tistega *okinčanega* oficirja. Danes si včasih ob spominu na tisto dolgo njihovo mislim, da je šlo zelo tesno...

Na vaji - ko smo se šli vojake...

Taborišče Wahlstadt

Dva dni za opisanim dogodkom so me poslali v Wahlstadt. To je bila majhna vasica proti poljski meji. Kakor daleč je videlo oko, je bila sama ravnina, bogata in obdelana. Na robu vasi je stal nekdanji samostan, ogromna stavba, sredi katere je bila velika cerkev. Tu je bil nekoč benediktinski samostan, potem pa kadetnica. Zadaj pa velikansko dvorišče, seveda visoko zagrajeno z bodečo žico. V majhni hiši zunaj žice je bilo poveljstvo. Poveljnik je bil šlezijski baron Schneider, sicer veleposestnik. Bil je majhen, čokat polkovnik, še cesarke šole, kar je vedno rad poudaril, če je bilo okolje primerno. Varnostni oficir je bil neki kapetan iz Berlina, moj sodelavec pa *možak* iz Banata, torej banaški Nemec. Nikoli mu nisem popolnoma zaupal, ne vem zakaj, toda tovrstni Nemci so bili nevarnejši od drugih.

Tri dni smo čakali, da je prispela kolona z jugoslovanskimi oficirji. Res so prikorakali sredi dneva, ko je bilo kar toplo in lepo vreme. Na čelu kolone je korakal nemški kapetan, ob strani pa stražarji z naperjenimi puškami. Mislim, da je bilo ujetnikov nekaj sto, pozneje smo jih našteali 365, vsi v uniformah stare jugoslovanske vojske. Zraven je bil general, komandant bivše divizijske oblasti v Ljubljani, prijeten človek, manjše postave, zelo prijazen in redkobeseden. Najnižji so bili podporočniki, trije med njimi, ki sem jih poznal iz Celja, kjer so služili v 39. pehotnem polku. Poveljnik taborišča jim je najprej razložil taboriščni red, pa saj so že bili v taborišču, toda tak je bil predpis. Nato je sledilo preštevanje, *priklicevanje*, nato pa nameščanje po sobah. V njih so bili pogradi, ponekod več, drugod spet manj. Sobe so bile velike, le general je imel sam svojo. Takšna je baje ženevska konvencija o vojnih ujetnikih.

Wahlstadt v Šleziji. Na levi stoji evangeličanska cerkev, zadaj pa je videti krasno baročno cerkev nekdanjega benediktinskega samostana, v katerem je bilo taborišče jugoslovanskih oficirjev (vojnih ujetnikov).

Zvečer so sklicali ujetnike na zborna mesto. Tedaj sem moral biti ob poveljniku, da sem sproti prevajal, kar je govoril. Šlo je za nekatere podrobnosti o odnosih v taborišču. Povedal jim je, da ima vsaka soba slugo; to so bili ruski ujetniki, večinoma oficirji. Nemci jim častniškega stanu enostavno niso priznali, čeprav so bili med njimi zelo izobraženi rezervni oficirji. To se mi je zdelo nepravilno, toda tako je bilo in pri vojakih ni dobro kaj posebej veliko spraševati. Moj sodelavec je seveda takoj zatrdil, da je tako prav, saj

sovjetski podljudje častniških časti ne morejo uživati. Pa sem tako izvedel za njegovo mnenje! Nikoli več se nisem z njim *spustil* v pogovor, le o službenih rečeh sva se še pogovarjala. Medtem ko sem jaz pisma in kartice, ki so prihajale za ujetnike, preletel, jih je on temeljito prebral in bil tako vedno v zaostanku. Seveda sva imela vsak svojo cenzurno štampljko s številko; tako so vedeli, kdo je pošto bral. Ko je ujeti general nekoč ob obisku dežurnega v njegovi sobi povedal (generalu ni bilo nikoli treba v stroj, čakal je v sobi, da je dežurni ugotovil, da je prisoten), povedal, da nekatera pošta zamuja po tedne dolgo, so hitro ukrepali. Varnostni oficir je dobil od polkovnika nalog, da preveri, kaj je krivo tem zamudam. Midva sva imela statistiko za vsak dan, pa so hitro ugotovili mojo visoko storilnost in zamudno delo mojega kolege. To seveda ni bilo dobro zame, saj je fant, ko so mu stopili na prste, hitro povedal, da jaz pošto le preletim in da ne delam po navodilih varnostne službe. Misлил je, da bo kapetan ukrepal proti meni, pa ni. Čudno, rekel je le, da bom že sam odgovarjal, če bo kaj narobe. Pri tem je ostalo, toda nakopal sem si novo sovrašтво pri tem banaškem Nemcu.

Kmalu je prišlo komandi na nos, da me ujetniki kličejo *komšija*, kar je bilo res, zakaj pa tudi ne, saj to ni žalilo nemške časti. Kapetan me je povprašal, zakaj to dovolim, pa sem dejal, da je polkovnik naročil lep odnos do ujetnikov, da bi ne mislili na pobeg. Jaz sem pač ta odnos gojil, sem menil. Kapetan me je smeje se odpustil.

V vseh sosednjih taboriščih so imeli pobege, pri nas pa ne. To je polkovnik vedno poudarjal, in jaz sem bil nekako zaščiten. Pomagal sem res več, kot je bilo v moji pristojnosti. Oficirjem je bilo hudo dolgčas, pa so prosili za košček zemlje, da bi imeli vrt. Poročal sem kapetanu o tej želji, a očitno ni vedel, kaj naj reče. Kmalu me je poklical polkovnik in vprašal, če mislijo resno in če bi orodje v njihovih rokah ne pomenilo še kaj drugega kot le sredstvo za vrtnarsko delo. Prepričal sem ga, da verjamem v dober namen ujetnikov. Dobili so vrtnarsko orodje in kos zemlje, potem pa še sadike in semena. To je bila poslastica zanje, tako so se veselili ob tistem vrtu... Jaz sem užival in opazoval, saj sem se čutil nekako odgovornega in zaslužnega.

Kmalu so prišle iz Beograda knjige in potem je bilo že bolje. V pismih, ki so jih pisali domov, so ujetniki včasih pretiravali, kako da jim gre dobro, pač da bi pomirili svojce. Hrana res ni bila slaba in tudi kantino so imeli. Dobivali so tudi bone, s katerimi so nakupovali. Izbira ni bila velika, toda nekaj se je le dogajalo. Dobro smo se razumeli in res ni bilo težav z mojimi rojaki.

Neki dogodek pa moram vendarle opisati! Nedelja je bila in bil sem službujoči na telefonski centrali na poveljstvu. Aparature nisem obvladal, saj mi je ni nihče obrazložil. Popoldne je polkovnik, ki je tudi stanoval v hiši, potreboval neko zvezo s poveljstvom v Breslavu, jaz pa zveze nisem znal vzpostaviti. Prišel je v centralo in si zvezo sam vzpostavil. Ni me kregal, ko sem mu povedal, da me o rokovanju s centralo ni nihče poučil. V ustih je imel cigaro, brez nje ga nismo nikjer videli, le pred postrojenimi oficirji ni kadil. Od vsega začetka sem imel občutek, da je dober človek. In res je bil! Sedel je poleg mene z odprto vojaško suknjo in copati na nogah ter me vprašal, odkod sem doma.

Povedal sem mu, da sem Slovenec iz Celja. Moje mesto mu ni ničesar pomenilo, je pa hitro vprašal, če je to blizu reke Isonzo (Soča). Potem sem mu podrobneje razložil, kje leži Celje, pa se je hitro spomnil na Maribor. Med zadnjo ofenzivo na Soči se je kot mlad častnik vozil na fronto mimo Maribora. Potem me je vprašal, če je to tam, kjer je »Bandengebiet« (banditsko ozemlje). Seveda sem zatrdil, da je okoli mojega mesta polno borcev za svobodo. Ob pripovedovanju sem imel nemalo zadržkov, toda nekako sem staremu gospodu zaupal. Vedel je za nekatere podrobnosti okoli nemškega terorja pri nas, pa je dejal zelo zamišljeno: »Če se nam bo povrnilo vse od nas povzročeno zlo, potem po vojni Nemčije ne bo več.« Na to pripombo nisem imel kaj reči, toda vedel sem, da misli zelo prizadeto. Brez pozdrava je odšel v svoje stanovanje.

Kmalu je bilo treba voditi bolne k zdravniku ali zobozdravniku. To pa je pomenilo 13 km peš hoje in seveda skrb za spremstvo, saj nismo imeli odvečnih vojakov, komaj za stražo jih je bilo dovolj. Polkovnik se je posvetoval s komando v Breslavu. Očitno niso imeli tovornjakov na voljo, pa so odredili *marš*. Več kot za zdravnika je bilo tistih za zobozdravnika. Polkovnik me je vprašal, če si upam sam peljati skupino v Liegnitz. Nisem razmišljal, tako sem bil lahkomiseln in zaverovan v fante v uniformah, da sem enostavno pristal. Res smo se odpravili v dvoredih: dvanajst ujetnikov in jaz kot spremljevalec. Prej ko smo šli na pot, sem vprašal najstarejšega med njimi, če mi jamči, da bo vse v redu. Zagotovil mi je in jaz sem mu verjel. Tako smo prišli v Liegnitz okoli poldneva. Ljudje, nevjajeni teh uniform, so z zanimanjem ogledovali naše oficirje.

Na praznik sv. Save so si ujetniki naredili liturgični obred kar sami.

Zbrani k pobožnosti

Predvsem damam so bili všeč, saj me je ena vprašala, odkod so, pa sem enostavno lagal, da so Bolgari. Ti so namreč bili v koaliciji z Nemci, pa je bilo ugodneje, kot reči, da so jugoslovanski ujetniki. Major, ki je nosil našivke inženirske stroke, je moral k zdravniku, da so mu izčistili sinuse. Drugi so bili namenjeni k zobozdravniku. To je bil naval, dobro, da smo bili najavljeni in sta jih potem dve zobozdravnici prevzeli »v obdelavo«. Po kakih treh urah smo se vračali. Pa se je zgodilo. Hodili smo po pločniku, saj sem pozabil, da bi morali na cesto. Fantje so si ogledovali izložbe in ljudi, ko je nekdo izmed ujetnikov zavpil in se zvil od bolečine. Skočil sem tja in videl nekega gestapovca v črnem plašču (značilno za to sodrgo), ko je udaril oficirja v trebuh in zavpil, da banda sodi na cesto. Ljudje so začudeno gledali, jaz pa sem hitro namignil, da gremo na cesto in vsi so takoj razumeli. Ta spak nam je pokvaril dobro razpoloženje! Ko smo prispeli v taborišče, sem takoj javil o dogodku, da me ne bi gestapovci prehiteli, in prav je bilo. Proti večeru je nekdo obvestil dežurnega, da naj v bodoče vodimo ujetnike po stranskih cestah in nikakor ne po pločnikih. Še danes vidim sovraštvo, ki je velo iz oči gestapovca v zlovesčem črnem plašču. Ubogi ljudje, ki so mu prišli v roke!

Življenje v taborišču je potekalo po običajnem redu. Pred praznikom svetega Save so ujetniki prosili, če bi smeli imeti slavo. Praznik se je bližal in vemo, da je ta svetnik za Srbe posebno pomemben. Neki podpolkovnik me je prosil, da bi izposloval dovoljenje za proslavo, pravzaprav za bogoslužje. Dejal sem, da daleč, tja do Rusije, ni popa. Pa so zatrdili, da imajo človeka, ki dobro pozna pravoslavno liturgijo. Polkovnik, poveljnik taborišča, je bil takoj pripravljen, da prošnji ugoti, le vprašal je, če sme prisostvovati obredu. Seveda je smel in res so pripravili s pomočjo stolov iz

jedilnice na prostem oder, nanj postavili mizo in krasno opravili bogoslužje, kot so temu rekli. Še danes imam fotografije, ki sem jih posnel ob tej priliki. Oficirji komande so občudovali predvsem petje in sploh obred kot tak.

Prijetno s koristnim

V Wahlstadtu je bil tudi kovač, saj je bilo v okolici dosti konjev in seveda kmetov, ki so potrebovali njegove usluge. Bil je to ugleden mož, nekak vaški župan. Ne spominjam se, kako sem zašel v to hišo, vendar pa dobro vem, da je bila tam doma zelo čedna deklica, Irma po imenu. Nam vojakom so govorili, naj se ne družimo z domačini, češ da so pretežno poljskega rodu. Res so govorili »poljsko« nemščino, toda priimki so bili pretežno nemški. V kovačevi družini sem bil zelo dobro sprejet in, kar je bilo pomembno, ob nedeljah so me

*Vhod v taborišče ujetih oficirjev
jugoslovanske armade v Wahlstadtu*

povabili na kosilo, ki je bilo seveda čisto kaj drugega kot vojaška hrana. Tako je bilo veliko možnosti, da sva z Irmo navezala stike. Dekle mi je kar očitno kazala naklonjenost in celo v mojo sobo je rada prihajala. Jaz pa mlad in poln predsodkov nisem razumel njene »prijaznosti«. Očitno je pričakovala z moje strani »ukrepanje«, in to je izostalo zaradi moje zadržanosti. Enostavno, nisem si upal bolj dejavno pristopiti k deklici, ker mi je manjkalo izkušenj. Tisti bežni trenutki na Dunaju pač niso bili šola za življenje! Spominjam se, kako rada je prihajala k meni, jaz pa kot drevo... No, ko sem ugotovil, kako je s to stvarjo, je bilo prepozno. Njen fant se je vrnil s fronte in tako je bilo vsega konec, tudi mojih kosil pri kovaču. Pozneje, ko je Irmin fant odšel nazaj v enoto, so bili najini odnosi bolj ali manj hladni in v okvirih vljudnosti. K meni v sobo pa ni več prihajala.

Skupina ujetih jugoslovanskih častnikov (višji oficirji)

Drugače pa v kraju, kjer je bila nekoč zbrana »smetana« nemškega plemstva, saj je v bila stavbi, kjer je bilo taborišče, nekoč kadetnica, še prej pa samostan, ni bilo posebne družabnosti, mislim celo, da je tako bilo tudi v mirnem času.

Cerkev je bila lepo ohranjena in vsa bogato baročna. V njej ni bilo cerkvenih opravil, morda zato, ker je bilo okrog nje taborišče.

Taborišče pred selitvijo

Taborišče vojnih ujetnikov (Oflag) v Wahlstadtu ni trajalo dolgo. Še leto ni minilo, ko smo dobili nalogo, da selimo ujete oficirje. Priprave so nemudoma stekle in to je bilo čutiti tudi iz razpoloženja ujetnikov, ki so se premestitve bali, saj jim je tu bilo všeč, seveda v okviru danih možnosti. Vsi so me spraševali, kam pojdejo. Seveda kaj natančnega nisem vedel povedati. Najbolj prizadet je bil neki major-inženirec, lep in izobražen gospod. Ko so ga odpeljali od doma, je bila žena na porodniški postelji. Nič ni vedel, kaj se je z njo zgodilo, zato je žalostno taval po hodnikih in se držal zunaj skupin, ki so se družile med seboj. Nekoč sem ga vprašal, zakaj je tako osamljen. Pa mi je povedal, kako je pustil ženo in da nič ne ve, ali je rodila ali ne, in sploh ne ve, ali ima sina ali hčerko. Seveda sem njegov položaj dobro razumel. Do tedaj še ni prišla nobena civilna pošta iz Srbije, smeli pa so pisati na le za to določenih dopisnicah ali listu papirja, da bi bil mogoč nadzor nad vsebino. Dobro, da mi je povedal svojo žalost,

kajti komaj tri dni zatem je prispela navadna dopisnica na naslov taborišča. Pošta je dopisnico dostavila, čeprav ta ni imela predpisanega naslova. Vsako taborišče je namreč imelo svojo številko in le to se je smelo napisati na naslov. Očitno je žena tega oficirja podkupila koga na vojaški komandi v Beogradu, da ji je izdal civilni naslov taborišča. Prebral sem dopisnico in tako izvedel, da je porod potekal v redu in da ima major sina, ki nosi njegovo ime. Razmišljal sem, kaj naj storim. Dopisnice mu nikakor nisem smel izročiti, saj sem jo moral zaradi nepravilnega naslova opremiti z zapisnikom in oddati varnostnemu oficirju. Pa sem se odločil, da mu jo pokažem, ker sem vedel, da bo poslej mirno spal. Poklical sem ga iz sobe, mu prebral vsebino in pokazal pisavo. Potrdil je, da je ženina, in potem sem dopisnico spet vtaknil v žep ter jo odnesel nazaj v pisarno. Major mi je obljubil, da bo molčal, in me objel kot otroka ter jokal med izrazi zahvale.

Seveda so ujetniki vedeli, da sem jim naklonjen in da prav zaradi mene dobivajo pošto in pakete hitro in zanesljivo. To jih je navdajalo k skrbi, da morda ne pojdem z njimi. Ne domišljam si, da sem storil kaj posebnega za uboge ujete oficirje, toda *človečno* sem ravnal in ukrepal po svoji vesti.

Taborišče se seli

Ne vem zakaj, toda velikansko taborišče v Wahlstadtu je delovalo le kratek čas; zakaj so ga ukinili, je vedela le visoka komanda v Breslavu. Tako so govorili v poveljstvu taborišča, ko je prišel nalog, da se ujetniki selijo nekam v Strij, ki je ležal na območju bivše Sovjetske zveze. Opazil sem negodovanje tudi v vrstah samega poveljstva, saj je tako obstajala nevarnost, da koga od krepkih vojakov pošljejo na fronto. Zaledje pa je le varno in nasploh se je na poveljstvu taborišč za vojne ujetnike lagodno živelo.

Negotovost je vladala tudi med samimi ujetniki. Nenehno so me spraševali, zakaj pojdejo od tod, kam gredo in ali pojdem z njimi. Kaj prida jim o vsem nisem vedel povedati. Toda vedel sem, da so določili, da grem nazaj na Dunaj, ne pa z njimi. Tega jim nisem pravil, le zakaj bi jim oteževal okoliščine, ki so dale slutiti velike spremembe. Povelje je pač povelje, to so kot poklicni vojaki razumeli, čeprav v ujetništvu.

Priprave za selitev so torej stekle in povesod je bilo čutiti mrzlično razpoloženje. V tednu dni naj bi šli ujetniki na pot, tako smo jim povedali na jutranjem zboru. Vse drugo je bila vojaška tajnost, kakor je pač v vsaki armadi.

Zgodilo se je v nedeljo, dan pred predvidenim odhodom ujetnikov v drugo taborišče. Med ujetniki je bil poročnik Mihajlović iz Mladenovca, po poklicu pa učitelj. Nikoli ni izstopal tako ali drugače; bil je molčeč, miren človek, morda celo malo odmaknjen od družbe svojih vrstnikov. To je bila verjetno posledica tega, da je bil nepoklicni oficir, poklicni pa so na take gledali poniževalno in podcenjevalno.

Vaščani so hodili mimo taborišča k maši, ko je bil razglašen v taborišču preplah. Pri jutranjem zboru je namreč manjkal Mihajlović, in takoj so domnevali, da je ušel, toda

Izbrana družina (spredaj z desne je general, zadnji komadant Savske divizije v Ljubljani, zraven njega na levi je polkovnik Kovačević, vojaški ataše v Pragi).

kako. Vse prostore smo temeljito pregledovali, tudi gestapovci iz Liegnitza so bili s psi na sledi, toda nobenih zaključkov ni bilo, ki bi kazali na pobeg. Takoj so se gospodje v črnem »spravili« name, saj sem bil sumljiv, da sem ujetniku pomagal pri pobegu. Bili so do kraja grobi zasliševalci, k sreči pa naš polkovnik ni dovolil, da bi me odvedli s seboj. To me je rešilo njihovih »postopkov«, ki bi bili verjetno kruti, saj bi hoteli izsiliti priznanje, da sem oficirju pomagal iz taborišča.

V ponedeljek zjutraj so šli ujetniki na pot v novo taborišče. Mi pa smo bili prepričani, da je Mihajlovič v stavbi, toda kje. V kuhinji je bil na štedilniku ostanek čaja in tam smo ugotovili, da ga je nekdo odlil. Potem smo po hodniku napeli niti iz sukanca. Te so bile naslednji dan pretrgane, torej je bil *možakar* v zgradbi, ki je bila velika za kasarno in v njej polno možnih skrivališč. Toda to, da ga psi niso izsledili, je bilo zagonetno. Seveda je poveljnik odločil, da se območje taborišča normalno straži. Hodil sem po praznih sobanah in hodnikih ter klical Mihajloviča po imenu, misleč, da se bo morda le oglasil. Toda zaman je bil moj trud in vse bolj me je skrbelo, da me bodo vendarle predali gestapu. Tega sem se bal. Toda polkovnik je bil prepričan, to je tudi pred zborom vojaškega osebja javno izrazil, da jaz gotovo nisem kriv za pobeg in da je ujetnik še v stavbi. To je seveda v meni zbudilo upanje, da bom nekako »zvozil«.

Teden dni je trajalo iskanje in sledenje po nekdanjem samostanu. V nedeljo, torej teden potem, ko je bil Mihajlovič pogrešan, pa je stražnik na oglu, kjer je bila kuhinja, zavpil: »Stoj!« in nameril puško proti oknu, kajti tam je opazil pobeglega, ko je natakal

čaj v kuhinji. Tedaj je bila stvar jasna. Vojaki so vdrli v stavbo z večih strani hkrati in zajeli ujetnika. Seveda sem tekel, da sem bil takoj ob njem, kajti v tej ihti bi se ga lahko kateri od jeznih stražnikov lotil. Tako žalostno je izgledal ta poročnik po tednu prostovoljnega stradanja in zapora, da je bilo grozno. Neobrit, umazan, lačen in preplašen, kaj bo sedaj z njim. Odpeljali smo ga na poveljstvo, kjer ga je zaslišal kapetan za varnost; moram reči, da korektno in dostojno. Tega seveda ne bi bilo, če bi ga odkrili gestapovci. Pojasnil je, da je bil prepričan, da ga prvi dan ne bodo pogrešali, potem pa bi straže odpoklicali in imel bi prosto pot v svobodo. Kako naivno! Oblečen je bil v uniformo, sredi Šlezije, brez znanja jezika in brez poznavanja zemljepisne lege kraja. Na srečo smo ga našli mi in ne policija, ki bi ga verjetno po nekaj urah prostosti izsledila.

Ne bom pozabil veselja našega polkovnika! Predvsem je poudarjal, da je vedel, da jaz nisem vpleten, in to je povedal potem pred zborom vseh, ki smo še bili v službi. Da bi mi izkazal zaupanje, pa je določil, da bom spremljal Mihajlovića v Strij in ga tam predal v taborišču ujetnikov. Tako sem bi opran hudega suma. Ne rečem pa, da bi ujetniku ne pomagal, če bi bili izgledi, saj bi tudi jaz želel pobegniti iz nemške armade, toda kam, pobeg od tam bi bil blaznost!

Pot v negotovost

Tako bi smel imenovati pot v Strij (kraj se je morda imenoval kako drugače), ki sem jo moral opraviti kot spremljevalec poročnika Mihajlovića. Ko sva hodila proti železniški postaji Liegnitz, sem ga vprašal, če mi namerava pobegniti in me tako spraviti v roke gestapu. Tedaj sem videl v njegovih očeh solze, solze sramu, bi lahko rekel. Dejal mi je, da kaj takega ne bi nikoli več storil, da se zaveda mojega vpliva v komandi, saj ga niso predali niti vojaški policiji v »obdelavo«, kaj šele, da bi ga poslali v kremplje gestapa. Jaz sem res stal vseskozi ob njem; tako so lepo ravnali z njim. Naš polkovnik tudi ne bi dovolil drugače, vsaj na sedežu komande ne. V Liegnitzu sva stopila na vlak in se peljala skozi celotno Šlezijo proti ozemlju nekdanje Rusije. Med potjo sva nešteto krat prestopala, saj so vlake napadali ruski letalci in jih pogosto poškodovali. Najina pot je bila pravi vojni pohod. Kadar sva prenočevala, sem Mihajlovića predal vojaški policiji. Tak je bil predpis. Tudi v vlaku sem moral bedeti ves utrujen od dolge poti in nenehnega vznemirjanja zaradi letalskih napadov in napadov partizanov. Vojaške kontrole na poti so bile pogoste in stroge. Zato sem se bal zadremati, pa tudi se mi ni zdelo varno zaradi že enkrat pobeglega oficirja. Ko že nisem več zmož, sem mu zaupal, da bo pazil, da naju ne preseneti vojaška policija in me najde spečega. Res me je pravočasno zbudil, ko je bilo nevarno, da stopi v vagon policija. Po treh dneh in štirih nočeh sva končno prišla v majhen kraj, dokaj ohranjen, vendar precej izpraznjen. Tam sem se javil na mestni komandi. Napotili so me v nekaj sto metrov oddaljeno rusko vojašnico, kjer je bilo taborišče vojnih ujetnikov. Komaj sva stopila skozi vhod, že so naju obstopili oficirji, moji znanci iz Wahlstadta. Mihajlović me je prosil, naj jim povem, da ga niso topli...

Čuden ponos srbskega oficirja! To sem tudi glasno povedal. Pa očitno niso povsem verjeli. Ko sem predal ujetnika, sem se hitro odpravil proti železniški postaji. Moram reči, da mi je bilo žal za fante, saj so bile nove okoliščine veliko slabše od tistih v prejšnjem taborišču. Zanimivo, čutil sem, da so nekako naši, moji. Vrnitev na moje službeno mesto je spet trajala tri dni. Tam me je že čakalo povelje za premestitev.

SPET NA DUNAJU

Vrnitev na Dunaj

Moja matična enota je bila četa tolmačev na Dunaju, zato so me poslali spet tja in me tako »stavili na razpolago«. Takšna je bila vojaška logika. Prišel sem torej spet v domače loge, le večine mojih nekdanjih znancev ni bilo več tam. Tudi poveljnik je bil drug, nič več kapetan Bergmann. Seveda mi je vse to bilo povsem vseeno; kaj končno vojaka briga, kdo mu poveljuje, posebno če gre za enoto, ki ni bojna. Dva dni me sploh nihče ni nič vprašal. Taval sem naokrog, in dobro je bilo, da sem imel dovolilnico za odhod v mesto. Dolgčas mi ni bilo, ker sem si ogledoval Dunaj in njegove znamenitosti, ki so bile tedaj še vse nepoškodovane, saj bombnih napadov, kot že povedano, še ni bilo.

Pri vojakih je tako kot pri birokratih: mlini meljejo počasi. Tega sem bil že navajen: modrost vojaka je v tem, da ničesar ne sprašuje... Tako vsaj ne izstopa in ga kdo od odločujočih ne opazi; tudi to je dobro! Navedeno je seveda zelo pomembno - ne bi verjel, če ne bi stokrat preizkusil. Stari vojaki so to dobro vedeli, danes bi temu rekli, da se ni dobro »naprej metati«.

Menda sem bil že teden dni na Dunaju, ko me je poiskal pisarniški »bik« (podoficir) in mi sporočil, da se moram zglasiti v poveljstvu čete. Vedel sem, da me bodo kam poslali, saj v matični enoti nismo imeli kaj početi. Tokrat je bil komandant neki pruski kapetan. Videlo se je, da ima protezo namesto desne roke, torej je bil frontni vojak. Ti so imeli v zaledju povsod prednosti in na to so bili ponosni ter bili prav zaradi tega lahko nevarni. Kapetan me je spet po običajnem postopku mrko pogledal od nog do glave in mi kratkomalo sporočil, da bom ostal na Dunaju. Velet mi je dvigniti potno povelje in s tem je bila moja »predstava« pri njem končana. Zunaj me je že čakal kup papirjev, ki so bili potrebni za premestitev v drugo enoto, čeprav le začasno. Pobral sem svojo borno lastnino in krenil v center mesta, od koder je vozil tramvaj v Grinzing; imel je številko 38 in zanimivo, da jo ima še danes.

Prišel sem na velik trg z majhno cerkvico, na Esdersplatz. Tam je bila enota vojaških zvez armadnega območja. Velika vila je bila to in nič podobna vojašnici. Tudi straže ni

bilo, treba je bilo le pozvoniti in ko je zabrnelo pri vratih, si lahko vstopil, šel skozi vrt in se tam oglasil pri vratarju. Sedel je v majhni sobi. Bil je nekako čudne rasti, malo skrivljen, toda prijazen možak s priimkom Siegl. Kmalu sem izvedel, da je, kadar ni vojak, župnik v Kremsu na Donavi. Pozneje sva se zelo dobro ujela. Rad se je smejal, jaz pa sem bil za štose in to je hitro odkril. Napotil me je torej v pisarno, ki je bila kar v pritličju. Tam me je sprejel, kot povsod v vesoljni nemški vojski, pisarniški »bik«. Pregledal je moje listine, pomenljivo zmigal z glavo in se napotil k poveljniku enote, nadporočniku z leseno nogo. Kmalu sem moral tudi jaz k njemu. Spraševal me je, kdaj sem bil nazadnje doma in ali imam kakšne zveze z domom. Čudno, doslej me tega ni še nihče vprašal, zato sem postal pozoren.

Vse skupaj je izgledalo kot kako zasliševanje. Povedal sem, da doslej nisem dobil nobenega dopusta, da pa imam pisne zveze z domačimi. Tedaj moji rojaki v nemški vojski niso smeli domov na dopust, češ da bi pobegnili v partizane. Naredil mi je dolgo pridigo, pri tem pa se je držal na vse pretege resno in uradno, da mi je šlo na smeh. Govoril je, da vse, kar tam vidim in slišim, ni za druga ušesa in ne za druge oči. Končno je izdaval bistvo – da sem doma s partizanskega območja! To pa je bilo očitno v okviru armadnih služb kot rdeča barva za bika. Nisem niti vsega poslušal, predvsem pa nisem tega jemal za tragično, sem bil pač mlad in neobremenjen. Res pa je tudi, da nisem prav natančno vedel, kaj se dogaja v moji domovini, le to, da so upori in Nemci kruti okupatorji. Občasno je kdo pripovedoval o tem, kar je pisalo v časopisju, toda le redko.

Mislil sem si, da mora biti v enoti kar nekaj »doušnikov« in res so bili; to mi je povedal Siegl, ki je nekako čutil z menoj. Pripadniki enote pa niso nikakor kazali do mene drugačnega odnosa, bili so tovariški in v redu.

Tu smo kot že v drugih enotah tolmačili sporočila, ki so jih sprejemali preko radijskih valov. Nič pretresljivega se mi ni zdelo. Spali smo v barakah in moji sotrpini so bili spet v glavnem Dunajčani z zvezami. Sami zanimivi ljudje, ugledni poslovneži in industrialci z znanjem tujih jezikov. Dobro so me sprejeli v novem okolju, to že moram reči, morda tudi zato, ker sem bil najmlajši med njimi. Hrana je bila dobra in dosti je je bilo. Orožja nismo nosili, tako smo bili spet vojaki le v smislu besede. Dela ni bilo pretirano veliko, seveda pa sem bil v ugodnejšem položaju kot dunajski tovariši, ki so imeli družine. To je bila moja velika prednost, zato so me včasih prosili za zamenjavo v službi. Rad sem jim pomagal, pa še izplačalo se je. Ker nisem kadil, so mi prinašali namesto cigaret z dežele kakšne mesene priboljške. Skratka, dobro mi je šlo!

Med najboljšimi tovariši je bil prijazni Ritter. Doma je bil v središču Dunaja, sicer pa trgovski poslovodja. Znal je odlično francosko. Bil je iznajdljiv tehnik, zato je delal v tehnični službi. Kadar je bil v nočni izmeni, sem rad zahajal k njemu. Pripovedoval mi je zgodovino Dunaja, tako živo, da se je marsikdaj že svitalo na obzorju, ko sem ga zapuščal. Discipline v vojaškem pogledu sploh ni bilo, zato ker na naši izpostavi ni bilo podoficirjev, le v centrali so bili, predvsem pa je bil *špis* daleč od "cesarjeve brade", kot smo govorili v takem primeru. Bil je zanimiva osebnost, Dunajčan, vratar na dunajskem rotovžu. Ni

bil hudoben, tudi kaznoval nikogar ni zlepa, pa še kazni so bile le v obliki čiščenja prostorov ali najslabše: stranišča. Pisal se je Spannring, pravi rezervist, bi rekel. Nič ni bilo na njem vojaškega. Domačini so vedeli povedati, da je bil aktiven podoficir v nekdanji avstrijski armadi.

Zanimivo, da *špis* ni maral fantov, ki so se pretirano udinjali dekletom. Nikoli mi ni bilo jasno, zakaj je bil glede morale tako oster, to sicer v armadi ni bilo običajno. Zakaj je tako moralno deloval, saj baje sploh ni bil veren? Res je menda bil vzoren zakonski mož, vsaj tako so vedeli povedati tisti, ki so njegove domače okoliščine bolje poznali. Nekoč me je prišla obiskat neka bujna deklica, pa je prinesla s seboj kar kovček, kar je *špisa* hudo razjezilo, češ, kaj sem ji obljubil, zakon ali kaj. Meni do dekleta sploh ni bilo, pa kaj sem hotel, ko se je že zglasila v pisarni in me tam iskala. Stvar je bila torej vsem na očeh. Sicer pa nisem imel težav, le od tedaj me je »imel *špis* na piki«, saj je rekel, da sem »babjek«. Tega vzdevka si sploh nisem zaslužil, saj sem bil prej vse drugo kot to. Čeprav mi je prijalo, ko so me fantje zavistno gledali, češ, ta ima na vsakem prstu po eno dekle... Oh, kakšna zmota! Med vojaki so bile podobne »razprave« vsakodneвне.

Srečanje za življenje

Bil sem dober smučar, in pisal sem materi, da mi je poslala smuči na Dunaj. Ker smo bili na hribu, so mi smuči prišle prav. Imel sem prijatelja pl. Rauheckerja. Človek je bil majhne postave, brez las, z malo zob, sicer pa po poklicu akademski slikar iz Eisenstadta blizu madžarske meje. Tolmačil je madžarščino. Bil je zelo duhovit in nadvse dober tovariš. Tudi on je imel smuči in tako sva se skupaj smučala, kar je bilo v vojnem času nekaj redkega. Moram reči, da sva se zelo sprijateljila. Bil je tudi sicer zanimiv človek, pa še nekaj: kljub njegovemu izgledu je bil prava vaba za dekleta. Nekaj je imel na sebi, kar jih je tako privlačilo. Večkrat sem razmišljal o tem, pa stvari nisem prišel do dna.

Pod našo enoto je bilo naselje Grinzing, krasno vinsko okolje. Nekega večera sva smučala po Himmelstrasse v dolino. Ko sva pridržala v Grinzing, sem se dobesedno zaletel v postavno dekle, ki je šlo proti domu. Seveda sem padel z njo vred na tla. Med pobiranjem sva se smejala, da sem komaj zmogel svoje telo dvigniti s tal. Predstavili smo se drug drugemu in tako sem se zaletel v bodočo ženo, bi lahko rekel. Bila je hčerka uglednega vinogradnika v Grinzingu, po imenu Terezija. Kar od vsega začetka mi je bila všeč in ko je še Rauhecker, kot vrhunski izvedenec za dekleta, izrazil podobno mnenje, sem bil prepričan, da jo moram spet videti, in sem jo kmalu spet srečal. Tako sva postala enih misli in dejanj.

Z deklico Reziko sva se torej redno sestajala. Tako je postalo moje življenje v Grinzingu drugačno, smiselno in polno. Kraj je bil tedaj resnično še vaških navad. Kmalu je bilo treba v hišo izvoljenke, da so me spoznali in »prešacali«. To so storili temeljito, saj so bile pri hiši poleg očeta in matere še tri tete. Torej kar deset oči me je motrilo! Nisem

imel slabega občutka ob vsem tem, kakšnega spraševanja posebej ni bilo, to mi je godilo. Seveda bi bilo potrebno, da so ob taki priliki oboji starši navzoči, toda mojih pač ni bilo mogoče povabiti, ker je bilo to na jesen leta 1944. Tedaj se je pri nas doma dogajalo veliko hudega in potovanje ni bilo priporočljivo. Resnici na ljubo: od Böhmerjev, tako so se pri Reziki doma pisali, ni nihče niti omenil mojih staršev. Odslej sem lahko ob prostih dnevih prebil del časa pri družini svoje bodoče žene. Ko sem odhajal na nočno izmeno, sem vedno nesel s seboj steklenico dobrega vina in si tako pridobil med sotovariši izreden ugled.

Vendar oblasti niso bile preveč navdušene nad zvezami med tujci in pripadnicami »svete rase«, to pa očitno Reziki ni bilo kaj veliko mar, tudi če so jo v vasi obirali. Sicer pa sem tedaj nosil slavno uniformo še slavnejše vojske, pa se tudi jaz nisem oziral za tistimi, ki so za najinima hrbtoma imeli pripombe. Po zunanji podobi (fenotipu) pa sem bil videti kot pravi German: svetlih las in bele polti in še kar evropskega obnašanja...

Bombni napadi na Dunaj so bili vse češči. Padale so bombe prav v bližino naše vojaške postaje in številne so napravile ogromno škodo na vinogradih, ki so obdajali Grinzing. Tudi vinogradi moje izvoljenke oziroma njene družine so bili močno poškodovani. Velike bombe, pravili so, da so bile težke kar 500 kg, so naredile zelo velike lijake sredi trt: grozno za ljudi, ki so vinograde obdelovali in od njih živeli. Tudi samo mesto je že utrpelo veliko škode. Napadi pa so poslej postajali vsakodnevni.

Vse je kazalo, da se vojna bliža koncu, zato smo se dogovorili, da bi januarja 1945 bila najina poroka. Res je tako tudi bilo. Poročila sva se na matičnem uradu in v cerkvi v Grinzingu. Kljub vojnemu času so pripravili dostojno *ohcet*, žal od mojih ni bilo nikogar. V hiši moje žene so nama pripravili kar prijetno stanovanje in lahko bi potekalo najino življenje lepo, če ne bi bilo vojne, ki je prihajala vse bliže.

Hudo vznemirjenje...

Pripoved ne bi bila popolna, če ne bi omenil posledic atentata na Hitlerja v naši enoti. Mislim, da je bilo sredi leta 1944, ko so bili plat zvona v vseh dunajskih vojaških enotah. Gestapovci so aretirali veliko višjih častnikov, ker so sodelovali pri načrtovanem uporu; tudi na dunajskem vojaškem poveljstvu so jih nekaj pozaprli.

Neverjetno ihto in razburjenje so kazali vsi častniki, mi navadni vojaki se nismo kaj prida vznemirjali, le zakaj. Vojak ostane vedno le orodje v rokah generalov, pa naj se ti pišejo tako ali drugače.

Na dan atentata v Volčjem brlogu so nas popoldne na hitro sklicali in razglasili preplah (alarm). Iz orožarne so razdelili orožje in podoficir Rusinger, ki je bil poklicni vojak in orožar v naši enoti, je mrko delil orožje. Naj povem, da je bil Rusinger vedno pretirano skrbno oblečen, počesan in obrit, baje je bil pred vojno tudi carinik. Nič nismo podpisovali prevzema, kot je bilo pri vojaki v navadi, kajti mudilo se je. Baje so resno pričakovali vojaški upor v okviru armadne oblasti. Našega generala so aretirali. Vse to smo izvedeli

od Siegla, ki je poslušal vse mogoče radijske postaje, tudi tuje, kar je bilo tedaj nadvse nevarno. Poleg tega pa je prisluškoval še zvezam znotraj armadne oblasti, tako je bil na tekočem.

Vse je potekalo v redu, dasiravno je bilo malo tistih v enoti, ki so že kdaj držali puško v rokah, kaj šele, da bi znali z njo ravnati. Toda povelje je povelje in vojak ga je dolžan poslušati, čeprav ga morda niti ne razume. To je vesoljna resnica v vseh armadah sveta. Najhujše pa je prišlo, ko je Rusinger razdelil strojnice tipa Mg 42. To je bilo nevarno in najsodobnejše pehotno strelno orožje v nemški armadi. Najprej smo morali strojnice očistiti masti, torej jih je bilo treba razstaviti. Tu se je zataknilo. Le vojak Schneider je bil tega večšč in hodil je od ene do druge strojnične skupine in pojasnjeval. Rusinger pa je klel, da se je kar treslo, in mrmral, da bi taki *bizgeci* morali na fronto, pa bi že videli in vedeli, kaj je strojnica... Toda sam se je fronte na vse pretege izogibal.

Razporedil je strojnice na strateška mesta. Pri tem je ocenjeval položaj glede na strateško celoto, kot je sam zelo pomembno razglasil, in razdelil bojno strelivo. Joj, kaj bi se zgodilo, če bi res prišlo do streljanja! Posledice bi bile strašne in izgube v lastnih vrstah večje kot pri možnih napadalcih. Za nas se je vse dobro končalo, upora ni bilo, ker je bila namera baje izdana, in mi smo se po prečuti noči smeli umakniti s položajev.

Seveda je sledil »nagovor« (vpitje) *špisa* Spannringa. Nič kaj prijazen ni bil. Toda tudi on je vedel, da gre avantura nemškega vojaškega stroja h kraju, pa si ni prizadeval v vojaškem žargonu izraziti vsega, kar bi sicer želel in moral že zaradi časti nemškega orožja. Ta njegov nagovor ali bolje rečeno »kričanje« me je spominjal na staro jugoslovansko armado, kjer je bilo v stavku več kletvic kot besed. Tudi nadljudje so znali tako vojaško resno delovati. Če bi nas kdo od strani opazoval, bi lahko videl, koliko muzanja je bilo ob *špisovem* nagovoru, kajti Spannring je bil pristni Dunajčan in ti imajo zelo sočne izraze, če so iz »pravih« četrti, in *špis* je bil doma iz Ottakringa, tedaj še popolnoma delavske četrti.

Dobili smo nove poveljujoče častnike, iz česar smo lahko sklepali, da so v poveljstvu armade temeljito počistili. O tem se ni glasno govorilo, toda vse je kazalo, da je gestapo opravil temeljito. Pa še nekaj, odslej tudi vojska ni več pozdravljala z vojaškim pozdravom, ampak z dvigom desne roke kot pripadniki SS-a. Dobili smo tudi »firungsoficirja«, neke vrste komisarja, ki je bil izpričan nacist. Vse to je pomenilo, da so *esesovci* popolnoma prevzeli oblast tudi v vojski.

Selili smo se na Bavarsko

Ruske čete so se hitro približevale Dunaju, zato je armadno poveljstvo moralo v notranjost dežele. Izbrali so lepe kraje ob jezerih Bavarske. Ker so se deli nemške armade tedaj že umikali z Balkana, je v našo enoto prišel višji narednik Höck. Bil je Bavarec, zato je dobro poznal vse kraje ob bavarskih jezerih. Njemu gre torej zasluga, da smo prišli v lepo deželo, k zanimivim ljudem. To Bavarci vsekakor so!

Mi smo se vselili v vas Obing, lepo in mirno vasico ob Obinškem jezeru. Nič kaj prijazno nas niso gledali. Bavarci so si želeli miru in ne vojne, vsaj tedaj, malo pred koncem, je bilo tako. Seveda so se zavedali, da armadno poveljstvo v deželi pomeni nevarnost letalskih napadov. Toda kaj so mogli drugega, kot da so nas porazdelili po hišah. Imel sem srečo, da sem bil vseljen v vaški mlin, mlinarji pa so imeli tudi v vojni vsega dovolj. Stari mlinar je bil mrk človek. Kazal je skrb za sina, ki je bil nekje na ruski fronti in o njem ni nič vedel. Povsem drugačna pa je bila snaha, ki je prav lepo skrbela zame in mi kdaj pa kdaj tudi potožila, da je brez moža nemočna pred starim mlinarjem. Počasi smo se le zbližali in postali kar dobri sostanovalci, več pa ne.

Čez nekaj časa smo dobili novega poveljnika, nekega Berlinčana, invalida, ostrega izražanja in pruskih navad. To pa je pomenilo vpitje od jutra do večera. Zdelo se mi je prav smešno, saj so Amerikanci bili le še 50 km oddaljeni od Münchna, on pa je deloval, kot da bo vojna trajala še nekaj let. Ne vem, kako se je zgodilo, toda ta Prus je na jezeru rad streljal race, pa se mu je *repetirka* (puška) zataknila. Kllel je, da je bilo že kar hudo. Kaj vojna, race bodo odnesle celo kožo, to ga je skrbelo. Ker ni bilo z nami podoficirja Rusingerja, sem tisto malo orožja moral sam prevzeti v varstvo. Zakaj so mi pripisovali te sposobnosti, še danes ne vem. Hudo resno sem se lotil orožarskega posla, čeprav o vsem tem nisem kaj prida ali sploh nič vedel. Pa pridrvi »nasajeni« Berlinčan k meni in mi moli puško pod nos, češ, zatajila je. Kaj mi je preostalo drugega kot narediti se pomembnega, in začel sem ogledovati strelno pripravo od vseh strani. Dejal sem, da bom pregledal repetirno napravo in mu potem puško prinesel. Imel sem srečo, ki me je dotlej še vedno spremljala. Repetiral sem do onemoglosti in kar na vsem lepem je stvar delovala. Mogočno ponosen sem nesel puško na poveljstvo. Prus ni mogel prehvaliti moje sposobnosti, pravo *govoranco* je naredil pisarniškim »bikom«, češ, taki vojaki bi morali biti povsod, pa ne bi izgledalo tako klavrno, kot je v vojski sedaj... In odslej sem imel pri njem vso zaslombo. To pa so mi mnogi zavidali, saj sem bil popolnoma samostojen in mi sploh ni bilo treba na zborna mesto.

Vse skupaj je že izgledalo kot množica neorganiziranih ljudi. V naši enoti sploh nismo postavili sprejemnikov in mi ni jasno, kaj so pričakovali od tega premika na Bavarsko. Vse je šlo očitno prehitro. Opazno je bilo izginjanje višjih častnikov, vsi so bili nekje na službeni poti, se je reklo. Mi vojaki pa smo veselo čakali, da bo vse končano.

Po rezervne dele v München

Tega lepega mesta na Bavarskem se še nisem dovolj nagledal, pa sem nekega dne javil kapetanu, da so udarne igle pri strojnicah zastarele. Seveda je vojščak takoj skočil in se spet razsrdil, češ, kaj pa če pride sovražnik, pa nimamo ognjene moči. Kar smilil se mi je, da je bil še tega prepričanja ali pa je le dajal tak videz. Takoj sem dvignil potni nalog za München in nakazilo za glavno orožarno.

Zgodaj zjutraj sem se podal na vlak in zelo užival v lepi vožnji skozi prekrasno krajino, ki me je spominjala na domače loge. Ko sem stopil iz vlaka, so razglasili letalski preplah. Vse so nagnali v zaklonišče, jaz pa sem se nekako izmuznil in ostal na postaji, se skrtil v mrtvi kot med steno perona in tira. Kmalu se je slišalo protiletalsko topništvo in zatem so že padale bombe. Tla so se grozno tresla, vse je letelo v zrak. Kot je kazalo, so hoteli zadeti železniško postajo, predvsem pa onesposobiti tire. Sploh nisem imel časa, da bi me bilo strah, tako živahno je bilo okoli mene, toda izbral sem si odlično zavetje. Nikoli nisem šel v zaklonišče, odkar sem na Dunaju videl, kako so zadeli polno zaklonišče in kaj je iz tega nastalo.

Ko je bilo mimo in so preklicali preplah, sem šele lahko videl razdejanje, ki ga je le težko opisati. Povsod prah od ruševin, smrad po smodniku in razburjeni ljudje. Hitro sem se oddaljil od postaje in iskal smer glavnih skladišč malo zunaj mesta. Po dolgem času sem bil tam, kjer je še prejšnji dan stalo ogromno armadno skladišče. Ostalo je le še nekaj barak, pa še te so imele razbita okna in vsa vrata so bila odprta. Ogromno razsutega vojaškega materiala je ležalo naokrog in se ponujalo mimoidočim. Spraševal sem se, kje so vojaki stražarskih enot. Sprehajal sem se med ruševinami, a nihče me ni ničesar vprašal. Seveda mi je bil jasno, da v tem vrvežu ne bom dobil tistih igel, zaradi katerih sem se podal na pot. Žal si tudi mesta nisem mogel kaj prida ogledovati, ker so bile porušene četrti zaprte, pa tudi če ne bi bile, si v taki zmedii človek ne more ogledovati lepot, saj so številne bile že v ruševinah.

Ko sem se vrnil, sem poročal o napadu na glavno mesto Bavarske, sicer so že slišali zanj, pa vendar sem bil očitivec in moje pripovedovanje je bilo za vse v pisarni zelo zanimivo.

Ameriška letala nad nami

Neke lepe pomladne nedelje sem se sprehajal ob jezeru, ko nenadoma zahrumi v zraku in zagledal sem tri lovce. Vedel sem, da niso nemški, ker jih tedaj že skoraj ni bilo več. Pričeli so krožiti nad vasjo, torej je obveščevalna služba delovala, in odkrili so sedež dunajskega armadnega poveljstva. Spustili so se nižje, brez zadržkov, saj so vedeli, da ni ustreznega orožja, ki bi jih pri tem oviralo. Potem je sledil napad na hiše, kjer so bili oddelki glavnega poveljstva. Točno so vedeli za vse podrobnosti. Ker so samo obstreljevali, je bila škoda le na zidovih, ni pa bilo žrtev. Toda to je bilo opozorilo, da lahko pričakujemo tudi obisk bombnikov. Pa jih ni bilo, saj so vedeli, da je le še vprašanje tednov in vsega bo konec. Tako so si prihranili bombe in gorivo.

Častniki na vseh ravneh so postajali vse bolj razdražljivi, nikjer ni bilo več tiste nemške oholosti. Celu prijazni so želeli biti. Nam vojakom je bilo malo mar, kaj bo z njimi, če jih ujamejo zavezniki. Za nas jim gotovo ni šlo toliko kot za generale in višje častnike, ki so marsikaj vedeli.

Naš poveljnik nam je nekega jutra ob jutranjem zboru povedal, da gre vojna h koncu. Ne vem, zakaj je sploh o tem govoril, ko smo tako že natančno vedeli, da se vse ruši. Ko sem prišel v mlin, sem staremu mlinarju povedal, kaj je rekel poveljnik. On pa naravnost na vojaško policijo. Prišla me je iskat in moral sem na poveljstvo policije, kjer me je neki starejši kapetan zaslišal. Povedal sem tako, kot je bilo rečeno na jutranjem zboru. Nič ni rekel na moj zagovor. Odslovil me je, češ da bom že obveščen, kaj se bo z menoj zgodilo. Pa se ni nič, menda je tudi možakar sam vedel, da nisem govoril laži in tako »zlonamerno razkrajal« moči nemškega vojaštva.

BEG IZ VOJSKE

Beg v neznano

Bilo je sredi aprila 1945, ko sva se s prijateljem Brandom dogovorila, da pobegneva. Ker sem kot orožar imel dostop v pisarno, sem nabral obrazce za potna povelja, ki jih je poveljnik že podpisal, da so bila vedno pri roki. Napisal sem smer Innsbruck in seveda službeno potovanje za naju oba. Sploh me ni bilo nič strah, ne ker bi bil hraber, le lahkomiseln sem bil, pa saj je bilo že vse razpuščeno.

Brand je bil vzhodni Prus. Izgubil je vso družino, ki je bežala pred Rusi in bila v Dresdenu, ko so ga Angleži zravnali v eni sami noči. Tam je umrlo na desettisoče beguncev in seveda prebivalcev, ker so zavezniki uporabljali napalm, ki je goreč tekel tudi v kleti. Seveda je bil mož obupan. Zaupal pa sem mu in tako sva neke noči pobegnila, še prej pa sem pobral udarne igle iz strojnic, da niso bile uporabne. Krenila sva proti avstrijski meji, seveda prek hribov in se težko znašla, čeprav sva imela specialko. Ljudje v hribih so bili dobri, mleko sva dobila pri vsaki hiši, pa tudi kruha nama ni manjkalo. Nisva povedala, da sva na begu, saj nisi vedel, s kom imaš opraviti. Nekoč sva se komaj uspela umakniti enoti *esesovcev*, ki so že ropali. Sneg je zapadel in mrzlo je postalo, zato so vozili na saneh ves plen. Opazovala sva jih, dokler niso izginili z obzorja. Tako sva hodila že nekaj dni po gozdovih proti Avstriji. Opazovala sva avtocesto München – Salzburg in videla, kako so *esesovci* množično streljali vojake, ki so jih zajeli na begu. Kar v jarke ob cesti so jih metali. Grozen je bil ta konec morije, ki se je končal z medsebojnimi obračuni. Armadni vojaki niso marali *esesovcev* in oni ne vojakov.

Ko sva že bila blizu mesta, da bi morala v dolino, sva v neki krmilnici za divjad naletela na letalskega majorja, ki je prav tako bežal kot midva, le da ni bil več oborožen, midva pa sva bila »pod orožjem«, kot so rekli v vojski. Ustrašil se naju je, saj je mislil, da sva od vojaške policije, ker sva bila povsem redno uniformirana. Komaj sva mu dopovedala, da smo vsi na istem. Imela sva malo kruha, pa sva ga delila z njim, saj je bil do kraja setradan. Srečanje pa je imelo dobro stran: povedal nama je, da »držijo« most v Avstrijo *esesovci*, torej ne kaže iti v past. To je bila dobra informacija.

Skupaj smo se posvetovali, kaj sedaj. On je moral v smer, iz katere sva midva prišla, torej na Bavarsko, midva pa proti Tirolski oziroma Salzburgu. Na karti smo ugotovili, da je mogoče priti po gozdovih zelo blizu nekdanje meje med Avstrijo in Nemčijo. Tako smo se ločili in si zaželeli srečo na poti.

Nekega jutra sva na cesti zagledala džipe in ameriško oznako na vozilih. Torej so Amerikanci zavzeli južno Bavarsko. Sklepala sva, da so sedaj *esesovci* na begu, torej še bolj nevarni. Bila sva zelo oprezna. Končno sva sklenila, da se predava Američanom. Poslovala sva se za vsak primer, če bi naju morda ločili, in šla po hribu navzdol do ceste. Seveda sva orožje odvrгла. Ko so naju ameriški vojaki zagledali, so nama le pokazali, kam naj greva. Tam je bilo že na stotine najinih vrstnikov. Pridružila sva se jim. Nihče nas ni pregledoval; to je bila ameriška naivnost, marsikje so zaradi nje imeli žrtve.

Seveda je bilo ponoči zelo mrzlo, midva pa nisva imela niti plaščev. Toda že naslednji dan so nas prešteli in spravili v vrste ter napotili v neznano smer, vem pa, da ne v notranjost Avstrije, pač pa proti Bavarski. To me je spravilo v obup in ko smo hodili, sem se naredil, kot da grem *na stran*, in odšel v gozd. Nihče se ni zmenil zame. Tako sem ušel in prišel v neko kmečko naselje. Bal sem se vstopiti, pa me je našla gospodinja, ko je šla v hlev molst krave. Dala mi je mleka in prinesla kruha pa še odejo, da sem na senu lahko spal. Toda nisem mirno spal, vendar sem dočakal dan in krenil naprej. Moral sem se znebiti uniforme. To mi je kmalu uspelo. Neki kmet je mojo novo uniformo rad zamenjal za stara oblačila. Meni je bilo prav, njemu pa tudi. Vse je šlo nekako po sreči. Prišel sem prek nekdanje meje v Avstrijo in tam na vlak, ki je vozil, kot bi lezel, do Linza, kjer sem imel znanca, in tako sem jo »zvozil«. Kako je bilo z Brandom, ne vem, nikoli več nisem slišal o njem.

Popolna zmeda

Med mojim popotovanjem proti Zgornji Avstriji sem doživljal razmere, ki so pričale o popolnem zlomu nemške oblasti, in lahko rečem, da je bilo brezvladje. Meni je to odgovarjalo, ker me ni nihče ustavljal niti ni kaj spraševal. Vlak, v katerem sem se peljal proti Linzu, je bil nabit ljudi vseh vrst: beguncev z družinami in vojaških oseb, verjetno pa so se med množico skrivali tudi taki, ki bi jih zavezniki radi spravili pod ključ. Nihče ni zahteval voznih kart, pa jih tudi potniki niso imeli. Ljudje so dobesedno viseli iz vagonov, toliko jih je bilo. Sploh ne vem, kako je ta množica preživela, saj ni bilo možno ničesar kupiti, pa tudi nobenih ljudi Rdečega križa ni bilo na postajah. Pač prehod iz ene v drugo oblast!

Vlak se je pogosto ustavljal sredi proge; tedaj je še kdo skočil na stopnice, da bi se peljal kamorkoli, tak občutek sem imel. Nihče ni nikogar spraševal, kam potuje, vse je hotelo nekam v notranjost dežele. Končno smo prispeli v Linz. Železniška postaja je bila hudo uničena. Na nekem nadstrešku je visel manjši tank, ki ga je očitno ob bombardiranju vrglo gor, pa je tam nekako obvisel. Le nekaj tirov na sicer velikanski

postaji je bilo urejenih, vse drugo je kazalo na pogosta in težka letalska bombardiranja. Seveda, Linz je imel ogromno železarsko, se pravi orožarsko industrijo Hermann Göring Werke. Zato so zavezniki sem usmerili stalne letalske napade.

Podal sem se k ljudem, kjer sem nazadnje stanoval. Stara gospa Garbareder, moja gospodinja, je bila vsa srečna, ko me je zagledala zdravega. Res se ji nisem javljal, čeprav bi to zaslužila. Bila je namreč dobra ženska, sicer Bavarka, meni pa skrbna gospodinja. Tam sem prespal in za silo mi je ponudila nekaj malega oblek mojega brata, ki so še kako prav prišle. Brat jih je pustil, saj je imel namen oditi v partizane, pa ni rabil drugega kot eno samo obleko. Zvečer sem šel v mesto, v pravi čebelnjak, bi rekel. Ogromno brezdomcev je hodilo po cestah in prav klavrno je bilo gledati te uboge ljudi, ki niso vedeli, kaj bo z njimi jutri. Tak konec vojne je slika, ki človeku nikoli ne zamre v spominu. Nihče od mojih znancev – Slovencev ni bil več v Linzu. Tako sem seveda moral razmisliti, kaj bom storil.

Naslednji dan sem se odločil, da grem v Molln, majhno vasico blizu Steyerja, mesta, znanega po izdelavi orožja in avtomobilov. Tam sem imel znance, sicer domačine, pa sem nekako upal, da bom preživel čas, ko bo spet mogoče potovati na Dunaj. Zgornjo Avstrijo so zasedli Amerikanci, Spodnjo pa Rusi; tako je bilo treba preko ruske cone na Dunaj, to pa tedaj ni bilo mogoče, saj se je še ponekod na razmejitveni črti pogosto streljalo. Dunaj je padel kasneje kot Linz in Zgornja Avstrija. Dejansko je vojna še trajala.

V Mollnu sem naletel na dobre ljudi, moje stare znance, ki so bili pripravljene sprejeti in mi omogočiti, da dočakam dan, ko bom lahko potoval k družini na Dunaj. Pa ni bilo tako kmalu in vmes se je še marsikaj dogajalo.

Spet ameriški ujetnik

S tajnikom občine, gospodom Schwarzem, sem bil v dobrih odnosih. Včasih me je poklical na občino, da sem tolmačil, saj so se nenehno pojavljale skupine nekdanjih prisilnih sužnjev ali revežev, ki so se vračali iz taborišč. Na ta način sem v kraju pridobil na veljavi in to je verjetno gospod Schwarz tudi želel, saj sem se večinoma zadrževal pri njem doma. Imel sem nemški denar, ki je tedaj še veljal, pa sem si vse plačeval. A kako sem ga dobil, to je zgodba posebne vrste.

Ko sva z Brandom na poti po Bavarski prišla iz gozda na cesto, sva naletela na razsut tovor armadnega tovornjaka. Očitno je bila to polkovna pisarna, da je bilo toliko denarja v nezaklenjenem zaboju. Nabrala sva ga, pa ne preveč, ker sva bila prepričana, da nič več ne velja. Kakšna zmota! In prav ta denar me je reševal. In še to! V neki vasi je bila izpostava posojilnice, pa sem se bolj šalil, kot da bi mislil zares; vložil sem namreč na hranilno knjižico 3000 RM. Brand je pokal od smeha, uradnik pa je zelo resno, kot da ni že konec vojne, izdal hranilno knjigo. Hočem reči: do zadnjega je vse poslovalo in tudi posojilnica. Pustil sem svoj naslov kot vlagatelj, vzela knjižico in smeje se šel dalje. Leta 1956 sem dobil v Celje obvestilo o mojem dobroimetju pri posojilnici v nekem kraju na

Bavarskem. Seveda sem pisal tja, da nisem lastnik. Že zdavnaj sem pozabil na šalo z denarjem s kamiona. Toda nemška natančnost me je prepričala, da sem res lastnik denarja, saj po menjavi RM v DM ni bilo več kot okoli 60 DM, pa vendar, bilo je. Seveda jih nisem mogel dvigniti, pa sem v Köllnu naročil strokovno literaturo in jo tudi dobil, plačala pa je posojilnica. Kaj bi bilo, če bi bil vložil večje šope od na cesti ležečega denarja, se raje nisem spraševal.

Pa nazaj v Molln! Nekega jutra mi je gospod Schwarz dejal, da so dobili nalog, v katerem zasedbene oblasti pozivajo vse nekdanje pripadnike nemških vojaških sil, da se zglasijo v mestu Steyer. Seveda sem tudi jaz šel, da ne bi bilo zadreg ali morda kaj neprijetnega za moje dobrotnike. Tam so nas dali v barake in razvrstili po nekem njihovem načrtu. Naslednji dan so nas zasliševali, očitno so iskali vojne zločince. Zasliševali so nas v skupinah, da je delo potekalo hitro in učinkovito. Kar občudoval sem ameriško iznajdljivost, morda pa tudi izkušnje. Seveda nisem govoril o tem, da sem Jugoslovan, saj bi me bili zadržali v taborišču. To sem že zvedel za Poljake, torej so bile vzhodne države na udaru. Moji vojaški dokumenti so sicer navajali rojstni kraj, toda Celje nekemu ameriškemu oficirju pač ni kaj dosti pomenilo. Opazil sem, da so bili zasliševalci pretežno Židje, seveda bivši begunci iz evropskih držav, in so zato poznali razmere v njih. Dva dni sem bil tam, nič mi ni manjkalo, razen da me je motila visoka žična ograja, za katero sem bil. Končno so nas klicali posamič in nam predali list papirja, ki je bil odpustnica iz ameriškega ujetništva. Še danes jo hranim.

Spet sem se znašel v Mollnu in se prijavil na policiji; tako sem dobil izkaznico v treh zaveznških jezikih. Kako pomembna je bila, sem spoznal šele kasneje. Predvsem je bilo pomembno to, da sem dobil živilske karte in imel mir.

Čas odhoda

Šlo je že proti jeseni leta 1945, ko sem dobil zvezo z nekim rojakom iz Maribora, ki je bil na poti domov. Pripovedoval mi je, da imajo zvezo z domačini na Semmeringu, ki jim pomagajo skrivaj prečkati rusko mejno črto. Nič nisem pomislil, kar odločil sem se, da grem tudi jaz z njimi. Tedaj sploh nisem pomislil, da je ta podvig zelo nevaren, ker so Rusi neusmiljeno streljali po beguncih vseh vrst.

Lepo sem se zahvalil vsem znancem v Mollnu in se odpravil z vlakom proti Dunaju. Pred Semmeringom smo izstopili. Nihče se ni v nas kakorkoli obregnil. Avstrijski policist, domačin, nas je sicer srečal, pa je očitno vedel, zakaj gre. Rusov tako niso marali, zato so pomagali ubežnikom in prebežnikom.

Iz majhne skupinice se nas je do noči zbralo kar lepo število meni podobnih. Bili smo pri nekem kmetu in čakali teme, ko so nam povedali, da so patrolje ob mejni črti, zato smo čakali do jutranje zore. Baje tedaj Rusov nikoli ni bilo na spregled. Dobro vem, da nisem nikomur nič plačal, torej so domačini to počenjali Rusom navkljub.

Vodnik je točno vedel, kje je vrzel v žični ograji, in nas peljal do tja. Smuknili smo po vrsti skozi in bili »svobodni«, tak občutek nas je preveval. Potem smo se razdelili v manjše skupine in krenili v dolino, kjer smo vstopili v vlak za Dunaj. Res smo se vozili cel dan, toda zvečer sem bil na dunajski južni železniški postaji.

Ko sem hotel vstopiti v cestno železnico, me je neki policaj ustavil in zahteval izkaznico. Kako prav mi je prišla tista iz Mollna! Pogledal jo je in se celo zahvalil, jaz pa sem nadaljeval pot v Grinzing. Tam so me seveda pristrčno sprejeli, kot je to lahko le doma. Po dolgem času sem se očedil in mirno spal. Povedali so mi, da smo v ameriški coni in da se je treba naslednji dan prijaviti. Ob tem sta mi spet prišli prav izkaznica in odpustnica iz ameriškega ujetništva. Na policiji je poleg avstrijskega policista sedel tudi ameriški vojaški *policaj*, pa je le preletel ameriški dokument in mi pokazal, da je v redu. Tako sem postal *legalec*.

Seveda so se tudi na Dunaju šli denacifikacijo, pa ne preveč resno! Lovili so nekdanje strankarske veljake in jih popisovali, kaj več pa že niso pokrenili. Edino kar so morali taki, nekdanji mali bogovi, početi, je bilo odstranjevanje ruševin po mestu. Velikih »rib« tako niso dobili, ker so se ti rjavi junaki poskrili in to jim ni bilo težko, saj so imeli povsod dobre zveze. Oblast z vsem tem ni mislila ravno resno, kaj šele natančno! Tudi nas, nekdanje vojake, so klicali na javna dela, pa ni bilo posebej naporno. Tudi s tem so kmalu nehali in začelo se je politično delo »demokratskih« strank. Kar po vrsti so nas vabili na razne shode; mislim na nekdanje vojake. Eni so zatrjevali, da bo Dunaj vedno rdeče mesto, drugi so spet zatrjevali, da pomeni izhod v nove čase izključno le črna barva... Ob tem so se sklicevali na slabe izkušnje, ki jih je prebivalstvo imelo z Rdečo armado. Meni vse to nič pomenilo, ker političnih razmer v Avstriji pred vojno sploh nisem poznal. Prej se mi je zdelo to, domala sladkobno vabljenje in obljubljanje, smešno. Seveda se nisem opredeljeval, saj vse skupaj ni bil moj boj niti moja skrb.

Vedel sem, da ima Dunaj komunističnega župana, ki so ga seveda ustoličili Rusi, a ni dolgo vladal. Kmalu zatem, ko so vsi štirje zavezniki prevzeli glavno mesto Avstrije, so se razmere hitro spreminjale. Rusi so imeli svojo zasedbeno območje na vzhodnem delu mesta. To so bili pretežno stari industrijski okraji. Opaziti je bilo vse več pripadnikov zahodnih sil in Američani so pred votivno cerkvijo v središču mesta prirejali kar pogoste vojaške predstave z mogočno vojaško godbo na čelu. S prihodom zahodnih zaveznikov so se tudi hitro spremenile življenjske razmere. Vidno bolje je postajalo. Seveda je oskrba prebivalstva le počasi postajala boljša, trgovska ponudba pa pestrejša.

Če smo še do nedavna poslušali vesti o slabem ravnanju Rusov s prebivalstvom, se je to postopno spremenilo. Ko sem nekoč moral v Klosterneuburg, sem čakal na avtobus, ko so prihromeli trije džipi z ameriškimi vojaškimi policisti, ki so prihajali na kraj pretepa med ruskimi mornarji in vojaki. Na Donavi je namreč križarila ruska rečna mornarica. Opazovali smo posledice pretepa. Američani so v svoji coni radi poskrbeli za red kar po kavbojsko. Izurjeni za pretepe so planili med množico Rusov, ki so medsebojno obračunavali s pestmi. Ni dolgo trajalo, ko so obtolčene fante z rdečo zvezdo na kapah

posamič pripeljali iz lokala in jih naložili, ne preveč nežno, na tovornjak in odpeljali. Mislim celo, da jim je tak dnevni pretep godil.

Sicer pa je tiste čase še prihajalo do obračunov med zavezniki. Očitno si Rusi niso mogli predstavljati, da niso več sami gospodarji v deželi.

PRI DRUŽINI

Privajanje družinskemu življenju

Vojaške navade so počasi tonile v pozabo. Še nekajkrat sem moral kot nekdanji vojak velikega *rajha* na urade. Pa vendar se ni zgodilo nič posebnega. Razmeroma hitro sem se vključil v delo na domačem posestvu. Kar nekaj globokih bombnih jam je bilo treba zasuti in potem pripraviti zemljo za pomladno dosaditev trt. Oče Böhmer mi je stal ob strani in veliko sem se od njega naučil. Bil je odličen vinogradnik in še boljši kletar. Dober je bil do mene in mi je dejansko nadomeščal lastnega očeta. Mati moje žene je bila nosilka vsega gospodarjenja na razmeroma velikih površinah vinogradov in mlečne trgovine, ki je bila v hiši. Do mene je bila dobra, toda želela je izvajati neke vrste skrbstva nad menoj. To mi ni bilo všeč, je pa bila navada v hiši, da je o vsem odločala prav ona. Takšna je bila pač delitev dela: oče v vinogradih in kleti, mati pa finančno poslovanje.

Prišla je pomlad in oče me je učil najvažnejšega dela v vinogradih, to je rez trte. Imel je veliko potrpljenja, saj mi je bilo poznavanje vinogradništva deveta vas. Počasi sem delo v vinogradih vzljubil, le težjega, predvsem kopanja in sploh zemeljskih del, sem se preprosto izogibal, če je le šlo. Bila so pretežka, skratka, nisem bil tega navajen. Škropljenje je bilo tudi težko delo v tistih hudih strminah, pa sem ga rad opravljal. Nekako so vse to doma razumeli, morda ne povsem, toda sprijaznili so se s tem.

Naslednje leto so v Klosterneuburgu na *tamošnjem* vinarskem učilišču (takrat višja šola) pripravili enoletno šolanje za bodoče vinogradniške gospodarje. Treba je vedeti, da so bili mnogi mladi fantje pri vojaki celih pet let, posestva pa so potrebovala naslednike. Stari Böhmer me je takoj določil, da se vpišem, in tako sem se znašel med uglednimi vinogradniškimi sinovi iz okolišev Grinzing, Heiligenstatt in Sievering.

Američani v Grinzingu

Ko sem se vrnil domov v Grinzing, so bili tam Amerikanci kot zasedbena sila. Znano je, da je bil Dunaj razdeljen na štiri zasedbene okoliše (cone). Ker pa je tedaj še stanoval v vasi neki Rus na visokem položaju, je pred hišo stala ruska straža. Kar nekam tuje je deloval okorno oblečen vojak Sovjetske zveze med športno razpoloženimi Amerikanci.

Tam mimo sem dnevno hodil, pa sem некоč ogovoril mladega fanta na straži. Kar rad je govoril, čeprav so bili ruski vojaki veliko bolj disciplinirani kot ameriški. Povedal je, da je doma ob Donu in da je že tretje leto vojak. Ko je beseda nanesla na to, da so ruski vojaki strah in trepet v krajih, kjer so, že zaradi dogodkov ob sami zasedbi (tedaj so bila ropanje, posilstva in druga nasilja vsakodnevno dogajanje), mi je vrli mož odgovoril: »Kar smo si priborili, to je naše in lahko delamo, kar hočemo.« Verjetno so jih na ta prav aziatski način pojmovanja vojne spodbujali k boju. No, danes doživljamo še hujše reči, in to v osrčju Evrope!

Ameriški vojaki so stražili le graščino, v kateri so stanovali njihovi častniki. Ne moremo si predstavljati sproščenosti, ki so jo izražali. Pred hišo so si enostavno prinesli fotelje, v njih sedeli in se sončili. To je bila po njihovo straža. Kdor je bil v nemški vojski, si je kaj takega le težko predstavljal. Ob tem so zganjali šale, se krohotali in, kar je še posebno zanimivo, puške so imeli prislonjene k steni.

Takšna posadka je bila tudi na našem Steinbergu, najbolj strmem vinogradu, ki smo ga imeli. Ker je bila lega izredno zanimiva za razgled, so vojaki tam postavili oddajnik in tega so morali čuvati. Blizu naše vinogradniške kočice so postavili ogromen šotor, v katerem so imeli mizo, stole, telefon in ležalnik. Zelo ugodno! Vojake so tja redno vozili iz mesta in spet odpeljali, ko je bilo treba. To so bile očitno posebne stražarske enote, kar sem spoznal kasneje.

Nekega jutra sem prišel v vinograd in našel tam okoli vojaškega šotora pravo razdejanje. Vse je bilo uničeno: telefon razbit, šotor razrezan in nabita puška je bila prislonjena k našim vratom. Seveda smo tiste čase bili zelo previdni, ko je šlo za vojake zasedbenih sil. Nikoli nisi vedel, kaj so *ušpičili*. Zavedal sem se, da se ne kaže ničesar od razbitin dotikati. Odločil sem se, da javim stvari *komandanturi*. Toda klicati po telefonu ni bilo mogoče, ker naš telefon še ni delal. Moral sem torej v mesto in poiskati pristojnega častnika. Na osrednji *komandanturi* so mi povedali, da je za to pristojna enota v palači Schwarzenberg. To je bila razkošna baročna palača. Pred njo je stal vojak in me napotil v prvo nadstropje k poveljniku. Stopil sem v veliko sobo, razkošno opremljeno, kjer je za ogromno pisalno mizo bolj ležal kot sedel poveljnik. Bil je stotnik in že od daleč sem lahko ugotovil, da je Žid. Noge je imel na mizi, kot je bilo to pri ameriških vojakih že kar običajno. Vprašal me je v dunajski nemščini, kaj me je prineslo. Končno mi je le ponudil stol in tako sem lahko gledal podplate njegovih čevljev prav od blizu. Povedal sem mu, kaj sem ugotovil zjutraj na Steinbergu. Pogledal je v nek zemljevid in mi kratko rekel, da bodo prišli po puško. Nič se ni razburil. Mislil sem si, kaj bi bilo, če bi kaj takega obravnaval nemški častnik. Še to mi je rekel, da lahko puško shranim, če bi deževalo, da bodo že našli našo hišo, nato pa mi je dal vedeti, da je prijava zaključena in da lahko grem.

Res so še dopoldne prišli trije vojaki v naš vinograd, zmetali ostanek razbitin na vozilo, vzeli puško in se odpeljali. Popoldne so prišli drugi in znova postavili tabor, popravili telefon in spet je bilo vse po starem. Prav enostavno, jaz pa sem imel toliko skrbi s to stvarjo.

V vinogradniški šoli

Šolanje v Klosterneuburgu je bilo izjemno zanimivo, zato čutim še danes veliko ljubezen do vinogradništva in kletarstva. Pouk je bil izrazito prilagojen potrebam v stroki. Delali smo v vinogradih in kletarili v šolskih kletih pod strogim nadzorom profesorjev raznih strok. Ocenjevali so eno in drugo delo, pa še teorijo posebej. Poleg pouka so nas vodili v kleti samostana, po katerem se kraj imenuje. Tam je največji sod v Avstriji, ki je znan po tem, da se na dan svetega Leopolda, ko je praznik dežele Spodnje Avstrije, na predpraznikih sedeč dričajo s sode. To je star običaj in kdor le kaj velja, pride tedaj v samostansko klet. Kaj tako mogočnega in velikega, kot je samostan v Klosterneuburgu, je redkokje videti. Gre za benediktinski red, ki je nasploh znan kot prislovično bogat.

No, moje šolanje je potekalo v redu, morda občasno naporno, ker nisem poznal strokovnih izrazov v nemščini, pa sem se pridno učil in uspešno zaključil. Ocenjevano je bilo spet praktično znanje, se pravi v vinogradu in kleti, in seveda teoretično. Še danes si včasih ogledam dokument iz Klosterneuburga.

Iz Grinzinga nas je hodilo v šolo kar devet mladih. Dobro smo se razumeli in še danes, če pridem na Dunaj, najdem koga izmed njih doma. Res so redki, kajti vmes so le leta. Toda srečanje je vedno lepo, polno spominov.

Posebno na dan zaključka je bila naša pot domov strašno dolga in naporna. Bil je že jesenski čas, ko so bili vinotoči odprti in na poti iz Klosterneuburga jih je bilo kar nekaj, saj smo hodili skozi najboljše vinske okoliše na Avstrijskem. Povsod četrtinko; pri domačih vinotočih se pije v kozarcih z ročajem in ti držijo četrt litra. Vina se je kar nabralo. Do Grinzinga smo bili že vsi v zelo »kritičnem« stanju, le s skupnimi močmi je šlo naprej. Tisti iz Siveringa so hodili z nami; tako nas je bilo kakih petnajst utrujenih. Seveda smo bili veseli, da smo imeli šolo za seboj, pa še kar prijetna družba smo bili.

Na sredi grinzinškega trga smo se hrupno razšli. Vem, da sem le težko hodil proti domu, pa sem le nekako prišepal. Reči moram, da so doma podoben prizor, ki se jim je nudil ob pogledu name, pričakovali. Pomagali so mi k počitku, še prej pa sva z ženo do onemoglosti hodila po okoliških vinogradih, da bi mi ne bilo slabo. Šele potem sem si upal leči v posteljo.

Nobenih očitkov ni bilo drugi dan, tudi nobenih očitajočih pogledov. V vinogradniških družinah niso sicer veliko pili, imeli pa so sočutje s tistimi, ki so bili žrtve dobrega vina.

Domotožje

Razmeroma kmalu sem občutil, da tu pravzaprav nisem doma. Po radijskih valovih sem včasih dobil radio Trst, ki je tedaj kar veliko oddajal v slovenščini. Vse huje je postajalo, pa tudi zveze z domačimi še nisem imel. Skrbelo me je, kaj je z njimi, ali so sploh preživeli. Ko je pričela delovati vojaška cenzura, je tudi pošta začela prihajati. Mati mi je med vrsticami pisala, kaj vse se dogaja v naši lepi domovini. Sicer pa je pisalo v avstrijskih časopisih že marsikaj o južni sosedih, toda to sem imel za propagando. Nisem

si mogel predstavljati, da bi moji sonarodnjaki lahko streljali po otrocih in ženskah, ki so bežali prek meje.

Hitro sem navezal stike z Društvom za prijateljstvo z Jugoslavijo. Tako sem prišel med rojake. Seveda niso bili le Slovenci v društvu. Vendar sem imel občutek, da smo nadzorovani od ljudi iz veleposlaništva, pa se zaradi tega nismo pretirano zbliževali.

Prav divje je bilo, ko so nastali informbirojevski časi. Plačanci so nam pripovedovali o zablodah Tita in vlade v FLRJ. Strašno klevetanje je bilo, tako da smo počasi izostajali od sestankov. Končno se je stvar nekoliko pomirila, ko je prevzel predsedstvo društva neki Žid, po imenu Knapp. To je bil ugleden in izkušen človek in ni dovolil vmešavanja politike v delovanje društva.

Nekega večera se je med nami pojavil kot predstavnik veleposlaništva Stane Bernik - Arti. Bil je Gorenjec in prijazen mož. Deloval je pomirjujoče in nam razložil, da nas domovina potrebuje in priporočal, da se vrnemo domov. Seveda ni imel uspeha, ker so ljudje slišali razne zgodbe, ki niso bile ravno obetavne. Toda jaz sem se nekako zbližal z Artijem, čeprav mi je bilo jasno, da imam pred seboj predstavnika UDBE. Prišel je prihajati k meni v Grinzing. Če so njegovi potrebovali tolmača, sem rad vskočil in moram reči, da sem mu zaupal. Povedal sem mu, kakšno hudo domotožje da imam. Kar naravnost sem ga vprašal, kaj je od vsega, kar se je govorilo, res in kaj ne. Zanimivo, vedel sem, da je častnik OZNE, pa sem upal, da sta tudi v *policaju* dve plati, dobra in slaba. Lahko je zaznal, kako trpim zaradi domotožja, zato mi je nekega dne dejal, da bo že povedal, ko bodo časi ugodnejši. To je bil odgovor, ki sem ga pričakoval. Poslej sem vedel, da je treba čakati...

Srečanje na Muri

Moje tarnanje je prizadelo tudi ženo, zato je predlagala, da greva na mejo v Radgono in da se tam vsaj čez reko lahko vidimo. Hvaležen sem ji bil za razumevanje. Pisal sem domov in tako smo se dogovorili, da se srečamo: midva z ženo na avstrijski strani, moji pa na jugoslovanskem bregu. Dogovorili smo se natančno, tako da nisva midva v Radkersburgu dolgo čakala, ko so prišli moji na breg. Zraven je bil neki možakar, verjetno policist, saj se tedaj ni smelo stopiti niti na breg Mure. Ko sem zagledal mater, me je zelo pretreslo in hkrati osvestilo, koliko časa se že nismo videli. Vojna je pač pustila sledove na ljudeh. Nekaj malega smo se vendarle lahko sporazumeli. Hudo mi je bilo pri srcu, da tega ne morem pojasniti. Tako blizu ljubljene domovine, pa vendar izobčen, tako sem se počutil. Pozneje sem zvedel, da je Arti naročil na poveljstvu OZNE v Radgoni, da spustijo moje na breg Mure. Most preko reke je bil še porušen, torej tod ni bilo prehoda prek državne meje.

Vso pot do Dunaja sem bil redkobeseden. Žena me ni ogovarjala, razumela je mojo bol. Toda po tem dogodku sem postal mirnejši in sem lažje čakal. Tedaj smo imeli v Grinzingu džip in z njim sva bila na dolgi poti dan in noč. Vmes sva prenočila v neki

gostilni, kjer je bilo polno beguncev, ki so čakali na vrnitev domov, na Hrvaško. Žalosten je bil pogled na reveže brez domovine in na otroke brez varne bodočnosti.

Tisti večer mi je žena ponudila, da se preselimo ali na Koroško ali v bližino Radgone, da bom bliže domu. Tolikšnega razumevanja je bila zmožna le ona, ki bi za mojo srečo storila vse. Res sva potem malo iskala možnosti, toda časi so bili neurejeni in tudi starši na Dunaju so naju potrebovali. Z moje strani bi bilo tako dejanje nesprejemljivo, predvsem zaradi mojega dobrega odnosa do očeta Böhmerja. Tega si ni zaslužil!

Naloge v domačem gospodarstvu

Navodila, ki smo jih poslušali v šoli, niso šla mimo mene. Predelava grozdja v hiši na Cobenzgasse 21 je bila docela zastarela, kleti pa pretesne. Predlagal sem določene posodobitve, ki jih je oče z veseljem sprejel, ne pa tudi tašča in tete, ki so predstavljale skupaj »svet konzervativnih« v hiši; tako sva jih včasih imenovala z ženo. Posestvo je imelo lepo število vinogradov na najboljših legah, in treba je bilo misliti na boljšo kakovost in sodobno tehnologijo. Takoj po vojni se je v Avstriji veliko tega dobilo za dobro vino, no, in vina smo imeli dovolj. Bilo pa je tudi racionalizirano, torej še bolj mikavno blago za menjavo.

Gradbenih del v kleti smo se kmalu lotili. Tedaj sem že dosegel, da so se upoštevale spremembe v postopku predelave grozdja. Klet smo skoraj za enkrat povečali. Dela niso

Na vinogradniškem posestvu družine Böhmer v Grinzingu so delali begunci iz Banata. Na sliki je prikazana družba na poroki mladih iz družine Bekvalac.

bila enostavna, ker smo morali staro hišo podkopati. Seveda pa je po moje imela nova pridobitev majhno napako. Stara klet je bila lepo obokana, kar nova ni bila. To me je malo motilo, ni pa vplivalo na koristnost rabe prostora. Potem smo nabavili ustrezne sode; tedaj so bili sodi le leseni, cisterne pa le betonirane s stekleno oblogo znotraj.

Druga prenova je bila v prostoru za stiskanje grozdja. Staro leseno stiskalnico smo odstranili, žal zanjo ni bilo več prostora, na dozidavo pa nismo mogli misliti, saj nam tega površina zemljišča ni omogočala. Nabavili smo naj sodobnejšo hidravlično stiskalnico in uredili prosti tok mošta izpod stiskalnice direktno v sode. Tako je bil postopek dosti hiter in varen glede na možnosti onesnaženja surovine. V jeseni leta 1948 smo že stiskali grozdje v novi stiskalnici.

Kletarili smo tudi sodobno. Imeli smo filtrirne naprave, ki so omogočale hkratno stekleničenje. Z očetom sva skrbno kletarila. Čeprav je imel izredne izkušnje, je rad prisluhnil mojim novotarijam iz šole. Ko sva potem pred pretokom pokušala mlada vina, je navdušeno hvalil postopke, saj je vino imelo vse lastnosti odlične kakovosti. Seveda smo sorte odbirali, kolikor se je dalo. Novi čas je zahteval sortno čista vina. Prej je bil pojem »grinzinger«, sedaj pa so ljudje zahtevali zeleni silvanec, renski rizling in podobno.

Neke pomladi sva z očetom načrtovala novo posaditev vinograda - okoli hektara na odlični legi. Pa sva se odločila, da bova cepljenke pripravila doma, torej bova kupila podlage in cepiče ustreznih sort. Cepila sva dan za dnem in uspela pridelati lepe cepljenke, ki so potem predstavljale novi vinograd.

Sredi take delovne vneme pa se nama je zgodilo tole:

K posestvu so spadale štiri hiše v Grinzingu, tu pa je bila še stara teta, ki je bila odvisna od najine pomoči, predvsem še pri pretoku mladega vina. Takrat smo vino oddajali v okviru odločb oblasti. Vsak vinogradnik je dobil glede na pridelek nalog, koliko vina mora oddati za javne namene. To je bil vojni ukrep, ki pa je še kar veljal. Tetina klet je bila manjša od naše, pa sva se lotila dela. Zunaj so čakali tisti, ki so oddano vino prevzeli. Teta ni imela črpalk, zato sva vso količino znosila v zunaj stoječe sode v škafih (vinskih). Pri pretoku je navada, da stoji ob sodu svež kozarec, s katerim se pokuša vino in ugotavlja, doklej je čisto. Teta je bila skopa, da je kar puhtelo iz nje. Pa je potihoma vzela kozarec, češ da ne bi midva pila. To naju je prizadelo, pa sva pila iz merilnega litra, kar se je na koncu izkazalo kot usodno. Komaj sva se skobacala iz kleti na plano in potem se je vrtelo in vrtelo v nedogled. Domov nisva imela dalj kot tri hiše, pa sva se podala na pot, se složno podpirala in končno prispela na domače dvorišče. Tam so naju ženske sprejele na »zdravljenje«.

Oreh, vinogradnikov koledar

V avstrijskih vinogradniških vrtovih imajo povsod orehe. Ne le ker so lepa drevesa in ker so orehi ob vinu odlični, temveč ker so se nekoč, ko še ni bilo pratik v hišah, vinogradniki po orehih ravnali glede časa trtne rezi. Oreh namreč odganja sočasno s trto. Tako mi je skrbno razlagal oče, ko sem ga vprašal, zakaj bomo v že na tako tesnem

vrtno sadili dvojce orehov. Menil je celo, da ne more biti pravega vinogradnika brez oreha, ki ga vidi z domačega okna. Ko se očesa na orehu debelijo, se *mezi* tudi trta. Se pravi, da gre v sok. To sem si dobro zapomnil in ko sem pozneje potoval ob Renu, so tamkajšnji vinogradniki prav tako častili oreh.

Sploh sem imel priliko opazovati izredno navezanost očeta na naravo in še prav posebno na zemljo. V strmih legah je voda odnašala zemljo nizdol, zato so delali plitve prekope, da je voda odtekala v posebne lovilne jame in tam odlagala zemljo, ki so jo potem v brentah znosili gor v strmino. To je bil neke vrste obupen boj z naravo. Ko sem *pobaral* očeta, ali se to sploh izplača, mi je prijazno dejal, da bi sicer že davno gledale povsod skale na plano, če ne bi tega delali vsi predniki stoletja nazaj. Zamislil sem se in verjel v to, pa še danes verjamem, da je stari Böhmer bil del te krute narave, s katero se ubadajo vinogradniki na strmih legah.

Drugič spet sva zgodaj zjutraj bila v vinogradu in pod trtami čedila zemljo, da ne bi zel rastla v trto. Najprej je bilo treba odstraniti spodnje poganjke, da si z motiko prišel lepo pod trto. Ko sem segel pod njo, da bi jo nekoliko obtrgal, sem hitro odmaknil roko, ker je bil pod trsjem gad, lepo zviti okoli opornika (kola). Prestrašil sem se, oče pa me je pomiril, češ, sedaj je kača še otrpla od nočnega mraza in ti ne more nič narediti. Lepo jo odmakni, pa bo že sama zbežala. Pozneje mi je dejal, da bi mi zameril, če bi kačo ubil, saj sodi tja, kjer je bila... Tak je bil moj tast, zato sem ga imel rad in zelo sem ga cenil.

Bolezen v hiši

Z ženo sva imela hčerkico Kristino, ki je bila v hiši pravi blagoslov. Vsi smo jo imeli radi, tudi tete so bile rade ob njej. Tako ni bila nikoli osamljena. Moram priznati, da se v vlogi očeta nikakor nisem dobro znašel. Ne rečem, da hčerkice nisem kdaj vzel k sebi in je nosil, ne, tega ni bilo. Bilo pa je nekaj drugega. Danes vem, da sem bil premlad in neizkušen, poleg tega pa je komaj prešla mora vojne. Nisem bil slab oče, le dobrote nisem znal pokazati. Punčka je bila zelo zanimiva, saj se je hitro razvijala, da sem komaj sledil spremembam.

Sredi tega družinskega veselja je žena zbolela za kostno boleznijo, in morala je nujno v zdravilišče v Murau. Lepo hribovsko naselje je bilo to. Zdravilišče je bilo daleč znano in tja sem peljal svojo ženo na zdravljenje. Tako sem ostal sam med tetami in ostalimi. Oče mi je stal trdno ob strani, dočim so ženske imele za potrebno, da so nad menoj izvajale nadzor. Tega nisem maral, zato je prihajalo do nesoglasij. Še bolj pa zaradi navajanja otroka nase in odtujevanja meni. To so bili zame težki in usodni časi.

Tašča me je nekega dne peljala na pokopališče in mi s ponosom pokazala družinsko grobnico ter mimogrede navrgla, da bom tudi jaz tam ležal in da bo treba sedaj vklesati še moj priimek. Čudno, kar bruhalo je iz mene, da tu pa že ne bom ležal. Tašča je to potem uporabila kot dokaz, da nikoli nisem imel resnega namena ostati pri družini. Saj

ne rečem, da je bila modra tista pripomba na pokopališču, toda to je bila podzavest, plod mojega domotožja, ki je po odhodu žene v zdravilišče bilo le še hujše.

Vse je postajalo težje. S tetami nisem našel povezave do te mere, da bi se lahko z njimi pogovoril o svojih težavah. Tasta pa ni imel odločilne besede v hiši. Samota me je nažirala vse bolj in bolj. Pa sem se odločil! Resno sem razmislil o vrnitvi domov. Že misel sama ni bila lahka, saj sem kolebal med odgovornostjo do družine, čustvi, nenazadnje pa tudi med dolžnostmi in domotožjem. Imel sem občutek, da v tem okolju nikoli ne bom plodno zaživel. Seveda so bile vse te misli le uvod v korak, ki bo, to sem vedel, odločilen za marsikaj. Dolge noči sem premišljeval, posvetovati pa se nisem mogel z nikomer od bližnjih, ker bi to povzročilo pravi preplah v hiši. Vem, da nisem bežal pred dolžnostmi, le lastne bodočnosti nisem videl v danih prilikah. Vse je bilo kot kal nečesa v meni, ki mora šele vzkliti...

Toda ničesar nisem hotel storiti brez ženinega soglasja. Danes mislim, da je bila za marsikaj kriva tudi njena odsotnost, saj je bila še v zdravilišču v Murauu.

Zavedal sem se, da se podajam spet v neznano, toda upal sem, da bom v domovini spet našel svoj mir in kotiček, kjer bom domač in srečen. Nihče, ki podobnega ni izkusil na lastni koži, ne more dojeti notranje razklanosti, ki sem jo doživljal ob vsem tem. Po drugi strani pa sem se spet nekako bal novonastalih okoliščin v domovini. Nisem jih poznal in to me je motilo. Slišati je bilo le najslabše, v kar pa nisem nikoli povsem verjel. To so pač negotovosti, ki človeka notranje nažirajo in zaskrbljujejo.

NAZAJ DOMOV

Končno v domovino

Odnosi v hiši na Cobenzlgasse so se čedalje bolj zaostrovali. Ne vem, če je to bila pretežno moja krivda ali pa so zaostritve povzročale tete. Mislim pa, da je bila krivda na obeh straneh. Manjkala je žena, ki je znala razmere gladiti.

Arti je spremljal mojo krizo. Predlagal je, da povabim svoje starše na obisk in se z njimi posvetujem. To sem tudi storil, prišla sta oče in mati. Prvič sta bila v mojem dunajskem domu. Žene ni bilo, pa smo jo šli skupaj obiskat. Tudi tokrat je izkazala veliko razumevanja za moje težave in jih pred starši tudi povedala. Vendar je verjela, da bom vztrajal, dokler ne pride iz zdravilišča. Oba starša sta v pogovoru z menoj menila, da je bolje, če prideva z ženo domov, v mojo domovino. Zanimivo, tudi starša se nista dobro počutila v krogu domačih na Dunaju.

Ko sem o obisku staršev pripovedoval Artiju, je predlagal, naj grem v domovino in se tam odločim za novo življenje ali pa, da ostanem še naprej na Dunaju. Odpravil sem se na južno železniško postajo in kupil karto do Celja. Tedaj so do tja karte že prodajali. Arti mi je priskrbel potni list in vstopno vizo. Tako sem prečkal mejo brez težav. Doma sem stanoval pri starših in se posvetoval, kaj naj storim. Zanimal sem se za službo, teh je bilo na pretek. Imel sem občutek, da bi mi na oblastnih organih pomagali pri tem. Celo predsednika Oblo (Občinski ljudski odbor), Rika Jermana, sem obiskal in *gapobaral*, kako bi bilo s stanovanjem, če bi prišla moja družina v Celje. Obljubil je rešitev v okviru novih gradenj na Otoku, v kar je pristal tudi Melhior Jošt, predsednik stanovanjske zadruga. Tako sem menil, da so dani pogoji za preselitev.

Ob vsem tem pa sem imel vendarle nekoliko čuden občutek. Ne da bi se bal, bolj me je težilo vprašanje prilagajanja moje družine tukajšnjim razmeram. Te so bile dokaj drugačne od tistih v Avstriji, kjer so se stvari že urejale in je bilo vojno vse manj čutiti. Zase sem bil prepričan, da bi zmožel določena odrekanja in se prilagodil novemu času, toda kako bi to sprejela moja žena, sem se spraševal.

Seveda je bilo tudi res, da številni moji predvojni znanci in prijatelji niso več živeli; vojna jih je pobrala tako ali drugače. Naš krog je bil pač že tiste čase napreden, pa so

Naša pevška četverica v Celju. Z leve: Oto Herman, Sandi Videčnik, Mirko Herman in Milan Krašovec.

prav zato bile te vrzeli v naših vrstah razumljive. Tako sem razmišljal in ob tem nisem želel obremenjevati matere ali očeta. Bil sem torej v skrbi precej sam, tembolj, ker ni bilo več tistih najbližjih prijateljev, ki so nekoč živeli v mojem okolju. Tudi tovarišev iz tiskarne je bilo le še nekaj, pa še ti so bili ali drugje ali pa obremenjeni s skrbmi za lastno preživetje. Morda je na mojo skrb vplivalo tudi dejstvo, da so znanci v mojem dunajskem krogu bili dokaj skeptični glede mojega namena vrniti se domov. Pa to me niti ni toliko motilo, saj oni pač niso imeli domotožja, niso čutili z našimi tostran meje in sploh niso razumeli naše biti.

Ko sem se vrnil na Dunaj, je bila žena že doma in povabil sem jo na »oglede« v Slovenijo. Res sva se odločila za pot v Celje, kjer so ženo lepo sprejeli. Vendar pa mi je kmalu postalo jasno, da se zaradi vpliva domačih ne bo odločila za preselitev. Tako je tudi bilo, in jaz sem se odločil sam odpotovati domov v Slovenijo. To sem tudi storil, kajti verjel sem, da se bo žena kasneje odločila, ko bom v Celju že uredil pogoje za družinsko življenje.

Ni bilo dolgo, ko sem dobil od nekega odvetnika sporočilo, da se žena želi ločiti, ker sem jo z otrokom vred zapustil. Seveda sem pristal, saj sem vedel, da je pod vplivom domačih tet in da si ne more drugače pomagati. Ločila sva se v najlepšem medsebojnem razumevanju.

Mesece kasneje mi je prijatelj z Dunaja sporočil, da je bil na obisku v Grinzingu prav na dan poroke moje nekdanje žene. Očitno je podlegla pritiskom okolja. Ne vem, toda malo me je prizadelo, saj sem še upal na skupno življenje, čeprav je bila ločitev že za nama. Njen novi mož je potem dosegel, da otrok ni smel več k meni na počitnice, češ da

se notranje razdvaja. Mimogrede, ta človek je povzročil hiši in nekdanji ženi veliko zla in materialnih izgub.

Nesrečen otrok

Starši marsikdaj niti ne pomislijo, kakšne bolečine povzročijo otrokom z ločitvijo. Mene je skrb za otroka vedno znova prizadela. Celo velik del krivde za nastalo stanje sem si pripisoval. Seveda vse v zvezi z deklico, ki je tam na Dunaju odraščala brez očeta. Čeprav so mi prepovedali stike z njo, sem lepega dne vendarle odpotoval na Dunaj in tam poizvedel, kje je hčerka. Vedel sem, da sta nova zakonca menila, da je otrok bolje »shranjen« v internatu, kot pa da bi doma motil novonastalo idilo. Hčerka je bila v odličnem internatu šolskih sester blizu Dunaja. Bilo je enostavno priti do nje, saj so v samostanu vedeli, da ima očeta v tujini. Tam niso vedeli za prepoved obiskov s strani zakoncev Töscher; tako se je pisala poslej moja bivša žena.

Ko sem prispel v ogromno in dokaj razkošno stavbo, mi je službujoča sestra prijazno povedala, da so otroci v cerkvi pri maši in da naj počakam pri vratih, tam pa bom lahko prestregel hčerko. Res je bilo kmalu konec obreda in otroci so se vračali v vzornem redu iz cerkve. Vsa dekleta so bila enotno oblečena. Kmalu sem zagledal Kristino, ki ni skrivala presenečenja in tudi ne solz, ko me je zagledala. Pritekla je k meni, mi skočila v naročje in se stisnila k meni. In ko sem želel z njo oditi v sprejemnico, mi je dejala: »Oče, ostaniva tukaj, da bodo deklice videle, da imam tudi jaz očeta...« To me je hudo prizadelo, vse se je zrušilo v meni ob misli, da je bila Kristina izpostavljena *špotu* sovrstnic, ker so menile, da nima očeta. Ni mogoče povedati občutkov ob takem spoznanju! Kaj je končno kriv otrok za zablode staršev?

Na Dunaju sem imel dobre prijatelje, kjer sem prebil kakšen dan, da sem obiskal Kristino, pa čeprav, kot že rečeno, proti volji mladoporočencev na Grinzingu. Zanimivo, deklica očitno ni pripovedovala o mojih obiskih, saj ni nihče pisno grozil, kot se je to že prej zgodilo. Vso dolgo pot domov sem premišljeval o tem, ali je bilo dovolj razsodno tisto ločevanje z ženo, ali lahko kaj storim za lastnega otroka, pa čeprav proti materini volji. Podobne misli so me bremenile in žalostile.

Ko sem bil na orožnih vajah, smo se slikali v skupini znancev. Ne vem, nič nisem mislil, ko sem hčerkici poslal sliko. O joj, kako je bilo narobe! Na kapi sem imel petokrako in natančne sestre, varuške otrok, so zagnale krik in vik, češ da ima Kristina komunista za očeta in da ji ni mesta v zavodu, kot je ta. Spet je otrok občutil vso krivico razmer, v katerih se ni znašel po svoji želji.

Poslej sem redno pisal hčerki na naslov svojega prijatelja dr. Siegerta, ki je potem poskrbel, da je pismo prišlo v roke Kristini.

To je trajalo nekaj dolgih let, do tedaj, ko je bivša žena zahtevala ločitev od drugega moža. Potem je bilo lažje in deklica je smela spet k meni na obisk.

Moja barka je splavala

Počasi sem preboleval Dunaj in se »vrgel« v delo, da mi je bilo lažje. Kljub vsemu sem bil na svojo preteklost nekako navezan. Tudi tasta sem izredno cenil. Mimo tega pa sem moral skrbeti za lastno bodočnost in popolno vključitev v društveno in družbeno življenje v Sloveniji.

Ko je bila kriza okoli Trsta, so me vpoklicali v vojsko. Prvič sem nosil zvezdo na kapi in se težko privajal razmeram v vojski. V Ljubljani smo se zbrali najprej v barakah okoli Device Marije v Polju. Spali smo kar na prostem, ker so bile barake polne uši. Težave so bile z oblačili, ki niso bila pripravljena po velikosti, pač pa kar zmetana s tovornjaka. Iskali smo torej primerno velikost in nastal je obupen vrvež. Prava zmeda! Dokaj žalostno smo izgledali, ko smo se postrojili. Obleke so bile delno raztrgane, umazane in do kraja uničene. Ko nas je videl poveljnik, je obupano zmignil z rameni in hitro odšel, toda že drugi dan smo dobili dostojne uniforme. Po treh dneh so nas opremili s tovornjaki in krenili smo proti Primorski, v Mučiče.

Tam smo se znašli v stari italijanski vojašnici, mrki in dolgočasni. Tudi okolica je bila kraška. Bilo je dokaj duhamorno, zato sem hitro organiziral pevski oktet, pa še kulturniško skupino in tistih šest mesecev na Primorskem je bilo zelo plodnih. Pridobil sem si številne prijatelje med rezervisti, pa tudi med poveljujočimi, ki so znali ceniti moje kulturniško delo, saj smo pogosto nastopali, celo v javnosti. Kraj je imel lepo kinodvorano, v kateri smo imeli »priredbe«. Bili smo posrečena kulturniška skupina. Med nami je bil neki inženir, češkega rodu, ki je delal kot konstruktor v tovarni TAM v

Vigri Veseli Babilon sem bil policaj; v Celju smo jo igrali leta 1953.

Mariboru. Bil je drobne postave in do kraja smešen, ko je stopil na oder. Govoril je češko slovenščino, kar so ljudje še posebno burno sprejemali, misleč, da se zna tako dobro pretvarjati, pa se ni – bil je kar tako izviren! Istrski ljudje so vesele narave, pač v glavnem vinogradniki, in so se kot taki znali izkazati. Nikoli nam ni manjkalo ne jedače in tudi ne pijače.

Seveda sem imel še vedno težave z vojaščino. Nekoč mi je naš major, ki je bil odličen človek, dejal: »E, bre, ti si vjerovatno odličan poljoprivredni stročnjak, ali vojniki nisi ni malo.« Mislil sem si, da major dobro pozna mojo dušo.

Leta 1953 smo služili domovini na Primorskem. Slika je bila posneta v Mučičih.

V polku, ki je bil edini avtopolk v Jugoslaviji, je bil tudi stotnik Strahinja. Kot so že stari Latinci vedeli povedati, priimek ponazarja človeka. Bil je v resnici strah in trepet in kot tak znan med vojaki, ki so služili v avto enotah tedanje države. Vojake je dobesedno maltretiral, tudi v Mučičih je pognal rezerviste v tek in morali so udariti »strojevi korak«. Celo častniki ga niso marali, to vem, ker sem nekega črnogorskega kapetana pogosto vozil na črno v Crikvenico na nočne pohode, pa mi je pripovedoval o Strahinji. In prav on me je presenetil z novico, da so ga zaprli, ker da je leta 1945 ukradel identiteto nekega mrtvega partizana, ko pa je prosil za napredovanje v majorja, so na personalnem oddelku armade v Beogradu odkrili njegovo pravo osebnost. Zanimivo, kadar je bil vojaški praznik, je nosil toliko odlikovanj, da so popolnoma prekrila njegov zgornji del telesa.

Končno pa le velja, da čez sedem let vse prav pride.

Malo pred božičem smo šli domov. Domačini iz Mučičev so za nami žalovali in se dostojno poslovili od nas, saj smo pripravili lepo poslovilno prireditev. Nanosili so nam steklenic, da jih nismo imeli kam dati. Oficirji so bili obupani, ker so nekatere izmed nas težko krotili, če so zavohali vino.

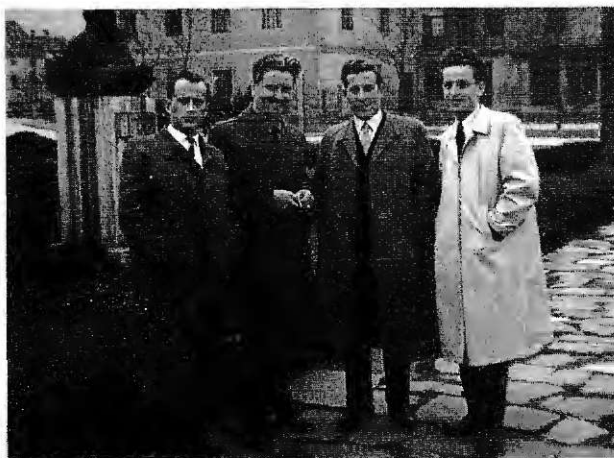
Postopno vključevanje v nove okoliščine

Po vrnitvi v Celje sem si moral poiskati službo, saj se nisem mogel več vrniti na delo v tiskarno. Razmere v njej so se namreč zelo spremenile, še bolj pa je bilo krivo to, da sem v Linzu dobil čir na želodcu in imel še druge zdravstvene težave, ki so bile posledica dela s svincem. Zato sem moral ta poklic opustiti. Tako sem dobil službo v referatu za vinogradništvo pri Okrajni zadrudni zvezi v Celju, ki je vključevala poleg kmetijsko-pospeševalne službe, revizijske dejavnosti in pravno-svetovalne službe še trgovsko in gradbeno podjetje. Skratka, šlo je za obsežno organizacijo, ki je bila tudi bogata. Spominjam se, da je nekoč okraj zašel v gmotne težave in prava malenkost je bila zvezi zapolniti vrzel v njegovem proračunu. Zveza je vključevala prek sto kmetijskih zadrug v celjskem okraju.

V Medlogu smo pod vodstvom gospe Darinke Joštove dosti igrali; med drugim smo uprizorili tudi igro Korajža velja. Z leve stojijo: Milan Kraševac, Mirko Herman, neznana, Franc Mirnik, gledališki masker, Melhior Jošt, Franc Korber, Fazarinčeva in Sandi Videčnik. V sredini sedi (z rožami v krilu) gospa Joštova.

Na čelu vse te organizacije je bil predsednik. V začetku mojega službovanja v zvezi ji je predsedoval Franc Lubej. Bil je zelo dinamičen človek, marljiv delavec in odličen organizator. Znal je iz svojih ljudi narediti dobre kadre, hkrati pa jim je bil dober predpostavljeni. Vsi smo cenili tega majhnega moža, doma izpod Pohorja. Pred vojno je bil vojak in nekaj tega mu je še vedno tičalo v kosteh. Pod njegovim vodstvom je bila celjska zveza v samem vrhu tovrstnih organizacij v Sloveniji in še prek republiških meja je segel njen dober glas.

Naša pevska četverica v Celju. Z leve: Oto Herman, Sandi Videčnik, Mirko Herman in Milan Krašovec.

Moram reči, da so me kot strokovnjaka cenili in v strokovnih krogih sem si kmalu pridobil zaupanje; kmalu sem bil v številnih republiških odborih, pa tudi v okrajnih svetih. Tako mi je še kako prav prišlo znanje, ki sem ga pridobil na Dunaju. Žal pa je marsikdaj kateri od prenapetežev opozoril na mojo nemško vojsko in *švabsko* družino. To je bilo boleče, ker sem bil ves čas zaveden Slovenec. Pa kaj hočemo, med množico se vedno najdejo tudi primitivci.

Tedaj je bil v Celju okrajni sekretar KP Franc Simonič, odličen človek in umirjen sekretar. Ko je slišal za moje težave, me je poklical in me bodril. Cenil je moje delo na terenu, kjer so me ljudje lepo sprejemali. Tudi moj predsednik zveze je bil vedno na moji strani in tako se je s časom zadeva umirila. Šlo je pač za značilno slovensko nevoščljivost.

Res, delal sem zelo veliko in z veseljem. Nekako tako sem čutil, kot da sem precej časa zamudil pri sodelovanju za izboljšanje razmer v svoji domovini. Imel sem srečo, da so na zvezi službovali nekateri od mojih nekdanih sošolcev. Tako je bil moj začetek v novih okoliščinah malo lažji. Agronom Toli Goričan je bil referent za živinorejo in moj prijatelj iz predvojnih časov, Zlatko Jeriček, ki je vodil ekonomsko skupino, je bil prav

tako dober znanec. Le moj šef, inženir agronomije, Dolfe Tavčar mi je bil povsem tuj. Ko sem se pojavil prvi dan v službi s kravato, saj sem tako doživiljal uslužbenca v Avstriji, me je Toli hitro opozoril, naj vržem »kulturštrik« dol. Nato me je predstavil Tavčarju, velikemu, suhemu, črno lasemu človeku. Ne da bi me karkoli vprašal, mi je velel brati časopis in čakati na delo. Bil sem v veliki zadregi in negotovosti. Česa takega nisem bil vajen. Toda Jeriček me je pomiril, češ da je Tavčar pač tak, sicer pa je dober človek. Res je naslednjega dne prišel k meni in mi kratko dejal: »Pojdi z menoj na teren.« Vstal sem in krenila sva na vlak. Peljala sva se v Laško. Tam sva *rinila* v strm hrib proti Šentlenartu v neko drevesnico, ki smo jo morali nadzirati. Tavčar je vso pot molčal, jaz pa tudi, saj se ni spodobilo ogovarjati šefa. Lastnik drevesnice, Debeljak, je bil zgovoren možak in zanimiv sogovornik. Tavčar se je razgovoril in ko sva se vračala, je kratkomalo dejal: »Čuj, ti me boš tikal, si razumel.« Zanimivo, on me je tikal že vseskozi. Prikimal sem in odslej sva bila res tesna sodelavca. Odlično sva se ujela. Tudi pozneje, ko je bil direktor državnega posestva v Konjicah, sva veliko sodelovala, saj je imel trsnico, ki je spadala pod naš nadzor. Tavčarjeva posebnost je bila, da je strašno klel in uporabljal pri tem tudi južnjaške psovke. Ko sem se na to navadil, sem njegovo robantenje preslišal, v njem pa spoznal odličnega človeka in tovariša.

Prvo priznanje je prišlo, ko sem postal član ocenjevalne komisije za vina v Mariboru. Vodil jo je znani vinarski strokovnjak, ing. Ivo Zupanič, tedanji direktor Inštituta za vinarstvo v Mariboru. Ni mi bilo lahko delati enakovredno z najuglednejšimi strokovnjaki Slovenije. Ko sem se prvič odpravljal v Maribor, sem imel razrahljane živce. Toda prijazen sprejem s strani Iva Zupaniča me je ohrabil. Vedel je, da sem bil v Klosterneuburgu. To šolo je nadvse cenil, res je imela evropski ugled. Čeprav nisem končal rednega šolanja, pa sem kljub temu imel dovolj znanja, da sem se lotil dela v stroki. V komisiji so bili sami odlični fantje iz vseh vinarskih okolišev Slovenije. Že prvič sem se dobro počutil med njimi. Vsi so mi izkazovali pozornost; verjetno je bilo to Zupaničevo prizadevanje, ki je nekako čutil, da se težko vživljam v novo okolje. Na vsako njegovo besedo sem bil pozoren, za vsak nasvet hvaležen. Kmalu mi je ob neki priliki dejal, da sem se dobro obnesel v komisiji. Če to reče človek, ki je bil v samem vrhu stroke, bil je pred drugo vojno banovinski vinarski inšpektor, potem je lahko še tako *zakompleksan* človek, kot sem bil tedaj, pomirjen.

Sodelovanje v komisiji v Mariboru mi je omogočalo stike z vidnimi strokovnjaki na tej ravni. Ko sem bil še izvoljen v odbor za vinogradništvo in vinarstvo pri Glavni združni zvezi v Ljubljani, so se mi vrata na široko odprla v kroge, ki so tedaj v stroki nekaj pomenili.

Vesel sem, ko se spomnim, kako je odboru v Ljubljani predsedoval profesor Miran Veselič, odličen vinarski strokovnjak, lahko rečem, človek evropskega slovesa. In prav on je v okviru našega odbora dal idejo za vinski sejem v Ljubljani. Če bi za njim ne »stala« Glavna združna zveza, bi verjetno v Sloveniji te pomembne prireditve ne bilo. Dobro se spominjam, ko smo za prvo odbiro za vinarsko razstavo in sejem ocenjevali

vina v Mariboru, seveda le naša, slovenska. Potem je bila otvoritev, na katero smo bili povabljeni člani našega odbora. Človeka je kar prevzela ogromna površina razstavišča v Ljubljani, polna vina od povsod, iz Jugoslavije, pa tudi iz drugih držav. Tako je načrt Mirana Veseliča doživel uresničitev in velik uspeh.

Mimogrede: toliko vin sem tedaj pokusil, da sem na koncu omagal. Moral sem izgledati zelo bedno, da se me je neka znanka iz Celja usmilila in me spravila na varno...

Tudi v sadjarskem odboru Glavne združne zveze sem postal član. Tega je vodil priljubljeni profesor dr. France Adamič. Tako sva navezala stike, da še danes sodelujeva. Posebno, ko sem pisal o hranilništvu v Sloveniji za Zbornik o zgodovini evropskih hranilnic, sem se nanj pogosto obračal, saj je v združništvu izredno podkovan. Ogromno je pisal o združnih oblikah delovanja v kmetijstvu. Z velikim spoštovanjem ga kdaj pa kdaj obiščem v Ljubljani, žal pa sedaj ne vozim več rad, zato so moji obiski Ljubljane bolj redki.

Sicer pa sem imel srečo s svojimi poznanstvi. To že lahko trdim, saj mi ni nikoli manjkalo ljudi ob sebi, ki so od mene veliko več znali, in sem se tako lahko marsičesa naučil. K temu sem se nagibal kar vse življenje. Mati mi je nekoč, ko sem nekaj negotoval, češ da nas učitelj ne razume, zadržala preprosto resnico, ki sem si jo za vedno zapomnil – da je treba izkoristiti vsako priložnost, da se v življenju kaj novega naučiš. Kajti več ko znaš, več veljaš, je dejala. Pa še nekaj. Ni sramotno vprašati, če česa ne razumeš ali ne znaš. Hitro je bilo mojega tarnjanja konec!

Kdor hodi po poti življenja z odprtimi očmi in prisluhne modrim, blago misli, preudarno deluje, lažje živi. To trdim iz lastnih izkušenj.

ZADRUŽNA ZVEZA POVSOD...

Huda pozeba vinogradov

Bilo je leta 1953, ko je pozeba domala uničila vinograde v Obsotelju in še marsikje drugje. Pozebe v maju so še kako nevarne, saj je tedaj trta že v cvetju in je toliko bolj ranljiva. Moral sem med vinogradnike v Virštanj. Treba je bilo ukrepati, saj je bila nevarnost, da bodo trte za nekaj let poškodovane.

Že ob osmih zjutraj smo se zbrali pred Banovino; tako rečejo domačini nekdanji banovinski trsnici v Virštanju. Prišlo je od blizu in daleč veliko vinogradnikov, ki so pričakovali od nas pomoči.

Še na večer predtem sem klical v Maribor znanega vinogradniškega strokovnjaka Matejkoviča in ga prosil za nasvet. Poznala sva se, ker sva nekatere matičnjake tedanjega celjskega okraja skupaj nadzirala. Svetoval mi je, da vinograde temeljito pognojimo s hitro delujočimi gnojili, da bodo speča očesa odgnala in bo vsaj osnova za rez v prihodnjem letu. Seveda smo se v tem smislu tudi dogovorili z vinogradniki, jaz pa sem obljubil pomoč okraja pri nabavi umetnega gnoja. Res smo iz sklada za kmetijstvo nabavili večje količine ustreznih umetnih gnojil.

Bilo je prvič, da sem videl podobno naravno katastrofo! Bil sem zelo prizadet in občudoval sem umirjenost kmetov. Ko sem o tem razmišljal, sem domneval, da je človek na kmetih vaje vsega zla, bodisi da v njih še tiči sled podložništva in da sprejemajo tudi udar narave kot nekaj povsem umevnega ali pa da so vdani v usodo. Vsekakor moram reči, da sem prvič čutil kmečko dušo prav ob sebi. Občudoval sem jih, te prizadete vinogradnike tam na meji s Hrvaško.

Še bolj sem se začudil, ko je njihov najbolj ugledni sotrpin, Drobnič iz Virštanja, po končanem srečanju povabil vse navzoče v vaško gostilno. Mislil sem si, da bo to prava sedmina glede na porazno naravno nesrečo. Pa ni bilo tako! Čudovito notranjo moč ima ta naš narod, ko ga tepe usoda. Kmalu je namreč zadonela pesem, ki ni bila posledica pitja vina, bolj je želela biti odraz notranje bolečine... S pesmijo so potožili svoje skrbi, bi rekel sedaj po tolikih letih. Ne bom nikdar pozabil, da je pričel Peter Tiselj iz Polja ob Sotli peti: »Ko pride grenka smrt, moj hramček bo zaprt, bo glažek prazen stal, jaz bom

Posnetek uslužbencev Zadrúžne zveze v Celju, zbranih leta 1953 v Imenem ob svečani otvoritvi elektrifikacije Obsotelja. Z leve: Zlatko Jeriček, predsednik OZZ Franjo Lubej, Sandi Videčnik, mestinjski gostilničar Smeh, neznan, Jože Štruc, neznan in Steblovnik, direktor trgovskega podjetja OZZ Celje.

pa v grobu spal...« Temu so sledile Slomškove o vinu in trti, čutil sem, da pojo svojevrstno, pa zelo zbrano molitev...

Nikoli ne bom pozabil tega doživetja. Na naše vinogradnike pa sem se še bolj navezal, saj so bili dejansko drugačni od drugih kmetov. Spet sem ugotovil podobnost z vinogradniki drugih dežel. Ne vem, ali je temu krivo vino, ki skriva v sebi, kot je vedno dejal ing. Zupanič, najlepšo poezijo in hkrati skrivnost sonca, ali postane človek ob negovanju trsja drugačen, bolj povezan s skrivnostjo narave.

Hanomaks

Seveda se v tako pestrem sestavu dejavnosti in ljudi, kot je bila Okrajna zadrúžna zveza, najdejo zanimive posebnosti. Gradbeno podjetje je v okviru zveze vodil Maks Štern. Sploh ne vem, kaj je bil po poklicu, tedaj to ni bilo pomembno, bolj so gledali na to, da je podjetje delovalo. Na Šterna me spominjajo številni dogodki. Ker je imel službeni avto Hannomag, so mu enostavno rekli Hanomaks. Tisti njegov avto je bil nekaj posebnega, baje je ostal od nemškega plena. Dolgo so ga popravljali, da je končno deloval. Po obliki je spominjal na zaboj, ki se je premikal. Namesto pokrova za

bencinski tank je imel kar lesen čep iz lipovega lesa. Šofer je bil njemu podoben, bolj kot ne zanikrn in svojeglav človek. Kadar sta se z direktorjem vozila, ponavadi sta bila s šoferjem skregana, je Štern molčal in le z roko nakazoval smer, da je šofer vedel kam. Ko pa je šofer prepozno zaznal direktorjev namig, je v kabini zagrmelo od kletvic in plohe besed.

Gradbeno podjetje je zaposlovalo kar dosti gradbenih delavcev, večji del jih je prihajal iz Medjimurja. Bili so pridni ljudje, domala vsi pa glasbeno *navdahnjeni*. Direktor se je tako spomnil, da bi kazalo ustanoviti pihalni orkester, ki bi nosil ime podjetja. *Možakarji* so imeli glasbila doma, nekaj starih so še dokupili in skupina osemnajst godbenikov je v skladišču trgovskega podjetja vadila. Štern je vso zadevo nadzoroval, čeprav je trdil, da ne loči trobente od bobna. Ko so bili sposobni zaigrati nekaj partizanskih koračnic, se je Štern odločil za veliko presenečenje. Mučilo ga je edino to, da godbeniki niso bili enotno oblečeni. Iznajdljiv kot je bil, je sklenil nabaviti vsakemu od njih dežni plašč in gasilske kape, na katere so pritrdili liro. Tako oblečeni so nekega dne krenili proti železniški postaji, se tam na peronu postavili v skupino, kot to velja za pihalne godbe, in čakali na vlak iz Ljubljane. Nihče ni vedel zakaj.

Ko je vlak prisopihal na postajo, so »udarili« koračnico Na juriš, ki jim je še najbolje uspevala. Iz vlaka je izstopil predsednik Lubej, ves presenečen gledal v godbenike in poslušal igranje. K njemu je nato stopil Štern in mu sporočil, da ga pozdravlja nova godba Gradbenega podjetja OZZ Celje. Seveda je bila to prava »šokterapija« celo za vsega navajenega Franja Lubeja. Pa še malo nerodno mu je postalo, ker se je nabralo veliko zijal in so spraševali, kateri od politikov se je neki pripeljal, da ga čaka pihalna godba. Kar nahoito se je umaknil s postaje in krenil v pisarno. Toda jezo je dobro prespal. Naslednjega dne ni, kot je prvotno hotel, Šterna ozmerjal, pač pa je celo obljubil pomoč pri oblekah za godbo, ki pa ni dolgo delovala. Igrali so v glavnem sezonski delavci, ki so pogosto odhajali domov, zato sestav ni bil vedno popoln.

Maks Štern je bil nekak »direktor za vse primere,« bi danes rekli. Ko je OZZ v kašči gradu Podčetrtek uredila kurjo farmo kot vzorčno podjetje, je bil Maks prvi direktor. Pozneje je prevzel celjsko mlekarno in vmes težko mehanizacijo za pripravo vinogradniških površin.

Če bi hotel Maksa Šterna opisati kot človeka, moram reči, da je bil srčno dober, mrkega izgleda, nikoli smejočega se obraza in vedno se mu je mudilo... To so pač bili časi, ko je marsikateri marljiv človek zlezal po lestvici navzgor, zato je včasih tudi kje kaj zaškripalo, toda res je tudi, da zahteve niso bile velike.

Kmetijsko-nadaljevalne šole

Nekoč so po naši deželi krožili potujoči kmetijski učitelji. To je bilo potrebno še prav posebno v času, ko je trtna uš množično uničevala naše vinograde. Tedaj je oblast na pobudo nadvojvode Janeza poskrbela za tovrstno poučevanje naših kmetov.

Tudi po letu 1955 so nastajale po Sloveniji kmetijsko-nadaljevalne šole. Te naj bi izobraževale predvsem kmečko mladino. To je bil pouk v zimskem času in na temelju prostovoljnega vključevanja. V celjskem okraju je za šole skrbela združna zveza. V dveh mesecih smo imeli vsak teden po dva popoldneva pouk. Odziv s strani kmetov je bil velik, večji, kot so politiki predvidevali. To je bil dejansko prvi znanilec boljših časov za naše kmete, saj je oblast prvič pokazala, da ji gre za napredek kmetijstva.

Moja naloga je bila na šolah predavati kletarstvo in vinogradništvo. Rad sem hodil med mlade ljudi, ki so nas sprva gledali malo zmedeno, saj je doslej z oblastnih organov prihajalo le slabo, davki in obveznosti. Toda kmalu smo se med seboj dobro razumeli in odlično sodelovali. Spomnim se, da je bila nekoč huda zima in visok sneg, ko sem moral v šolo v Pristavo. Mislil sem, da bom tako kmalu na poti domov, saj je bil sneg v hribih kar visok. Domneval sem, da bo udeležba slaba, pa ni bila, domala vsi so prišli, nekateri kar grdo mokri in prezebli. In spet doživetje: k meni je pristopila deklica s Tinjskega in mi predala steklenico žganja z besedami: »Mati so rekli, da Vam bo na poti domov prav prišel,« namreč *šnops*, kot so domačini rekli žganju.

Kmalu je bila pomlad in naših srečanj je bilo konec. Kar žal mi je bilo, saj je bilo v šoli zelo prijetno. Ko sem po tridesetih letih prišel v Podčetrtek na obletnico svojega prijatelja Renierja, so me trije, že sivolasi *možakarji*, prišli pozdravit z besedami zahvale za tista

Predstavitev kmetijske mehanizacije v Celju leta 1954. Slika je bila posneta ob tekmovanju traktoristov v Medlogu. Sedijo z leve: Videčnik, Leskovšek, Dolfe Cizej in Grabner.

srečanja v zimski šoli. Dobro mi je delo, saj je to bilo že po osamosvojitvi, ko le neradi govorijo o kakšni dobri stvari iz tistih davnih časov »enoumja«. Pa spet, kot pravi naša modrost, čez sedem let vse prav pride.

Tudi sicer smo imeli pogosta predavanja med kmeti. Moja so bila v vinorodnih krajih, kjer so ljudje še posebej zanimivi s svojimi iskrivimi dovtipi. Tudi okrajna strokovna zborovanja so bila dobro obiskana. Ljudje so kazali zanimanje za strokovno usposabljanje in tudi na ta način se je med nami, predstavniki združne zveze in kmeti, poglobljal dober odnos in nastajalo vse boljše sodelovanje. Spominjam se, kako so bila takšna srečanja zanimiva, ne le po strokovni plati, tudi po človeški. Ta slednja je bila za moj okus še najpomembnejša.

Seveda so pomenile našete naloge za nas dodatne napore, toda kdo je tiste čase govoril o naporih ali težavah pri premagovanju opravljanja svojega dela? Zame je bilo vse to velika življenjska izkušnja. Spoznaval sem naše kmete, njih tegobe in veselje, navade, šegavost in žalost. Naj povem, da sem jih globoko spoštoval in cenil, še več, rad sem šel mednje in bil z njimi v vsem: v dobrem in slabem.

Tiste prve čase smo se prevažali med kraji kar na blatnikih traktorja. Tudi pozimi, ko je bilo mrzlo, da je brilo skozi polhovko! Nekoč mi je Renier sporočil, da bi želeli imeti vinogradniki v Podčetrtku in Polju ob Sotli razgovor o obnovi vinogradov. Z avtobusom sem prispel v Podčetrtek, tam pa me je že čakal prizadevni upravnik zadruga, Franci Renier. Seveda sem moral priti dan prej, ker so bile zveze slabe. Ko sem ga vprašal, kje bom spal, mi je odgovoril, da bom to noč graščak. Vedel sem, da je šaljivec, in si nisem belil glave s tem. Po večerji me je res peljal v grad, ki je bil popolnoma prazen, in mi v prvem nadstropju odkazal posteljo v velikanski sobi, povsem prazni. Noč je bila dolga in mrzla, vse po gradu je škripalo, polkna so udarjala, saj je bila stavba že načeta. Zjutraj sem bil seveda utrujen, pa vendar dobre volje, ko se je prikazal Franci in me povabil na zajtrk. Tudi taka dogajanja so sodila v moj vsakdan.

Kmalu smo dobili na celjsko združno zvezo službeni avto, neke vrste dostavni voz. Sedeža sta bila le spredaj v vozniški kabini, zadaj pa je bil prostor za tovor. Šoferji, tako na okraju kot pri nas, so bili posebne vrste burkeži. Poznali so seveda vse ceste in kolovoze, pa tudi vse možnosti dobiti kaj za pod zob. Tedaj namreč še ni bilo gostiln, ki bi bile dobro založene in bi imele dobro kuhinjo.

Vse voznje je odobral tajnik zveze. Ko pa so bili občni zbori zadrug, so priskočili na pomoč avtomobili vseh podjetij Okrajne združne zveze. Občni zbori so bili hkrati tudi neke vrste skromne veselice. Vedno je bilo na tak dan veselo in sproščeno.

Pa še ena dogodivščina! Nekega hudo mrzlega dne sem bil v zimski šoli v Zibiki pod Tinskim. V Pristavi pa je predaval moj kolega Jugovič. Najin šofer se je med najinim zadržanjem v šoli hodil gret v neko hišo, baje je tam bilo tudi čedno dekle. Vem, da je tisti dan brilo, da je že pot od avtomobila do šole pomenila preizkus toplih oblačil. V Zibiki je bil tedaj zelo prijazen nadučitelj, kjer sem čakal po predavanju, toda šoferja ni bilo. Že se je mračilo, pa sem »vzel pot pod noge« in krenil uro daleč v Pristavo, misleč,

da se je z avtomobilom kaj zapletlo. Imeli smo pač avtomobile, ki so že odslužili med vojno v nemških armadah. Brilo je, da ne morem tega nazorno opisati, jaz pa sem »požiral« snežno pot, da bi čimprej prišel do šole v Pristavi. Ko sem prispel, sem se najprej ogrel v ravnateljevi kuhinji, spil topel čaj in šele tedaj spoznal, da šoferja tudi tam ni bilo. Jugovič je mislil, da sva se kje zadržala, in je že postajal nestrpen. Potem sva bila oba v skrbeh. Zunaj je bila trda tema, ko sem predlagal, da greva do Mestinja peš (spet uro hoje), tam pa bi ujela zadnji vlak za Celje. No, da skrajšam pripoved: v Celje sva prispela šele zjutraj naslednjega dne, vsa prezebla in jezna. Zjutraj sva javila upravi naše zveze, da je šofer izginil neznano kam, in v tem se je pojavil; ves *zgrivan* je priznal, da je pri nekem dekletu na »toplem« zaspal. Žal mi ga je bilo, kajti odpustili so ga na zelo kratek način. Pozneje smo se videvali, ko je vozil avtobus. Vedno smo se nasmejali ob spominu na tisti dan na Kozjanskem.

Revščina na Kozjanskem

V Obsotelju in osrčju Kozjanskega je bilo dosti vinogradniških površin, kar veliko ljudi je od te kmetijske dejavnosti živelo. Ponekod zelo revno, seveda niso imeli denarja za nove vinograde, ki bi jim lahko prinesli boljši kos kruha. Na svojih pohodih po teh območjih sem videl ogromno revščine.

Nekoč sem bil v Dobrini, to je zaselek nad Loko pri Žusmu. Ker smo imeli tiste čase sestanke z ljudmi v glavnem v šolah, saj združnih domov ni bilo povsod, sem se najprej zglasil v šoli. Spominjam se, da je bilo strupeno mrzlo, celo v vojaški bundi in s polhovko na glavi sem bil ves premražen, ko sem stopil v veliko poslopje. Na tihem sem si predstavljal, kako se bom v kateri od sob malo pogrel. Toda v zgradbi je bilo le malo toplotne razlike; okna so bila le enojna in so se slabo zapirala. Učilnice so imele sicer peči, toda veliko premajhne za prostornino, zato so se otroci namestili okoli peči in se stalno menjavali, da so tako bili enakomerno deležni blage toplote. Obupno je bilo gledati te obrazke, ki so radovedno opazovali, kaj se bo zgodilo ob mojem obisku. Upraviteljica mi je pojasnila, da je bila šola med vojno pogorela, po vojni pa so jo le za silo in po domače obnovili. Po vodo so hodili v vodnjak za šolo, stranišča so bila skrajno zanemarjena, skratka, nisem mogel verjeti svojim očem. Dogovoril sem se za sestanek v nedeljo, ki je sledila. Žalosten sem gledal nazaj na veliko zgradbo, toda skrajno neprimerno za pouk in bivanje otrok, ki so prihajali pogosto v šolo v gumijastih škorenjčkih in brez nogavic, le časopisni papir so imeli ovit okoli stopal. V tistih krajih prva povojna leta pač ni bilo drugega kot revščina. Še danes čutim v sebi gnev ob misli, da je kaj takega sploh bilo mogoče v naši domovini.

Spotoma sem se oglasil pri kmetu, ki je bil združni predsednik. Bila je majhna domačija, že na zunaj se je videlo, da tu Bog ni delil dobrin z veliko zajemalko. Vstopil sem v črno kuhinjo z odprtim ognjiščem. Kadilo se je, da sem komaj videl žensko za lonci. Slika izpred kakih sto let! Toda nenadoma je zajokalo malo bitje tam nekje v dimu.

Ozrl sem se in videl dojenčka v slabo postlani škatli od margarine. Namesto blazine so bile v njej ženske obleke in še neke cunje, da mu je bilo mehko, pokrit pa je bil z odejo nedoločene barve. V »hiši« (dnevni sobi) sem se lahko prepričal, da nisem bil v domu zanikrnih ljudi, le revni so bili, sem ugotovil. Vse je bilo čisto, vendar do kraja skromno. Gospodar mi je razlagal, kako so med vojno Nemci požigali domove, da bi onemogočili borcem bivanje. Najhuje je bilo za časa bojev s XIV. divizijo, ki se je preko teh krajev prebijala v osrčje Štajerske. Ljudje so hudo trpeli, saj je to bilo sredi najhujše zime, ko se niso imeli kam podati na toplo ali pod streho. Mož je bil razgledan, in dogovorila sva se o vsebini sestanka ter o tem, kaj je v kmetijstvu tega predela še posebno aktualno. Pripovedoval mi je, kako so med obvezno oddajo grdo delali z njimi, kako so ljudje hodili delat, da bi kupili krompir za oddajo...

Vse to, kar sem tistega dne videl, me je do konca prizadelo. Bil sem žalosten, obupan in nenchno sem mislil, kako bi se dalo ljudem pomagati. In sem se odločil! Naslednji dan smo imeli na okraju sestanek s sekretarjem KP Francem Simoničem. Šlo je za ukrepe, ki naj bi malo izboljšali stanje v vinogradniških okoliših. Na koncu je sekretar vedno vprašal, če ima še kdo kaj povedati. Ker sem ga poznal kot humanega človeka, sem mu pripovedoval o dožitju prejšnjega dne v Dobrini. Še danes ga vidim, kako je postal ves rdeč v obraz od jeze in kratkomalo je rekel, da bi si rad ta kraj ogledal že kar naslednji dan. Ne vem, ali je mislil, da pretiravam, ali pa so mu šle moje besede tako do živega. Slej ko prej bi rekel, da je bilo to slednje vzrok za tako hitro odločitev.

Tokrat sem se lahko peljal s sekretarjem (avto je bil last komiteja) od Šentjurja proti Loki pri Žusmu, sicer smo hodili kar peš od najbližje železniške ali avtobusne postaje. Snega je bilo še kar precej in avto je sopihal, pa vendar smo prispeli v Loko, odkoder smo potem šli peš do dobrinske šole. Vse je bilo tako, kot sem pripovedoval. Sekretar je hotel še h kmetu, o katerem sem govoril; tam se ni od mojega zadnjega obiska nič spremenilo. Vso pot nazaj v Celje je sekretar molčal, čeprav je bil sicer prijeten sogovornik.

Baje je potem sklical odgovorne ljudi z okraja in jih grdo okaral, kaj delajo, ki sedijo na toplem in ugodno preživljajo dneve, da ne vidijo, kaj se dogaja le kakih 30 km od njih. Hudo je moralo biti, ker me potem nihče od načelnikov v »veliki hiši« dolgo ni pogledal, kaj šele ogovoril. Pa saj sem povedal le resnico!

Za nove vinograde

Okrajna zadružna zveza je kljub nasprotovanju Ljubljane namenjala obnovi vinogradov veliko skrb in iskala možnosti za strokovno *sprovajanje* teh težkih del. Na Virštanju, ki leži sredi obsoteljskih vinogradov, je uredila pospeševalno postajo za vinogradništvo, ki sem jo vodil. Uredili smo matičnjake, ki so ostali še iz časov, ko je Dravska banovina imela tod trsnico. Posadili smo klonalno trsje za sorte, ki smo jih nameravali širiti, in poskrbeli za sodobne podlage (ameriške trte). Res je bilo vse to zasluga predsednika OZZ Franja Lubeja, ki je imel trden hrbet in se ni dosti upogibal pod težo ljubljanskih navodil.

Ob otvoritvi prve sadjarske razstave po drugi svetovni vojni v Celju leta 1953. Na sliki so člani pripravljalnega odbora in nekateri gostje. Z leve spredaj: Tone Jenšterle, Peter Hlastec, Franjo Novak, Fanika Jugovič, Sandi Videčnik, Dolfe Tavčar, Franc Korber, Stanko Matekovič, znani vinogradniški genetik iz Maribora in drugi. Razstava je bila v Celjskem domu.

Nad Banovino so ležali lepi vinogradi, ki so bili nekoč v lasti pavlincev iz Olimja. Lotili smo se obnove kakih dveh hektarjev v najboljši legi. Mariborski vinarski inštitut je svetoval, da posadimo trte muškarnega silvanca. Tedaj naše trsnice še niso pripravljale trsja po predpisanem trsnem izboru, zato smo se obrnili na kolege na Primorskem, da bi trsje uvozili iz Italije. Ni bilo lahko v tistih časih kaj takega doseči, toda žalski hmelj nam je to omogočil. Z devizami od zelenega zlata smo sklenili posel z neko trsnico v okolici Vidma.

Cepljenke, kot se imenuje sadilni material v vinogradništvu, so v sadilnem obdobju težko ločljive po sortah. Zato smo zahtevali od Italijanov vse potrebne listine o izvoru in sortni čistosti. Uvoz je stekel brez posebnih težav in kmalu smo imeli vse trsje v Virštanju, kjer tedaj še ni bilo niti ceste, še manj pa elektrike. Naš namen je bil spodbuditi vinogradnike k obnovi nasadov, zato smo nameravali poskrbeti za sortni sadilni material v osrčju vinogradniškega območja.

Lotili smo se ogromnega zemljišča, ki smo ga tudi zaradi demonstracije strojno pripravili. Rigolanje je potekalo s težkimi goseničarji. Ljudje so opazovali od daleč in dvomili, da bo stroj nadomestil roko. Ko pa smo pričeli s sajenjem, so prihajali bliže in se prepričali o dobro pripravljeni zemlji za mlado trsje.

Uredili smo ugleden žični nasad, kar je bilo novo za tamkajšnje prilike. Naslednje leto sem s skrbjo ogledoval trsje, ki je sicer dobro uspevalo, le sorta se mi je zdela

sumljiva. Tretje leto, ko je že rodilo, sem bil prepričan, da to ni muškadni silvanec, ampak nekaj drugega, meni nepoznana sorta. Poklical sem v Maribor Matekoviča, ki je vseskozi sodeloval, in mu izrazil svojo bojazen. Kar kmalu je prišel in potrdil moj sum. Šlo je za sorto tokaj, ki je zelo razširjena v videmski pokrajini. Torej so nas Italijani *nasejmarili!* Kaj je pomagalo sedaj dokazovanje, ko je bila trta že tretje leto v zemlji! Tudi če bi iztožili odškodnino, bi ne mogli kaj bistvenega spremeniti ob dejstvu, da je vinograd drugačne sorte od zelene in načrtovane. Da se strokovnjaki ne bi norčevali iz nas, smo bolj molčali o dogodku, pa vendar se je razvedelo. Po svoje je bilo kar dobro, saj so se poslej naročniki izogibali trsnic v Italiji. Seveda pa je takšna goljufija vplivala na naše načrte.

Vino iz vinograda na Graščinskem, kot smo ga imenovali, je bilo kljub temu dobro. Tudi obiskovalci iz raznih oblastnih in drugih uradov so ga radi pili. To pa je bilo lahko nam le v tiho uteho.

Žal pa so kmalu Virštanj prevzeli ljudje, ki jim ni bilo mar strokovno delo in so marsikaj uničili, postopno pa tudi vse matičnjake in sortne nasade za razmnoževanje novih cepljenk.

Združevanje zemljišč v Virštanju

Načrti za obnovo vinogradov v obsoteljskem vinorodnem okolišu so bili gotovi. Seveda pa je bilo potrebno združevati zemljišča, da bi zagotovili smotrno obdelavo po

Upravni odbor Okrajne zadrušne zveze Celje in uslužbenci, slikani leta 1954 v Virštanju, kjer je tedaj bilo posestvo zveze.

Kmetje-tečajniki v Virštanju leta 1953

načelih sodobne agrotehnikе. Pri tem delu smo naleteli na primere, ko je bilo treba ljudi z majhnih površin včasih tudi preseliti na nove parcele. To pa ni bilo lahko, saj so ljudje raje trpeli revščino, kot pa da bi se umaknili z rodne grude. Toda oblasti se

zoperstavlјati ni bilo niti priporočljivo, še manj pa mogoče. Hočem le povedati, da smo morali marsikdaj seči po zakonsko predpisanih ukrepih, da bi pridobili velike površine. Tam so bile najboljše vinogradniške lege in so obetale ob strokovni obnovi prvovrstna vina, ki bi jih tudi trg dobro sprejel. Naše namere so bile iskrene in z vso vnemo smo ljudi prepričevali, da gre tudi za njihov boljši kruh.

Predavanja o vinogradništvu za mladino so bila prijetno doživetje. Prizor je iz Virštanja, ko so leta 1954 mladi spoznavali skrivnost mikroskopa.

***Predavanje o vinogradništvu, ki ga je pripravila OZZ leta 1953 pri sv.
Roku nad Šmarjem pri Jelšah.***

Sredi celotne površine je bilo kar nekaj družbenih vinogradov, ki so bili temelj načrta bodočega vinogorja. Tako so tako imenovani Petričkovi vinogradi dokazovali kakovost pridelka na teh površinah. Bili so že pred zadnjo vojno sortno čisto posajeni. Posebno zeleni silvanec je dajal odlično vino, pa tudi renski rizling iz teh vinogradov je bil odličen. Poleg tega je na hribu nad površinami stala kar lepa zgradba. Okoli teh vinogradov naj bi torej nastali sodobni, sortno čisti nasadi. Tako smo tedaj želeli.

Minila so leta, ko sem po naključju slišal za nove »prijeme« v Virštanju! Vse z muko arondirane površine so postale predmet kupčije in ne obnove. Seveda me je to zelo prizadelo, saj sem imel še v spominu marsikatero težavo ob pridobivanju zemljišč in nenazadnje trpljenje ljudi, ki so se s te zemlje umikali. Pozanimal sem se v Šmarju, kaj je v govoricah res in kaj pretirano. Žal je bila resnica še hujša, kot sem prvotno mislil. Enostavno mi je prekipelo in pisal sem tedanjim kmetijskim oblastem in tudi funkcionarju, ki je nekoč služboval v teh krajih in sodeloval pri združevanju zemljišč za bodočo »strokovno« obnovo vinogradov v dobro prebivalcev tega vinorodnega okoliša. Pričakoval sem vsaj odgovor, če že ne ukrepanje. Zaman je bilo moje upanje; ni bilo niti odgovora niti se ni kaj ukrenilo, da bi preprečili razdelitev združenih zemljišč in rabo teh površin v stavbne namene.

Še danes se sprašujem, kdo vse nas je zlorabil za umazana dela in povzročal bol pridnim ljudem, ki so stoletja živeli na tisti trdi vinogradniški zemlji. Po pravici povedano, nikoli ne bom prebolel zahrbtnosti, ki smo ji bili izpostavljeni v znamenju napredka v kmetijstvu.

Kmetijsko-nadaljevalne šole v celjskem okraju je vodila OZZ Celje. Slika je iz leta 1954 v Vojniku.

Spomnjam se besed virštanjskega vinogradnika Drobniča, ko mi je nekoč ob moji vneni za nove načrte dejal: »Sandi, zemlja, ki jo sedaj jemljete, ne bo prinesla sreče!«

V Imenem smo nameravali zgraditi sodobno zadružno klet, ki bi predelovala grozdje in negovala sortna vina. Imela naj bi zmogljivost 120 vagonov. Ta načrt je »padel« v vodo, ker je tedanji vsemogočni minister za težko industrijo preprečil garancijo celjskega okraja, ki ga je Poljobanka v Beogradu zahtevala za posojilo. Slednje je bilo že zagotovljeno, ker smo se sklicevali na povezavo s hrvaškim Zagorjem, saj bi tudi tamkajšnji vinogradniki lahko svoje pridelke vnovčili v naši kleti. Sploh je imel celjski okraj tedaj mačehovski odnos do vsega, kar ni bilo hmeljarsko. To smo v naših predelih Šmarskega bridko občutili, pa ne le enkrat! Ponavljam, ves napredek, kar ga je bilo, je bil plod prizadevanj Okrajne zadružne zveze v Celju.

Sedaj stoji spodaj ob železnici v Imenem zadružna klet, toda v veliko skromnejšem obsegu, kot je bila načrtovana tista, ki naj bi stala malo višje nad cesto. Čeprav je od teh dogodkov že tri desetletja, pa me zaplet vendarle boli, saj za Kozjansko pač ni bilo posluha v okraju, ki je plaval v devizah od hmelja.

Ko hodim po Slovenskih goricah in vidim okroglo klet na Kapeli, mi je hudo, ker bi prav ta morala stati v Obsotelju. Ko namreč nismo smeli nadaljevati dela na kleti, so na okraju sklenili celotne načrte za klet in vse od nas narejene predpriprave odstopiti Kapeli. Tako podobno je bilo tudi z združnim mlinom, ki bi moral stati v Mestinju, in nenazadnje z zadružno mlekarno v Šmarju, ki bi jo morali ukiniti prav v času, ko smo si prizadevali

za napredek govedoreje. Če tedaj ne bi bilo poslanke Mice Šlander, bi mlekarno izgubili že leta 1958. Ona je z vso svojo odločnostjo podprla naš boj, temu lahko tako rečem.

Nekoč je bilo leto peronospore, ki lahko vinograde zelo hudo prizadene. Kot nalašč je tovarna Zorka v Šabcu istovčasno krepko dvignila ceno modri galici, ki je potrebna za preprečevanje in uničevanje peronospore, te hude listne bolezni trte. V Celju smo imeli na skladu za kmetijstvo kar dosti denarja. Vedel sem, da je tako, saj sem bil član sveta za ta sklad. S tedanjim županom Šmarja sva se dogovorila, da pojdeva k predsedniku okraja, ki lahko pomaga s tem denarjem ljudem v hudi stiski. Kaj sva dosegla? Nič, dejal je, kaj za hudiča se midva potegujeva za kozjanske "kulake"... Le kako je kaj takega lahko trdil za najrevnejši predel svojega okraja? Odgovor je kratek: ker je skrbel le za ožjo okolico hmeljarskega okoliša, hmelj pa je seveda prinašal devize. Kozjansko pa ni imelo dobrih gozdov, tako ne lesa za izvoz, še manj pa hmelja.

Če bi našteval še druge primere krivic, ki so se dogajale zaostalim predelom, bi potreboval veliko prostora.

Hiša veselja v Kozjem

V Kozjem je bil nekoč okraj in marsikaj se je dogajalo v osrčju Kozjanskega. Tedaj seveda ni bilo avtobusnih zvez iz katerekoli strani. Kraj je bil odrezan od sveta, so pravili tisti, ki so trg poznali že pred drugo svetovno vojno. Znano je bilo, da so se izobraženci, ki so tam službovali (sodniki, odvetniki, notar, zdravnik, učitelji in duhovniki) počutili daleč od vsake kulture in družabnega življenja. To je imelo za posledice, da so mnogi postali pretirani prijatelji vina, ki ga je bilo v teh krajih na pretek. Nekoč mi je o tistih časih pripovedoval celjski državni tožilec dr. Požar, ki je v Kozjem kar nekaj let služboval kot sodnik, in to v času med obema vojnama. S kočijo so se morali voziti do Šentjurja, če so morali v Celje, kjer so bili višji uradi. Potovanje je bilo naporno ne le zaradi slabe in vijugaste hribovske ceste prek Prevorja, vožnja po prašni cesti je tudi dolgo trajala. Pozimi so morali potovati s sanmi. Torej, nič prijazna ni bila taka pot.

Po drugi svetovni vojni je bil v Kozjem še sedež občine, pozneje pa ne več. Toda kraj je premogel zdravnika, zobozdravnika, veterinarja, veliko šolo in župnijo. Tovarne ni bilo nobene, zaledje pa je bilo izključno kmečko. Tam je bila kar močna kmetijska zadruga, kamor smo morali pogosto potovati, saj je sodila v Okrajno zadružno zvezo v Celju. Tako smo spoznavali ljudi in kraje pod Bohorjem.

Ljudje, ki smo jih srečevali, so bili odprti, enostavni in duhoviti, kot so nasploh naši hribovci. V zadrugi je delal tedaj kot upravnik Kolar, majhen, naseden človek, prijaznega obraza in dober kot kruh. Vedel je za vse, kar se je dogajalo v kraju in okolici. Pripovedoval je, da je prišel novi dentist, ki je tako ubog, da premore le delovni plašč, in je zato že v posmeh ljudem v kraju. Res smo ga srečali v gostilni, kamor je hodil na kosilo. Bil je dobrodušen, toda malo lahkoveren *možakar*. Na občini pa je bil uradnik, priimka ne bom izdal, ki si je reveža grdo privoščil. Vso zadevo nam je zaupal in nas

prosil, da potrdimo njegove trditve, če bi nas dentist kaj vprašal, saj smo bili z okraja in naša beseda je veliko pomenila. Zakaj je šlo?

Zvečer so se možje dolgočasili in si pač pripovedovali vse mogoče in nemogoče. Dentist je vlekel na ušesa in sledil pogovoru nekaj domačinov. Ti so pripovedovali, kako namerava okraj za pospeševanje turizma na Kozjanskem urediti na Banovini v Virštanju "hišo veselja". Da bo stvar diskretna, bodo pod vinogradi narejene podzemne garaže, pod Prevorjem pa *tunnel*. Tako bo omogočen dostop tudi zahtevnejšim gostom. Občudovanja vredne so bile podrobnosti načrta, ki so si ga izmislili in z njim seznanili dentista. Menili so, da mora takšna, skoraj zdravstvena ustanova, imeti sanitarno nadzorstvo in sposobnega, medicinsko šolanega človeka. Ponudili so revežu dobro delovno mesto, plačano od države, in seveda veliko bolje od takratnega, ki ni bilo toliko ovrednoteno. Mož je verjel, saj so se sklicevali na pogoste obiske tovarišev z okraja, ki da hodijo v glavnem v Virštanj, kjer se že opravljajo meritve. No, to je imelo za posledico, da nas je nekoč med kosilom dentist ogovoril in po ovinkih vprašal, kako je z gradnjo zabavišča na Banovini. Priznam, da sem molčal kot riba, saj se mi je mož smilil, toda moj kolega Zmago je pritrdil, da se tam pripravlja nekaj, kar sodi v sklop državnih tajnosti. Da mu je znano, da bo razpis mesta sanitarnega nadzornika in da je treba paziti, kdaj bo objavljen. Mož v delovnem plašču je sogovornika kar požiral in vprašal, če bi se morda bilo treba na okraju predstaviti, da bi bila potem vloga uspešna. Zmago mu je odgovoril, da seveda to ni potrebno. Pripomnil pa je še, da tam okoli ni človeka, razen njega (dentista), ki bi imel takšne kvalifikacije, torej je zadeva skoraj gotova.

Hudo mi je bilo pri srcu, ko se je dentist tako zahvaljeval in ponujal Zmagu brezplačne *zoboderske* usluge.

Kolar mi je kasneje pripovedoval, da je dentist na vse načine želel govoriti s predsednikom okraja okoli nastavitve v Virštanju. Da bi preprečili nerodnost, ki bi lahko nastala, če bi mož le šel v Celje in razložil, po kaj je prišel, so mu končno pojasnili, da je vse skupaj le šala. Dolgo ni mogel verjeti, ko pa se je sprijaznil, je kmalu zapustil Kozje. Potegavščina je bila za moj okus pretirana. Morda je tudi kdo izmed prizadetih v Kozjem tako mislil, toda kdo bi si upal skočiti v hrbet vplivnemu uradniku na občini. Končno pa je skoraj neverjetno, da je kdo lahko nasedel takim »pravljicam«.

Kotarski šumar.

V Podčetrtku je bila ugledna kmetijska zadruga, ki jo je uspešno vodil Franci Renier, znani pobudnik za Atomske toplice. Bil je zelo prizadeven za zadrugo in za svoj kraj. Veliko je naredil za svoje okolje, ki je bilo tedaj na robu spomina celjskega okraja. Vsi, ki smo s Francijem imeli kaj opraviti, smo ga cenili in spoštovali. Tedaj še ni bil poročen, imel pa je čedno računovodkinjo Cvetko, ki je kmalu postala njegova žena. Oba sta bila in sta še nadvse dobra človeka.

Tiste čase so tam preko Sotle iskali neko rudo in opravljali raziskave, ki naj bi veliko obetale, kar bi za revno pokrajino hrvaškega Zagorja lahko pomenilo nova delovna mesta. To je bila tedaj glavna naloga raznih forumov. Dela je vodil neki inženir iz Zagreba; nasip ob rovih se je videl tudi na našo stran in veliko se je govorilo, kako bo novi rudnik pomagal tudi našim ljudem najti zaposlitev. Te tedaj ni bilo niti v Zagorju, še manj pa na Kozjanskem. Torej je šlo za vlepomembno zadevo, lahko bi celo rekli za nalogo državnega pomena!

Tako je na rudnik v nastajanju gledal tudi Franci v Podčetrtku. Res se je nekega dne pojavil pri njem kot upravniku zadruga hrvaški inženir in ga vprašal, kje bi lahko našel »kotarskog šumara« (okrajnega gozdarja). Franci je v vsej svoji vnemi seveda preslišal pravilno izgovorjeno vprašanje in menil, da išče inženir okrajnega sekretarja, ki se je pisal Šumrada. Kar videl je že velike stvari, ki se obetajo, če se bodo tako visoki tovariši sestali v njegovi zadrugi. Hitro je telefoniral v Celje na okrajni komite in pojasnil zadevo, da gre za rudnik in hrvaška stran bi se rada nujno pogovarjala z našimi predstavniki, zaželen pa je predvsem tovariš Šumrada. Tajnica na komiteju je sporočila, da sekretarja ne bo dva dni, obljubila pa je prizadevnemu Franciju, da bo obvestila tovariša Lubeja, ki je podpredsednik okraja in hkrati predsednik Okrajne združne zveze, da bo nemudoma odpotoval v Podčetrtek na razgovore.

Ko je glas o tem prišel do Franja Lubeja, je vzel stvar seveda resno in takoj poklical šoferja, da se pripravi za pot na Kozjansko. Cesta je tedaj bila prašna in slaba, pa saj so okrajni avtomobili bili slabih cest dobesedno vajeni. Ker sem imel tudi jaz opraviti v Imenem, mi je naročil predsednik Lubej, da se peljem z njim. Vso pot iz Celja smo govorili o tem, kaj se dogaja v Podčetrtku. Lubej je celo tarnal, da nima dovolj pooblastil, da bi se s Hrvati kaj dogovarjal. Skratka, vse je nekako potekalo v znamenju velikega dogodka.

Ko smo v Podčetrtku zavili k zadrugi, je ves vznemirjen pritekel Franci in pozdravil Lubeja, potem pa je zdrdral, da gre za rudnik onkraj Sotle, ki obeta veliko za prebivalce to- in onstran Sotle. Ni pozabil omeniti, da čaka v pisarni zadruga pomemben mož že celi dve uri, saj toliko je tedaj trajalo, da smo prispeli iz Celja. Jaz sem se želel posloviti in oditi naprej v Imeno, pa me je Lubej zadržal, češ, bolje je, če nas je več, to naredi dober vtis.

Tako sem bil priča dogodku, ki naj bi po Francijevem mnenju odločilno vplival na dogajanje v Obsotelju. V pisarni je res čakal tovariš, ki pa nikakor ni dajal videza kakšnega visokega funkcionarja. Tedaj si dobesedno po videzu zaznal, če je šlo za takega človeka! Lubej se je torej predstavil kot član okrajnega komiteja in podpredsednik celjskega okraja. Oni drugi pa kot inženir iz rudnika v nastajanju. Dejal je Lubeju: »Vi ste dakle kotarski šumar? Nama treba dosta drva za polcove u rudniku, možete li nam uskoro slati veću količinu?« Sledila je specifikacija vrst lesa za opornike in vprašanje, kdaj in kam bi lahko prišli z njihovimi tovornjaki, da bi prepeljali na rudniško območje. Seveda je bilo takoj jasno, da je Franci v svoji preveliki vnemi vse »zamočil« in da je človek s Hrvaške potreboval »šumara« in ne Šumrada, kot se je pisal naš sekretar okrajnega komiteja v

Celju. Stvar se je kaj hitro razčistila, Franci pa je ob vsem spreminjal barve in bil v hudi zadregi. Enostavno ni spravil z jezika kaj pametnega, le jecljal je. Seveda smo vsi dobro vedeli, da si ni hotel privoščiti šale z okrajnim sekretarjem in da je v ihiti napak razumel, koga sploh inženir išče.

Dogodek se je kljub vsemu razvedel in mnogo smeha je bilo na ta račun, saj takole povabiti v Podčetrtek najvišje funkcionarje v okraju že ni bila ravno malenkost, ki vsakemu uspe. Franciju vsekakor je uspelo.

Pa še ena o Franciju...

Podčetrteški prijatelj, to je bil prijatelj v pravem pomenu besede! Bil je že poročen in je stanoval sredi Podčetrтка v velikem stanovanju. Uprava zadruga pa je bila malo višje, v podržavljeni hiši. Tam je bila tudi zdravniška ambulanta, v kateri je kak dan v tednu delal zdravnik iz Kozjega. V hiši je bila tudi zadružna trgovina. Na Francija se večkrat spomnim ob naslednji zgodbi.

Pri Okrajni zadružni zvezi smo dobili nova motorna kolesa Puch 125, da bi lažje obvladovali ogromno območje, ki ga je vključevala zveza; tiste čase kar 125 kmetijskih zadrug. Avtomobili so bili le za najvidnejše predstavnike oblasti vseh vej. Prej smo tudi kdaj krenili na pot kar s kolesi, celo v Logarsko dolino smo potovali na ta način. Saj smo bili mladi ter predani delu in se nismo ustrašili še takih telesnih naporov.

Nekoč sem moral v Polje ob Sotli na sestanek z zadružniki. Ti kraji so bili med vojno zelo pod nemškim udarom, saj so vse prebivalstvo ob Sotli izselili in tja naselili Kočevarje. Ti seveda niso znali obdelovati vinogradov, pa so jih ali opustili ali pa enostavno posekali. Zato smo načrtovali obnovo večjih površin in moje poti so pogosto vodile v te kraje. Sestanki so bili ob nedeljah, le redko med tednom. Če pa je bilo potrebno, smo se sestali tudi kak delavnik, toda le proti večeru, ko je bilo glavno delo na kmetijah opravljeno. Seveda so taki sestanki lahko trajali dolgo v noč, saj je bilo med ljudmi veliko pomislekov, predvsem pa bojazni pred nacionalizacijo površin, ki bi jih obnovili. Ni bilo lahko ljudi prepričevati, ko so dnevno doživljali razna drobna nagajanja. Kmetje ob Sotli so bili nekako drugačni kot na primer tisti v Savinjski. Bolj so nam bili naklonjeni in mi njim.

Ko sem se tistega večera odpravil domov proti Celju, se mi je zdela pot dolga celo večnost. Pred šolo, v kateri smo sestankovali, je bilo kar lepo videti jasno nebo in dokaj svetla noč se je bočila nad nami. Poslovil sem se od upravnika zadruga Žanija Debeljaka in drugih ter krenil z motorjem po cesti proti Sotli. Toda tam se je pojavila tako gosta megla, da sem dobesedno vozil po spominu. Vedel sem, da tako ne bom zmogel do Celja, pa sem sklenil prenočevati pri Franciju v Podčetrtku. Bili smo si blizu in nekako sem bil pri njih kar »doma«. Seveda je Franci bil, čeprav sredi noči, kar zato, da prenočim pri njem. Toda tedaj sta s Cvetko že imela naraščaj, pa še to je bilo, da sta skromno opremila veliko sobo, v kuhinji pa tudi ni bilo ležišča za nočnega gosta, kakršen sem bil jaz. Pa je Franci enostavno odločil, da bom jaz spal na robu, on pa na sredi zakonske postelje.

Takoj sem zaspal. Nenadoma me je zbudil trušč in stokanje. Dojenček v posteljici je milo zajokal. Sploh nisem vedel, kje sem, pa zaslišim Francijev glas: »Sandi, zlezi tja k stikalu za luč in jo prižgi.« Vse v redu, če bi jaz vedel, kje je stikalo. V temi mi je Franci svetoval, kod naj grem, da bom uspel prižgati luč. Seveda sem v zaspanosti treščil v otroško ležišče, kar je imelo za posledico, da je ubogi dojenček še bolj obupno zajokal. Končno mi je uspelo prižgati luč in nudil se je porazen pogled. Zakonska postelja se je v sredi podrla in uklenila oba zakonca. Tako sem ju moral posamič izvleči iz neugodnega položaja. Najprej smo se od srca nasmejali, Cvetka pa se je posvetila otroku, da se je umiril. V kuhinji sva se s Francijem posvetovala, kaj sedaj storiti. Hitro je našel rešitev: pograbil je dva velika lonca in ju potem, ko sva izvlekla posteljna vložka, podložil v sredini in legli smo nazaj. Srečno smo dočakali jutra. Kolikokrat smo se spominjali tega dogodka in se od srca nasmejali! Ne da se z besedami opisati globokega prijateljstva, ki nas je prevzemalo!

Zjutraj zarana sem krenil domov proti Celju in razmišljal, kaj bi bilo, če bi v časih, ko ni bilo javnih prenočišč, ne bilo takih prijateljev, kot je bil Franci iz Podčetrka.

Šmarje pri Jelšah

Kozjansko je torej bilo moje območje dela, bi lahko rekel. Ko so v Šmarju pri Jelšah razmišljali o ustanovitvi Kmetijsko proizvodjalne poslovne zveze, so me poslali tja z nalogo, da organiziram ustanovitev. Dejali so, da bom tam do ustanovitve, potem pa bi se vrnil v Celje. Seveda so to bili časi, ko ni kazalo kaj preveč spraševati okoli dolžnosti... Torej sem se z motornim kolesom odpravil v Šmarje. V nahrbtniku sem nosil pisalni stroj in nekaj papirja, da bi lahko začel s pripravami. Poslovne prostore so določili v gradu Jelšingrad, ki je bil tedaj izpraznjen, prej pa je bil dom počitka okraja Ljubljana. Spominjam se, da so nas skoraj požrle bolhe, toliko jih je bilo v gradu, saj na razkuževanje tedaj ob izselitvi ni nihče mislil. To smo potem morali storiti mi na stroške Okrajne zadružne zveze Celje. V gradu je bilo na desetine sob, mi pa smo se *ugnezdili* v pritličju, kjer je že prej bila uprava doma.

Za vse sem torej bil sam. Župan Šmarij je bil Avgust Anderluh, domačin, zanimiv in dober človek. Vsestransko dejaven, od kulture, do lovstva in Rdečega križa... Ko sem se zglasil pri njem in se mu predstavil, je že vedel za namero iz Celja. Mirno mi je ponudil ves grad v uporabo. To je bilo seveda presenečenje, saj smo potrebovali kvečjemu dva prostora. Opisal sem mu ukrepe, ki se jih nameravam lotiti, in ga vprašal, če ima predlog za direktorja zveze. Zasmel se je in rekel, da so mu iz Celja že sporočili priimek bodočega direktorja - povedal je moj priimek! Tako sem izvedel, da ne bom šel kar kmalu nazaj v Celje. In res, moje delo v Šmarju je trajalo skoraj enajst let.

Ko so se občine Kozje, Rogaška Slatina in Šmarje združile v občino Šmarje pri Jelšah, sem postal nepoklicni podžupan. To je bil začetek mojega političnega delovanja. Nič mi ni odgovarjalo, ker sem nameraval na dodatno šolanje v svoji stroki, saj sem bil že vpisan

na mariborski višji agronomski šoli. Toda z mojim šolanjem ni bilo nič. Ko sem nekoč omenil, da bi rad študij nadaljeval na višji agronomski šoli v Mariboru, so mi dejali, da trenutno to ni »potrebno«, saj so pomembnejše naloge, ki jih imajo v načrtu. Seveda je to bila slaba tolažba, saj so leta minevala, jaz pa sem bil tako željan izobrazbe na višji stopnji. Vendar sem s tem, ko sem stopil v politično življenje, zabredel v druge vode...

V Šmarju pri Jelšah je bilo tedaj nasploh zelo razgibano življenje. Župan Anderluh je bil zelo posrečen človek. Imel je toliko zamisli, da jim kar ni mogel več slediti. Med drugim je načrtoval gledališče na prostem, in to ob gradu Jelšingrad. Res mu je uspelo pripraviti nekaj predstav v prekrasnem okolju, toda kmalu so odnehali, ne vem zakaj. Mislim, da ob tem zasluži Anderluh nekaj več omembe.

Bil je po izgledu nadvse zanimiv človek. Ni dobro, če moški ocenjuje moškega, toda moram reči, da je bil lep moški, ki se je znal oblačiti, za tiste čase kar vpadljivo. Nekoč se je pojavil v skoraj kardinalno rdeči obleki, prek katere je nosil črno ogrinjalo (pelerino). Imel je črno, lepo negovano brado. Bil je odličen igralec. Včasih sem si ga predstavljal, da je celo tedaj igral, ko je vodil seje občinskega odbora. Vse je urejal z lahnim nasmeškom na obrazu, nihče mu ni mogel biti *gorak*. Nadvse je ljubil nastope, predvsem pa je bil prepričan vojak. Vsako leto je pripravil mimohod predvojaške enote, ki je imela vaje za vse pripadnike iz občine prav v Šmarju. Tedaj je stal na podnožju spomenika, mimo pa so korakali mladi vojščaki in za njimi še lovci, saj je bil Anderluh tudi predsednik Lovske družine Šmarje.

Ko smo na naši zvezi dobili vojaški jeep, je vedno želel, da se z njim pripeljeta do spomenika oba poveljnika in mu predasta raport. Ko je potem dobrodušno dovolil, da parada krene, se je začel mimohod. Mi, občinski odborniki, smo stali za njim na *platoju* spomenika. Vedno se je kaj dogajalo v kraju, in to po njegovi zaslugi. Nekoč so ob pustu šeme iz Podčetrтка pripeljale v Šmarje na združnem tovornjaku celo delegacijo, ki je prinesla šmarskemu županu sabljo in mu jo predala na stopnišču pred gostilno Habjan. Tam je pričakal pustni sprevod. V njem so sodelovali tudi Mestinjčani, kjer je s svojo posebnostjo prednjačil njihov *oštir* Smeh. Ko so v slavnostnem nagovoru *pustnjaki* povedali, da pričakujejo od občine elektrifikacijo Obsotelja, je sledila predaja sablje. Naj pojasnim pomen tega orožja za šmarske župane. Ko je Franc Jožef potoval po cesti v Rogaško Slatino, da bi ugotovil, ali je potrebna železniška povezava s Celjem, je na klancu, ki ga domačini imenujejo Halerjev hrib, velel postati, da si je ogledal prekrasen pogled na šmarsko dolino. Pa ga je prisilila voda, da jo je odtočil. Stopil je za Halerjev kozolec in tam v miru opravil to potrebo, pri tem pa pozabil v tla zapičeno sabljo. Haler jo je naslednjega dne prinesel šmarskemu županu, saj je vedel, da se cesarske lastnine ne kaže polastiti. Ko je dunajski dvor dovolil, da sablja ostane v Šmarju, so jo imeli župani obešeno nad pisalno mizo kot svetinjo. Tako se je sablja znašla v šmarski zgodovini. Če gre le za legendo, pa ne vem.

Anderluh je pustni obisk vzel zelo resno, tudi sprejem je odigral prvovrstno. Naslednji dan pa je zbral svoje »podanike«, ki so bili vedno pripravljene na kakšen

podvig. Na tovarnjak so naložili kolut, na katerem je bil navit srobot, in krenili proti Podčetrtku, češ da bodo tam napeljali elektriko. Spotoma so se zglasili v Mestinju v gostilni Smeh. V posebnem avtomobilu je prispela tja tudi okrajna komisija, s katero je bil geometer. Dejali so, da imajo nalog trasirati cesto proti Mestinju. Postavili so teodolit, merilne palice pa jim je premikal Smeh sam, ker se je bal, da bi začrtali cesto tam, kot so jo že pred vojno, namreč prek njegovega gospodarskega poslopja. Tedaj so mu že izplačali odškodnino, vendar je vojna preprečila gradnjo ceste, in zgradba je tako ostala. Seveda so tokrat neusmiljeno merili po sredini velikega poslopja ob cesti. Smeh je bil ves nesrečen, toda oblast je oblast. Ko so pisali zapisnik, je šmarska družčina bila v še gostilni, kot po naključju. Anderluha je zanimalo, kaj dela tu okrajna komisija, da on tega ne ve, pa mu je Smeh potožil, da meri za novo cesto in da je sedaj po njem, saj bo ob gospodarsko poslopje. Vsi Šmarčani so ga hudo pomilovali, ko je zapisnik podpisal. Končno je Anderluh pojasnil Smehu, da mu to vrača za sabljo, potegavščino, ki mu jo je »posodil« v Šmarju. Smeh bi bil pripravljen dati za pijačo, vendar so morali Šmarčani naprej, če so hoteli napeljati elektriko (srobot) v Podčetrtku, da bi končno tudi tam zasvetila luč...

Ta zgodba je še dolgo krožila v krajih od Rogatca do Bistrice ob Sotli.

Iz Celja sem se torej dolgo leta vozil v Šmarje. Nič mi ni bilo žal tega časa, veliko sem se naučil, veliko ljudi spoznal in marsikaj doživel, tudi slabega. Toda moja mladost in vztrajnost sta zmogli vse. Nikakor pa ne smem mimo dobrih ljudi, ki sem jih vseskozi srečeval tam ob Sotli in na Kozjanskem. Z njimi sem prav prijateljeval.

Na Jelšingradu smo leta 1954 pripravili okrajni tečaj za zaščitne referente v sadjarstvu. Vodila sva ga Marta Gosar in jaz (sediva sredi prve vrste).

Obsotelje so Nemci leta 1941 izselili, ljudje so se na domove vrnili šele leta 1945 in našli, kot sem že omenil, prava razdejanja. Pregonstvo je ljudem ob Sotli zapustilo globoke sledi. Bili so zaskrbljeni, kako bodo zmogli v razdejani domovini urediti svoja prej lepa posestva. Ob tem so neradi govorili o časih, ko so v tujini hrepeneli po svojih livadah, vinogradih in domovih. Vse to sem nekako čutil globoko v sebi in se morda prav zaradi tega še najbolj navezal na te ljudi. Zanimivo, iz njihovih ust nisem slišal tožbe nad svojo usodo. Prenašali so preteklo doživetje kot svoj prispevek k svobodi domovine, pokončno in ponosno so nosili svoje gorje, zakopano v spominu.

Dela je bilo tudi za nas veliko, saj so kmetje upravičeno pričakovali vsakršno pomoč. Mi smo, kolikor smo uspeli, posredovali sadilni material, nove cepljenke iz okolice Dramelj in Juršincev. Pomagali smo pri načrtovanju novih vinogradov in sodobnejši posaditvi trt. Ljudje so v nas videli resnične prijatelje, čeprav nam povsem še niso zaupali; tako sem včasih razmišljal, ko sem jim prisluhnil. Še vedno jih je skrbelo nacionalizacija, ki je lebdela na njimi kot večni strah. Tedaj pa so že minili časi, ko smo govorili o vsemogočnih ruskih izkušnjah in hvalili kolhoze. Seveda so se med ljudmi tudi našli nergači, ki so trosili nezadovoljstvo in vse kritizirali. Toda večina jih je mislila s svojo glavo in nam sledila. Tako smo tam navezali najboljše stike med kmeti in splošno kmetijsko zadrugo. K temu so tudi veliko pripomogli dobri upravniki zadrug, domačini, ki so bili delu zelo predani. Kakršnekoli prisile nad kmeti od leta 1956 ni bilo več, to želim posebej poudariti.

Spominjam se odličnega vinogradnika iz Virštanja, Vinka Drobniča, ki sem ga že omenil. Nekoč je imel najuglednejše vinograde v tem vinogorju. Doma je bil z Dolenjske in se je v te kraje priženil. Moder mož je bil in napreden v svojih zamislih. Dobro je z nami sodeloval in bil član našega okrajnega vinogradniškega odbora pri združni zvezi. Kadar smo imeli sejo, *jo je primahal* s svojim nahrbtnikom, iz katerega je smeje se potegnil steklenico žganega in še kakšno kračo. To je seveda sprostito vzdušje, ki je bilo včasih kar napeto. Vse pač ni potekalo, kot bi mi želeli, ker so politiki marsikdaj potegnili črto čez kakšne naše sklepe.

Drugi tak vinogradnik je bil iz okolice Polja ob Sotli, Peter Tiselj. Tudi po zunanosti lep človek, vedno negovan, pa vendarle po duši pravi kmet. Pošten in iskren. Nosil je »feldvebelske« brke, dolge in na konceh zavite navzgor v ostre konice. K njemu sem hodil, kot da grem h prijateljem, in Peter je to gotovo bil. Ko smo nekoč imeli v Bučah občni zbor zadruge, smo potem v šoli nekoliko posedeli. Tudi to je bila prilika, da smo pokramljali z združnimi odborniki, saj v množici ni bilo mogoče govoriti o podrobnostih. Sedeli smo v kuhinji ravnatelja šole in po stari navadi je Peter Tiselj prinesel pečeno kokoš, drugi pa pletenke, polne dobrega vina. Jezik se je kmalu razvezal in to dokaj sproščeno, svobodno... Sredi gromkega smeha mi v napitnici reče Peter: »Sandi, *fejst* fant si, kot takega bi te dali v oltar, kot predstavnika politike pa na vejo.« Jaz sem se nasmehnil ob tej želji in rekel: »Peter, potem bi pa ta veja morala biti že močna, da bi me zdržala.« Vsi so se bučno smejali in konec je bilo govora o tem. Seveda

Udeleženci kmetijsko-nadaljevalne šole v Pristavi pri Mestinju

sem hip zatem vse skupaj pozabil, saj mi je bilo jasno, kaj je Peter želel povedati. Vsekakor pa nič slabega. Malo smo še posedeli in se poslovili pred poldnevom. Mene je pot vodila prek Prevorja v Celje, može pa domov na kmetije.

Vse opisano se je dogajalo v nedeljo. V torek so me iz notranje uprave klicali na razgovor k Zmagu, ki je delal v sestavi državne varnosti. Nič prijeten ni bil tak poziv v tistih časih. Nelagodno sem se odpravil k tovarišu, ki me je najprej »mehčal« s čakanjem - stara policijska navada. Ko me je poklical v sobo, me je nekaj časa motril in premetaval pred seboj ležeče papirje. Tudi to sem razumel kot sredstvo za vzbujanje zaskrbljenosti. Končno je spregovoril in me vprašal, kaj je bilo v nedeljo v Bučah. Sploh nisem vedel, kam hoče s temi vprašanji. Odgovoril sem mu, da smo tam imeli občni zbor zadruga. Da to ve, je dejal, da ga pa bolj zanima, kaj je bilo zatem. Seveda se nisem spomnil dogajanja v ravnateljevi kuhinji. Tedaj pa mi reče resno in očitajoče: »Zakaj nisi prijavil napada na oblast?« Pri najboljši volji nisem vedel, kdo bi bil napadel oblast. Pa mi je Zmago vse natančno prebral iz poročila. Tedaj sem se spomnil na Petra in njegovo šalo. Seveda sem to tako prikazal tudi Zmagu. Toda on je bil neizprosno v tem, da sem kršil dolžnost državnega uslužbenca. Nič ni pomagalo, da sem mu dokazoval, da sem jaz tisti, ki sredi noči hodim po terenu s kakega sestanka in se mi doslej še ni nič zgodilo. Če pa bomo tako postopali, kot želi policija, pa bo z našimi dobrimi odnosi s kmeti konec. Celo glas je povzdignil in grozil, da bom v bodoče v podobnih primerih odgovarjal. Da je »seanse« konec, je nakazal le s tem, da je vstal in odšel brez pozdrava iz sobe...

Ko sem se vrnil iz »spovednice«, sem o vsem poročal predsedniku zveze, Franju Lubeju. Zagotovil mi je, da bo na tedenskem kolegiju predsednika okraja zadevo uredil z

načelnikom notranje uprave. Povsem je razumel položaj med ljudmi in nami ter vedel, da smo na dobri poti, ker nam ljudje že bolj zaupajo. To pa je bilo za razvoj kmetijstva po novih načelih izrednega pomena.

Ko danes razmišljam o teh srečanjih in dogajanjih, vem, da smo si zelo iskreno prizadevali olajšati kmetom tisto slovito »kulaško« vlogo, ki so jim jo pripisovali nerazgledani politiki.

V dobri sredini

Ko sem se nekoliko vživel v Šmarju, sem dodobra spoznal ljudi tistega predela Kozjanskega. Bili so pretežno veseli in duhoviti sogovorniki, vedno pripravljene za dobro družbo. Kako lepe spomine imam nanje!

Nekoč smo imeli opraviti v Sodni vasi, kjer se stekata cesti iz Pristave in Loke pri Žusmu v cesto proti Podčetrtku. Nad vasjo je hrib, na katerem stoji mogočna cerkev svete Eme. Tam okoli smo imeli delo, mislim, da je šlo za neka zemljiška vprašanja, saj je bil z nami tajnik Krajevnega ljudskega odbora iz Pristave, po imenu Skale. Bil je nadvse vesel človek. Tudi sam je imel tam blizu vinograd. Ljudje so ga dobro poznali, a kljub njegovi službi, ki ni bila vedno po volji kmetom, so mu bili naklonjeni.

Tedaj ni bilo gostiln na vsakem koraku, kot sem že omenjal. Imeli smo morda kos kruha v torbici, zraven pa smo spili kakšno kupico vina, ki ga je bilo vedno več kot kruha. So bili pač vinorodni kraji, ljudje pa radodarni, kot je v takih krajih navada. Na hribu smo gledali lepo dolino Sotle in se pomenkovali, kam pojdemo na kupico. Pa se spomni tajnik KLO, da sta v Sodni vasi dve sestri, pravi Gorenjki, odrezavi in skopi. Imeli sta trgovino in nista slabo živeli, tudi po vojni ne. O njima je šel glas, da si raje zvrтата luknjo v koleno, kot da bi kaj ponudili mimoidočemu. O tem sem bil celo jaz seznanjen. Toda naš vodič je vztrajal, da gremo k njima.

Ko pridemo v hišo, je ena od obeh takoj vprašala, kam pojdemo, ne da bi nas morda povabila k mizi. Tajnik pa me je enostavno predstavil kot novega župnika pri sveti Emi in dodal, da smo bili na ogledih fare. Tedaj se je odprlo Gorenjkino srce in veselo nas je povabila k mizi, druga pa je medtem že rezala dobrote in prinesla kruha na mizo. Meni je bilo zelo mučno, saj nisem bil za take podvige, tembolj, če bi stvar prišla v javnost. Pa tudi sicer nisem nikoli zlorabljal zaupanja ljudi. Na vsak način sem želel pomoto pojasniti, toda tajnik Skale je skrbno pazil, da nisem prišel do besede. Ženski sta se veselili, da bo končno spet pri Emi bogoslužje, in mi izkazovali posebno pozornost. Bogato obložena miza nas je zaposlila in tudi jaz sem svojo zadrego nekoliko pozabil.

Ko smo odhajali, sta ženski obljubili, da prideta že naslednjo nedeljo k maši na goro. Seveda sem njuno obljubo preslišal in se vljudno poslovil. Komaj smo bili nekaj korakov od hiše, sem resno opozoril Skaleta, da me je ta dogodek razburil in da mora stvar urediti,

Zanimanje za kmetijske tečaje je bilo sredi petdesetih let veliko. Slika je bila posneta v Polju ob Sotli leta 1956. Z leve sedijo odlični vinogradniki obsoteljskega območja: četrti Peter Tiselj iz Buč, šesti Vinko Drobnič iz Virštanja in sedmi Fran Valenčak iz Kozjega.

kot ve in zna. Smejal se je tako pristrčno, da sem se moral tudi jaz pomiriti. Kot sem pozneje izvedel, je res šel k ženskama in jima priznal, da je bilo vse skupaj le potegavščina. Menda ni bilo lahko, baje pa sta obe zatrdili, da bi si takega župnika, kot bi bil jaz, sveta Ema zaslužila...

Sodelovanje ob Sotli

Kot direktor poslovne zveze in še več, kot podpredsednik občine Šmarje, sem imel pogosto opraviti z »brati« onkraj mejne reke Sotle. Če smo se dobili v okviru okrajev, smo »sejali« v Krapini, če pa smo imeli na ravni občin kaj opraviti, pa v Klanjcu. Predstavniki iz sosednje bratske republike so bili na moč prijazni ljudje, posebno tedaj, ko so kaj potrebovali. Lepega dne se je podrla slabo grajena in še slabše vzdrževana šola blizu našega Rogatca. Seveda, kaj pa sedaj? Gremo k »Slovincima«, in res so prišli. Nič niso bili posebno v skrbeh, če se bomo strinjali z začasno vselitvijo njihovih otrok v našo šolo v Rogatcu, nasprotno, prišli so kar z načrtom selitve in nas takorekoč postavili pred dejstvo. Naši otroci so morali hoditi popoldne v šolo, pa čeprav izpod Donačke gore, torej daleč, da so se vračali po temi domov. Ko je bila njihova šola nared, pa ni bilo plačila stroškov, ki so jih povzročili v naši šoli. Niti se niso kaj posebno

zahvaljevali, to je bilo samoumevno, saj so sicer poklicali Bakarića, ta pa Kardelja, in mi smo bili »na kolenih«.

Tako nekako je bilo, ko so sklenili, da bodo pričeli urejati Sotlo. Ta je tekla divje in je ob večjih vodah povzročala veliko škode; na naši strani vsekakor bolj kot pa na njihovi. Sestanek vodnih gospodarstev Hrvaške in Slovenije je bil v Krapini. Na njem smo sodelovali še predstavniki mejnih občin, z naše strani torej le predstavniki šmarske, saj je naše območje ležalo v celoti ob Sotli. Seja je potekala kot vedno: veliko nakladanja, strokovnih floskul, političnih parol in podobno. Pozno popoldne smo se razšli z obljubo, da nemudoma pristopimo k urejanju bregov. Zato pa je bilo najprej potrebno rušiti vse jezove mlinov ob Sotli. Teh je bilo vzdolž dolge reke kar veliko. Kakšna dva tedna za sestankom smo dobili zapisnik s sklepi. Črno na belem je bilo zapisano, da se morajo jezovi takoj rušiti, medtem pa se naj pripravijo sanacijski načrti za ureditev bregov. Seveda se je spet pokazala stara avstroogrška vzgoja: Slovenci smo se res v kratkem času lotili jezov v veliko negodovanje mlinarjev in žagarjev. Slednji so tako imeli žage zaplombirane, da ne bi na črno žgali. Toda nikogar ni zanimalo vprašanje vodnih pravic teh obrtnikov ali kmetov, kljub temu da je pri tem šlo za stalno pridobljeno pravico, ki jo je priznavala tudi nova Jugoslavija.

Spominjam se, da so bili, ko smo hodili ob bregovih, na hrvaški strani še kar mejniki NDH. Nikomur niso bili napoti. Na naši strani smo poskrbeli, da so lastniki zemljišč ob reki očistili brežine. Veliko delo je bilo to in ljudje so preklinjali novo oblast in še kdo ve koga. Čudno, na hrvaški strani se ni nič dogajalo. Ko smo vprašali v Krapino, kaj to pomeni, smo dobili zavajajoč odgovor, da »se spremaju« za akcijo. Toda nič ni bilo iz tega, naši bregovi so bili očiščeni, jezovi podrti; tako je narasla Sotla grizla naša zemljišča in spet smo ostali z vsemi nejevoljnimi občani sami. Dokler sem bil v teh krajih, Hrvati niso ničesar storili za urejanje struge reke Sotle.

Takih primerov bi lahko naštel še nekaj. Saj so bili tam prek Sotle »fejst« fantje in so nas radi povabili v slovito Vinogoro, kjer se je pilo le iz četrtink in ne iz navadnih kozarcev. Toda mi smo pač jemali stvari resno in dogovorjeno nam je bilo sveto. Kar smešno, ali ne?

Atomske toplice

Blizu Sotle, na hrvaški strani, so imeli majhno mlako, ki so ji ljudje pravili »strupena voda«. Tako so rekli, ker pač nobena žival ni pila te vode. Pozneje je postala »atomska«. Turistično društvo v Podčetrtku si je na vse načine prizadevalo, da bi »mlako« koristno uporabili, saj so se širile govorice, kako voda odpravi razne kožne nadloge. Vse več ljudi je prihajalo in tako je prizadeveni Franc Renier iz Podčetrтка dobesedno oblegal oblasti, da nekaj postorijo, češ da je ta voda bodočnost kraja. Hodil je kot predsednik domačega turističnega društva od vrat do vrat. Žal je marsikje doživljal prezir in posmeh. Na naši občinski skupščini pa smo vendarle prisluhnili človeku, ki si je domala izrabil podplate pri iskanju naklonjenosti za svoje »atomske« toplice. Imenovali smo skupščinski odbor

- vodil sem ga jaz - ki naj bi poskrbel za nujne ukrepe, da se vendar sprožijo v Harinih Zlakah postopki, ki bi pripeljali k urejanju okolja in izdelavi potrebnih raziskav. Tu smo se znašli v zagati, kajti tedanji izvir je bil na hrvaški strani Sotle.

Okraj Celje je prvič dodelil milijon dinarjev pomoči. Ko smo že razpravljali, kaj bomo s tem denarjem, je neki poslanec iz Dobrne prepričal vplivnega *okrajnika*, da je natihem odobril ta denar Dobrni. Pa smo se spet obrisali pod nosom!

Hrvati so tedaj imeli velike skrbi s svojimi toplicami v krapinskem okraju, pa se niso toliko zanimali za naše početje. Končno je prišlo do tega, da bi na naši strani lahko naredili vrtino za vodo. Dr. Bač iz Zagreba je predlagal mesto vrtine, toda potrebno je bilo soglasje hrvaške strani. Hitro sem se podal v Klanjec in tam predsednika skupščine pobaral za soglasje. Res da je pravkar imel sejo sveta za gospodarstvo, zato me je že hotel prepričati, da naj pridem naslednji dan. Jaz pa sem poznal naše sosede: kar jim je bilo prav danes, je že jutri lahko bilo zelo narobe. Vztrajal sem in ga opozoril, da je prav ta svet, ki zaseda, pristojen za soglasje. Res so izglasovali soglasje za vrtino na naši strani Sotle. Kar počakal sem na listino in se vrnil domov.

Vem, da bi je pozneje nikoli več ne dobili. Tako je pač bilo tam ob Sotli tisti čas, pred kakimi tridesetimi leti.

Ob obletnici sedaj svetovno znanih Atomskih toplic so se me spomnili z zahvalno listino.

Potrebni predelovalni obrati

Predeli ob Sotli in Kozjansko (Šmarje, Kozje, Rogaška Slatina) so tedaj predstavljali za celjski okraj pravo nesrečo. Večina tistih, ki so odločali, so te kraje poznali le tedaj, ko so potrebovali dobro in poceni (zastonj) vino. V razvojnih načrtih okraja te občine niso bile kaj prida omenjene. Vsaka naložba je naletela v Celju na nerazumevanje. To velja za okraj, medtem ko je Okrajna združna zveza veliko storila za razvoj teh predelov ob hrvaški meji.

V okviru naše poslovne zveze v Šmarju smo postavili kar smeje razvojne načrte. Vedeli smo dobro, kaj potrebujejo kraji in kmetijstvo, da bi končno našli pot iz nerazvitosti. Imeli smo veliko starih sadovnjakov, ne pa tudi možnosti prodaje tega sadja. Načrtovali smo velike površine, posajene s črnim ribezom, ki je bil tiste čase prava prodajna in izvozna usmeritev. Torej smo morali poskrbeti za »domače« sadje, ki ni imelo možnosti prodaje doma, še manj pa v tujini. Bilo je le za industrijske potrebe.

Na kmetijskem sejmu v Novem Sadu sem videl popolno opremo za predelavo sadja in še domače izdelava je bila; torej ni bilo potrebno odšteti deviz zanjo. Obvestil sem Franja Lubeja, predsednika združne zveze v Celju, ki je takoj pristal na to, da zahtevamo ponudbe od izdelovalca in razmislimo o možni postavitvi. To smo načrtovali v Kostrivnici, kjer je bila tudi dobra voda na voljo. Mimo vseh okrajnih uradov smo pripravljali sadno predelavo, seveda ob krepki Lubejevi podpori. Pozneje se je

V Skupščini občine Šmarje pri Jelšah leta 1957, kjer sem predsedoval zboru proizvajalcev.

prizadevno zavzel, da »okrajniki« niso delali težav pri tehničnem prevzemu. K sreči so bile glavne pristojnosti na šmarski občini.

Ob otvoritvi obrata, ki je spadal v okvir poslovne zveze Šmarje, ni bilo gostov iz »visokih« uradov v Celju. Pa jih nismo nič pogrešali. Pozneje, ko je obrat stekel, so že radi prihajali s steklenicami po dober ribezov sok in še kaj. Pa so bili kar užaljeni, ker smo jim te dobrine zaračunali. To zanje ni bilo vedno v navadi.

Ko se danes vozim skozi Mestinje, kjer stoji velik sadnopredelovalni obrat, katerega zametek je bil tisti v Kostrivnici, sem vesel. Vsaj nekaj je nastalo tam v lepih krajih šmarskega predela, kjer so dobri in marljivi ljudje. Lahko bi bili storili več, če bi tekel razvoj tega predela v znamenju hmelja, in ne vinogradništva, sadjarstva in živinoreje.

Hkrati so se pričeli urejati večji sadni nasadi (plantaže) v Rogatcu in na Šrbniku nad Pristavo. Žal je bilo pozneje potrebno nasad v Rogatcu opustiti, dočim še danes na Šrbniku uspevajo sadna drevesa.

Neprijetna doživetja

Bili so to časi, ko je bilo težko ostati človek. Kaj mislim s tem? Vrstili so se razni ukrepi, ki so jih »pogruntali« ali v Ljubljani ali v Beogradu. Seveda so ljudje, ki so bili prežeti s političnim duhom nadvlade nad določenimi sloji prebivalstva (kmetje so bili

močno na udaru) počenjali reči, ki niso imele nobenega smisla, bile so celo škodljive; če samo pomislim na obvezno oddajo, ko so od kmetov razni primitivni aktivisti zahtevali nemogoče, jim grozili, jih ovajali in spravljali v zapor za vsako malenkost. Razsežnosti posledic takega ravnanja ti krogi žal niso dojeli. Ljudje na vaseh so bili do kraja preplašeni. Žal so prav tisti ljudje, ki so jim kmetje med vojno pomagali preživeti, sedaj stali na drugem bregu.

Potem smo nekako sredi petdesetih let spet beležili svojevrstno slovensko »iznajdbo«. Sprejet je bil republiški zakon o obdavčitvi trt samorodnic, vseh kmečkih voz, ki so imeli železno os, plugov-obračalnikov in podobno. Med ljudmi je završalo. Mi, ki smo živeli in delali med njimi, smo bili seveda na udaru. Vprašanja so letela od vseh strani, mi pa smo lahko le tolmačili določila zakona, več pa ne. Za nami so podoben zakon sprejeli še Hrvati, toda tam so se ljudje upirali: v Klanjcu so pred občino zvozili desetine voz in drugih poljedelskih orodij ter grozili, da bodo vse skupaj zažgali. Najbolj neumno je delovalo določilo, da se obdavčijo geplji; to so bile naprave na volovsko vprego s prenosom obratov. Z njimi so poganjali mlatilnice in podobne stroje, saj tedaj še ni bilo po kmetijah elektrike. Te geplje je nekoč, pred dawnimi leti, plačal cesar Franc Jožef kmetom, da bi si pomagali s stroji. Čez pol stoletja pa so bili predmet obdavčitve... Smešno, toda resnično!

Nekdo si je izmislil, da je treba državno zemljo združiti v velike komplekse. Sprejet je bil zakon o arondaciji. Spet smo morali ljudem tolmačiti, kako je ta ukrep pameten, in jih siliti k prodaji ali zamenjavi zemljišč, ki so ležala na meji državnih. Marsikje smo slabili proizvodne možnosti kmetij s tem, ko smo »kupovali« njihova zemljišča.

Če smo na sestankih na okraju ali v Ljubljani opozarjali na nesmisel takih ukrepov, smo bili ponavadi ostro zavrženi, češ da smo »apostoli kulakov«. O "kulakih" so govorili, ko pa je bila v naši občini velikost kmečkega posestva v povprečju le 3,5 hektarja orne zemlje... Marsikateri ljubljanski *umotvorec* in inovator v uničevanju kmetijstva je še drugače reagiral. Nekoč sem opozoril, da naši traktorji stojijo, saj tik pred oranjem še nismo dobili majhnih, komaj 60 cm dolgih cevi za hidravliko, brez njih pa nismo mogli delati s priključki. Pa mi je neki uradniški agronom odvrnil: »Znajdite se, kako smo se pa mi v partizanih!« Tu seveda ni bilo kaj dodati! Skratka, nekateri so bili plačani, da bi škodili drugim in celotni družbi, ne da bi se tega zavedali.

Prava posebnost so bili odprti hlevi. Zamisel o njih je k nam prinesel inženir agronomije, ki je bil na specializaciji v Kaliforniji. Izdelal je elaborate z načrti za take hleve in zato prejel visoko državno odlikovanje. Politika se je te novotarije takoj oprijela kot izhod za cenejšo pridelavo mleka, predvsem pa za umno živinorejo. Takoj so se pričele graditi te »barake«, kot so jih kmetje imenovali. V Celju je sedaj na mestu, kjer so stali taki hlevi, avtodrom, tako velik obseg so imeli novi hlevi. Zasluge za tako velike asfaltne površine ima nedvomno nekdanji minister za težko industrijo. Nekoč so ga vodili po blatnih poteh med odprtimi hlevi. Strašno je nadrl navzoče predstavnike državnega posestva, ki je upravljalo objekte, češ, kaj hudiča si mislijo, da bo on hodil po *dreku* in gledal *drek* v

štalah. Seveda je njegova beseda pomenila takojšnje ukrepanje in kmalu so začeli polagati asfalt. Toda ko so bili gotovi, so hleve ukinili, in tako imajo sedanji vozniki jeklenih konjičkov prave tekmovalne užitke na kraju »nesrečnega spomina«... Narave namreč nismo mogli prenesti iz Kalifornije k nam, in kmalu se je pokazalo, da je vse skupaj velika zabloda. Ponekod so iz hlevov naredili *šupe*, drugod so jih hitro podrli, da se ne bi kmetje norčevali iz »izuma« socialističnega kmetijstva. Seveda živali na prostem niso prenesle naših zim. Ker ni bilo dovolj slame, da bi nastlali vedno znova s svežo, so krave gazile do vimen v gnoju in zbolele za vnetjem vimen in še bi lahko naštevali. Uboge živali! In to so bila največkrat visokovredna plemenska goveda.

Ko smo v Šmarju prvič želi »po novem« (z leve: Alojz Fir, predsednik UO posestva Jelšingrad, Jože Snoj, neznan, Benja, neznan in Sandi Videčnik.

Ko smo na vseh treh zborih celjskega okraja razpravljali o srednjeročnem planu, sem kot odbornik opozoril na veliko škodo, ki smo jo utrpeli zaradi odprtih hlevov. Imel sem točne podatke o ceni prirasta mesa in mleka. Katastrofa! S tem sem se zelo zameril politiki, ki je še naprej podpirala izum mladega gospoda agronoma. Seveda ni bilo lahko priznati takega poraza. Poleg tega pa so bile naložbe vržene stran. Ko je bil odmor, je k meni pristopil okrajni veterinar, dr. Kovač, in dejal: »Sandi, vse si po pravici in dokumentirano povedal, toda maščevali se ti bodo.« Mislil sem si, to pa že ne more biti, saj sem hotel prepričati družbeno škodo! Toda temu ni bilo tako, kmalu sem dobil finančno revizijo na državno posestvo, ki sem ga vodil. Revizor, moj sošolec, mi je priznal, da mora nekaj najti... Iskal je »meglo«, kot je sam dejal. Škoda, da so delali na odgovornih mestih ljudje, ki so bili sicer dobri in zvesti borci, gospodarstvo pa ni bila njihova vrlina.

No, resnici na ljubo, to so kmalu uvideli odgovorni in postopno so se stvari drugače razvijale, moram reči, da v kmetovo korist.

Pa še o eni izkušnji naj napišem! Kardelj je tedaj (sredi petdesetih let) imel referat o kmetijstvu in njegovi socializaciji. Kmalu je prišel nalog, da takoj pričnemo delati na sadjarskih in vinogradniških skupnostih. Zamisel je bila, da kmetje združujejo večje površine, ne da bi jih zakonsko arondirali, družba bi nudila ugodna posojila za sodobno obnovo in obdelavo, obdelovali pa bi skupno. Torej neke vrste kolektivizacija. Trudili smo se kmetom dopovedati, da ne gre za nacionalizacijo. Težko je bilo pričakovati, da nam bodo verjeli, ker so bili že večkrat izigrani. Vem, da sem uspel v Virštanju s 15 ha vinogradov in v okolici Šmarja s 35 ha sadovnjakov. Pripravili smo predračune in vse, kar je banka zahtevala za posojila, ter šli s kupi papirja v Ljubljano na bančni svet, da bi zagovarjali posojila. Pa se tam pojavi predsednik Glavne združne zveze Slovenije, ki je podpisal pravilnik, po katerem smo ustanavljali skupnosti. Ko smo ga zagledali, smo že takoj imeli slab občutek, kajti ta človek je bil le orodje v rokah zakrknjenih politikov stare usmeritve. In res je gospodovalno izjavil, da ne bomo podpirali »kulakov«, in bil proti posojilom. Torej tisti, ki je izdal nalog za oblikovanje skupnosti, je naenkrat bil proti njim. Spomnim se, da mu je tedanji predsednik okraja Kranj, Vinko Hafner, dejal: »Jože, potem pa preseli Kozjance v Banat, da bodo lahko živeli«. Pa ni nič pomagalo, spet je nazadnjaška politika zmagala. Kako je bilo nam pri srcu, ne bi rad govoril.

Pozneje smo izvedeli, da je predsednik Zadružne zveze Slovenije poročal o naših skupnostih predsedniku Glavne zadružne zveze Jugoslavije in se z njimi hvalil. Toda predsednik je bil sicer dober strankarski tovariš, pa komaj pismen. Baje se je znal le dobro podpisati, druga pisarija pa mu ni šla od rok. Menda je predsednik ubogega Slovenca nadrl, češ da podpira »kulake« z družbenim denarjem. On pa je, kot je že bilo v njegovi naravi, ves preplašen in trepetajoč za svoj položaj hitro ukrepal in zanikal, da bi kdajkoli podpisal pravilnik za te »kulaške« skupnosti, pa čeprav je bil objavljen v Kmečkem glasu.

Taki ljudje so marsikje odločali o kmetijstvu in povzročali gorje številnim ljudem, družbi pa nepopravljivo škodo.

ŽIVLJENJSKE SPREMEMBE

Ta veseli del...

Seveda so bili tudi časi veselja in razposajenosti. V Celju smo bili zelo prijetna družba in duhovitosti ni manjkalo. Občasno smo se dobivali v stari *flosarski* gostilni Pri Belaju na Bregu. Tam smo imeli zgornjo sobo že kar za svojo. Že pred vojno smo se tu najraje zbirali na pevskih večerih in manj tudi na pivskih. Spomini so ostali, le družba je bila druga, rekel bi, pomlajena. Sam sem bil med fanti najstarejši. Toli, Fredi, Oto, Milan in jaz smo za svoje veselje gojili našo lepo pesem, seveda pa je ob tem marsikomu prišla tudi kakšna »divja« na misel. Tako smo nekega večera v razširjenem sestavu modrovali pri Belaju. Pa je kar naenkrat prevladala skrb za mlada dekleta, ki da so v tem burnem času izpostavljena raznim nevšečnostim in seveda nevarnostim. Nekam hudo resno smo se zamislili v njihov težak položaj, prav zaskrbljeni smo bili... Pa je »padla« odločilna misel – ustanovili bomo društvo, ki bi opozarjalo na položaj deklet in se zanje tudi zavzemalo. Posebej smo poudarili, da bi ta skrb morala biti pogostejša kot tista, ki izbruhne na dan le ob dnevu žena (žensk). Enotni smo si bili, da je torej na mestu društvo, ki bo v oporo tegobam mladih deklet. Pravila naj bi napisal Toli, za predsednika pa so po preudarnem razpravljanju soglasno predlagali mene. Tako sem postal predsednik Društva za varstvo deklet in *povzdigo* devišstva za okraj Celje. Ta funkcija se me je držala vse do poroke, ko so me na nasilen način izključili iz vseh fantovskih organizacij in to na moji fantovščini potrdili z veličastno listino, ki jo še hranim. Že pred tem »zgodovinskim« dogodkom, mislim namreč na ustanovitev tega človekoljubnega društva (DZVDIPD), smo delovali v Zvezi zagrizenih samcev. Tudi ta je imela izključno človekoljubne namene. Glavno načelo je bilo: ženitev je fantovstva pogin. Tako smo se prebijali skozi čase, ki sicer niso bili lahki, saj je tedanji aktivizem zahteval od vsakega izmed nas velike napore. Tako je edina prijetna družabnost, in še ta najožjem krogu, nadomeščala nekdanja bučna slavlja in razkošne prireditve.

Dejstvo pa je, da je družba moških lahko veliko bolj klepetava, kot so ženske, čeprav jim to radi pripisujemo. Tako je bilo tudi z nami: ko smo se dobili, je bilo govorjenja, smeha in petja na pretek. Jasno, da to niso bila ravno modrovanja! Imeli smo tudi izvirne

Na moji fantovščini, ki smo jo slavili pri Belaju na Polulah leta 1954. Z leve: Božo Jurak, Mirko Herman, jaz kot trpeči član večera, Toli Goričan in Milan Kraševac v trenutku, ko so mi prebrali izključitveno listino iz kroga fantov.

pristope. Če se dolgo nismo »na krepko« srečali, smo enostavno enega izmed nas določili, da ima rojstni dan, in že je bil povod za slavje. Sicer pa ni bilo treba k srečanjem nikogar siliti, res ne.

Ne bom pozabil svoje fantovščine, ki je bila seveda pri Belaju. Fantje so si res na vse kriplje prizadevali narediti večer *pomnljiv*. Uprizorili so tako pestro predstavo, da še danes občudujem njihove domislice. Nagovori so bili do solz ganljivi, vrstile so se točke podeljevanja raznih odličij za zasluge v društvu in končno izključitev, potrjena s posebno listino, ki jo je lepo poslikal naš član, akademski slikar Avgust Lavrenčič. Prava umetnina na zunaj, ko pa človek bere izrek o izključitvi iz kroga samcev, pa spozna vso krutost fantovske odločnosti. Žal je večina njih, ki so tedaj sodelovali, že rajnkih, spomin pa je lep in trajen.

Toda kakšnih posebnih ali pretresljivih zaslug si obe društvi nista pridobili. Nekatera poredna dekleta pa so vendarle spraševala, kaj si lahko od nas, članov društva, obetajo. Druge je spet zanimalo, kako bodo varovane in kaj pomeni tisto o »povzdigi« devišтва. Posebno mi je ostala v spominu duhovita Tatjana Mravljak, ki se je kasneje poročila na Holandsko. Z vprašanji je bila zelo direktna in nas z njimi spravljala v zadrego. Seveda je bilo na takšno direktno in izzivalno vprašanje kar težko odgovoriti. Kljub temu: ob vsem smo se imeli dobro in odlično smo se zabavali.

Tudi to je nekaj! Sicer se pa Društvo za varstvo deklet s svojimi dejanji ni vpisalo v anale celjske kronike. Dobro pa smo se vendarle imeli in se ob tem veliko smejali, to pa je bilo poglavitno.

Novo življenje

K sreči sem zopet imel, kot že rečeno, odlično družbo pevcev in kulturnih delavcev. Povsod sem bil nekako zraven. To mi je dalo poguma za premagovanje manjših prask, ki so mi jih povzročali nekateri. Veliko smo prepevali, kot pred vojno, tudi igrali smo pogosto pa hodili v hribe in sploh bili veseli. Tako sem preboleval svoje trpke misli na Dunaj in kmalu srečal dekle, na katero sem se počasi navezal.

Moja druga žena je doma iz Ljubljane. Tedaj je delala kot stažistka v celjski bolnišnici. Bila je veliko v naši družbi in tako sva navezala stike, ki so počasi prehajali v ljubezen. Poročila sva se v Laškem, kjer nama je sestra Malči pripravila svatbo. Moji so bili vsi navzoči, tudi ženina oče in brat sta bila na svatbi. Lepo je bilo in veliko smo prepevali, kar je vseskozi značilno za Videčnike in našo družbo sploh.

Kmalu sem dobil družinsko stanovanje od svoje delovne organizacije. Najprej v Malgajevi ulici, kjer je bilo stanovanje v visokem, tretjem nadstropju. To je bila začasna rešitev, kajti že čez leto se je moja družina vselila v večje, prostorno stanovanje v Cankarjevi ulici. Tako smo imeli kar udobno streho nad glavo.

Z ženo sva bila vesela dobrih življenjskih pogojev in najina hči Alja je bila prava sreča. Ker sva bila tako žena kot jaz veliko zaposlena zunaj na terenu, smo dobili v pomoč prijazno ženico Pepo, ki je skrbela tako za Aljo kot tudi za gospodinjstvo.

Tedaj sta živela še moj oče in mati, pa sta pogosto prihajala k nama na kratke obiske. Nadvse se jima je priljubila Alja. Spominjam se, ko je mati bila že precej bolehnna in je težko premagovala stopnice v drugo nadstropje, pa je redno prinašala otroku kakšno štručko ali kifeljček. Lepi spomini!

Naša deklica Alja je imela navado, da se je igrala na hodniku pred sejno dvorano Zadružne zveze v Celju, saj smo stanovali v drugem nadstropju. Nekega dne smo imeli zelo pomembno konferenco v dvorani in ko smo se vračali od predsednika zveze, Lubeja, je na čelu vračajočih se hodil sekretar Franc Simonič. Bil sem med zadnjimi in slišal, kako moja hči nekaj odgovarja Simoniču. Seveda sem se preril na vrh, da bi videl, za kaj gre. Tedaj sem nemalo debelo gledal: moja hči je bila ovešena s svetinjicami in božjepotnimi podobnicami. Sekretar jo je dobrodušno vprašal, čigava je. Mala je, kot da bi iz topa izstrelila, odgovorila: »Videčnikova sem.« Prijazni Simonič jo je spet vprašal, kaj da ima na sebi obešenega. Dekle pa spet: »To mi je dala Pepa, pa oči ne sme vedeti, da se s tem igram.« Očitno ji je naša skrbna Pepa zabičala, da se s tem ne sme ovesiti, če sem jaz kje blizu... Simonič se je od srca in glasno nasmejal in drugi z njim. Ko smo se spet dobili v dvorani, so mi nekateri čestitali k tako iznajdljivi hčerki. Tedaj je štela okoli štiri leta.

Leta so tekla in Alja je že hodila v osnovno šolo, ko sem še vedno delal v Šmarju. Tudi v konjiški konec sem dosti hodil, saj je bila nekaj časa v Konjicah trsnica. To so bili časi, ko smo brez pomisleka delali vse nedelje in ko je terensko delo zahtevalo celega človeka. Bilo je naporno, toda bil sem mlad in do kraja predan razvoju domovine. Seveda je ob tem družina utrpela škodo, saj smo bili premalo skupaj. Ko je otrok malo odrasel, smo skupaj hodili na nedeljske sestanke po Kozjanskem in Konjiškem. Tako smo se srečevali le ob večerih in nedeljah, ko sta z ženo pogosto odhajali z menoj na kakšne sestanke na deželo. Sicer pa je tudi žena imela s svojo zdravniško službo veliko terenskega dela; tako sva morala gledati, kako nama hči raste v družbi hišne pomočnice, zelo dobre ženske Pepe.

Prvi *fičko* v hiši

Žena je potrebovala za svoje delo prevozno sredstvo. Najprej smo uspeli nabaviti moped, pravo posebnost za tiste čase. *Korajžno* ga je vozila po bližnji in daljni okolici Celja. Avtomobil je pomenil tedaj le še sanje! Pa vendar, prilika je nanescila, da sva z ženo kupila avto Fiat 500. Opravila je voziški izpit in od tedaj dalje se je vozila na obiske bolnikov z avtom. To je bilo nekoliko lažje, saj je v slabem vremenu bila pod streho.

Družina se je seveda ob nedeljah podala kam na pot in tako smo prekrižarili pomalem in sčasoma velik del Slovenije. To je bilo predvsem za otroka pomembno, saj je dekle tako spoznavalo lepote domovine, kar sva tudi oba z ženo želela.

Najina popotovanja

Kmalu sva z ženo spoznala, da naju oba zanima potovanje po neznanih deželah. Da bi spoznala tedanjo državo od Triglava do Đevdelije, sva se odločila najprej ogledati naše tedanje »bratske« republike. Seveda je bilo takšno načrtovanje možno le z lastnim prevozom, in to je bil najin *fičo*, vozilo, ki so si ga tisti čas želeli domala vsi Jugoslovani. No, resnici na ljubo, česa drugega ni bilo na voljo. Pa še za »malčka« iz Kragujevca si moral imeti zveze, da si se do njega sploh dokopal. Najina zveza je bila ženina služba, in tako sva dobila vozilo najinih sanj. Da, tako skromni smo bili, pa zato srečni in zadovoljni s tem, kar smo imeli.

Medtem ko sem jaz imel voziško dovoljenje že od leta 1946 dalje, se je žena šele privajala tehničnim zahtevam vožnje, saj je šele pred kratkim naredila voziški izpit. Tako sva smela oba sesti za krmilo avtomobila.

Prva vožnja na »jug« je sledila nekako leta 1958. Na Hrvaškem se nisva niti ustavila. Vozila sva po »avtoputu« od Zagreba dalje, vse do Beograda, kjer sva nekje za Avalo iskala prostor za najin šotor. Na preprostem kmečkem dvorišču sva se ustavila in bila prijazno sprejeta. Imel sem velike težave s postavitvijo šotora, čeprav sem bil v otroških letih pri skavtih in sem se malo zanašal na znanje, ki sem ga tedaj pridobil. No, nekako za silo sem uspel napeti platno in legla sva na blazine ter kmalu zaspala. Zjutraj nama je

gospodinja prinesla toplega mleka, ostalo sva imela v zalogi. Ko sva odhajala, je ženi dala šopek rož, kar je naju zelo presenetilo, kajti česa podobnega bi pri nas tujec ne doživel. To prvo srečanje s preprostimi ljudmi iz Srbije nama je dalo zagotovilo, da bova tudi drugod dobrodošla. Nisva se motila!

Najina naslednja točka je bila Avala. Nepozaben pogled na Meštrovićevo umetnino. Dolgo sva strmela v mogočnost obeležja neznanemu junaku. Že to prvo srečanje z vrhunsko kulturo je na naju naredilo izreden vtis. Ko sva si želela ogledati Oplenac, so se ljudje delali, kot da ta sploh ne obstaja. Pa sva pri kosilu naletela na neke Francoze, ki so nama točno opisali pot do grobnice Karađorđevićev. Očitno je bilo, da so se domačini bali pripovedovati o tej čudoviti cerkvi z največjo površino mozaikov v Evropi, vsaj tako so tedaj trdili. Razumela sva stisko ljudi, ki so bili pač pod vplivom novih časov in ko se o kralju ni smelo veliko govoriti. Toda ko sva bila tam, so nama omogočili ogled cerkve, ki je še tedaj bila na enem mestu prestreljena od bolgarske granate, tako je pripovedoval ključar. Kot je povedal, so ljudje marsikaj pokradli, so pa še bile tam zastave starih srbskih polkov, ki so zmagovali v balkanskih vojnah in med prvo svetovno vojno. Človek dobesedno ostrmi, s pogledom in mislijo občuduje lepote, ki so plod roke in uma velikega umetnika. Posebno mogočno deluje v izredno veliki osrednji kupoli lik Kristusa z iztegnjenim kazalcem, kot da bi grozil. Bajje je bil posnet po upodobitvi v patriarhijski cerkvi v Peči.

Zraven cerkve stoji nekdanja rezidenca kraljevske družine, v njej pa je bil takrat hotel in tam sva spala. Bilo je vse lepo urejeno in dobro ohranjeno. Vso pot naprej sva se zabavala nad dejstvom, da sva prenočevala v kraljevi vili... To se navadnemu smrtniku ne zgodi vsak dan.

Potem naju je pot vodila po srbskih samostanih, ki so vsak zase pomnik slavne srbske zgodovine. Vse sva si ogledala in bila pri tem zelo radovedna. Še danes imam številne diapozitive s te najine prve poti po našem bivšem jugu.

Želela sva si ogledati še slavno cerkev v Peči, kjer je bil nekoč sedež srbskih patriarhov. Zato sva morala preko prelaza Čakor iz Metohije v Črno goro. Na sedlu je bila zelo preprosta gostilna, en sam velik prostor. Tam sva malo posedela in si ogledala divje lepo krajino. Gostilničar nama je pripovedoval, kako je imel srečo, da je v Sloveniji utekel smrti, saj je k nam prišel kot bežeči četnik. Bil je Črnogorec, lepega videza in mogočnih črnih brk. Nič ni bil hud na Slovence, nasprotno, pripovedoval je, kako so mu naši kmetje pomagali, da je preživel svoj brezupni beg. Prijazno smo se poslovili in najina pot je vodila po zelo vijugasti cesti v dolino.

Bilo je zelo vroče in žeja naju je silila, da sva se ustavila pri prvi hiši v dolini. Tam sem zagledal *možakarja*, ki je sedel v predprostoru in kadil pipo. Ne vem, kaj mi je bilo, toda nekako sem moral navezati pogovor, da bi lahko poprosil za vodo. Pa sem v zadregi rekel pravo neumnost nekako takole: »Kako je kaj tu v Metohiji?« Simpatični mož je mahoma postal vidno razburjen. Vprašal me je, odkod sva, pa sem povedal, da iz Slovenije. To ga je pomirilo, vendar me je lepo poučil, da sem tu v Črni gori in če tega

nisem sam opazil. Seveda sem zatrjeval, da so se mi zdele hiše nekako drugačne, da pa prvič potujeva tod in seveda si bom za drugič gotovo zapomnil ta »poduk« iz zemljepisa. Nato je mož poklical hčerko in ji naročil, naj mi natoči vode v steklenico. Sam je vse le opazoval in z velikim užitkom kadil pipo. Potem sem se poslovil, in od tedaj sem dobro vedel, da je južno pod Čakorjem Črna gora in ne Metohija.

Sledila je pot do Koršumljije. Pot, je pravilen izraz za tisto, kar se je sicer uradno imenovalo cesta. Ko sva prispela v središče kraja, sem se razgledoval, kam bi postavil *fička*. Pa se je pojavil uniformiranec – vojak s podoficirskimi oznakami - in me slovensko ogovoril. Seveda nisem skrival presenečenja nad tem srečanjem. Povedal mi je, da je tu aktivni vojak in da je doma na Gorenjskem. Zelo sem bil vesel, da sem tako daleč na jugu srečal rojaka. Kako je bilo to srečanje koristno, se je kmalu izkazalo.

Gorenjec nama je povedal, da je v Koršumljiji le en sam hotel, ki se imenuje Evropa, da se tam dobimo zvečer, ko bo prost. Priporočal nama je, da postaviva *fička* na dvorišče policije (ljudske milice), ker bova sicer zjutraj našla le ostanke vozila. Šel je z nama do postaje milice. Tam je imel znanstvo, in dovolili so nama postaviti avto pod okna varuhov reda.

Kmalu smo se srečali v restavraciji hotela. Klepetali smo, da nas je že vse bolelo, toda fant je hotel še in še govoriti. Saj sicer ni imel prilike govoriti svojega maternega jezika. Ko je bila ura okoli desete zvečer, se je vojak poslovil, še prej pa nama je obljubil, da bo zaradi zvez, ki jih imel pri hotelski upravi, dosegel, da nama postelje nanovo preoblečejo. Čudno sva gledala ob tej obljubi, ki se je pokazala potem še kako pomembna. Hotel je namreč bil zasilno preurejen iz nekdanjega zapora. Vrata so bila še opremljena z rešetkami in stene pobarvane z modro oljno barvo. Hudo slab občutek sem imel v takem hotelu, to moram priznati. Toda drugega ni bilo in tako je pač moral biti dober, ta hotel Evropa. Kljub vsemu pa naju ponoči niso motile kakšne predstavnice iz rodu stenic ali uši. Tako romantično je bilo tedaj v Koršumljiji.

Durmitor je mogočna gmota skalnatega sveta. Tam skozi vodi cesta po ožini, ki se imenuje Rugovska klisura. Divja pokrajina levo in desno od ceste. Res je bilo za ljubitelja narave, kar sva z ženo tudi bila, kaj videti. Najina želodca sta »krulila« in tako nama je bilo kot naročeno obvestilo kraj ceste, da je le nekaj sto metrov v hrib planinska koč. Podala sva se tja in sprejel naju je oskrbnik, mlajši človek, ki nama je na široko hvalil svoj »hotel«. Pokazal nama je celo sobe, ki so bile neke vrste skupna ležišča, nama pa bi bilo pomembnejše kaj zaužiti, kot poslušati zgovornega *možaka*. Nazadnje smo sedeli v gostinskem prostoru in sledilo je vprašanje, kaj nama lahko ponudi za pod zob. Zagotovil je, da prav vse. Končno se je izkazalo, da ima le jajca, ki bi jih lahko pripravil na majhnem električnem kuhalniku. Seveda sva bila tudi s tem zadovoljna. Ko nama je prinesel na oko pečena jajca, sva hitro ugotovila, da so stara in že smrdeča. Seveda sva ga na to opozorila. Dvignil je krožnik k nosu in modro dejal: »Niso slaba, pa tudi dobra ne, toda mogoče jih je jesti.« Tej modrosti ni bilo kaj pripomniti. Plačala sva in se lepo poslovila od prijaznega oskrbnika. Toda lakota naju je pestila še naprej.

Pred nama je ležalo mesto Peć. Prav tisto leto so dogradili nov hotel, ki je bil arhitektonsko prav lep. Mešanica orientalskega in evropskega videza, bi dejal. Bil je sodobno urejen, kar je bila za tiste čase in kraje prava redkost. Tam sva se okrepčala, pustila prtljago v sobi in hitela k nekdanjemu sedežu srbskih patriarhov.

To je spomenik, ki ga človek mora videti. Ne le da je cerkev veličastna že na zunaj, freske v sami cerkvi so naju povsem prevzele. Bogastvo kulture! Imela sva srečo, da so prav tedaj restavratorji čistili neke freske; tako sva bila deležna pojasnil na visoki strokovni ravni. Še pomnim priimek profesorja Pejina, ki nama je predstavil posebnost fresk desno od glavnega ikonostasa – deklico z vrčem. Bajе ima ta deklica najlepši obraz na dosedaj najdenih starih freskah. Potem naju je vodil k freski, ki ponazarja kirurške inštrumente. Ravno takrat so jih snemali strokovnjaki s pariške Sorbone, saj v obdobju, ko je freska nastala, Evropa podobnega inštrumentarija še ni poznala. Nekaj ur sva občudovala mogočne poslikave in sploh ureditev cerkve. Profesor Pejin nama je še povedal, da je bila navada, da je vsak novoizvoljeni patriarh poskrbel za novo poslikavo cerkve. Tudi neke vrste posebnost. Z veliko hvaležnosti sva se od prijaznega strokovnjaka poslovila in krenila dalje.

Potem naju je pot vodila ob obali nazaj domov. Seveda bi bilo veliko tega, kar bi lahko bralce zanimalo, toda nastala bi predolga zgodba.

V drugo sva potovala po Jugoslaviji v družbi prijateljev Alenke in Staneta. Spet smo krenili s *fickoma* na dolgo, okrogli mesec trajajočo pot. Tokrat smo si želeli ogledati Makedonijo, Črno goro in Bosno.

Spet smo potovali skozi Zagreb na jug. Prvo noč smo prespali v Beli krajini kar v naših jeklenih »malčkih« na posebnih, za te priložnosti narejenih vložkih. To je bilo ob Kolpi, kjer je imel Stane celo vrsto sorodnikov; kar za veliko vas jih je bilo. Ne bom pozabil nočnega ribolova na zasanjani Kolpi. Bilo je posebno lepo doživetje, rekel bi celo romantično. Nalovili smo rib za dobro desetnijo ljudi in jih potem ob bregu Kolpe spekli. Seveda so domačini prinesli še »tekoče veselje« v pletenkah in kmalu je zaorila pesem. Veseli so ti Belokrajci. Že je vstajalo jutro, ko smo dobesedno obnemogli. Prej se nikomur ni mudilo spat. Naše potovanje se je torej lepo začelo!

Do Beograda smo kar »gnali« naša vozila, šele v Nišu smo se ustavili in si ogledovali mesto. Slovita Čelekula (iz lobanj) mi je ostala v spominu kot posledica značilnih turških, dokaj krvavih obračunov. Niš je imel tedaj že sodobno elektronsko industrijo in se je hitro iztrgal iz objema zaostalih, balkanskih mest. Še to: presenečeni smo bili nad modernim hotelom z odlično postrežbo, ki so ga odprli malo pred našim obiskom.

Zelo zanimiva je Vojna krajina v okolici Negotina, kjer so ljudje še danes bojeviti po vzoru svojih prednikov. To je bilo mogoče zaznati iz nočnih klicev pod okni hotela, kjer so »zborovali« domačini do zore in ob glasbi glasno vpili: »Tu je Krajina, kdo nam kaj more!« in ob tem so letele steklenice ob tla... Seveda, z našim spanjem ni bilo nič.

Popotovanje ima smisel le, če si spotoma ogledaš čim več zanimivosti. Zato smo naredili ovinek in krenili še proti osrčju Hercegovine in v Mostarju občudovali mesto in

njegove prebivalce. Opaziti je bilo sledi avstrijske kulture, predvsem v arhitekturi. Po dveh dneh bivanja v kraju z nepopisno mešanico kultur smo krenili proti Mostarskemu blatu. To je ravnina, polna jam z vodo. Zanimivo, tudi sredi poletja, ob hudi vročini, so jame polne vode, prav prijetni »bazeni« za kopanje. Tam smo postavili šotore in zvečer, ko je »zaorila« burja, smo oblagali šotorska krila s težkimi predmeti, da nam jih ni odneslo. Na Blatu smo bivali nekaj dni in se navadili na pojav burje, ki je zapihala vedno ob isti uri zvečer.

Domačini so pasli po obsežnih površinah in imeli smo priliko slišati pripombe žensk, ki so pasle in nas opazovale. Ker sem redno kuhal, niso mogle dojeti, da moški kuha, kar odkimavale so z glavami od presenečenja. Stane je seveda v svoji nagajivosti na dolgo in široko pripovedoval, kako v Sloveniji moški opravljajo domala vsa gospodinjska dela. Ženske so bile nekoliko razburjene, češ, pri nas smo pa prave sužnje. Ko je razburjenje doseglo čudne razsežnosti, smo Staneta prepričali, naj neha ščuvati ženske, saj bomo sicer imeli opraviti z moškimi iz bližnje vasi.

V nedeljo so imeli na pašnikih nogometno tekmo. Prišla je cela vas in glasno bodrila svoje. V spominu imam kričanje neke, ne več mlade ženske, ki je vpila: »Ubij ga, nije ti sin!« Nenavadno za naše pojme. Sicer pa, kaj bi se čudili, tudi na naših tekmah pade marsikatera žolčna...

Tam okoli je bilo veliko vinogradov, in to na ravnem. Imeli smo priliko pokusiti vino, imenovano »mostarska blatina,« ki tam uspeva. Odlično in težko je to črno vino.

Seveda ne mislim napisati potopisa, zato bom omenil le zanimiva srečanja. Ko smo prispeli na mejo s Črno goro, smo spet na Čakorju malo počili. Stane in Alenka sta bila prvič na prelazu in uživala kot midva pred letom dni. V naši skupinici sem bil jaz, kot že rečeno, določen za kuharja, saj smo na poti sami kuhali, le v večjih krajih smo poiskali hotel. Ko smo se spuščali po ovinkih čakorske ceste proti Črni gori, smo se na lepem kraju ustavili, ker je tam tekla dobra studenčnica. Obe ženi sta se predali soncu, Stane je počival, jaz pa kuhal kavo. Že kmalu sem opazil v strmini nad nami človeka, ki je stoje opazoval, kaj počenjamo. Čudno se mi je zdelo, saj smo bili na cesti in ne morda na kakem travniku, ki bi lahko bil njegov. Moški se nam je počasi približeval. Vedno znova je postal in strmel v nas. Ko se je končno približal, sem imel pred seboj tipičnega Črnogorca, velikega, vitkega človeka z lepo negovanimi dolgimi brki. Na palico se je opiral, ko je stopil k meni in me vprašal, odkod smo. Povedal sem mu, da smo Slovenci. Takoj je začel pripovedovati, da je služil vojaščino v Mariboru in da pozna našo domovino. Potem me je začudeno, domala z rahlim nasmeškom vprašal: »Zakaj kuhaš ti, ženske pa lenarijo na soncu? To ni dobro, če moški kuha, to ni disciplina in zato narod propada.« Seveda mi je postalo jasno, zakaj je s takim zanimanjem opazoval naše početje. Povabil sem ga na kavo in ko smo bili vsi okrog njega, se je mož izkazal za bistrega človeka z obsežnim poznavanjem zgodovine. Pripovedoval nam je o razmerah med *Kosovarji* in njimi, o dogajanjih v zadnji vojni in vzrokih, da je toliko Črnogorcev šlo med četnike. Bajе samo zato, ker je partizanski štab prepovedal maščevanje nad neko vasjo na drugi

strani Čakorja, odkoder so prišli ubijalci na črnogorsko stran in pobili prebivalce črnogorske vasi. Pogovor je bil zanimiv in na koncu smo se poslovili kot dobri prijatelji. Ugotovili smo, da v Srbiji in Črni gori ni bilo težko navezati prijateljskih stikov z domačini, in povsod smo imeli občutek varnosti.

Podobno lepo smo se imeli v dolini Neretve. Prekrasna reka in lepa okolica. Južno od Banja Luke so vasi pretežno muslimanske. Nekako 10 km od Banja Luke smo taborili ob reki in se predajali lepi, topli in čisti Neretvi. Tam okoli je pasel kakih dvanajst let star fante krave, no, bile so le tri, pa vendar. Kmalu se nam je približal in bil prijazen do nas, mi pa do njega. Opaziti je bilo, da ni ravno iz bogate hiše, saj je bil hudo podhranjen. Vesel je bil naših dobrot, ki smo mu jih namenjali. Mi smo ga klicali kar Herkules, pa mu je bilo ime kar vseh. Ko smo odhajali iz tabora v bližnja mesta in na razne ogledе, smo ga »pooblastili«, da je čuval šotora. To nalogo je vestno opravljal in ko smo se nekoč malo zaklepetali v Banja Luki, je še v mraku sedel pred šotori in čuval. Na Herkulesa smo pač žal pozabili! Naslednjega dne je prišel njegov oče, ki je bil lastnik zemljišča, in nas povabil v vas. Z malo pomislekov smo vabilo sprejeli in bili tam od vseh prebivalcev sprejeti tako, kot bi si visoki državni gostje lahko le želeli...Vas je bila res muslimanska, toda ljudje so bili zaupanja vredni in odkrito prijazni.

Ogledali smo si tudi Sutjesko, Jajce in prekrasne kraje ob Neretvi. Mislim, da smem trditi, da je bila tedaj naša skupna država eno samo prizorišče zanimivosti in naravnih lepot. Pot nas je vodila še dalje v notranjost Hercegovine, kjer smo naleteli na vas, v kateri so bile le ženske, saj so med vojno Nemci pobili vse moške. Zanimivo, imele so svojo »predsednico«, ki je bila prava *možača*; kadila je kot Turek, bi rekli pri nas, in bila med ostalimi prava »oblast«. Do nas je bila zelo uslužna. V svoji hiši nas je pogostila s kavo in razkazala vas. Ženske so bile mizarke, čevljarke, krojačice, tkalke, skratka, vse so same opravljale. In kar bi želel poudariti še prav posebej: v vseh hišah je bil red, ki ga le redkokje najdemo, čistoča in urejenost. »Predsednica« nas je opozorila, da se ne smemo zadrževati pod drevesi, ker so na njih modراسi. Pred dnevi je postal žrtev kačjega ugriza z drevesa neki cestar.

Še veliko je bilo lepih doživetij na tej poti, posebno še v Ohridu in na prečudovitem jezeru, ki je pravi raj za kopalce, čisto, da lahko šteješ kamenčke na dnu, in toplo kot morje. Sveti Naum je bil tedaj obmejna karavla jugoslovanskih graničarjev; vseeno smo si lahko ogledali cerkev in okolico, toda le pod budnimi očmi čuvarjev meje. Nadvse zanimiv je bil izlet na Lovčen. Čudovit razgled na morje in Črno goro. Mavzolej je tedaj bil še tisti izpred druge svetovne vojne. Meštrovičevo novo mojstrovino, ki stoji danes na tej sloviti gori, smo videli na muzejskem dvorišču v Cetinju. Tam smo imeli tudi sicer kaj videti! Muzej je poln stare slave črnogorskih vladarjev. Tudi Njegošev dvorec je nema priča zgodovinskih časov malc kraljevine pod Lovčenom.

V črnogorskem morju smo se dodobra nakopali in krenili po obali nazaj proti Sloveniji. Vtisi so nepozabni in še danes sem srečen, da smo izrabili tisti čas, ki nam je omogočil potovanja po teh krajih.

Zadnje potovanje po Jugoslaviji

Že naslednje leto sva se spet z ženo sama podala na jug. Še sva želela doživljati srečanja z ljudmi v odročnih krajih, ki smo jih Slovenci nasploh premalo poznali. Spet sva vozila preko Hrvaške do Beograda. Od tam do Niša so pravkar dokončali novo sodobno avtocesto. Po njej je bilo prijetno voziti, ker je bila lepo pregledna in je bila krajina levo in desno prava lepota. Bogata kmetijska zemljišča in zanimivi kraji so se kar vrstili. Ustavljala sva se pogosteje kot drugič, saj sva nekako slutila, da je to zadnjič, ko sva tam.

Nedaleč od Beograda sva doživela naliv, da sva morala na rob cestišča, ki je imelo dva pasova, ne pa tudi izogibalnega. Pa ni bilo toliko prometa, da bi bila ogrožena ali da bi midva ogrožala druge. Ko je neurje prenehalo, sva skušala zavoziti s ceste v primerno okolje, da bi taborila in prespala noč. Tako sva bila utrujena od naporne vožnje v slovitem *fičku*, ki seveda ni nudil niti te možnosti, da bi človek iztegnil noge ali se kako drugače odpočil. Končno sem našel možnost za umik s ceste na travnik ob ogromni njivi s koruzo. Res je bil primeren kraj za oddih. Zapeljala sva na rob travnika in jaz sem se podal iskat vodo. Srečal sem domačina v črni obleki. Zdelo se mi je kar čudno, da tako opravljen hodi med njivami. Vprašal sem ga, kje bi bila voda za pitje, in pokazal mi je smer, kamor naj grem. Deloval je nekam čudno, nenavadno za ljudi na deželi. Ko sem z njim govoril, sem za koruzno njivo zagledal človeka v mornariški majici; bil je rdečelasec, poln sončnih peg po licih in ostrega obraza. Pogled nanj me je spominjal na slikarja Van Gogha... Pristopil je in me vprašal, odkod poznam človeka, s katerim sem pravkar govoril, jaz pa sem mu pojasnil, da sem prvič tu, da *možakarja* sploh še nikoli nisem videl in da iščem vodo. Vidno olajšan se je »Van Gogh« nasmehnil in še dejal: »To je dobro, takega Žida, kot je ta, zlepa ne najdeš na tem svetu.« Dejal je še nekaj o lopovu in dodal kopico krepkih »starosrbskih« kot za nekako potrditev. Potem mi je pokazal svoj vrtič sredi ogromnega polja in studenec. Dejal je: »Tu sta na mojem posestvu in nihče vaju nima pravice nadlegovati ali se vaju dotakniti.« Kako globoke misli! Res sva potem prenočevala v lepo urejenem vrtu, mirno in varno. Zgodaj zjutraj je prišel in prinesel jedil za cel vod vojakov. Skupaj smo v koči zajtrkovali in pokramljali. Povedal je, da je mesar v Lapovu, ki je tam blizu. Napisal je naslov in zatrdil, da morava priti ob novem letu po »prasence«, ki naju bo čakalo pri njem doma. Le pisati morava, kdaj prideva, da bo vse nared. Pravi Šumadijec, dober, gostoljuben, odprtega srca in dobrih misli. Škoda, da ti ljudje danes tako trpijo zaradi blaznega človeka, ki jih vodi!

Spet sva nadaljevala pot proti južnemu delu tedanje države. Nisva si še dodobra ogledala Črne gore, zato sva želela čimprej priti do Cetinja.

Pot je bila mestoma divje nevarna, ceste visoko nad ozkimi soteskami z rekami, skratka, lepote, da jih ni moč pozabiti. Ne da bi se nama mudilo, le več časa sva želela prebiti med Črnogorci, ki so mi bili že ob prejšnjih srečanjih zelo pri srcu.

Ko sva prispela v Črno goro, sva bila izmučena od dolge in naporne vožnje. Iskala sva možnost prenočišča. V fičku sva imela urejeno tako, da sva za silo lahko prespala v

njem. Toda prav ugodno tako spanje ni bilo. V nekem planinskem predelu sva naletela na lepo zidane hiše, v katerih so bivali domačini, kadar so pasli živino na obsežnih planinskih pašnikih. Pred hišo je bil ogromen hrast, in prosil sem za dovoljenje, da se pod njim utaboriva. V hiši sta bila očitno gospodar in njegova žena. Prijazno sta naju sprejela in odklonila, da bi spala v avtu. Menila sta, da se mora gostu dati na voljo najboljše... Tako sva prenočevala v hiši, ki je imela le majhen prostor za kuho in velik prostor za bivanje ter skladiščenje raznih potrebščin za domačo rabo. Vse pa je bilo zelo čisto, tako sva kar rada obsedela v veliki sobi in kramljala z obema domačinoma. Bistra človeka sta bila in ni nama bilo dolgčas v njuni družbi. Mož je zvečer omenil, da ima sina v vojski v Cetinju, midva pa sva mu ponudila prevoz. Tega je bil zelo vesel, saj je že dolgo prej nameraval na obisk k sinu. To, da je bil sin v vojski, je še posebej poudaril in se pohvalil, da je uspešen častnik. Prav to slednje se je zdelo *možaku* potrebno še nekajkrat ponoviti.

Zjutraj sva rano krenila na pot. Tudi najin gostitelj je bil pripravljen, oblečen v čudovito nošo. Bila sva presenečena nad njim, ker je izgledal prav markanten v lepi obleki, bolj kot dan prej. Seveda naju je v Cetinju povabil k sinu, ki je stanoval v bloku. Tam smo spili kavo in sin se nama je lepo zahvalil, da sva pripeljala očeta. To so resnično družinski ljudje.

Tri dolge dni sva si ogledovala nekdanjo prestolnico, od ograje iz turških pušk sredi kraja do mesta samega, vse sva prehodila in poslikala. Seveda ne morem mimo vtisa, ki ga je na naju naredil muzej. Dvakrat sva ga obiskala, kot da bi vedela, da ga ne bova več videla. Vse je bilo v znamenju veličine črnogorskih vladik, knezov in sploh vojaške zgodovine. Posebno zanimivo se mi je zdelo, da je knez Danilo nekoč rekel: »Da bi bili moji Črnogorci tako delavni, kot so bojeviti, bi bili zelo bogati.« Ta njegov rek je bil zapisan na neki rokodelčevi diplomi ob vstopu v krog mojstrov njegove stroke. Preveč bi bilo potrebno pisanja, da bi vsaj malo opisal vse, kar je bilo videti v muzeju.

Odpravila sva se še na Lovčen, saj sva ob zadnjem obisku imela premalo časa za temeljit ogled. Pod Lovčenom je majhna vasica, kjer prodajajo domačini odličen ovčji sir in te pogostijo s prekajenim mesom. Malo sva posedela na vrtu vaške gostilne in se potem podala na goro, ki je simbol Črne gore, saj je tam pokopan veliki Njegoš. Iz vasi naju je spremljal vodnik, ki je imel ključ. Bil je odličen sogovornik in zelo dobro poučen o zgodovini Črne gore. Vse nama je obrazložil in opisal bližnjo in daljno okolico prekrasnega razgleda z vrha Lovčena. Ko sem slikal pogled proti sloviti lovčenski cesti, ki pelje proti Boki Kotorski, je prihitel k meni in mi dejal, da moramo hitro v dolino, saj se približuje neurje, to pa je na Lovčenu zelo nevarno zaradi udara strele. Hiteli smo v vas, pa še nismo bili pod streho, ko je začelo grmeti in treskati, da naju je bilo kar strah. Zamislil sem se, kaj bi bilo, če bi ne bil z nama na gori domačin.

Prenočevala sva v vasi in naslednje jutro krenila po zanimivi cesti, ki jo je dal zgraditi zadnji kralj Nikita. Pripovedovali so nama zgodbo v zvezi s to cesto, ki ima res viden zavoj v obliki črke M. Baje je bil načrtovalec ceste zaljubljen v lepo kraljico Mileno, ženo

kralja Nikite, in ji je na ta način naredil večni spomenik. Toda Nikita naj bi bil mladega inženirja spregledal, kaj ima za bregom. Baje je moral po najkrajši poti zapustiti Črno goro. Ali je zgodba le legenda ali pa je kaj resnice na stvari, naju končno ni zanimalo. Sicer pa je živih veliko pripovedi o kralju »vseh Črnogorcev«. Vse pripovedujejo o njegovi iznajdljivosti in lokavosti. Že to, da je uspelo privabiti na Cetinje vse velike države s svojimi veleposlaništvi, je zanimivost posebne vrste. Še danes so najlepša poslopja v mestu nekdanja diplomatska predstavništva. Res je Črna gora po svoji legi strateško zanimiva, toda kljub temu ne toliko, da bi morala biti vsa Evropa tako močno zastopana.

Potem sva se kak teden dni zadrževala ob obali morja in se polagoma približevala severnemu delu Jadrana. Iz Crikvenice sva potem potovala proti domu. Spotoma sva en dan preživela pri mojem bratu v Mokronogu. Večer v *gorci* domačina Širce je bil lep in predvsem pevski, saj je brat vodil *tamošnji* moški pevski zbor in ker je vedel, da mi bo ustregel s pesmijo, je povabil nekaj pevcev v vinski hram na Priči.

Doma sva po mesecu dni odsotnosti ugotovila, da sploh nisva zaklenila vhodnih vrat v najin dom. Nekoliko prestrašena sva stopila v hišo, pa je bilo vse v redu, nedotaknjeno.

Ko danes pustim spominom prosto pot, so med najlepšimi prav ti, iz najinih potovanj po Jugoslaviji. Tiste čase smo bili nekako vsi bratje med seboj, le na Kosovu to ni najbolj veljalo, pa ne zaradi *Kosovarjev*, bolj zaradi že tedaj zelo represivne politike Beograda do teh predelov države.

ŠTUDIJ IN ČAS PO NJEM

V Ljubljano na študij

Že pred leti mi je sekretar občinskega komiteja, Franc Simonič, obljubil *došolanje* v moji stroki, pa ni bilo za to časa. Ko sem bil končno razrešen dolžnosti v Šmarju, sem tovariše v Celju spomnil na dano obljubo. Nekaj »polen« so mi zmetali pod noge, toda končno sem uspel oditi na študij v Ljubljano. Tam sem se vpisal na Višjo upravno šolo, saj so mi le zanjo ponudili štipendijo. Od vinogradništva sem se torej poslovil, reči moram, da težkega srca.

Stanoval sem v internatu, kasneje pa pri ženinih sorodnikih. Študij sem jemal zelo resno in tako sem kar dobro in pravočasno opravljal izpite. Ni bilo lahko, toda s pridnostjo

Na šoli v Ljubljani smo odlično prepevali v kvartetu.

*Novoletno obdarovanje na Višji upravni šoli v
Ljubljani*

in pomočjo mlajših kolegov je šlo. Oni pa so me potrebovali, ko so naleteli na praktične primere iz upravnega življenja. Tu sem imel že dobre izkušnje. Kar dobro smo se dopolnjevali! Tako sta dve leti kaj hitro minili in diplomiral sem z nalogo Mejni stroški in konkurenca. Nič meni podobna vsebina! Toda ekonomika me je močno pritegnila. Ni mi žal, saj sem pozneje koristno uporabljal pridobljeno znanje v banki in sploh v življenju.

Moja študijska leta so bila lepa. Na šoli smo imeli ravnatelja, ki je bil iz znane glasbene družine Šivic. Tako smo kmalu osnovali kvartet, ki je pel na vseh prireditvah naše šole in seveda še po drugih fakultetah, če so nas povabili. V mojem letniku smo bili različnih starosti. Le še kakih deset nas je bilo starejših, ki smo redno študirali. Pretežno pa so bili mladi in z njimi smo se dobro ujeli. Sploh pa ni bilo generacijskih razlik. Pomagali smo si med seboj in bili veseli uspehov enega ali drugega.

Takrat so bili v drugem letniku pravi posebneži, s katerimi smo marsikatero *ušpičili*. Tako je bilo vedno kaj novega in dovolj snovi za obiranje. Posebno je izpadal Peter iz Kranja, bile so ga same šale in potegavščine. Nekoč se je naredil norega in vse ženske v internatu so tekale okrog njega, ki je molče sedel v pižamo oblečen v kotu sobe in srepo strmel v daljavo. Tako dobro je igral, da so nameravali poklicati zdravnika, in ta grožnja ga je spet osvestila. Seveda to nikakor ni bila kakšna posebnost v našem življenju. Kako se človek hitro prilagodi življenju mladih ljudi!

Naj poudarim, kako sem hvaležen naključju, da sem se lahko *došolal*. Kako sem bil potreben dodatnega znanja, ki sem ga pri nadaljnjem delu z veseljem dopolnjeval in kolikor toliko uspešno uporabljal. To je danes lep spomin.

V podjetju

Ko sem se še pripravljaj na diplomo, se je zglasil pri meni direktor podjetja Etol iz Celja. Poznala sva se dolgo, zato mi je predlagal, da bi prišel k njim na mesto sekretarja podjetja. Bil sem navdušen in obljubil sem, da pridem, če bom seveda opravil diplomo. Resnici na ljubo nisem dvomil v to, ker sem bil na zagovor dobro pripravljen. V roku sem diplomiral in potem odšel domov v Celje. Mesec dni sem imel dopusta, nato pa sem nastopil službo v Etolu. To je odlična tovarna eteričnih olj in arom.

Imel sem pisarno v prvem nadstropju, majhno sobico, pravnjono za delo. »Vrgel« sem se z vso vnemo v delo, saj sem mislil, da so me komaj čakali in da moram veliko narediti, da si pridobim zaupanje kolegija direktorja in samega kolektiva. Težave pa so bile, ker sem moral kot sekretar delati red v kolektivu, to pa niso bile prijetne stvari. Ljudje so bili navajeni določenega nereda, pa je bilo treba obzirno ravnati, da ne bi izpadel kot *policaj*. Včasih sem se kar namučil, moram priznati. Toda v glavnem mi je uspevalo, čeprav so bili tudi nekateri vodilni proti redu, ker so ga sami pogosto kršili. Njihovih zamud nisem posebej obravnaval, ampak enako kot prekrške delavcev. To mi je nakopalo jezo »vsemogočnih« in veselje delavcev, ki so uživali, da so tudi tisti »ta višji« kdaj plačali kazen, ker so zamujali v službo. Kako je bil tiste čase za delavce pri nas pravi raj, naj pove tale zgodba.

Neke noči me je »vrgla« policija iz postelje in moral sem na stražnico ugotavljat, če je blago, ki so ga našli pri delavcu, iz naše tovarne. Z drugo besedo: če je vse nabrano nakradel med nočnim delom. Seveda sem takoj spoznal, da je vse na kupu naše. Fanta so zaprli, kar kmalu pa izpustili. Prišel je na delo, jaz pa sem ga moral po pravilniku našega podjetja suspendirati. Ko sem mu izročil odločbo, se mi je lepo zahvalil in dejal, da ima prav sedaj dosti dela na *gruntu*. Kaj bi človek na to rekel? Kmalu je bila sodna razprava in tam sem zastopal naše podjetje. Tožilka me je obtoževala, češ da smo dali delavcu možnost, da je kradel. Ko sem skušal opisati dejansko stanje, me je prekinila in demagoško izjavila, da pač premalo naredimo za naše delavce. Mene je seveda vse to nekoliko razburilo in vprašal sem sodnika, če sem sedaj jaz na zatožni klopi. Malo je

umiril tožilko, zafrustrirano samico, sodišče pa je fanta obsodilo na kratko zaporno kazen. Ko je kazen odsedel, je prišel delat, jaz pa sem moral disciplinsko ukrepati in doseči njegov odpust zaradi kraje družbenega premoženja. Da bi šlo lažje, sem se s kolegom pri nekem podjetju dogovoril, da našemu »tatu« ponudijo delo. Ko sem mu to povedal, je dejal: »Zato ker ste *fejst* fant, bom šel, drugače bi se me ne znebili!« Narobe svet.

Poslovni svet

Po svoji dolžnosti sem večkrat zastopal podjetje, predvsem pa sem pripravljaj razne pogodbe in tako spoznaval utrip tedanjega poslovanja. To so že bila leta, ko so se poslovni odnosi že nekako posodabljali. Tu mislim na to, da so vodilni po podjetjih postajali vse bolj strokovnjaki in izobraženci. Seveda smo se morali prilagajati vsem prilikam, kajti vsepovsod pa le še ni bilo tako.

Veliko sem potoval po tedanji državi in marsikaj doživel. Naj opišem, kaj sem nekoč doživel na splitskem gospodarskem sodišču. Našemu podjetju je bila neka ribiška zadruga iz Dalmacije veliko dolžna in je medtem propadla. Že ko je bila v likvidaciji, so še kar nabavljali z naročilnicami. Torej je šlo dejansko še za goljufijo. Menil sem, da je stvar povsem jasna in da sploh ne bo težav s pravico, ki je imela očitno v Splitu še posebej skrbno zavezane oči.

Neki starejši sodnik je nekoliko domače vodil razpravo. Zaslišal me je kot tožečo stranko, toda že med zaslišanjem sem opazil, da se sploh ne piše zapisnik. Ko sem na to opozoril, je sodnik vzrojil in me opozoril, da vodi razpravo on in da sem jaz tam le zato, da odgovarjam na njegova vprašanja. Takšen odnos »pravice« se mi je zdel že vnaprej sumljiv. Še bolj pa sem bil prepričan, da sem zaman potoval celo noč in povrh še mislil, da bo naša terjatev več ali manj jasna.

Ko je na dolgo zasliševal domačine, ni niti z besedo omenil protipravne rabe naročilnic v času, ko so te bile zunaj vsake veljave. S toženimi vred je nekako ustvarjal vzdušje, da so fantje iz nekdanje zadruge trpini in vsestransko zaslužni za kraj in ljudi v njem. Bili so z nekega otoka, to še pomnim.

Dva protnika sta kar molčala in ko so se umaknili k posvetu, sem zatrdno vedel, da bomo tožbo izgubili. Zanimalo me je edino, kako jo bo sodnik utemeljil. Nič se nisem zmotil. Razglasil je sodbo in v njej zapisal, da se zadrugi tako nima kaj vzeti, in je tedaj naša zahteva brezpredmetna. V dopolnilnem govoru je še dejal, da smo mi iz Slovenije (naše podjetje) tako dovolj bogati, da bomo lahko pogrešali denar, ki so nam ga bili zadružniki dolžni.

Nisem mogel verjeti svojim ušesom! Ko sem pozneje dobil pisno sodbo, sem se z našim pravnim zastopnikom posvetoval, kaj bi storili. Toda tudi on je menil, da bo manj stroškov, če na stvar pozabimo. Na temelju izrečene sodbe pa lahko znesek ob letu odpišemo.

Podobne stvari smo doživljali še marsikje. Celo to, da v Nišu niso poznali podjetja, ki je bilo sodno registrirano, kar smo ponavadi preverjali, prej ko smo dostavili blago. Ko

smo zaradi izostanka plačila vprašali na SDK v Nišu, kaj je s podjetjem, pa smo dobili odgovor, da sploh ne obstaja.

Tako so naši sodržavljeni štiti svoje rojake, češ, v Sloveniji imajo tako vsega dovolj. Seveda so bili pravni pogledi ob tem pogosto prezrti. To so drobtinice v kruhu iz tistega časa.

Prav vesel pripetljaj sem imel v samostanu Pleterje. V podjetju smo na veliko pripravljali brinjevo olje. Vagone brinja smo dobavljali iz Hercegovine in Črne gore. Nismo pa zmogli vsega predelati v tovarni, ker nismo imeli zmogljivosti za take količine surovine.

Vedeli smo, da imajo kartuzijanci v Pleterjah zelo zmogljivo žganjekuho. Potoval sem tja in se javil na porti. Kmalu je prišel prior, pater Drolc, in me prijazno povabil v svojo pisarno. Že prej smo se po telefonu pogovarjali z njim in strinjal se je, da bi pri njih kuhali določene količine brinja. Tako je poslovni del pogovora kar hitro stekel in prior je bil nadvse zanimiv sogovornik. Odkrit in odločen mož. Jaz sem imel pripravljeno pogodbo, v katero je bilo treba vpisati le še količine in njihovo ceno za tono brinja. Po mojih izkušnjah se je v podobnih primerih vedno zataknilo pri gmotnih vprašanjih. Toda prior je razumel poslovno zanimanje samostana, saj smo mi iskali le brinjevo olje, dočim so brinjevo žganje v samostanu stekleničili in prodali. Njihov brinjevec je znan daleč preko meja naše države, posebno tisti, ki ga ponudijo gostom.

Prior je poklical kletarja. To je bil velik, močan brat, ki je nekoč delal kot kovač. Ko je vstopil, ga je bilo kar za cel tesen prostor v pisarni. Šlo je za to, kdaj lahko pričnemo s pošiljkami brinja. *Možakar* je malo pomislil in dejal, da bo v treh dneh pripravljen za sprejem prvega tovornjaka. Pozneje smo ga še večkrat srečevali, saj je po potrebi prihajal k nam v tovarno. Vedno je prinesel kakšno steklenico »sline«, kot je rekel brinjevcu. Zanimivo: slivovka je bila slivovka in ne »slina«!

Tako je bilo torej dogovorjeno, da se posel prične. Manjkala je le še cena predelave ob odbitku vrednosti pridobljenega žganja. Prior je postavil ceno, ki je bila nižja od tiste, ki smo jo plačevali v Črni gori. Seveda sem na to opozoril, pa se je pater Drolc na široko zasmel in dejal: »Že dobro, mi bomo shajali s ponujeno ceno. Gospod Videčnik, poznate tisto reklo – kjer so *farji*, tam so *gnarji*.« Mene je ta priorjeva duhovitost presenetila, saj česa podobnega še nisem doživel.

Res je, da je pater Drolc dobro poznal mojega brata iz Trbovelj, svojega domačega kraja, in tako je bil morda nekoliko bolj sproščen. Kadar me je pot vodila po Dolenjski, sem krenil v Pleterje obiskat patra Drolca. Ko sem nekoč spet potrkal na porto, ga je privedel menih že slepega in hudo bolnega. Po glasu me je spoznal in bil vesel mojega obiska. Klepetala sva kar celo uro. Potožil mi je, da ga je sladkorna bolezen uničila. Nima pa možnosti za zdravljenje, ker mu redovna pravila ne dovoljujejo ustrežnejše prehrane, kot bi jo zahtevalo zdravljenje. Moram reči, da tega nisem prav razumel. Toda prior je bil mož zaveze, ki jo je nekoč dal.

Kmalu sem bral, da je prior pleterskega samostana kartuzijancev umrl.

V banki

Po šestih letih službovanja pri Etolu me je nekdanji predpostavljeni, Franjo Lubej, povabil v banko. Tam so potrebovali delavca službe za posle s prebivalstvom. Kar rad sem šel, ker sem vedel, da ne bom več igral »disciplinskega« med ljudmi. Generalni direktor Kreditne banke Celje je bil tedaj Peter Šprajc, diplomirani ekonomist in odličen človek. Ko sem bil pri njem na razgovoru, mi je pojasnil moje naloge, pri tem pa poudarjal, da gre pri tem poslu za lastno iznajdljivost, saj je vanj vključena tudi propagandna služba in kot je rekel, bi rad pozneje še marketing. No, tedaj je le redkokdo govoril o marketingu. To v tistih časih ni bilo priljubljeno, je dišalo preveč po kapitalizmu. Razgovor z generalnim direktorjem mi je bil napotek za moje delo. Ko njega že ni bilo več v banki, smo prav mi pričeli z marketinškimi prijemi. Ne brez nasprotovanja, saj je neka kolegica menila, da je to protimarksistično. Prebolel sem očitek in si mislil svoje.

Veliko veselja sem imel z iskanjem novih, izvirnih idej za predstavitev naše banke. Tako sem bil zagnan, da me je že kar bolelo... Pa se je izplačalo. Pri mladinskem varčevanju smo morali ponuditi kaj mikavnega za mlade. Pa sem se povezal z numizmatiki in celjskim muzejem. Pripravili smo pet kovancev, ki so bili zgodovinsko pomembni za Celje. Dobil sem jih v muzeju, Avrea pa je izdelala orodje, da so jih potem izdelovali. Zraven smo dali kartonček s pojasnili, za vsak kovanec nekaj malega

Na dan ustanovitve Pionirske hranilnice v Novi Gorici (1971)

Tudi v Stuttgartu smo leta 1973 ustanovili Pionirsko hranilnico.

Na Koroškem smo orali ledino v šolskem hranilništvu. Na sliki, posneti na vuzeniški šoli, izročča ravnatelj Lojze Gobec nagrado uslužbenki hranilnice. Celjska banka je prizadevno širila šolske hranilnice tudi v tem delu Slovenije.

Kreditna banka v Celju je pripravila tudi v Mozirju kviz, na katerem je za mozirsko skupino prevzel nagrado ing. Lojze Plaznik. Pisalo se je leto 1971.

zgodovine. Vžgalo je, čeprav so nekateri v banki govorili, da dajemo otrokom »pasje markice«. Potem je bilo treba najti maskoto za naše mladinsko varčevanje. Opravili smo anketo od vrtecev do drugega razreda osnovne šole. Otroci so izbrali pikapolonico, in pripravili smo vrsto zgibank na to temo in hranilnike v podobi te priljubljene živalice. Pozneje je to maskoto prevzela še Ljubljanska banka, v katero smo se Celjani vključili. Tudi šolske hranilnice smo uvajali na šolah po zgledu Jožeta Brileja v Podčetrtku. Kmalu smo imeli v hranilništvo vključenih že 40 šol. Prej so na šolah uvajali razne oblike razrednega varčevanja, s šolskimi hranilnicami pa smo vnašali pravo bančno poslovanje.

Otroci so se odlično obnesli, čeprav me je neki kolega na delavskem svetu vprašal, če bom založil za jamstvo na šolah svojo plačo. Pikrosti ni nikoli manjkalo, ker so nekateri bančniki mislili preveč birokratsko.

Potem so pričele z našimi izkušnjami še ostale banke: prva med njimi Gorenjska in končno velika Ljubljanska banka in njene enote po državi. Celó v tujini smo imeli tri šolske hranilnice.

Z veseljem sem delal in nenehno razmišljal, kako bi še uspeli z novimi prijemi, saj je konkurenca že trkala na vrata. Nič več ni bilo bank z regijskim delokrogom, te so bile neke vrste monopolisti na določenem območju. Pa zato tudi niso čutile potrebe biti ustvarjalne.

Ko sem postal direktor Celjske mestne hranilnice, sem nadaljeval delo na propagandi. Imel sem dobre ljudi in zveste sodelavce v hranilnici. Tako je bilo mogoče pripraviti vrsto odličnih razstav, kot tista z jubilejnimi srebrniki. Na njej so bili kovanci iz enajstih držav. To je bila paša za oči in *poduk* mladini. Res smo marsikdaj uspeli, ker smo bili enakomerno vpreženi v »voz napredka«.

Leta 1974 smo v Celju praznovali dan bančnikov, kjer sem bil slavnostni govornik.

Poseben podvig je bil prenos osebnih dohodkov na bančne račune. Začeli so na Gorenjskem, takoj za njimi pa mi v Celju. Izkušnje kolegov iz Kranja smo dopolnili in pričeli na veliko. Tedaj smo izdelali študije o možnostih uvajanja po občinah. To je bila prava marketinška raziskava. Pokazalo se je, da smo pravilno načrtovali. Začetni odpori so pojenjali in bili smo zelo uspešni na celotnem območju naše banke. Seveda nam je pri tem pomagal Igor Ponikvar, ki je tedaj delal kot član zveznega sveta sindikata. V teh vrstah so nasprotovali temu načinu izplačil osebnih dohodkov, češ da je kratena pravica delavcev, ki edini lahko določijo, kako bodo prejeli plačilo. Seveda je bila tu posredi demagogija puhloglavcev, teh pa v sindikatih ni bilo malo! Končno je zvezni sindikat dal »zeleno luč«, in v naši republiki je stvar stekla na vseh ravneh in v vseh predelih.

Pozneje smo uvajali čekovno poslovanje, kar ni bila naša zamisel, pač pa je predlog izhajal iz zveznega bančnega združenja, da bi pač bili podobni ostalemu svetu. Spominjam se, do smo imeli zvezno posvetovanje o brezgotovinskem poslovanju občanov v Tuzli. Slovenci smo izrazili dvom v to, da bo stvar uspela, saj v nekaterih predelih države še hranilnih knjižic niso poznali. Pa tudi finančna kultura nasploh je bila na nizki ravni. Predstavniki ministrstva iz Beograda je cinično dejal, da »Janezi ne doume srčiku problema«. Nato se je priglasil k besedi direktor tuzlanske banke, ogromen človek po postavi. S svojim gromkim glasom je kratko dejal nekako takole: »Le uvajajte tekoče račune za naše ljudi, pa banke lahko zaprejo.« Mislil je na zlorabe, ki bi jih ljudje počeli s čeki. Nastal je vsesplošen prepir in končno je predstavniku zveznega združenja bank le uspelo narediti red. Predlog je bil sprejet: o tekočih računih naj banke razmislijo, vendar naj jih odobravajo selektivno in ne kar vsevprek.

Omeniti moram tudi, da sem nekaj časa služboval kot pomočnik direktorice za posle s prebivalstvom na centrali Ljubljanske banke v Ljubljani. Tam sem spoznal zelo razgledanega ekonomista mednarodnega ugleda, dr. Franca Tretjaka, ki je bil doma nekje pri Slovenj Gradcu in se je pravkar vrnil iz Afrike. Tam je delal kot pooblaščenec Združenih narodov. Veliko sva se pogovarjala o našem dokaj administrativnem bančništvu. Govoril mi je o bančnem marketingu, ki da v svetu že usmerja poslovanje denarnih zavodov. Pri nas seveda o čem takem še nismo govorili, kaj šele, da bi se v tem smislu usposobili. Bil sem prepričan, da je takšno raziskovanje bančnega trga bodočnost tudi v naših razmerah. Toda tu so bile posredi še vedno ideološke prepreke, strah pred zapadnjaško miselnostjo in podobno. Tako je pač bilo.

Celjska mestna hranilnica

Rad sem delal v mestni hranilnici. Še dobro imam v spominu, kako smo mladi občudovali tedanje bančnike. Bili so v naših očeh nekaj več, njihov poklic je bil zelo ugleden. Na hranilnico samo pa me vežejo spomini iz časov, ko so pred drugo vojno prirejali v Celju Kulturni teden, in tedaj so bile v sejni sobi hranilnice likovne razstave. Pa tudi kakšna pomembna srečanja so bila v sobi, saj je bila najlepša te velikosti v Celju in polna umetniških slik naših najboljših mojstrov: Jakopiča, Strnena in Gasparija. Za te

Leta 1978 smo v Celju prikazali razstavo hranilnične dejavnosti na Štajerskem. Na sliki z leve: Sandi Videčnik, Beba Mehle, Jože Marolt, župan mesta Celje, za njim direktor banke Zdravko Trogar, poleg njega pa generalni direktor Ljubljanske banke Metod Rotar.

vem, bile pa so gotovo še druge, saj je bila hranilnica mecen umetnikom, pa so iz hvaležnosti darovali katero od del; seveda pa je hranilnica tudi odkupila veliko slik. Tedaj sta bili v sobi tudi dve čudoviti baročni peči.

V Celju smo poznali zgodovino stavbe, kjer je bila hranilnica. Zgradili so jo za obletnico vladanja cesarja Franca Jožefa. Za gradnjo so potrebovali slabi dve leti. V sedanji sejni sobi je sprejemal prestolonaslednik Rudolf deželne stanove; torej je bila dvoranica prav za to priliko tako razkošno opremljena. Škoda je le, da so veliko umetniško sliko Franca Jožefa po drugi vojni namerno uničili. Bila je vredno delo s krasnim baročnim okvirjem v naravni velikosti. Tudi bogate predmete izpred prve svetovne vojne so nekako izgubili... V glavnem so se izgovarjali na poplavo, ki je ob visoki vodi res zalila kleti hranilnice in vdrla v arhiv, kjer so hranili vso dokumentacijo. Morda je to naključje bilo marsikomu po volji. Končno je bilo zanimivo, da so bili tudi nekateri sefi vlomljeni in prazni, tega gotovo ni povzročila voda...

Ohranil pa se je kot po čudežu sloviti kovanec Avrelian, ki naj bi bil le v dveh primerkih znan v Evropi. Baje je eden v kraljevski zakladnici v Londonu, drugi pa v Celju. Po mojih ugotovitvah ga je hranilnica odkupila leta 1905 od neke kmetice. Ta ga je našla na njivi

v okolici Teharij. V mojem času je bil zlatniku priložen listič, ki je o tem pričal. Zanimivo! Tajnik hranilnice, Sadar, izredno pokončen, narodno zaveden človek, bil je hkrati blagajnik v zavodu, je vedel, da bodo Nemci kovanec iskali, pa ga je zavil v časopisni papir in ga vrgel med stare knjižice v trezor. Vse so premetali, da bi ga našli, le časopisnega papirja se ni nihče dotaknil in tako je kovanec dočakal svobodo. Ko so Nemci spraševali po njem, so se uradniki hranilnice izgovarjali na Sadarja, češ, verjetno ga je odnesel v Ljubljano, kamor je shranil nekaj pomembnega arhiva. Lahko so se nanj izgovarjali, saj se je ob prihodu Nemcev v hranilnico, sedeč za blagajno, ustrelil in tako pokazal prezir do vsiljivcev. Sedaj je kovanec v lasti Pokrajinskega muzeja v Celju.

Ko sem brskal po kletnih prostorih, kjer so bili ostanki arhiva, sem marsikaj našel; vse to je sedaj v Zgodovinskem arhivu Celje.

Denarni zavod je imel pri nekdanjih meščanih veljavo in zato se je tu zbiralo bogastvo ne le v denarju, tudi v predmetih, ki so bili v bančnih sefih, in so, kot je bilo že rečeno, prav tako čudno izginili. Izginila je tudi zlata maska enega od ustanoviteljev. Da, vojne so hudo zlo za kulturo!

Bolj kot vse to me je zanimal arhiv hranilnice, ki bi nam lahko marsikaj odkril. Toda tega so očitno skrbno odstranili, ko je po letu 1945 v Celju izbruhnila afera okrog stečajne komisije za hranilnice. Bilo je leta 1947, ko so morali po »črki zakona«
pospraviti s

Obisk predsednika Zveze evropskih hranilnic v Celjski mestni hranilnici leta 1977

Bil sem delegat na plenumu evropskih hranilnic v Strasbourgu leta 1971.

Med nagrajenimi sodelavci Celjske mestne hranilnice leta 1977

hranilnicami po celi Sloveniji. Okrajna komisija, sestavljena iz nekdanjih bančnikov, naj bi skrbela za premoženje nekdanjih zavodov, ki ga ni bilo malo, in država je bila zanj zelo zainteresirana. Toda več kot očitno je, da je vrta komisija delala za svoj žep, saj so jih nekaj pozaprl in jih tudi obsodili.

Toda sloves Celjske mestne hranilnice se je kljub vsemu ohranil še po letu 1970, ko je tedanji predsednik Odbora varčevalcev, dr. Aleksander Krašovec, dosegel, da je Celjska mestna hranilnica dobila nazaj poslovno ime, kar ni bilo po volji nekaterim v osrednji enoti tedanje kreditne banke. Nekaj let po vojni je hranilnica še delovala kot povsem samostojen zavod. Imela je svoje odbore in poslovala po tedanjih zakonih.

Na Celjsko mestno hranilnico imam lepe spomine. Tudi na tedanje delavce, ki so bili še tiste šole, ko se je na ta poklic še kaj dalo!

Ko sem odhajal od tam v pokoj, mi je bilo, kot da zapuščam del svojega premoženja.

Prenašali smo svetnike

Ko sem bil še v Celju, smo v krajevni skupnosti Aljažev hrib poskrbeli za zgodovinsko znamenitost na hribu sv. Jožefa. Gre za križev pot, ki je še v prejšnji Jugoslaviji pomenil za Celje pravo zanimivost. Bajе izvira iz kužnih časov. Ob stopnicah so še danes kapelice, v njih pa prizori iz tega svetopisemskega dogajanja. Vse plastike so bile v naravni velikosti. Bilo je še v času, ko se na podobne spomenike ni kaj prida pazilo, in razni zbiralci so pridno odnašali prelepe plastike, vsaj kar se je dalo odnesti. Vse kapelice so bile poškodovane, da se vrata niso zaklepala.

Bil sem predsednik krajevne organizacije Socialistične zveze v krajevni skupnosti in ta brezbriznost do spomenikov me je prizadela, pa sem na našem odboru predlagal, da se zadeve lotimo sami, če že ni organa, ki bi poskrbel za ustrezno rešitev okoli varnosti kapelic. Določili so me, da obiščem župnika pri sv. Jožefu, ga opozorim na škodo in prosim za sodelovanje pri reševanju plastik. Res sem se zglasil pri duhovniku, ki se mi je predstavil za župnika, in ga vprašal, če bi župnija kakorkoli pomagala pri reševanju umetnin. Kar čudil sem se, kako brezbrizen je bil ta »gospod«. Dejal je, da to ni stvar župnije, da spomeniki niso njihovi in da pri stvari ne bodo sodelovali. Nekako zviška me je odpravil. Ne vem, ali je za menoj blagoslovil svojo pisarno, verjetno jo je vsaj prezračil za takim obiskom malega, toda socialističnega funkcionarja...

Naslednji večer smo imeli sejo odbora in sklenili smo poseči vmes kar sami. Klemenčič je imel tovornjak, odborniki pa smo se »spravili« nad plastike in jih prenašali na vozilo. Pač kolikor jih je bilo mogoče prenesti. Prepeljali smo jih v celjski muzej. Ne vem, kaj je bilo potem z njimi. Mislim, da so zanje dobro poskrbeli. Za nas je bilo pomembno, da smo preprečili nadaljnje ropanje kulturne dediščine. Pri prenašanju svetnikov so sodelovali vsi tedanji krajevni funkcionarji. Ljudje so se malo muzali in seveda marsikje pripovedovali, kako so »ta rdeči« nosili svetnike...

Prav gotovo bodo v sedanjih časih ta prelepi spomenik spet popravili, če ga že niso. Takšno kužno obeležje se najde le še redkokje. Žal pa so nekatere od nekdanjih kapelic uničile gradbene zahteve in novi zazidalni načrti. Tako so sedaj cela naselja v nekdanj povsem gozdnatem predelu Jožefovega hriba. Kot mi je znano, so samostan ob cerkvi že povsem posodobili in uredili.

Nekdanji pogled na Jožefov hrib v Celju pa je bil veličasten, saj je pod travnikom na pobočju hriba že rasel gozd; le Žuževa graščina in peščica razkošnih hiš je bilo »posejanih« na sosednji vzpetini pod cerkvijo in samostanom.

Kot otroci smo se prav bali lepih smrekovih gozdov na hribovju tam okoli. V »grabnu«, kjer poteka sedaj pot v spodnje naselje (Skalna klet), pa se je nekaj časa zadrževal čudak, ki so mu pravili puščavnik. Le kadar je bilo nas otrok več skupaj, smo si upali v njegovo bližino. Tedaj si je nadel na glavo iz papirja narejeno škofovsko pokrivalo in papirnat mašni plašč.

In ko že omenjam puščavnika, bi bilo napak pozabiti na mutastega berača, ki je vedno sedel pred starim mostom prek Voglajne in vrtel lajno, pred seboj pa je imel kar na tleh svojo zamaščeno kapo, da so vanjo padli kakšni *milodari*. To je bil nebogljen človek. Celjani so ga poznali pod vzdevkom »Tina-uki«; verjetno zato, ker je namesto besed dajal od sebe zvoke, bolj podobne ukanju kot človeškemu govorjenju.

Seveda sta bila tako puščavnik kot Tina posebneža iz obdobja pred drugo svetovno vojno.

Poroka na Dunaju

Sredi obilice dela me je presenetila vest z Dunaja, da se namerava hči Kristina v kratkem omožiti. Hkrati s sporočilom me je prosila, da bi jo popeljal kot priča k oltarju. Seveda sem še isti dan sporočil, da bom rad prišel, le za datum tega dogodka moram dosti prej vedeti. Tedaj že ni bilo več težav okoli potnih dovoljenj pri nas, treba pa je bilo še dobiti avstrijsko vizo.

Njenega izvoljenca Armina, sina veterinarja in apotekarice z Dunaja, sem že poznal, saj sta bila pri meni na kratkem dopustu. Tedaj je fant bil še dijak, saj je v ponigliavih letih taval... Celo na morju si je služil kruh. Ko je prišel k hiši v Grinzingu, se je zelo dobro obnesel. Bil je priden in pozoren do vseh domačih. Takega sem tudi jaz poznal. Vedel pa sem, da bo kmalu končal gimnazijo ob delu in da ima namen študirati medicino. Pozneje je to tudi uresničil in postal s pridnim delom ugleden strokovnjak na področju etnomedicine. Sedaj je profesor na dunajski Medicinski fakulteti in direktor Inštituta za etnomedicino na Dunaju. Seveda sem ga od vsega začetka upošteval. Bil mi je simpatičen in še danes je tako.

Tako sem spet potoval na Dunaj. Vesel sem bil, da bom ob hčerki, ko se bo poročila. Zelo lepo so me sprejeli, reči moram, da celo z velikim navdušenjem. Zvečer pred poroko smo sedeli vsi povabljeni na Kristinem domu in prav lepo smo se imeli. Bil sem dobre

volje in vesel, da so me kar občudovali. Take ljudi si želijo oni in njihovi vrstniki, ker se ob njih tudi sami razvedrijo. Zadržali smo se ob kozarčku domačega renskega rizlinga pozno v noč. Pa ni šlo brez zapletov. Ženinova mati je doma iz slovenske družine, to sem vedel. Da bi dokazala, kako misli drugače od nas »Balkancev«, je načela vprašanje kulture južno od Drave. Malo sem potrpel, ko pa mi je bilo vsega dovolj, sem pripomnil, da so takšne izjave značilne za *renegade*, ki hočejo biti bolj papeški od samega svetega očeta. Od tedaj sem se dame s slovenskim rodovnikom izogibal. Še danes je tako, čeprav je sedaj že blizu devetdesetim. Zanimivo: v družbi je bil tudi tovarnar s Tirolske, znanec družine, nekdanji nacist, pa se je odločno postavil na mojo stran in to je le še prililo olja na ogenj.

Naslednji dan smo morali najprej na okrajni urad sklenit civilno poroko, zgodaj popoldne pa je bila cerkvena v cerkvi na Esdersplatzu (nasproti mojega vojnega bivališča). To je seveda zbudilo nešteto spominov, tudi nekaj trpkih. Obred je bil zelo prisrčen in nič narejen. Vsi smo se veselili zveze dveh mladih ljudi, pač vsak za svojega in vsi za oba. Kristina si je že tedaj služila kruh z restavratorskim delom; danes vse manj, ker jo zapušča vid.

Iz cerkve smo se podali v okolico Dunaja, kjer je bila pojedina, in veselje se je nadaljevalo, pa ne tako neovirano, kot pretekle noči. Tokrat so bili v družbi ljudje, ki bi take sproščenosti ne prenesli dobro.

Dva dni sem ostal na Dunaju. Nismo mirovali doma, ampak so me vodili po sledih mojih spominov: v Hainburg, Klosterneuburg, Heiligenstatt in seveda po središču Dunaja. Tja zahajam vedno zelo rad, saj je vse skupaj ena sama zgodovina. Posebno rad se ustavim pred vhomom v nekdanji dvor – Michaelertor – kjer je tudi moj oče »stal stražo« v stari Avstriji. Vsak teden je stražo prevzel kateri od številnih polkov stare države. Moj oče je služil v železniško-telegrafskem polku v Korneuburgu. Vojašnica še danes stoji in pogosto stojim pred njo ter se spominjam očetovih pripovedi o njegovih doživljajih v tem kraju.

Ko sem odhajal nazaj v domovino, sem imel občutek, da bosta mlada zakonca srečna, saj sta imela vse pogoje za kaj takega. Danes sta tudi onadva v letih, ko gledata nazaj v čas.

Poroka hčerke Alje

Moja hčerka iz drugega zakona, Alja, je delala kot trgovska uslužbenka v Celju. Medtem ko sem jaz služboval v Ljubljani na centrali kot pomočnik direktorja za posle s prebivalstvom Ljubljanske banke, se je hčerka odločila za poroko z Branetom, tedaj carinskim uslužbencem. Seveda je bila njena odločitev z ženine in moje strani sprejeta brez zadržkov, saj se v take reči ne kaže vmešavati, poleg tega pa sta se mlada očitno dobro razumela.

Poroka je bila na matičnem uradu v Celju. Jaz sem bil hčerki priča in sem tudi pripravil svatbo na gradu. Tam je tedaj poslovala dobra restavracija Stari grad. Bilo smo v ožjem

krogu sorodnikov in kosilo je potekalo v dobrem vzdušju. Morda bi kazalo svatbo nekoliko raztegniti, si mislim danes, ko gledam nazaj na tiste dni. Ne vem, zakaj tega nismo storili, kljub temu pa se je vse lepo končalo.

Alja je potem »presedlala« v javno službo in se preselila iz Celja v Šoštanj, nato pa v Velenje, kjer je še sedaj.

Z možem sta si ustvarila lepo družino. Rodilo se jima je dvojce prijetnih otrok, dekle Alenka in fant Matija. Oba sta sedaj že domala na koncu šolanja v osnovni šoli, kjer sta izredno uspešna. Vedno sem vesel, če sta občasno tudi pri nama v Mozirju, saj tako hitro odraščata, da kmalu ne bosta več otroka...

Kljub razmeroma zahtevni službi se je Alja »došolala« na višji stopnji in si tako zagotovila ustrezno delovno mesto v javni upravi.

Moram poudariti, da je Alja dobra gospodinja, mati in žena. Oba starša vzorno skrbita za otroka, ki sta jima pač v veliko veselje, saj sta zelo nadarjena in to pomeni upanje, da bosta v življenju uspešna, kar jima od srca želim!

Morda smem na tem mestu izraziti svoje obžalovanje, da se naši družini ne srečujeta pogosteje. Človek si v starosti želi domačih okoli sebe. Končno v poznih letih ostaja le malo prijateljev, ker pač imajo vrstniki podobne tegobe kot vsi v naših letih. Res je tudi, da je le malo mladih, ki bi dobro prenašali družbo starih ali si jo celo želeli. Morda tiči v meni še spomin na našo družino, ko smo do poznih let naših staršev zahajali domov in se ob družinskih slovesnostih počutili kot trdna, med seboj povezana družina.

Današnji časi so marsikaj spremenili, po mojem na slabše, vsaj kar se družabnosti tiče. To se gotovo pozna tudi znotraj družin. Mislim pa, da ne kaže za vse dolžiti »časov«, ki so pač taki, kot so. V tem je nekaj potuhe, morda zaradi občutka krivde. Iščemo pač vzroke tam, kjer jih ni, da bi nekako upravičili naše početje v tem razburkanem času. Toda ko razmišljam in pustim spominom prosto pot, ugotavljam, da smo v našem življenju, zlasti med vojno in po njej, okusili mnogo trpkega, pa se nismo medsebojno oddaljevali in se zapirali v ozke kroge. Morda smo bili drugače vzgojeni in prekaljeni od preprostih okoliščin, v katerih smo odraščali in živeli.

Skratka, tudi star človek ostaja družabno bitje.

Potreba po naravi

V Celju je bilo tedaj kar nekaj tovarn, ki so poskrbele za slab zrak. Pred vsemi je bila Cinkarna, ki je sredi noči »izpraznila« svoje zaloge raznih plinov. Tedaj je bilo na Jožefovem hribu čutiti kisló-sladek zrak, ki je dušljivo učinkoval. Posebno smo to občutili stanovalci v Plečnikovi ulici. Velik del nekdanjega lepega borovega gozdiča na severni strani hriba je bil že uničen. Seveda so strokovnjaki zatiskali oči pred resnico, ki bi morala zahtevati protiukrepe, vsaj zakonite korake. Pa kaj, ko je tovarna imela v vsem prednost pred zdravjem prebivalstva. Po Celju so se vrstili protesti, toda »najeti« strokovnjaki so zatrjevali, da je zrak odličen... Le toliko niso

bili nesramni, da bi trdili še to, da je primeren za zdravilišče, v katerem bodo naši zdrave oboleli na dihalih.

V takih okoliščinah ni bilo nič čudnega, če se je tudi mene lotila zdravstvena težava. Zbolel sem na srcu in posledica vsega je bil infarkt. Za zdravje sem se odločno boril in iskal vse možnosti, da si opomorem. Trdno ob meni je stala žena, ki mi je kot zdravnica veliko pomagala. V takih naporih se je primerilo naključje. Dober znanec mi je ponudil nekdanji mlin v Ljubijskem grabnu pri Mozirju. Ogledal sem si majhno stavbico ob kristalno čisti Ljubiji, divji in polni postrvi. Všeč mi je bilo okolje, mirno in neokrnjeno. Voda je bila tedaj tako čista, da so jo prebivalci, ki so živeli ob njej, pili. Poleg tega je stalo tu še kar nekaj mlinov, ki so veselo kloptali svojo večno pesem. Navdušil sem se in z veseljem sprejel ponudbo.

Potrebno je bilo še skleniti dogovor za najem z lastnikom, kmetom Konečnikom v Šmihelu nad Mozirjem. Po nekaj dneh sva se s prijateljem odpravila iz Celja v Šmihel in pri Konečnikovi hiši sva bila lepo sprejeta. Pogovor je bil hitro končan in dogovor podpisan, toda vsa stvar je trajala potem še dolgo v noč. Posledice niso izostale: mojega prijatelja je moral krepko podprtega voditi domači sin, sedanji gospodar Vanč, tja do avtomobila, ki sva ga pustila pri cerkvi v Šmihelu. Tako sem spoznal družino Verbuč –

*Pred Konečkim mlinom ob
Ljubiji leta 1979*

Konečnik in z njo sem še danes v prijateljskih stikih. Resnici na ljubo, podobni »dolgi« razgovori pri Ivanu Verbuču so bili pozneje še kar pogosti...

Nekdanji mlin je bilo treba le še malo urediti in kmalu smo imeli otvoritev, na katero sva z ženo povabila nekaj sorodnikov in prijateljev. Slavnost je trajala dolgo v jutro in ko nas je že vse kar krepko zeblo, smo se veselo razšli.

Potem sem z družino redno obiskoval mlin vsak konec tedna in med dopustom smo tam ostali tudi po nekaj dni. Bili smo srečni v tem izredno lepem okolju, pa tudi z Verbuči smo navezali prijateljske stike; posebno nas je družila pesem. Tedaj je še živela stara gospa Zupan – Konečnik, mati gospodinje Roze. Vedno je sedela na peči in nas priganjala k petju. Čeprav je že bila nekoliko betežna, je rada pritegnila naši pesmi. Veliko veselih srečanj smo imeli v Šmihelu. Ob tem pa smo spoznavali domačine, ki so vsi po vrsti zelo zanimivi in pokončni ljudje.

Sosed Lovro, nekdanji oskrbnik Mozirske kočice na Golteh, je bil prava legenda v pripovedovanju. Koliko ur sva presedela in kramljala pred nekdanjim mlinom, dočim je sosednji, Potočki, še mlel. Nekoč me je Lovro oštel, ker sem streljal kače. Teh je bilo tisto leto toliko, da si kar po njih hodil. Dejal je zelo resno: »Kače ne smeš ubiti, ker se ti potem druge maščujejo.«

Preko Ljubije, na drugi strani, živijo Kovačevi. Nekdaj je bila tam kovačija na vodno kolo. Posebno Karel, ki se je tja priženil, mi je rad priskočil na pomoč, če je šlo za kakšno delo. Tudi on je bil prijeten sogovornik in kadar ni bilo moje družine v mlinu, je rad zahajal k meni na pogovor. Delal je kot drvar pri Gozdnem gospodarstvu Nazarje. Veliko mi je pripovedoval o življenju na planini. Tako sem se vsebolj vživljal v okolje in ljudi.

Stara Kovačica je bila zanimiva, bistra ženica. Imela je vedno nabrane razne rastlinske čaje in če je koga izmed nas črvičilo, je pri njej našel pravo zdravilo. Kadar je pripovedovala, kako so nekoč ob jezcu na Ljubiji udarjala kladiva in kako je njen mož koval zahtevne predmete, predvsem pa orodje, smo ji radi prisluhli. Mož je bil pravi mojster v kaljenju jekla, saj je bila za razna gozdna orodja prav kakovost jekla odločilnega pomena.

Iz mlina smo se podajali na lepe obhode vse tja do Svetega Križa nad Belimi Vodami, do Kramarce, o kateri so pripovedovali zanimive stare zgodbe. Izleti so nas vodili na vrhove bližnjih hribov, od koder je bil lep razgled po čudoviti krajini in vršacih Kamniško-Savinjskih Alp. Tedaj je bila še prosta pot skozi vintgar Ljubije do Zaloke in naprej do Smrekovca. Odkar so Ljubijo zajezili za velenjski vodovod, so onečastili lepo krajino do te mere, da smemo vse to imenovati »sramota«.

Kača v mlinu

Lovrove grožnje o tem, da se kače lahko maščujejo, so me nekako spremljale in občasno tudi vznemirjale. Končno, srečevati kače na pragu mlina, ni bil ravno užitek.

Naneslo je tako, da sem neke sobote krenil v Šmihel k Konečnikom na pogovor. Tudi tokrat si je gospodar Ivan vzel čas za skupni klepet. Jabolčnik je bil na mizi in še kako

dober je bil v poletni vročini. Ker tudi savinjski želodec ni manjkal, sva ga pač kar neutrudno pila, namreč jabolčnik – *tokouc*. Ko se je dan nagibal v noč, sem se podal po strmi poti dol proti mlinu. Še ni bilo povsem temno, ko sem odklenil in zagledal v nasprotnem kotu neko razpoko v zidu, ki je seveda prej nikoli ni bilo. Kmalu sem dojel, da je razpoka v resnici kača. Da me je bilo groza, ni treba poudarjati! Kača v mlinu! Lovro je imel prav, sedaj me bodo v željenem miru vznemirjale kače, sem si mislil. Hitro sem segel po malokalibrski puški in streljal na kačo, ki je bila očitno zadeta, vendar se je uspela nekam zavleči, verjetno pod pod.

Seveda sem ves prestrašen začel temeljito pregledovati mlin. Kar uro je trajalo, da sem se prepričal, da drugih kač ni v mlinu. Premetal sem vse odeje in posteljino, premaknil predmete in delal, da mi je pot tekel s čela.

Naslednji dan, po dolgi, nespečni noči, sem se rano podal v združno trgovino v Mozirju in nakupil cementa, da sem potem zadelal vse luknje, koder bi lahko kača zlezla v notranjost mlina.

Lovra sem o dogodku obvestil, ne vem zakaj. Hehetal se je, da ni bilo konca, in ob tem pihal iz doma narejene bezgove pipe. Mrmral je nekaj takega kot, saj sem povedal, kaj bo... Užival je in ponavljal, kako da je imel prav in kako se resnica vedno izkaže. Šele ko sem mu natočil krepko mero *žganice*, se je pomiril in postal malo bolj razumevajoč. Da bi potrdil svoje veščine, si je vzel čas in pregledal mlin, na koncu pa slovesno izjavil, da je varen in da kač sploh ni več. Kaj mislite, kako mi je odleglo, če tak strokovnjak za kače kaj takega izjavi!

Ovčjak na Vrheh

Moja družina se v Grabnu ni počutila dobro. Žena je tožila, da nikamor ne vidi, da je povsod vlaga, da šumi potok in še marsikaj je trdila ter tako dala vedeti, da ne hodi rada v ta kraj. Tudi hčerka Alja je bila na njeni strani. Večina torej zmaguje, tudi tokrat je.

Iskal sem drug primeren kraj za mir in počitek. Mozirski veterinar mi je svetoval pogovor z Molovnikom na Lepi Njivi. Ta kmet je imel na Vrheh ovčjak, ovac pa ne. Seveda nisem vedel, kje je Molovnik, ki se sicer piše Hrastnik. Vprašal sem pri Točaju, spodaj ob Ljubiji, kje je Molovsko. Točajeva mati mi je ponudila vnukinjo za spremstvo. Marta je bila še predšolski otrok, in kar nekako sem dvomil, da me bo prav vodila. Toda izkazalo se je, da je deklica zelo bistra in iznajdljiva. Pripeljala me je prav do kmeta Molovnika. Doma so mi povedali, da je na travniku, kjer so pravkar spravljali seno. Šel sem torej neznanemu lastniku ovčjaka nasproti in ga srečal že na poti domov. Že prvi vtis je bil tak, da imam opraviti z razgledanim človekom, ki me je vse mogoče spraševal, le o ovčjaku ni bilo besede. Imel pa sem občutek, da bo mogoče vendarle tudi o tem govoriti. Pa sem vztrajal. Pogovor je že trajal kako uro, pa še vedno nič o moji želji. Končno je načel tudi to. Vprašal me je, kje delam, kaj sem in kako si predstavljam najem ovčjaka, kajti on že ne proda niti pedi podedovane posesti. Seveda sem bil takoj zato, da najamem

ovčjak za določen čas, in dogovorila sva se za ogled na Vrheh. In kar šla sva v hrib (*hriber*, kot pravi Molovnik). Seveda sem povedal, da me je mala Marta že popeljala pred ovčjak.

Prekrasen pogled je na ta pašnik z nekaj nizkimi borovci, v ozadju pa mogočni gozdovi; naravnost neverjetno lepo. Razgled po dolini pa tak, da človek ostrmi. Z Marto sva bila pri ovčjaku prav v času, ko so cveteli mali encijani. Vse je bilo temno modro in ko sem se čudil temu in menil, da so te rože še malo prekmalu, je Marta dejala prav po otročje: »Kaj pa če so se rožice zmotile in so prišle prekmalu?« Tako lepo je to povedala, da še danes z veseljem obujam spomin na njeno modrost.

Z Molovnikom sva obhodila okolico ovčjaka in se pomenkovala, kako in kaj bo treba urediti, da bo lahko stara stavba, ki je merila kakih 25 metrov v kvadrat, služila namenu. Kar kmalu sva si bila edina, da bo streho uredil gospodar, jaz pa po svoji želji notranjost. Tudi rok najema sva določila – 25 let.

Z veliko vnemo sem se lotil dela. V hranilnici smo imeli hišnika, ki je bil zidar. Pravili so mu Filozof, ker je rad razglabljal o visoki politiki in ob tem dodobra namučil poslušalce. On je dozidal v stavbi majhen prostor za kuhinjo, jaz pa sem se lotil stropa, ki ga ni bilo. Koliko sem tedaj še telesno zmogel, mi je še danes uganka. Imel sem pač veliko veselje in še večjo željo, da bi čimprej užival v tihi samoti. Medtem sem moral v službo v Ljubljano, in tako sem lahko izkoristil že petek popoldne za beg na Vrhe in obnovo ovčjaka.

Če človek hoče, pač marsikaj zmore! V treh mesecih smo imeli slavnostno odprtje »apartmaja«. Zbrali so se sosednji kmetje in moji prijatelji, pa nas je bilo kar za lepo družčino. Trak je z ovčjimi škarjami prerezal Molovnik, njegova žena je imela nagovor z dobrodošlico, in potem je bilo veselo do zore, ki je bila tamkaj enkratno doživetje.

Potem me je čakal še vodnjak. Domačini so trdili, da tam okoli ni vode, da so že marsikaj počeli, da bi jo našli, pa je bilo zaman. Bral sem, da se vlažnost v tleh dobro ugotavlja na določenih travah, in bil prepričan, da je na spodnjem robu travnika voda. Molovnik je zmajeval z glavo, toda njegova fanta sta prijela za krampe in pričela kopati. Ko sem naslednji petek prišel iz Ljubljane, je bila vest razveseljiva – voda je res bila in še kako dobra!

Dolga leta smo delili srečo z naravo! Na Vrheh smo nabirali moči za delo in zdravje. Še danes, ko že nekaj let ne hodim več tja gor, obujam spomine na lepe čase, ki smo jih tam preživeli moja družina in številni prijatelji. Sedaj se vsega tega veseli Molovnikova hči Marica, ki skrbi za tisti »moj« ovčjak.

IZ CELJA V MOZIRJE

Selitev iz Celja

Po infarktu sem seveda bolehal na srcu, in svetovali so mi življenje v drugem, bolj zdravem okolju. Težko mi je bilo misliti na odhod iz Celja, saj so me na mesto ob Savinji vezali mladostni spomini in vrsta znancev. Ko sem v Celju gradil hišo, sem verjetno pretiraval s svojimi močmi, saj sem bil dejansko za vse sam. Žena je odkupila zemljišče, potem pa sva iskala razne možnosti posojil, kar tedaj sploh ni bilo težko. Oba sva se kar krepko zadolžila, toda uspeli smo zgraditi prijeten dom. Vselili smo se v še nedokončano hišo, pa vendar sem bil vesel, da sem dosegel cilj, ki ga moji starši niso zmogli, pa ne da bi kaj očital, niso imeli ne denarja pa tudi ne možnosti posojil.

Sploh pa je bila v mladosti mojih staršev lastna hiša utopija! Drugače pa je bilo po letu 1945, ko so pričeli graditi stanovanja za družine, sicer še ne takoj, toda po letu 1950 so bile te namere že vidne. Bili so časi, ko so dobesedno ponujali posojila in možnost gradnje. Ko sva z ženo pričela graditi, je bilo že težje zaradi zaostrenih gospodarskih ukrepov, vendar pa je bilo še vedno možno zgraditi si lastni dom. To pa je želja večine mladih ljudi, ki začenjajo skupno življenje. Poudariti velja, da je tedanja družba v danih možnostih poskrbela za mlade ljudi povsem drugače kot danes, ko nimajo možnosti priti do strehe nad glavo. Pa naj govorijo sedanji politiki, kar hočejo: tako je bilo!

Zaradi zdravja je prevladal razum, in odločil sem se za preselitev v Mozirje, kjer sta tedaj živela svak in moja sestra Marija. Lotil sem se podviga, ki mi ga nekateri niso pripisovali. Prebival sem v ovčjaku na Vrheh in pridno urejal vse za gradnjo nove hiše, saj sem v Celju staro prodal in tako pridobil sredstva za novo. Ni šlo vse gladko, čeprav so mi znanci na občini v Mozirju pomagali, kolikor so le mogli. Lažje mi je že bilo kot tedaj v Celju, ko sem bil še v službi in potem ves dan na gradbišču. Opisovanje podrobnosti okoli gradnje bi bilo predolgovezno. Vendar pa naj poudarim, da sem bil spet za vse sam. Le na gradbišču sem imel več časa, bilo je lažje, ker sem bil že upokojen in še vedno sorazmerno pri močeh. Tako sem z velikim veseljem gradil novi dom.

Za velikonočne praznike leta 1988 smo se vselili v novo hišo ob gozdu pod Brecljevim

vrhom. Še danes je to lep in miren predel Mozirja.. Deževalo je že tri tedne in v takem vremenu je bila selitev naporna, toda želeli smo končno zaživeti spet normalno.

Kot je že rado, ob veliki radosti sledi kaj hitro pelin... Dan po tem, ko sva z ženo prvič prespala v novi hiši, se je za njo sprožil ogromen zemeljski plaz, ki je grozil, da bo hišo odnesel. Strašen pogled je bil, ko sem zjutraj ves vesel pogledal skozi vhodna vrata, in tedaj me je skoraj zadela kap ob pogledu na meter visoko zemeljsko gmoto pred vhodom. Pa še sobota je bila! K sreči sem se obrnil na policijo in komandir Modrijančič, skrben in uvideven človek, je takoj sprožil preplah za gasilce, ki so prispeli na kraj in pričeli reševati hišo.

Do prihoda gasilcev sem še vse spremljal, potem pa me je zmanjkalo. Srce ni preneslo hude ure, in zameglilo se mi je pred očmi; odpeljali so me v celjsko bolnišnico. Tam sem ostal deset dni s skrbjo v mislih, kaj se dogaja doma. Ustrezne komunalne službe so poskrbele za hitro ukrepanje in tako so hišo rešili. Pa tudi posamezni domačini so priskočili na pomoč. Toda žena je bila povsem sama z vsemi težavami. Moram poudariti, da so ljudje pomagali po svojih močeh. Še najmanj je bilo pomoči od oblastnih organov, ki bi po zakonu morali pomagati in ukrepati, saj je bila gradnja na komunalno urejenem zazidalnem zemljišču, ki pa očitno ni bilo pripravljeno v smislu zakona, ker ni bilo geološko pregledano. To so na občini vedeli in ko sem iskal pomoč pri sodišču, so mi čisto po domače dali vedeti, da ne bom ničesar dosegel, pravda pa bi se vlekla desetletja... Že tedaj so bila sodišča le za nekatere, kar pa je danes še bolj običajno!

Naj povem, da sem dolga leta »nosil strah v kosteh«, kadar je deževalo. To ne mine zlepa in hudo obremenjuje človeka. No, sedaj je vse skupaj že domala pozabljeno, toda povsem ne bo nikoli!

V drugem okolju

Že to, da sem moral zaradi navedenih okoliščin opustiti delo na ljubiteljskem odru, me je prizadelo. Potem sem opustil še petje v Komornem zboru v Celju, ki je bil neke vrste naslednik našega predvojnega okteta... To se je slabo odražalo v meni, ki sem bil družaben človek, ki je iskal srečo v družini in med prijatelji. Z mojim zakonom je tudi to odpadlo in ko sem prišel v Mozirje, sem bil kot osamljen tujec sredi veselih ljudi. V meni se je trlo toliko trpkih misli in občutkov!

Hitro sem moral najti nekaj, kar me je notranje izpolnjevalo. Pričel sem dobesedno iskati prilike za vključevanje v razne dejavnosti. Morda je vse to izzvalo mojo izredno dejavno delovanje v kulturi. Tu sem našel samega sebe in se počasi pobiral. Seveda si nisem domišljjal, da bom sprejet v kroge, ki so bili dokaj vase zaprti. Toda tudi kot »zunaj stoječi« sem se postopno uveljavljal. Ni bilo lahko; nekateri so imeli mojo pretirano vnemo za moteče vmešavanje v neko ustaljenost v kraju. Pa me je redno spodbujal moj veliki vzornik, prijatelj in tovariš, dr. Jože Goričar. Vsakič ko je prišel v Mozirje, me je poklical, in tedaj sva premlevala, ocenjevala moje predsodke, pa tudi trpka doživetja. Ogromno mi je pomenil Jože s svojo tenkočutno ostrino in poštenostjo. Njegova modrost

mi je odpirala zastor resničnega življenja. Vedno mu bom hvaležen! Ko sem mu govoril ob grobu, me je ob besedah prvič stisnilo v grlu, da sem onemel. Čudno so gledali pogrebci, toda spet sem si opomogel in nadaljeval. Ta pot na Oljnik je bila zame težka, huda in trpka ob spoznanju, da sem izgubil edinega zvestega prijatelja v Mozirju.

Domačini so me kmalu povabili k sodelovanju v kulturi in poročanju v časopise. Potem sem prevzel tajništvo mozirskega turističnega društva, sodeloval v odboru za Savinjski gaj, pripravljaj razstave v kulturnem domu, bil dve leti predsednik kulturnega društva, veliko pisal in končno prevzel uredništvo občinskega glasila Savinjske novice. Pričel sem pisariti; no, to sem pomalem počenjal že v Celju, toda v Mozirju sem se kljub delu pri novi zgradbi temu poglobljeno posvetil.

Urednikovanje občinskega časopisa Savinjske novice me je plemenitilo ob spoznavanju tistih neznanih in »malih« ljudi po naših krajih. Ugotovil sem, da so prav hribovci ostali še dokaj pristni in spoštujejo izročilo prednikov veliko bolj kot ravninci (poljanci). Spoznal sem izredne ljudi, velikih misli in dejanj. Že zato se je splačalo, da sem kot urednik skoraj deset let hodil po hribovskih kmetijah, spraševal, opazoval, bil prisoten in prijateljeval s »pravimi« Slovenci.

Ko sem pričel raziskovati delavsko gibanje v stari Jugoslaviji, sem se srečeval z proletarci svoje vrste. To so bili ljudje, ki niso sodili po svoji miselnosti med delavsko

V prostorih enote Celjske banke v Mozirju sva leta 1979 s prof. Jankom Orožnom odkrila poprsje Mihaelu Vošnjaku.

Med podelitvijo občinske nagrade Občine Mozirje v Lučah leta 1982

srenjo, kot jo poznamo v tovarniških okoljih. Bili so nekje na sredini med kmetom in delavcem. Mislili so kmečko, pa tudi poštenje so ohranili tako kot nekoč na vasi. Te izkušnje so me hrabrile za nadaljevanje proučevanja kmečkega delavstva. Usoda dekel in hlapcev, žagarjev in *olcarjev* me je vsrkala vase. Tako sem se vživel v njihovo usodo, življenje in starost, da sem včasih prav trpel od sočutja. Kar po vrsti sem si iskal skupine prebivalstva, ki so še danes neznanka ali pa pozabljene. Vleklo me je iz enega v drugo delo, sprti sem si zapisoval vse, kar so ljudje pripovedovali in tako nagrmadil pri sebi kopice zapiskov. Te še sedaj obdelujem in oblikujem v nova dela.

Tako sem se počasi utapljal v delu in ni mi žal. Urednikovanje mi je omogočalo tesen stik z ljudmi in ti so mi pomagali kar neverjetno prijazno in radevolje. Delal sem s skromnimi sredstvi, imel sem prenosno eriko (pisalni stroj), fotoaparata in malo grafičnega znanja. Novice smo tiskali takrat še v Novem mestu in za vsako številko sem moral na pot ob pol petih zjutraj, in to ob vsakem vremenu. To je bilo naporno, pa sem z velikim veseljem vse prenašal, tudi to, da so me plačevali kot *ofra* na kmetijah. Denar mi seveda ni bil plačilo za delo, delal pa sem z vso vnemo, ker sem vedel, da moramo ljudem naše doline Novice ohraniti. Bile so »močne sile«, ki so želele, da se naš časopis združi z regijskim. Če bi se to zgodilo, bi počasi poročanje iz naših krajev popolnoma zamrlo. Politično vodstvo je že nasedalo Velenjčanom in če ne bi ljudje v Zadretju sprožili pobude za »jačanje« Novic, bi jih najbrž ne bilo več.

Še danes, ko že dolgo nisem več urednik, se ljudje radi obračajo name, mi sporočajo razna pojasnila k mojim člankom in pomagajo iskati gradivo. Tako sem pač prepričan, da moje delo ni bilo zaman, služil sem malim ljudem, ki so edini še polni ponosa na svoje prednike. Žal ta čustva z leti bledijo, posebno še v tem času, ko ni pomembno biti Slovenec, bolj važno in donosno je služiti kateri od političnih klik.

Moram poudariti, da so mi pri delu v kulturnem domu veliko pomagale gospe iz knjižnice. Brez njih ne bi bilo toliko mojih razstav, kot jih je bilo, in tudi ne toliko raznih kulturnih večerov. Manj podpore sem imel pri samem vodstvu kulturnih organizacij, kajti ko sem po enajstih letih skrbnega zbiranja kulturne dediščine po dolini zbolel, sem doživel razočaranje, ko se niso skušali niti dogovoriti, da rešijo zbrani arhiv. Moral je v Celje. Da so tam znali ceniti njegovo vrednost, priča veliko priznanje, ki so mi ga naklonili: častno članstvo v Arhivskem društvu Slovenije. Naj še omenim, da je bilo zbranega gradiva za trinajst pisarniških omar, preko 3000 fotografij in številne poslovne knjige, predvsem s področja hranilništva. Tudi zbirka starih hranilnih knjižic nekdanjih slovenskih hranilnic je bila zraven.

Tako se je spet ponovilo tisto, da doma človeka, ki želi ustvarjati, ne znajo dovolj ceniti in zaščititi njegovega dela. Sedaj, ko bi radi uredili spominske sobe v kaplaniji, se nam to maščuje. Gradivo je pač v celoti v Celju.

Polena pod nogami me niso toliko motila, celo manjše nevšečnosti, ki so bile včasih tudi plod nevoščljivosti ob katerem od mojih uspehov, sem nekako dojemal. Vztrajal sem in delal, in ko so me počastili z občinsko nagrado, sem vedel, da sem na pravi stezi.

*Srečanje ob prenehanju mojega urednikovanja pri Savinjskih novicah
(v Šmihelu leta 1987)*

Leta 1987 smo na župnišču v Mozirju odkrili spominsko ploščo zgodovinarju in župniku Ignacu Orožnu.

Moja leta mi narekujejo bolj preudarno življenje. Še veliko delam, toda ne zmorem več tolikih poti, kot sem jih nekoč z veseljem prehodil, da sem prišel do vira podatkov. Nič mi ni dolgčas, čeprav včasih tarnam, ker me pač dajejo leta, ne pa volja - te je dovolj. Tako premagujem pomisleke in še naprej iščem v delu svoje mesto.

Pri tem pa ne smem mimo tega, da ne bi poudaril, kako mi pri vsem tem prijazno pomaga dr. Matjaž Kmecl, ko mi stoji ob strani že dolga leta! Kadar me popade malodušje, me na njemu svojstven način spodbudi k spoznanju, da brez dela ne bom srečen. Res je tako! Ne vem, kako bi izrazil hvaležnost temu velikemu človeku in odločnemu Slovencu.

Velika preizkušnja

Ne morem mimo tega, da vsaj omenim hude čase moje zahrbtni bolezni.

Dobro se spominjam, da sem tedaj pripravljaval trško prireditve Mozirje nekoč, ki naj bi zajemala kviz o poznavanju domačega kraja, obhod trških meja po izvornem zapisu »sindika« Hofbauerja, dramske prikaze tržanove zaprisege in izvolitev trškega sodnika. Moja misel je bila, da bi te prireditve postale stalnica. Žal se je spet pokazalo, da za menoj ne stojijo odločujoči v kraju. Moj trud je bil zaman, pa čeprav je že prvi poizkus pokazal zanimanje med krajanji. Ker sem bil za vse sam, brez podpore v reklami, je seveda

učinek v glavnem izostal. Nekdo od odločujočih in posebno vplivnih, je celo dejal, kaj nam bo ta obhod in cirkus s trškimi sodniki, ko pa kaj takega v Holandiji ne poznajo... Toda stvar bi se "prijela", če bi bila širše podprta. Kviz je pokazal zanimanje krajanov, tudi prvi obhod trških meja je kar dobro uspel, čeprav se niso vključila društva, ki bi lahko vplivala na množično udeležbo. Tudi oba dramska prizora sta bila lepo sprejeta; odigrali so jih pod vodstvom Antona Veneka v Savinjskem gaju. Več kot verjetno je, da sem imel prav, in če bi združili svoje moči, bi tako v Mozirju imeli tradicionalno prireditev z množično udeležbo, predvsem pri obhodu trških meja, kjer bi sodelovali tudi kmetje ob pohodni poti. Tako bi mikavnost Savinjskega gaja pač dopolnili s prireditvijo, ki bi privabljala množice, in tako pomagali kraju spet postati turistično zanimiv.

Zakaj govorim o tem dogajanju? Prav sredi tega dela sem začutil neke sumljive bolečine, pa si nisem vzel časa za obisk zdravnika. Ko sem iz knjig zaznal, da kani biti stvar resnejša, sem šel na pregled v Celje. Tam je onkolog ugotovil raka in odredil hitro operacijo.

Kako človek sprejme tako ugotovitev, ve le tisti, ki je že bil kdaj na zdravljenju v onkoloških zavodih. Nekako sem začutil, da sem brez trdnih tal pod seboj, ko mi je bilo jasno, da je moja slutnja resnična. Potem se je kar vrstilo. Izvidi izrezlin iz celjske bolnišnice niso bili pravilni; nakazovali so, da ni raka, zato so v Ljubljani zahtevali ponovno analizo pri njih, na Onkološkem inštitutu, tam pa so ugotovili raka v relativno visokem razvojnem stadiju.

Mozirje nekoč se je imenovala turistična prireditev leta 1987. Obsegala je kviz, pohod ob trških mejah in dramski prikaz o trškem življenju. Na sliki čestitam igralcem v Savinjskem gaju.

Operirali so me v Celju. Operacijo je odlično opravil dr. Meštrovič. Toda moral sem vendarle v Ljubljano, kjer me je zdravil profesor dr. Stojan Plesničar. Zakaj ga posebej omenjam? V takem stanju potrebuje človek človeka in tega sem našel v osebi profesorja Plesničarja. Kaj naju je zbližalo? Ko sva se nekoč pogovarjala, je nanesa beseda na moje pisanje. Vprašal me je, če sem jaz tisti, o katerem je pisala celjska novinarka v Delu. Ko sem potrdil, da sem že izdal nekaj zapisov, je profesor pokazal veliko zanimanje za to delo, saj tudi sam dosti piše. Mislim, da naju je to zbližalo. Od tedaj mu pošiljam vsako svoje delo, da je na tekočem.

Deset let sem hodil na kontrole v Ljubljano, toda to je bilo zame lažje kot za druge, saj sem imel srečo, da me je vedno pregledoval profesor Plesničar in mi sproti vlival voljo in nado za naprej. Na samem začetku sem imel tudi v Mozirju odličnega človeka, ki mi je tedensko vbrizgaval preventivno sredstvo, tako obzirno, da ni bolelo, ker so sicer te injekcije hudo boleče. To je bil dr. Franc Širko, ki je tako človečno ravnal z menoj, da mu bom vedno hvaležen.

Ko človek spozna to zahrbtno bolezen, postane veliko preveč pozoren na vsako bolečino v telesu. Vedno je vzrok za skrb, ali morda spet ne grize kje ta pošast. Meni je pač veliko pomagalo moje nenehno delo, mislim, da sem z njim premagoval vse težave. Preprosto si nisem vzel časa, da bi razmišljal o bolezni, hkrati pa sem imel zaupanje v pomoč, ki mi jo nudijo zdravniki.

Nekoč ko sem bil ravno na slabem s svojimi živci, je prišel k meni dr. Matjaž Kmecl. Sedela sva v mojem delovnem okolju in kramljala. Zanimalo ga je, kako zmagujem stvari, seveda na prefinjen način. Ko sem malo potarnal, me je s širokim nasmehom prekinil: »Gospod Videčnik, to pa ni nič vam podobno.« Pa sem se kar hitro osvestil in postalo mi je celo malo nerodno.

Nikakor ne smem ob vsem naštetem pozabiti prizadevanja prof. dr. Milana Ževarta, zgodovinarja, ki mi je stal ob strani, ko sem potreboval nasvet stroke. Vedel je, kako je z menoj, toda nikdar ni spraševal, če nisem sam spregovoril o svoji skrbi.

Spet naključje bi dejal, spoznal sem tudi mariborskega naslovnega škofa, prof. dr. Vekoslava Grmiča. Postala sva dobra znanca. To je velik človek, ki stoji svojim načelom v bran in kot hrast kljubuje vetru in času... Tudi dr. Grmič mi je z vsem razumevanjem in odločnostjo veliko pomenil. Vsi ti gospodje so me vsak po svoje oblikovali in spodbujali.

Tako smem trditi, da sem imel veliko srečo z ljudmi, ki so mi stali ob strani v času negotovosti in zaskrbljenosti. Kako naj jim izrazim hvaležnost? Mislim, da to lahko dokažem edino z delom in spet z delom!

Moja iskanja

Pogosto me sprašujejo, kaj me je privedlo do tega, da sem se posvetil raziskovanju. Odgovor je preprost: prepričan sem bil, da je Zgornja Savinjska dolina še vedno v marsičem »siva lisa«, posebno glede narodopisja. Zaradi bogastva ljudskega izročila, ki

Knjigo *Zadružno povezovanje v Zgornji Savinjski dolini* smo predstavili leta 1988. Na sliki vidimo govornika prof. dr. Franceta Adamiča.

Ob predstavitvi knjige *Furmani ob Savinji in Dreti* (v Mozirju leta 1988)

sem mu bil priča ob pogovorih s preprostimi ljudmi, sem menil, da je potrebno veliko tega *obelodaniti*, saj kar je tiskano in v knjigi izdano, se pač ne izgubi. Tako sem se z veliko vnemo lotil popisovanja in ugotavljanja, kaj vse še ni dovolj opisano. Uspešnost, kolikor je je pač bilo, lahko pripišem izključno odprtim vratom naših domov in prijaznim sogovornikom, ki jih danes mnogo že ni več med nami.

Res sem za časa svojega ustvarjanja dobil številna priznanja. V zadnjih letih pa so k tem dodali še častno občanstvo v občinah Nazarje, Gornji Grad in Mozirje. Nimam torej občutka, da mi niso izkazali dovolj pozornosti. Da pa vsi ljudje niso privoščljivi enako, je pa že stara resnica! Zelo dobro sodelujem z velenjskim krogom znotraj Šaleškega zgodovinsko-muzejskega društva. Ne bom pozabil pozornosti, ki so mi jo izkazali ob moji 75-letnici. Na gradu so pripravili večer v počastitev mojega življenjskega jubileja. Tudi mozirska krajevna skupnost je pripravila srečanje v čast mojega jubileja, in sicer v Šmihelu nad Mozirjem.

Toda še danes mi zelo veliko pomeni, če me kdo ustavi na cesti in se želi pogovarjati o tej ali oni vsebini, ki sem jo obdelal. Mnogi mi ponujajo slike, me kličejo domov in dopolnjujejo napisane sestavke. To mi veliko pomaga. Tako vem, da ne pišem zastonj, da pišem resnično za ljudi, ki jih cenim in za katere želim, da bi bili ponosni na svojo izvirno omiko, da bi skušali ohraniti modrost preteklosti kot napotek za prihodnost. Prav posebno me plemeniti delo z mladimi, dijaki in študenti,

Za mojo 75-letnico so me razveselili na Velenjskem gradu. Na sliki je poleg mene dr. Milan Ževart, predsednik Šaleškega muzejskega društva.

V Mozirju smo imeli tudi razstavo kitajske ljudske umetnosti.

Med predavanjem o Mihaelu Vošnjaku v Mozirju leta 1997

ki pogosto prihajajo po razne nasvete, gradivo, slike in podobno. Seveda se jim zelo rad posvetim in počutim se koristnega, ko mi potem prinesejo pokazat diplomsko delo. Mnogi so pozorni in navedejo tudi mene med vire ter mi tako dajo priznanje. Vesel sem njihovega uspeha. Vse to ustvarja v meni občutek, da sem nekemu vendarle potreben.

Nekoč mi je dr. Marija Makarovič v pogovoru dejala, kako je pomembno, da vse zapišemo in tako ohranimo. Pa če je še taka malenkost, pride kdaj prav in je delček v gradivu za opisovanje narodnega izročila. Na Rečici je javno povedala na neki prireditvi, da me domače okolje ne vrednoti prav, da pa stroka moje delo ceni. To me je prijetno presenetilo in morda omililo katero od starih bolečin.

Odkar deluje v Mozirju Zavod za kulturo, so se pogoji za tiskanje novih del bistveno spremenili. Tudi za moje delo ni ovir. Z direktorjem Petrom Širkom se dobro ujemava in skupaj marsikaj načrtujeva.

Še moj spomin na dr. Marijo Makarovič. Ko sem bil še v Celju, sem za banko prirejal redne razstave. Nekoč sem pripravljaj razstavo Kovanci kot nakit. Iskal sem pomoč v Narodnem muzeju v Ljubljani in dr. Kuhar, ki je bil tedaj ravnatelj, me je seznanil z dr. Makarovičevo, ki da mi bo v pomoč. Tedaj, pred skoraj tridesetimi leti, sva se spoznala in potem kar dosti sodelovala. Še sedaj se večkrat posvetujem z njo, kadar potrebujem strokovne nasvete. Mislim, da se ji še nisem dovolj oddolžil za njeno pomoč in sodelovanje.

Predstavitve knjige Rože in čarovnije leta 1995. Sedijo z leve: dr. Matjaž Kmecl, Sandi Videčnik in Vladka Planovšek.

Naj ob tem povem, da imam pri strokovnjakih zgodovinske ali etnološke stroke vso podporo; to pa je dober občutek in hkrati priznanje.

»Rezervat« v knjižnici

Že od vsega začetka svojega bivanja v Mozirju sem imel opraviti v knjižnici. Sprva je to bila le skromna zakladnica branja, z leti pa je postajala vse bogatejša, lepša in sodobnejša. Danes je ugledna ustanova, ki se tudi strokovno vsestransko uveljavlja v Mozirju in krajih, kjer ima izposojevalnice, to pa je po vsej Zgornji Savinjski dolini.

Ko so po obširni obnovi kulturnega doma pridobili še prostore za galerijsko dejavnost, je steklo delo knjižnice še na drugih kulturnih področjih. Že prej smo imeli razstave, toda zgoraj, v drugem nadstropju prizidka. To je seveda oteževalo obisk starejšim ljudem, pa tudi sicer ni privabljalo širšega kroga ljubiteljev kulture.

Imeli smo stalno razstavo, ki naj bi vsaj delno predstavila narodnoosvobodilni boj v Zgornji Savinjski dolini. Tedanji predsednik borcev, Jože Celinšek, je bil zamisli zelo naklonjen, celo poskrbel je, da je njegova organizacija kupila prve panoje in vitrine. Tudi pri prenosu teh predmetov je osebno sodeloval. Seveda smo vse delo opravljali kar sami, nekako udarniško, bi rekel. Kdo so bili ti udarniki? Knjižničarke, priložnostni prostovoljci in drugi ljudje dobre volje. Nikdar ni bilo nejevolje, če je bilo treba kaj postoriti, nasprotno, dobra volja je bila ob takih prilikah naš spremljevalec. Omeniti

Prizor z razstave o NOB v Zgornji Savinjski dolini v Mozirju leta 1982; na sliki: Jože Celinšek, Sandi Videčnik in Lojze Plaznik.

Med predstavitvijo ljubenske monografije na Ljubnem leta 1997

Župan občine Nazarje Ivan Purnat mi predaja listino o častnem občanstvu.

Gornjegrajski župan Toni Rifelj predaja listino o častnem občanstvu občine Gornji Grad leta 1999.

Ob predaji listine častnega občana občine Mozirje leta 1999. Levo stoji mozirski župan Jože Kramer.

velja, da so gospe iz knjižnice že tedaj imele družino, vendar niso nikoli pomislile na to, da bi ne prijele za delo, ko smo spet kaj predstavljali ali postavljali.

Kljub drugemu nadstropju in dokaj ozkim, zavitim stopnicam smo imeli lepe večere in prijetna kulturna doživetja, ki pa so nakazovala potrebo po ustrežnejših prostorih v kulturnem domu; in kot že rečeno, dobili smo galerijo. Vrsto imenitnih razstav smo pripravili, na to smo lahko ponosni. Ko danes ogledujemo slike izpred dvajsetih let in pozneje, si kar ne moremo misliti, da smo uspeli toliko postoriti.

Toda tega ne bi bilo, če ne bi bila prisotna naravnost tovariška pripravljenost pomagati, delati in potrpeti, četudi je včasih bilo kar napeto vzdušje, od utrujenosti seveda. Ko pa je bila otvoritev za nami, smo si oddahnili in bili veseli uspeha ali pa tudi le našega dosežka.

Ko so knjižnične prostore razširili ter uredili prostor za obdelavo knjig in sedaj še računalniški kotiček, smo dobili tam za leseno steno neke vrste »zasebni« kotiček. Uh, kako dobro sem se vedno v njem počutil, da sem ga krstil, seveda brez slavja, za

V prostorih kulturnega doma v Mozirju smo leta 1999 odpirali mojo zbirko. Na sliki smo z leve: Peter Širko, Sandi Videčnik in mozirski župan Jože Kramer.

Ko smo dočakali delo v moji zbirki v mozirskem kulturnem domu. Z leve: Peter Širko, Vladimira Planovšek, Sandi Videčnik, Ana Lamut in Roman Mežnar.

»rezervat«. Zakaj tako? Ne le zaradi odlične kave, ki smo je deležni (skuhajo jo prijazne knjižničarke, enkrat Ana, drugič Vladka ali kdorkoli), bolj smo veseli pogovora. Tam smo že marsikaj načrtovali in potem tudi izvedli, premleli to in ono, modrovali in se tudi večkrat nasmejali. Vse to nas je povezovalo, in nas še, v neke vrste »skupnost«, ki pa ni sama sebi namen – vedno se kaj izcimi iz naših dogovorov. Zase vem, da sem se o marsičem posvetoval in marsikdaj dobil pravi odgovor na svojo radovednost, prav v »rezervatu«. Končno, človek se vse življenje uči, so dejali modreci. No, tudi taki razgovori so lahko marsikomu izmed nas v *poduk*. Tako sem se navadil obiskov v knjižnici, da me ljudje že marsikdaj kar tam poiščejo. Vem, da imam sam več časa, kot ga imajo delavci knjižnice, pa vendar si ne pustim vzeti priložnosti za obisk našega »rezervata«.

Odkar deluje Zavod za kulturo in zaobjema tako knjižničarsko kot razstavno dejavnost, je v »rezervatu« še živahneje. Direktor Peter Širko je dojemljiv za širše sodelovanje in vloga tega »zasebnega« prostora še narašča. Ko smo pripravljali vse potrebno za mojo zbirko, ki sem jo podaril Mozirju in se hrani v kulturnem domu, so kar vsi po vrsti prijeli za delo: Roman je vnašal seznam zbranega gradiva v računalnik, prenašal težke škatle, polne knjig in papirja, Vladimira je razvrščala razstavne predmete v ustrezen red in poskrbela za namestitvev panojev, Peter pa je opravljal »zahtevna« tehnična dela z vrtnalnim strojem. Ana je delala v izposoji, pa je kljub temu našla čas, da nas je spodaj v galeriji postregla s kavo. Tako je šlo kar nekaj tednov in

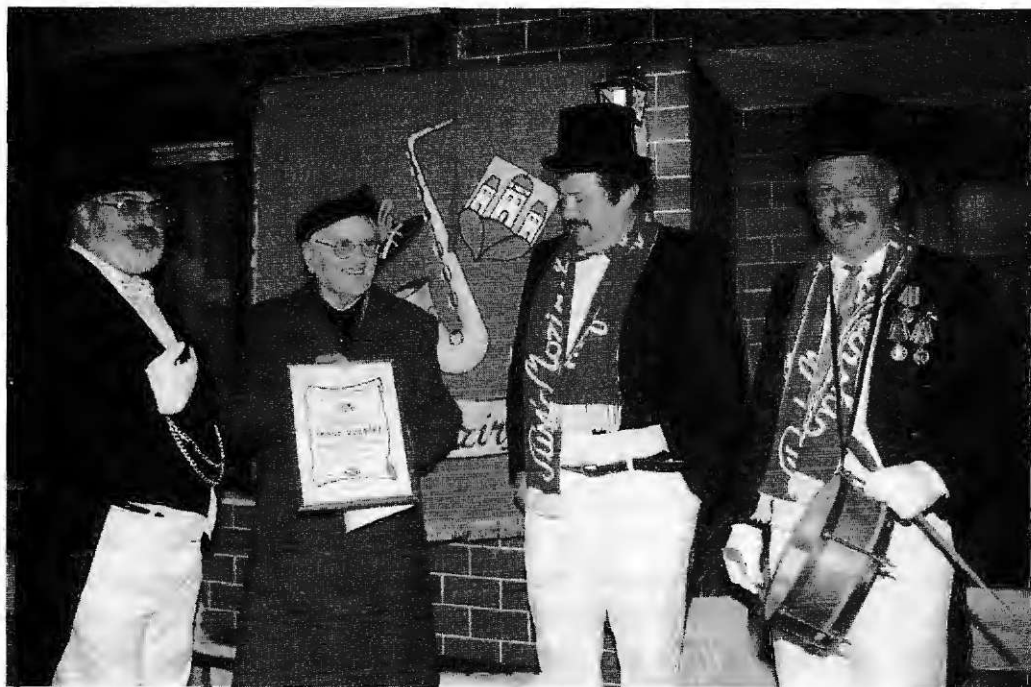
Pogled v sobo z zbirko Aleksandra Videčnika v Kulturnem domu v Mozirju

Na predstavitvi knjige Zgornjesavinjčani od rojstva do smrti leta 1999

končno je bila soba nared. Ta mi pomeni moj nagrobnik, saj sem si tako želel, da bi me moje delo ohranjalo v spominu zanamcev v Mozirju, ki sem ga tako vzljubil! Upam celo, da bodo znali ta moj dar ceniti in spoštovati; v njem je namreč veliko mojih žuljev, pa tudi ljubezni do materine besede, ali drugače rečeno: vnema od mojega šestnajstega leta starosti dalje.

Odrptje zbirke je bil dogodek za Mozirje, zame pa srečen večer. Nikoli nisem štel navzočih na mojih večerih, toda tokrat jih ne bi mogel, toliko jih je bilo. Še posebno vesel sem bil prisotnosti mojih treh mentorjev: dr. Kmecla, dr. Ževarta in dr. Plesničarja. Prvi spremlja prijazno, dejavno in spodbudno moje delo več kot dve desetletji. Dr. Ževart je vedno z veseljem pomagal, ko sem iskal odgovore na kakšna zgodovinska vprašanja. Vedno je odkrito podpiral moja prizadevanja, da bi kaj odkril in napisal. Dr. Plesničar je kot profesor medicine in specialist onkolog storil vse, da me je ohranil pri življenju po težki operaciji, nato pa deset let skrbno spremljal moje zdravstveno stanje. Vem, da bi brez njegove skrbi podlegel bolezni. Ne morem torej dovolj nazorno povedati, kaj mi je takšno srečanje pomenilo. Ob tem pa sem vesel ugotovil, da je med nami tudi dr. Franc Širko, ki mi je prva leta moje hude bolezni lajšal tegobe in več kot človečno spremljal potek moje bolezni. Poleg teh naštetih sem med množico videl ljudi, ki le redko zaidejo v galerijo. Tudi to je bil dokaz, kako domačini cenijo moja prizadevanja in zbirko, ki sem jo podaril Mozirju. Tudi novo knjigo, ki je izšla ob tej priložnosti - predstavil jo je dr.

Mozirski Pusti so mi leta 1999 izkazali veliko čast in mi podelili trške pravice.

Kmecl - so ljudje prijazno in s spoštovanjem sprejeli. V meni je resnično prekipevalo veselje. Ne bom pozabil tega dogodka! Prepričan sem, da sem ravnal prav, ko sem se odločil, da del mene v taki obliki ostane kraju.

Vsakodnevne misli

Ko gledam takole nazaj v svojo mladost in razmišljam o doživetjih skozi čas, potem sem čedalje bolj prepričan, da smo imeli kljub vsej skromnosti lepšo mladost od te, ki jo doživljajo današnji rodovi. Morda prav zaradi nezahtevnosti, v kateri smo bili vzgojeni. Ob tem pomislim velikokrat na svojo mater in se čudim, kako je le zmogla ob vsem pomanjkanju denarja poskrbeti, da nismo poznali občutka lakote, da nismo nikomur nič zavidali, da si nismo želeli, česar ne bi mogli v danih prilikah tudi imeti. Nenazadnje, nikoli nismo bili raztrgani... Če pomislim, kako so se razni »sinčki« trgovcev in drugih meščanov *petelinili* pred nami in nas vedno znova podcenjevali, potem sem z doseženim v svojem življenju nadvse zadovoljen in neizmerno hvaležen materi za njeno srčno vzgojo. Ko me je čas premetaval po tujem svetu in ko se včasih sploh nisem počutil drugim enakega, bi zlahka podlegel, če bi ne bilo tistega trdnega jedra, ki ga je v nas vsadila mati. Ne le da smo bili odločni Slovenci, tudi poštenje nas je odlikovalo, skromno pojmovanje sveta pa nas je obdržalo na površju.

Časi pred drugo svetovno vojno so bili zame lepi in mirni. Večkrat sem v sebi prepričan, da bi nam mirno sožitje v današnjih časih prineslo čudovito domovino, bogato in plemenito. To so bila domoljubna čustva, ki smo se jih najbolj veselili. Marsikaj zapisanega po drugi vojni ni odgovarjalo mojim spominom na resnico tistih let, ko je bila še prva Jugoslavija. Seveda bi vse tisto z današnjim časom ne mogel primerjati, že zaradi silnega napredka na vseh področjih sožitja, življenja in informacijskega razvoja. Po drugi strani nam je vsa ta novotarija delno uničila družabno življenje, ki nas je nekoč povezovalo kot ljudi raznih slojev in prepričanj. To blazno, prav božansko čaščenje napredka nas ne le odtuja od prvobitnosti, nas tudi raznaroduje in po drugi strani naredi brezobzirne, krute, pripravljene za kos pogače storiti karsibodi. Srčna kultura postaja povsem tuj pojem in domala nepotrebno »zlo«. Grobost na vsakem koraku nam vzbuja spomine na čase, ko temu ni bilo tako, ko si lahko mirno hodil sredi noči ob zasanjani Savinji, ko si smel tudi na nočni sprehod po parku... Danes je kaj lahko, da se taki sprehodi slabo končajo.

No, ta nesluteni napredek – televizija, računalniki, roboti in še dosti je tega, kar predstavlja ponos današnjega sveta, kaj pa je v resnici vse to, se večkrat sprašujem. Televizija je polna grozot, razbojništva, klevetanja, nasilja in je lahko prava šola zločina za mlade. Toda času je potrebna! Računalniki so stroji, ki že sedaj zaslužujejo množice, pa še veliko bolj jih bodo. Tudi ti so potrebni! Ko mladi doma prebivajo sami, saj se starši borijo za obstoj ali pa za blagostanje in nimajo časa za vzgojo, poiščejo otroci internet in že imajo vzgojo v najslabšem pomenu besede. Že osnovnošolci hodijo na

izlete v tujino in tam pridno obiskujejo nočne lokale, namesto da bi doma spoznavali našo kulturno dediščino in lepote narave, ki jih je na pretek, domala na vsakem koraku. Ko me prideta obiskat vnuka, ju prosim za kakšno pesem, pa zatrobita angleščino in mislita, da sta storila veliko dejanje! Če ju pobaram, kaj pa naša pesem, nekoč sta prekrasno prepevala slovenske pesmi, pa dobim odgovor: »Ja, stari ata, ti ne veš, da so take pesmi le za stare in kmete...« Baj je tako nekoč menila njihova učiteljica v šoli, sta še povedala. Kakšna je šola, ki tako potujčuje naše otroke, kdo jo vodi, kam to pelje, kje je sploh še cenjeno slovenstvo? Ob takih prilikah sem utrujen, sključen starec! Nov čas, novi pojavi, si mislim. Ob vsem tem mi ni ravno lahko.

Pred letom 1941 so nas učili vse lepo o kraljevski družini v Beogradu. Prej so verjetno prav isto trdili za cesarje na avstrijskem Dunaju. Ko sem okusil tistih nekaj mesecev stare vojske, sem hitro spoznal, da nič od tega, kar so nam pridigali, ni res. Katehet nas je učil živeti po desetih zapovedih, zraven pa je užival, ko nas je do hudega pretepal. Kakšna dvoličnost, da te kdo v imenu ljubezni do bližnjega tepe... Potem smo poslušali njegove besede o spolni vzdržnosti, ko pa sem nekoč ministriral, me je v zakristiji začel otipavati, da sem pri zadnjem izhodu komaj ušel. Ali je potem kaj čudnega, da nisem več hotel v cerkev, pa čeprav je bila mati prizadeta. Še bolj bi bila, če bi ji povedal vzrok za svoje ravnanje. Tako sem razmeroma mlad krenil na pot boja za socialne pravice in postal član mladine Jugoslovanske strokovne zveze, ki so jo klerikalci razglašali za levičarsko in ji je škof Rožman v letu 1940 namenil posebno pismo in besede: komunisti pod zastavo krščanskih socialistov. Če bi ne živeli in delali v mariborski škofiji, bi bili na cesti, kot je bilo usojeno številnim pokončnim, krščansko prepričanim ljudem, ki niso hoteli kloniti Rožmanovi volji in klerikalizmu.

Naš škof je bil dr. Tomažič, blag in razumevajoč človek. Njemu sem posvetil pred leti spomin v Časopisu za zgodovino in narodopisje. Opisal sem dogodek, ko smo leta 1940 celjski krščanski socialisti pri njem zaprosili za sprejem. Delegacijo je vodil Tone Fajfar, v njej pa smo bili iz Celja še Jurač, Debeljak, Hočevnar, Kovač in jaz kot tajnik delavske mladine v Celju. Zraven so bili še nekateri iz Ljubljane, teh se po imenu ne spomnim več; tudi dva Mariborčana sta se nam pridružila.

Dogodek se mi je globoko vtisnil v spomin; narisati bi mogel vse, če bi bil risar. Dopoldne smo se zbrali na celjskem kolodvoru in potem z vlakom odpotovali v Maribor. Tam nas je v škofiji sprejel tedanji tajnik Meško, pisateljev brat. Bil mu je zelo podoben, le da je bil malo višji. Peljal nas je v sprejemnico, kjer smo se postavili v polkrog. Kmalu je prišel škof Tomažič, prijazno nasmejan, pa ne le z masko dobrovoljnosti! Fajfar mu je pojasnil, da smo prišli tolmačiti zmotno gledanje na nas in naše delo. Predvsem, da je to glasno v ljubljanski škofiji, kjer so se že čutile posledice te gonje. Seveda smo bili prizadeti posebno grafičarji, ker se je prav v naših vrstah nahajal vodilni kader JSZ. Bali smo se, da bi tudi v lavantinski škofiji prišlo do podobnega škofovskega pisma, ki bi ga prebrali v vseh cerkvah. Škof je prizadeto poslušal Fajfarjevo tolmačenje. Postavil je še nekaj vprašanj, verjetno le zaradi lepšega, saj je bil o vsem temeljito poučen, potem pa v

izbranih besedah pojasnil, da ni v ničemer podrejen ljubljanski škofiji, da v mariborski podobnega pisma ne bo, da pozna naše delovanje in da ne bo dovolil, da bi se v njegovi škofiji krščanska stran še naprej delila in morda celo sovražila. V tem je samo slabljenje moči, ki nam bodo še potrebne. Ali je s tem morda mislil na bližajočo se vojno? Vsekakor smo pomirjeni zapustili škofijski sedež v Mariboru. To sem moral opisati, že zaradi resnice, ki se danes potvarja, tudi ko gre za škofa Tomažiča.

Nikoli ne bom dovolil, da bi vpričo mene kdo trdil, da smo imeli Slovenci med seboj vojno. Na Štajerskem tega ni bilo, ker je škof kljuboval celo Nemcem. Duhovniki so namreč od časov škofa Slomška sem vzgajali ljudstvo v narodnem ponosu in zvestobi do slovenstva. Zato so izgnali kar po vrsti večino duhovnikov iz naše škofije, misleč, da bo tako ljudstvo sprejelo popolno ponemčenje našega dela Štajerske. Upam si trditi, da je prav mariborski škof preprečil zlo medsebojne morije, ki so jo doživljali ljudje v ljubljanski škofiji med zadnjo vojno. Nisem zgodovinar, toda kar sem doživel, ne bom nikoli zatajil, kakor tudi ne svojega prepričanja, ki morda danes marsikomu ni všeč. K sreči pa so me ljudje vzeli takega, kot sem bil in ostal.

Ljubezen do materinščine in dvomi pri delu

V času svojega spoznavanja materinščine pri gospodu Javševcu v celjski meščanski šoli sem že rad pisal spise. Marsikdaj me je moj učitelj slovenščine pohvalil, pogosto pa grajal zaradi pomanjkljivega znanja rabe ločil. Potem sem imel težave okoli pisanja besed, denimo »z« mačkom ali »s« mačkom. Počasi sem tudi to dobil v uho, rečem celo, v posluh. Seveda sem potem v svojem poklicu kot stavec še dopolnjeval znanje slovenskega jezika, ga brusil in se izobraževal. To so zahtevali korektorji, saj smo že med stavljenjem bili dolžni popraviti določene napake; če jih nismo, nas je korektor grajal.

Vedno sem čutil veselje, da bi kaj napisal, pa se nikoli nisem mogel prav odločiti za resen korak. Tudi Jože Jurač me je v tiskarni k temu navajal, toda *korajže* ni bilo. Nekoč sem »skoval« neko ljubezensko pesem, o kateri se je dr. Pogačnik pohvalno izrazil in celo ponudil, da jo objavi v Mladiki. Jaz pa sem se sramoval, pa ne vem česa. Morda je bila temu kriva naša stroga vzgoja, ki je v glavnem pretiravala, posebno kar se tiče ponižnosti in skromnosti. Tako smo bili v marsičem zavrti in nedorasli spremembam časa. Danes pa mislim, da sem bil tedaj še povsem nezrel in premlad.

Toda z leti sem naravnost vzljubil svoj materni jezik. Morda je k temu veliko pripomogla doba mojega bivanja med tujci. Gotovo pa dogajanja med vojno, ko Slovenci nismo bili vredni počenega groša; tako so nam zatrjevali »nadljudje«. V svoji notranjosti sem vedno nosil materino izročilo, saj nas je preprosto privajala na življenje, ob tem pa učila ljubiti domačo besedo. Res sem bil mlad, ko so nam prepovedovali govoriti materni jezik, toda dobro sem vedel, da taka prisila vodi k umiranju mojega ljubelega naroda. Nisem le sovražil, mrzil sem te nove preroke tisočletnega *rajha*.

Ko sem se dokončno vrnil iz tujine domov, sem veliko bral, čeprav so bila leta za to neugodna: nenehno delo izven domačega kraja, pozno prihajanje domov, zasedene nedelje, malo dopusta in podobne ovire so preprečevale notranjo rast. Pri vsem tem so se mi ob delu porajali marsikateri dvomi, zato je bilo treba pri delu skrbno prisluhniti predvsem lastni vesti in duši. Tako sem kmalu našel trdnejšo zvezo z življenjem pred vojno in se tako vedel, kot da ni bilo vmes vsega tistega zla. Čas po vojni je zahteval celega človeka v službi in tudi sicer. Bili smo pač v prvih vrstah novega reda; na vasi smo tolmačili novi čas in prepričevali ljudi, da jim ne grozi nevarnost razlastitve, česar so se najbolj bali. Ni bilo lahko izvajati ukrepov, ki so včasih mejili na nasilje, kajti v meni so povzročali notranja nasprotja. Nekako sem vendarle uspeval ljudem pojasnjevati, da so vse to ukrepi, ki ne bodo večni in res niso bili – k sreči! Če se spomnim, je bilo najtežje tedaj, ko smo izvajali slovenski zakon o viničarskih razmerjih, kar sem že omenil. Tipični ljubljanski izum! Že tedaj sem bil prepričan, da ni Ljubljana kaj dosti boljša od Beograda, če ne slabša. Kot da bi ne živeli na tem svetu, so se obnašali. Ko so nam tolmačili zakon na posebnem sestanku na Glavni združni zvezi, je tedanji predsednik Avbelj celo trdil, da ukrepi v zakonu pomenijo »dobro« slovenskim vinogradnikom. Kakšen cinizem! Zakaj je sploh šlo? Za ugotavljanje, kje so lastniki vinogradov »izkoriščali« viničarje za »profit« pri pridelavi vina. Morali smo od primera do primera preverjati viničarsko razmerje, to pa je pomenilo ugotavljanje, če je viničar (delavec, ki je stanoval v *gorci*), opravljal najpomembnejša dela. Med ta je sodila spomladanska rez trsja. Že to samo je lahko bil povod za razlastitev v korist »trpečega« viničarja. Imeli smo naravnost groteskne primere, ko so celo viničarji sami odklanjali prevzem vinograda, ker so se zavedali, da ga niso v stanju vzdrževati, saj je obdelava draga. Po drugi strani pa smo imeli tudi primere zlorab, ko je viničar komaj čakal, da bi vinograd dobil in ga hitro prodal.

Dobro se spomnim primera v Slivnici pri Šentjurju, ko smo iskali lastnika nekega vinograda, ki je »padel pod udar zakona«. Našli smo ga kot predsednika krajevnega ljudskega odbora na samem uradu. Ko smo mu povedali, zakaj smo tu in kje bi se lahko opravil postopek, ki ga je vodil upokojeni sodnik dr. Karlovšek, je mož izbruhnil. Povedal nam je, kako je takomenovani izkoriščanec prišel v njegovo *gorco* (stavba, v kateri je klet in običajno še kakšen stanovanjski prostor). Leta 1945 se je od nekod vrnil, ves raztrgan in zapuščen, češ da je bežal pred nacisti. Ker je bil domačin, so ga seveda želeli nekako spraviti pod streho. Nihče ga ni maral, pa je predsednik KLO hotel dati zgled in ga nastanil v viničarijo. Res je v vinogradu opravljal določena dela, toda za redno plačilo. Zvitež pa je seveda trdil na občini, da je delal le za stanovanje. Seveda so bili povsod tudi takšni uradniki, ki so vsakomur želeli škodo; tudi na občini so privoščili uglednemu kmetu razlastitev vinograda.

Tako se je razburil, da si je strgal srajco s telesa in nam pokazal globoke brazgotine gestapovske bikovke in dobesedno jokal. Vinograd mu je pomenil življenje! Naša komisija, bili smo trije, je obnemela nad krivico, ki bi je bil deležen pokončni človek z borčevsko preteklostjo. Dr. Karlovšek je predlagal nov izvedbeni postopek in skušal pomiriti *razžaljenca*, ki se nikakor ni mogel zbrati. Res je postopek šel v ponovno

preverjanje dejanskega stanja in končno je mož dočkal, da je vse skupaj utihnilo, tudi zakon. Prava sramota se nam je zdela počenjati take reči!

Naši vrstniki v drugih republikah so si dobesedno brili norca iz našega zakona in seveda iz nas, ki smo ga morali izvajati. Treba je vedeti: kar Gorenjcu pomeni čebelnjak, pomeni Štajercu vinograd! Ljudje so bili čustveno navezani na trto in gorice. Kmalu je zakon »utihnil,« kar je v našem izražanju pomenilo, da je na papirju veljal, ni se pa izvajal. Družbo je ta »umotvor« stal ogromno denarja, saj so se kar vrstile tožbe na sodiščih, in tam je ponavadi »država« izgubila in plačala drage postopke sodnih izvedencev in podobne stroške.

Mislím, da so takšna moja doživetja po svoje vplivala na raziskovalno vnemo in pisanje.

Nisem verjel, da bom doživel

Živim v času, ko divja v krajih, ki jih imam v tako lepem spominu, vojna. Vsakič, ko slišim letala nad nami, ki so na poti tja dol proti južnim krajem, se moje misli spremenijo v skrb za tiste ljudi, ki so nas nekoč lepo sprejemali in iskreno govorili o vrlinah Slovencev. Res so tako tudi mislili! V nas so videli vzor, to sem zaznal na številnih poslovnih poteh po nekdanjih jugoslovanskih republikah. Ko sem nekoč v Titogradu kupoval avto za našo zvezo, so me pričakali že na zasilnem letališču predstavniki podjetja, ki je prodajalo avto. Potem sem po svoji navadi načrtoval hitro opravilo in čimprejšnjo vrnitev domov. Toda fantom tam doli se ni nikamor mudilo. Hoteli so mi razkazati posebnosti njihove domovine, na katero so bili tako zelo ponosni. Moral sem vozovnico zamenjati za naslednji let, ki je sledil šele čez tri dni, domov pa sem sporočil, da pridem pozneje, kot sem nameraval. Neskončno sem se zabaval, ko so mi predstavili avto. Stal je v hangarju zasilnega letališča, pokrit z zanikrno plahto, brez sedežev in ves prašen. Zvlekli so ga na plan in mi dejali, da ga lahko preizkusim. Nekdo je prinesel zaboj za sadje, ki je služil kot sedež. Sprejel sem igro in vključil motor. Resnično, zgodilo se je, motor je vžgal in zapeljal sem se okoli hangarja. Vprašali so me, če je v redu in če ga bom kupil. Seveda sem pristal, ker smo prav takšno vozilo rabili v Šmarju, imeli pa smo svojo delavnico, kjer so lahko avto uredili. Kupčija je bila torej sklenjena. Klical sem v Šmarje, da je šofer odpotoval po avto.

Upal sem, da bo potem čas za počitek, toda tedaj se je šele pričelo »véselo«. Res so se potrudili, vodili so me po samostanih, h kulturnim in zgodovinskim spomenikom, ogledovali smo razne posebnosti, ob tem pa smo se pridno zalagali z dobrotami črnogorske kuhinje in mostarskega blata. Boko Kotorsko so mi tako razkazali kot predtem še nihče; seveda, saj je to bil biser zgodovinskega spomenika in krajine. Po dveh dneh sem bil tako utrujen, da se mi ni dalo več iz hotela. Pa nisem hotel biti nevljuden. Gostitelji so se potrudili in mi pripravili odhodnico po njihovo, ki sem jo komaj še zmogel. Naslednje jutro so me odpeljali na letališče in kar kmalu sem v ruskem

letalu trdno zaspal. V Beogradu so me zbudili. Tam sem prestopil na naše letalo in se vrnil domov.

Nepozabno, kako so bili ti naši najjužnejši »bratje« resnično izvirni in gostoljubni. In tudi ti dobri ljudje so danes žrtve nesmiselne vojne in še bolj nesrečne vladavine. Pa končno, kamorkoli padajo bombe, mesta in kraje še danes pomnim. Poleg tega so spomini tako izraziti, da človek dobesedno trpi, saj še ni tako daleč nazaj, ko smo si bili vsi prijatelji.

To, kar sem doživljal v Titogradu, bi lahko bilo tudi v Nišu, Leskovcu, Kragujevcu, Milanovcu ali kje drugje v Bosni in Hercegovini ali Makedoniji. Seveda vse moje misli niso nič »jugofilske«, kot takim izlivom poreko razni prenapeteži. So le odraz pomilovanja ljudi v nesreči. Ne smemo jih pozabiti!

Za konec

Na starost živi človek od spominov. Kar čudno, česa vsega se spomnim, in to prav do podrobnosti. Seveda so ti spomini vzrok, da človek primerja sedanje čase s preteklimi. Odvija se film skozi življenje in čas!

Tako pride do pogostih dvomov o tem, kaj se je zgodilo s Slovenci, da smo postali taki, kot smo danes. Včasih me obhaja misel, da sem nad svojimi rojaki razočaran, kajti vedno sem verjel v naše vrline in mnogo tega, kar danes opažam, jim nisem pripisal. Kako hitro se lahko množica spremeni! Še minute prej je komu vzklikala, po nekaj minutah pa ga lahko že obglavi...Morda so to hude besede, morda pa tudi ne. Sosed mrzi soseda, mu je nevoščljiv, ga opredeljuje po barvi, opazuje z maščevalnostjo njegove uspehe, o kaki medsosovski pomoči, ki je nekoč pomenila bistvo sožitja, danes ni govora. Žal, tudi na deželi postaja tako. Ljudje postajamo grobi v odnosu drug do drugega, brezobzirno ravnamo, kadar bi naj pomagali. Na srečo pa so še ljudje, ki bi sodili v čas mojih spominov!

In ko pomislim, kako je bilo na deželi nekoč razvito dobro sožitje in medsosovska pomoč, pa če to primerjam s sedanjim časom, sem lahko le razočaran, saj mi pripovedujejo starejši ljudje, da tudi na vasi ni drugače kot v blokovskih kasarnah po mestih.

Nekoč je veljalo pravilo, da olikani daleč pride – danes je v prednosti tisti, ki je grob, nasilen in nepošten. Ta pride daleč, saj kakorkoli pridobljeno bogastvo pomeni ogromno prednost na vsakem koraku in v vsakem okolju. Lahko bi rekel, da danes denar dela človeka, kot smo nekoč rekli, da obleka naredi človeka...

Da je to tako in še posebej izrazito po naši osamosvojitvi, bi si upal trditi! K temu so pripomogli predvsem politiki vseh barv. Večina njih sploh ne misli državotvorno, niti ne skuša zaznati resnice množic, posebno ko gre za vse večje siromašenje ljudstva. K takšnemu stanju veliko pripomorejo pridigarji enoumja, ki pa pri tem ne upoštevajo, da je to vseeno – ali je rdeče ali pa črno! Takim »vodjem« odgovarja razprtija med ljudmi, kajti povezana množica je lahko odločna in močna.

Žalost pa je toliko večja, ko doživljamo dnevna »prebarvanja« ljudi, ki so nekoč predstavljali trdo jedro »komunističnega enoumja«, danes pa služijo kot ovčice v hramu najortodoksnejše inštitucije sveta. Svetovni nazor se odraža v politikih sedanjega časa izključno le v privilegijih, ki jim jih kdo nudi. Včerajšnji ateist sedi danes v prvi vrsti cerkvenih klopi in se trka po prsih ter trdi, da je iz stoletja stare, verne družine... Nekateri postanejo celo vitezi, pa so starši bili še preprosti kmečki ljudje. Poznam tak primer. Vse to, žal, velja tudi za številne izobražence, ki bi naj bili sok naroda!

Pred dnevi me je obiskal nekdanji sekretar politične organizacije izpred osamosvojitve. Ko sva govorila o slovenstvu, sem upal, da bo tako ali vsaj podobno občutljiv na to temo kot jaz. Toda na vse to je dejal, da bomo v kratkem Slovenci s svojim jezikom le še »folklor«. Tako sem bil prizadet, da sem razgovor na nevljuden način prekinil in se izgovoril, češ da imam še obveznosti, čeprav sem sprva bil vesel, da se je zglasil pri meni, ker sem ga pač poznal drugačnega.

V takem svetu se človek mojega kova počuti marsikdaj osamljenega. Pa mi je ljubša osama kot čreda ovac, ki naj bi ji pripadal.

Moja življenjska obdobja

1931

1936

1940

1952

1996

Nekaj tega, kar je prišlo izpod mojega peresa:

Samostojno objavljena dela:

110 let Celjske mestne hranilnice, Celje 1974;
Po Gornji Savinjski dolini, vodnik, Mozirje 1979;
Delavsko gibanje v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1983;
Delavska enotnost v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1984;
O gozdnih delavcih Luč med obema vojnama, Mozirje 1985;
Kmečko delavstvo v Gornji Savinjski dolini med prvo in drugo svetovno vojno, Mozirje 1986;
Podobe iz preteklosti Mozirja, Mozirje 1986;
100 let gasilstva v Mozirju, Mozirje 1987;
Zadružno povezovanje kmetov v Gornji Savinjski dolini, Mozirje 1988
Kulturno-zgodovinsko izročilo hranilnikov in hranilnih knjižic, Celje 1988;
Furmani ob Savinji in Dreti, Mozirje 1988;
Denarnišтво v Celju, Celje 1989;
Denarnišтво v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini, Velenje 1989;
Denarnišтво v Koroški krajini, Slovenj Gradec 1989;
Obrtnišтво v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1990;
Posojilništvo in hranilništvo v Savinjski dolini, Celje 1991;
100 let pusta v Mozirju, Mozirje 1991;
Iz roda v rod, domači godci, Mozirje 1992;
Rože in čarovnije, domače zdravilstvo v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1995;
Velika béseďa, kronika kulturnega delovanja v Mozirju, Mozirje 1996; Zgornjesavinjske vistorije, Mozirje 1998; Gasilstvo v Lučah, Luče 1998; Zgornjesavinjčani od rojstva do smrti, Mozirje 1999.

Druga dela:

Spominska obeležja: Žiga Laykauf v Mozirju, Vincenc Lipold v Mozirju, Franc Hofbauer v Mozirju, Ignac Orožen v Mozirju, Fran Tratnik v Potoku;
Mozirje nekoč, dramski prizor in scenarij za celotno turistično prireditev v Mozirju (obhod trških meja, tržanova zaprisega, ustoličenje novega sodnika in kviz o poznavanju domačega kraja);
Razdeljevanje rib, srenjske pravice na Ljubnem, dramski prizor;
Boj za slovensko tiskano besedo, feljton v desetih nadaljevanjih v časopisu Večer 1983;
Slovensko hranilništvo (osem nadaljevanj), Večer 1984;
Med črnimi umetniki, pet nadaljevanj, Grafičar 1990;
Po strmih stezah, dramski prizor ob jubileju Savinjske podružnice SPD v Mozirju;
Radijska oddaja o domačih godcih na Radiu Velenje leta 1992 (dvakrat);

Scenarij za jubilejno slavnost ob 100-letnici SPD (Savinjske podružnice) v Mozirju;
Scenarij in besedila za prvi Lenartov sejem, Rečica ob Savinji 1995;
Nočna oddaja na Radiu Slovenija leta 1995;
Zloženska za razstavo Pozimi pa rožice ne cveto, Rečica ob Savinji 1996;
Besedila za govorne točke na Lenartovem sejmu, Rečica ob Savinji 1996; Dramski prizor
Velika beseda v Mozirju (ob 120-letnici kulturnega delovanja), Mozirje 1996;
O mojem življenju, dveurna oddaja na Radiu Celje leta 1997;
Enourna oddaja na VTV leta 1999.

Postavitve razstav:

Spominski kovanci Evrope, Celje 1969;
Denar kot okras, Celje 1970;
Oprema in ureditev kmečke hiše v Savinjskem gaju 1979;
Vladimir Levstik, Mozirje 1979;
Mozirje skozi čas, Mozirje 1980;
Stalna razstava NOB v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1981;
Priložnostne razstave o NOB v Zgornji Savinjski dolini (Mozirje, Ljubno, Rečica) 1983;
Pašništvo v okolici Gornjega Grada, Gornji Grad 1983;
Dejavnost NOG v Zgornji Savinjski dolini, Mozirje 1985;
IV. operativna cona v Gornjem Gradu, Mozirje 1985;
Kitajske listine, najdene v Mozirju, Mozirje 1985;
Stare fotografije Mozirja, Mozirje 1986;
Stare listine trga Mozirje, Mozirje 1986;
Hranilniki in hranilne knjižice, Mozirje in Celje 1986;
Denarni zavod Slovenije, Mozirje in Celje 1987;
Stalna razstava Antona Jamnika v Jamah 1990;
Domači godci, Mozirje 1992;
100 let Savinjske podružnice SPD v Mozirju, Mozirje 1993;
120 let kulturnega delovanja v Mozirju, Mozirje 1996;
Mozirski gasilci skozi čas, Mozirje 1997.

Predavanja:

Delovanje dr. Josipa Vošnjaka v hranilništvu, simpozij v Šoštanju 1979;
Domače zdravilstvo v Zgornji Savinjski dolini v Društvu za zgodovino medicine v
Kamniku 1994 in na Medicinski fakulteti v Ljubljani 1994;
Domače zdravilstvo, Velenje 1995;
Domače zdravilstvo, Žalec 1995;
Domače zdravilstvo v Zgornji Savinjski dolini, Medicinska fakulteta v Ljubljani 1995;
O olcerjih, okrogla miza, Ljubno 1995;
O Slomšku, bančni kolektiv Celje 1995;

Domača medicina, Etnološko društvo v Ljubljani 1995;
Domače zdravilstvo v Zgornji Savinjski dolini, Medicinska fakulteta v Ljubljani 1996;
Domače zdravilstvo, Študijska knjižnica v Celju 1996;
Ljudsko izročilo Zgornje Savinjske doline, enourna radijska oddaja na Radiu Slovenija, Ljubljana 1996;
Mihael Vošnjak, oče slovenskega hranilništva, Radio Slovenija 1997;
Mihael Vošnjak, začetnik zadružnega denarništva, Mozirje 1998;
Ista tema predavanja v Velenju 1998;
Domače zdravilstvo, »Spoznavanja«, Ljubljana 1999.

Objavljene razprave in referati:

V prvi mladinski gasilski desetini, 100 let gasilstva v Celju, Celje 1971;
Savinjska posojilnica v Žalcu, Savinjski zbornik 1982;
Celjski oktet, Celjski zbornik 1984;
Boj za slovensko gasilstvo v Celju, Celjski zbornik 1985;
Hranilnicam prvo mesto, Banka in mi, Maribor 1988;
Pozabljena razsvetljava, Šaleški zbornik 1995/96;
Škof dr. Josip Tomažič, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 1996;
Spravilo lesa v Zgornji Savinjski dolini, Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 1997;
Slovensko hranilništvo, objavljeno v zborniku evropskega združenja hranilnic (Les Caisses d'Espargne en Europe, Paris 1998 in Europäische Sparkassengeschichte II, Stuttgart 1998).

Soavtorstvo in uredništvo:

Šolsko hranilništvo, Ljubljana 1984 (soavtorstvo);
Zgornja Savinjska dolina, Nazarje 1990;
Zgornja Savinjska dolina, vodnik, Nazarje 1991 (več člankov);
Nazaj v planinski raj, bilten ob jubileju Savinjske podružnice Celje, Celje 1993 (več sestavkov);
Zgornja Savinjska dolina, vodnik Nazarje 1995 (več člankov);
750 let Ljubnega, zbornik, Ljubno 1997 (uredništvo in več sestavkov);
Monografija Nazarij, Nazarje 1998 (uredništvo in več sestavkov).

Objavljeni članki v časopisju:

Največ je bilo objavljenih člankov v Savinjskih novicah (lokalni časopis), sicer pa tudi v časnikih Naš čas (Velenje), Novi tednik (Celje), Večer (Maribor), Banka in mi (Celje), Lipov list (Ljubljana), Delo (Ljubljana), Grafičar (Ljubljana) in Ljubljanska banka (Ljubljana); vsega preko 1550 člankov.

KAZALO

Zakaj?	7
---------------------	---

MOJA MLADOST

Naša družina	8
Izgubili so me.....	15
Stari celjski magistrat	16
Pravi gasilec	19
Še nekaj o gasilcih	21
Ko je zagorelo... ..	22
Kako sem bil priča... ..	23
Prvo srečanje s šolo	24
Drugi razred in drug učitelj	27
V srednji šoli	28
Komemoracija za viteškim kraljem	30
Stari pisker	32

CELJE, MESTO MOJE MLADOSTI

Pri Kreuhu že konji krepajo	34
Celje v znamenju nogometa	35
Grofija	37
Mladostna radovednost.....	39
Strašanska nesramnost	40
Druga dolgotrajna gradnja	41
Prenašanje hloda.....	43
Gospod prokurist Horvat	44
Vse lepo je rdeče.....	45

SREČANJE Z ŽIVLJENJEM

Pred usodno odločitvijo	47
Med »črnimi umetniki«	48
Dan sv. Mohorja in Fortunata	52
Med krščanskimi socialisti	53
Tesno srečanje z dr. Franom Kotnikom	56
Črni krst	57
V naši stavnici	58
Stavka	60
Barle deduje	61
Pevske vaje pri Oljki	61
Petje, igra in planinarjenje čez vse	63
Vojna vse bliže... ..	69

VOJNA

Zadnjič zapeli	71
Popolno ponižanje	72
Mohorjeva nič več... ..	73
V Linz na Donavi sem moral	74
V Linzu, v tiskarni Wimmer	75
V nemški vojski	77
Na Dunaju	79
Delo na glavni pošti	80
V Šleziji	81
Taborišče Wahlstadt	83
Prijetno s koristnim	88
Taborišče pred selitvijo	89
Taborišče se seli	90
Pot v negotovost.....	92

SPET NA DUNAJU

Vrnitev na Dunaj	94
Srečanje za življenje.....	96
Hudo vznemirjenje... ..	97
Selili smo se na Bavarsko	98
Po rezervne dele v München	99
Ameriška letala nad nami	100

BEG IZ VOJSKE

Beg v neznano	102
Popolna zmeda	103
Spet ameriški ujetnik	104
Čas odhoda	105

PRI DRUŽINI

Privajanje družinskemu življenju	108
Američani v Grinzingu	108
V vinogradniški šoli	110
Domotožje	110
Srečanje na Muri	111
Naloge v domačem gospodarstvu	112
Oreh, vinogradnikov koledar	113
Bolezen v hiši	114

NAZAJ DOMOV

Končno v domovino	116
Nesrečen otrok	118
Moja barka je splavala	119
Postopno vključevanje v nove okoliščine	121

ZADRUŽNA ZVEZA POVSOD

Huda pozeba vinogradov	125
Hanomaks	126
Kmetijsko-nadaljevalne šole	127
Revščina na Kozjanskem	130
Za nove vinograde	131
Združevanje zemljišč v Virštanju	133
Hiša veselja v Kozjem	137
<i>Kotarski šumar</i>	138
Pa še ena o Franciju... ..	140
Šmarje pri Jelšah	141
V dobri sredini	146
Sodelovanje ob Sotli	147
Atomske toplice	148
Potrebni predelovalni obrati	149
Neprijetna doživetja	150

ŽIVLJENJSKE SPREMEMBE

Ta veseli del...	154
Novo življenje	156
Prvi <i>fičko</i> v hiši	157
Najina popotovanja	157
Zadnje potovanje po Jugoslaviji	163

ŠTUDIJ IN ČAS PO NJEM

V Ljubljano na študij	166
V podjetju	168
Poslovni svet	169
V banki	171
Celjska mestna hranilnica	175
Prenašali smo svetnike	179
Poroka na Dunaju	180
Poroka hčerke Alje	181
Potreba po naravi	182
Kača v mlinu	184
Ovcjak na Vrheh	185

IZ CELJA V MOZIRJE

Selitev iz Celja	187
V drugem okolju	188
Velika preizkušnja	192
Moja iskanja	194
»Rezervat« v knjižnici	199
Vsakodnevne misli	206
Ljubezen do materinščine in dvomi pri delu	208
Nisem verjel, da bom doživel	210
Za konec	211
Moja življenjska obdobja	213
Nekaj tega, kar je prišlo izpod mojega peresa:	214

nezgod«, ki jih je avtor doživel na svoji dolgi življenjski poti.

Dogodke v knjigi popestrijo zanimive fotografije, od katerih imajo nekatere pravcat zgodovinski pomen.

Jesen življenja preživlja avtor s soprogo v svoji hišici v idiličnem okolju Aškerčeve ulice v Mozirju. Dokaj simbolično, saj so mu narodni buditelji, učitelji in vzgojitelji tipa Aškere, Gregorčič, Prešeren in Slomšek vzor bojevnikov za narodov blagor. Prežet s kulturnim navdihom namenja svoj upokojski vsakdan delu na področju kulture. Kot dolgoletni publicist je zbral veliko število zanimivih dokumentov, kot bančni uslužbenec pa spominske kovance in bankovce raznih dežel. To dragoceno osebno zbirko je lani daroval Občini Mozirje in preko nje Zavodu za kulturo - Knjižnici Mozirje z namenom, da mladim ljudem ponudi poduk iz zgodovine, dijakom in študentom pa gradivo, ki obravnava narodopisje krajev v Zgornji Savinjski dolini.

V svojem življenju je Sandi Vidčnik delal marsikaj; bil je gasilec in grafik, vojak in ujetnik, vinogradnik in kmetijec, družbenopolitični delavec, bančni uradnik, popotnik, pevec in igralec ter publicist. Prislunil je pesniku Simonu Gregorčiču, ki je v svoji pesmi zapisal:

»Ni praznik, predragi mi, naše življenje, življenje naj bode ti de-laven dan ...«. Izostren čut, da je znal pri tako mnogoterem delu ločiti pleve od zrnja, mu je že v rani mladosti vcepila mama; njej je posvetil knjigo Zgornjesavinčani od rojstva do smrti. Ta lastnost mu je omogočila, da je znal v življenju marsikatero vijugo izravnati in marsikatero čer obiti.

